MIKSZÁTH

Căsătorie ciudată

61

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

MIKSZÁTH KÁLMÁN

Căsătorie ciudată

ROMAN

1961

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

În romînește de *Ion Chinezu*

Mikszáth Kálmán
KÜLÖNÖS HÁZASSÁG
Szépirodalmi Könyvkiadó
1953

CUVINT INAINTE

„Un asemenea patriot nu s-a mai născut", caracterizează, lapidar și cuprinzător, marele poet clasic maghiar Ady Endre pe Mikszáth Kálmán. Această caracterizare, raportată la epoca lui Mikszáth, este tot atît de valabilă astăzi ca și atunci. Într-adevăr, vasta și variata sa operă literară (peste 50 de volume), cît și nenumăratele sale scrieri răspîndite în publicațiile vremii, pătrunse de dragoste pentru om și progres social, dovedesc că Mikszáth și-a iubit cu înflăcărare țara și poporul.

Descendent dintr-o familie de preoți protestanți, simpatizanți ai mișcării curuților [1], Mikszáth își petrece anii copilăriei în satul natal (se naște în 1849 în comuna Szklabonya). În timpul zilei, ascultă cu nesaț vorbele fierarului din sat și seara, în jurul focului, gustă din plin minunatele basme și povești ale pădurarului. Cu afecțiune nemărginită pentru micul ei nepot, bunica îi împărtășește mult din frumoasele basme și povestiri populare.

Tot aici, în satul natal, Mikszáth intuiește, în primii ani ai adolescenței, năzuințele țăranilor spre libertate și o viață mai bună. Sînt anii de trezire a conștiinței naționale a poporului maghiar, anii cînd cei mulți la număr încep să devină din ce în ce mai hotărîți să lupte pentru a scăpa din

[1] Mișcarea de eliberare națională din Ungaria (începutul sec. al XVIII-lea), îndreptată împotriva dominației habsburgice. Patrioții, conduși de Rákoczi Ferenc al II-lea, purtau numele de curuți

robie. Numele lui Kossuth[1] — patriot care cere eliberarea țăranilor prin răscumpărare, considerînd necesară nu numai înfăptuirea de reforme economice, ci și politice — se face din ce în ce mai des auzit în cîntecele populare, ca simbol al pregătirilor de luptă.

Anii copilăriei și adolescenței, petrecuți în comuna natală, aveau să lase urme adînci în inima și conștiința scriitorului de mai tîrziu.

După ce își însușește tainele scrisului și cititului, în satul în care a întîlnit pentru prima dată bogăția și varietatea basmelor populare — izvor al primelor sale emoții artistice — tînărul Mikszáth termină șase clase gimnaziale în localitatea Rimaszombat și apoi dă examenul de bacalaureat la Selmec, în 1866.

Dragostea lui pentru viața rustică și robustul om de la țară, ca și amintirea atmosferei de basm care i-a învăluit copilăria îl determină să se întoarcă, în 1870, în satul natal, după absolvirea facultății de drept din Budapesta. Puțin mai tîrziu, lucrează ca funcționar la Balassagyarmat, unde în același timp începe să publice în ziarul local *Nógrádi Lapok*. In acest orășel are prilejul de a veni în contact cu cercurile mărginite și îngîmfate ale clasei suprapuse, ceea ce îi dă prilej să-și pună în valoare calitățile sale de umorist.

In 1873 se căsătorește, dar cum la foarte puțin timp după căsătorie mama lui Mikszáth moare de holeră (tatăl său murise cu cîteva luni în urmă), tînărul soț se înapoiază pentru puțină vreme la Szklabonya, pentru a vinde căsuța moștenită și apoi se mută cu soția în capitală, dornic să se afirme ca scriitor.

La Pesta își irosește ultimele resurse materiale pentru tipărirea volumului *Povestiri*, care, însă, nu-i aduce consacrarea. Ajuns în stare de mizerie, adresează o emoționantă scrisoare soției sale, în care îi propune să se despartă, deoarece nu-i mai poate asigura nici măcar minimul de trai

[1] Kossuth Lajos (1802—1894), conducătorul revoluției maghiare din 1848.

necesar. *„Hainele și cizmele mi s-au rupt; sînt într-un asemenea hal încît mi-e rușine să mai ies pe stradă"*, mărturisește, plin de amărăciune, într-o scrisoare adresată unui prieten.

Avea atunci 31 de ani.

Situația în care ajunsese tînărul scriitor, și ca el alți scriitori și artiști de talent, nu era întîmplătoare și își avea izvoarele în condițiile sociale extrem de grele pentru oamenii muncii din Ungaria acelor ani. Condamnat de mizerie, Mikszáth știe că pentru a se afirma nu ajunge numai talentul. El este conștient că talentul se cere cultivat și dezvoltat, dar la fel de bine știe că, pentru a ajunge la consacrare, trebuie să ducă o luptă aprigă, cu atît mai mult cu cît în această luptă avea de înfruntat o lume a cărei hidoșenie năzuia s-o demaște în lucrările sale.

Lui Mikszáth i-a fost dat să trăiască una din cele mai frămîntate și mai vitrege perioade din istoria Ungariei. După ce trădase idealurile de luptă ale revoluției din 1848, burghezia maghiară se coalizase cu anacronica clasă feudală, pentru a-și asigura o mai sîngeroasă exploatare a poporului. În felul acesta mișcările populare erau înăbușite cu mai mare ușurință și nu mai prezentau, în jurul anului 1867, amenințări iminente pentru clasele dominante. Marii latifundiari unguri și Curtea imperială în cîrdășie cu burghezia austriacă iau în anul 1867 drastice măsuri antipopulare. Aparatul de stat politic, economic și juridic din Ungaria favorizează o rapidă dezvoltare capitalistă. Burghezia maghiară și capitaliștii străini încep să vadă în această țară o „mică Californie", o sursă de îmbogățire sigură și rapidă, și își investesc capitaluri din ce în ce mai mari în Ungaria. Viața economică cunoaște un ritm rapid de dezvoltare. O astfel de conjunctură a însemnat o adevărată ploaie de aur pentru buzunarele fără fund ale capitaliștilor. Poporul muncitor, însă, nu a tras nici un folos; dimpotrivă, starea sa de mizerie crește, ca urmare a dublei exploatări feudalo-capitaliste.

În 1867 începe și așa-zisa perioadă constituțională. „Noua constituție" nu reprezintă în fapt decît reactualizarea vechii

constituții aristocrate, dînd formă legală împovărării și exploatării de tip feudal a țărănimii și întărind proprietățile boierești și bisericești asupra pămîntului.

Puternicele megalități sociale atrag atenția multor oameni mai clarvăzători de atunci, ca Táncsics Mihály[1], care în rechizitoriul făcut societății — săpat în piatra de temelie a casei sale — își caracterizează astfel epoca:

„Conform unei declarații ministeriale — deci autorizate — în patru mii de comune nu există nici o singură școală... Virfurile clericale au un venit anual de 300.000—400.000 forinți, cu toate că nu muncesc... Două treimi din populația adultă nu are drept de vot, suportînd grele poveri și fiind cea mai crunt lovită de biruri... Aristocrația — clasa favorizată — se bucură de cele mai mari avantaje, ca drepturile exclusive de pescuit în toate apele țării, de exploatare a morilor de toate felurile, de vînzare, cu preț de jaf, a băuturilor spirtoase și a altor otrăvuri... Cînd în Adunarea legislativă se pune în discuție adoptarea vreunei hotăriri — în interesul țării și al întregului popor — o castă suprapusă are posibilitatea de a o împiedica, chiar dacă se află în minoritate..."

Sînt aspecte reale, caracteristice societății maghiare de după 1867.

Mica nobilime, care cu două decenii în urmă reprezenta forțele progresiste[2], se transformă acum într-o pătură parazitară și reacționară. Partidul acesteia, condus de Tisza Kálmán, partid botezat în mod demagogic „Partidul ideilor libere", a contribuit pe toate căile la întărirea coaliției reacționare.

---

[1] Táncsics Mihály (1799—1884), reprezentant al democrației revoluționare din deceniul V al secolului XIX din Ungaria.

[2] Pe la mijlocul deceniului al V-lea, în Ungaria se maturizează condițiile pentru răsturnarea absolutismului Habsburgilor și orînduirii feudale. Dar cum nu exista o burghezie numeroasă și destul de curajoasă din punct de vedere politic, lupta revoluționară a maselor țărănești și a clasei muncitoare — în curs de formare — este condusă de mica nobilime, care se ridică, în marea majoritate, atît împotriva asupritorilor străini cît și împotriva clerului și aristocrației maghiare.

Sub ocîrmuirea acestui partid a fost exercitată cea mai necruțătoare exploatare a muncitorimii și țărănimii și a minorităților naționale. În aceeași perioadă a crescut numericește proletariatul, s-au înmulțit cocioabele la marginea Budapestei și din cauza sălbaticei exploatări „liberale", peste un milion și jumătate de unguri au emigrat în America.

În iunie 1871, după înfrîngerea Comunei din Paris, are loc, pe străzile Budapestei, o mare manifestație muncitorească, care a oferit burgheziei maghiare imaginea celor șaptezeci și două de zile ale Comunei din Paris. De teama forțelor crescînde ale proletariatului, burghezia a preferat să-și consolideze cîrdășia cu clasa feudală și să-și împartă profiturile cu aceasta.

Mișcarea muncitorească din Ungaria era încă prea slabă pentru a putea conduce cu fermitate lupta împotriva exploatării și asupririi. Datorită slăbiciunilor interne, organizațiile muncitorești nu ajunseseră la un grad de dezvoltare care să le facă apte să răspundă misiunii lor istorice.

Mișcarea socialistă își începe activitatea prin organizarea unor manifestații muncitorești. Deși în conducerea acesteia erau prezenți oameni foarte capabili ca Frankel Leo, unul dintre conducătorii Comunei din Paris, consolidarea și ridicarea ei la nivelul noilor sarcini istorice au fost frînate de multiplele curente mic-burgheze, care au ros-o pe dinăuntru.

Deceniile care au urmat înfrîngerii revoluției din 1848 constituie, cum am arătat, una dintre perioadele cele mai întunecate din Ungaria, perioadă în care s-a exercitat o influență nefavorabilă și asupra dezvoltării gîndirii sociale progresiste. Reacțiunea s-a străduit pe toate căile să-și consolideze pozițiile și în domeniul ideologic.

Deși dependentă, Ungaria burghezo-moșierească era în același timp o țară asupritoare. Regimul de guvernare reacționară promova o politică externă de aservire docilă a țării, puterilor străine, iar în interior exercita o nemiloasă exploatare a muncitorilor și țăranilor, dublată de o cruntă apăsare a naționalităților conlocuitoare. Alimentînd disensiunile șovine, clasele dominante au izbutit, nu arareori, să provoace derută și neînțelegeri chiar în rîndurile acelor forțe sociale care nu se

identificaseră cu politica cercurilor cîrmuitoare. Nici elementele mai avansate ale mișcării socialiste, ele însele în căutarea unor răspunsuri juste la problemele acute și de viitor ale Ungariei, nu reușeau să se descurce în păienjenișul social al epocii. Toate acestea au contribuit la întîrzierea procesului de organizare și unificare a forțelor progresiste.

Mikszáth rămîne în tot cursul vieții sale un adept credincios al ideilor revoluției burghezo-democratice. Tînăr încă, el caracterizează anul 1848 ca *„o sursă de energie a măreției"*. Cu 30 de ani mai tîrziu vorbește de asemenea cu entuziasm despre ziua de 15 martie [1]: *„Cît de frumoasă a fost această zi, o zi care n-a putut fi dată uitării de-a lungul anilor, ziua care, an de an, revine o dată cu miresmele primăverii, pentru a trezi natțunea"*. Credincios ideilor de luptă din trecut, Mikszáth rămîne într-o oarecare măsură totuși un dezorientat în lața complexelor frămîntări social-politice din Ungaria acelor decenii, dar marele său merit este că în toată opera sa a scos în evidență ceea ce a simțit și el din plin — atmosfera apăsătoare a epocii pe care a trăit-o.

Mikszáth se consideră liberal, înțelegînd prin aceasta lupta împotriva forțelor Evului Mediu, lupta împotriva a tot ceea ce era retrograd și reacționar. Concepția sa literară este de asemenea pătrunsă de ideile moștenite din anii revoluției burghezo-democratice. A fi scriitor înseamnă, în concepția lui Mikszáth, a fi cetățean, a fi un militant activ pentru progres social. De aceea orientarea culturii oficiale maghiare spre arta „pentru artă" stîrnea indignarea acestui om cinstit, patriot și dornic de progres. Mărturie stau rîndurile în care Mikszáth evocă cu profundă admirație generația de scriitori grupați în jurul poetului revoluționar Petőfi [2]:

[1] La 15 martie 1848 izbucnește revoluția burghezo-democratică din Ungaria. În această zi s-a dat citire unei declarații care cuprindea, în 12 puncte, libertățile cerute de conducătorii revoluției.

[2] Petőfi Sándor (1823—1849), mare poet maghiar, luptător înflăcărat pentru libertate. A căzut pe cîmpul de luptă, în 1849, apărînd cuceririle revoluției și independența patriei.

„Tinerii scriitori de atunci — notează el despre luptătorii din 15 martie — *n-au alergat numai după teme și nu s-au mulțumit numai cu născocirea unor subiecte rupte de viață; în clocotitoarele lor suflete a trăit năzuința spre o Ungarie liberă și avansată. Ei n-au fost vrăbii sau ciocîrlii care să ciripească pe ramurile copacilor, ci muncitori harnici, care plivesc cu mîini puternice buruienile de la rădăcina pomului vătămat*".

Profunda deosebire dintre un trecut glorios și un prezent lipsit de idealuri și speranțe constituie în opera lui Mikszáth izvorul ascuțitei sale critici la adresa societății contemporane lui. Cu cît se ascut contradicțiile interne și externe din Ungaria, cu atît critica lui Mikszáth la adresa claselor dominante devine mai tăioasă. Pe măsură ce Ungaria nobililor se șubrezește, opera lui Mikszáth reflectă cu tot mai multă vigoare artistică criza Ungariei semifeudale și o batjocorește fără milă. Pe măsură ce Ungaria grofilor decade, drumul creației lui Mikszáth urcă tot mai sus.

Patriotul Mikszáth vede și demască racilele vremii sale, intuiește necesitatea transformărilor sociale, dar, ca mulți alți intelectuali din vremea sa, nu poate întrezări calea acestor transformări. Nici spre sfîrșitul vieții nu vede forțele revoluționare, care mai tîrziu aveau să lupte activ împotriva burgheziei și aristocrației reacționare. Dar în Ungaria de atunci puțini au fost cei care să sesizeze ca el și să descrie cu atîta profunzime și vigoare artistică decăderea societății maghiare. În aceasta constă, înainte de toate, semnificația și caracterul național și patriotic al operei lui Mikszáth.

*

Mikszáth dobîndește în 1881 primele succese literare cu volumele de nuvele *Rubedeniile slovace* și *Bravii paloți* [1], inspirate din viața satului maghiar. Două dintre nuvelele cuprinse în aceste volume, *Vestitul suflător Lapay* și *Punctul negru*, marchează un evident progres față de scrierile sale anterioare.

[1] Paloții — populație maghiară din nord-estul Ungariei.

prin faptul că o dată cu ele autorul trece de la o anumită viziune romantică, în care se arată îngăduitor cu aristocrația, la prezentarea mai puțin idilică a satului.

Cu un an mai tîrziu, în 1882, Mikszáth începe să publice în coloanele ziarului *Pesti Hirlap* o serie de schițe în care, cu pana unui viguros pamfletar, redă aspecte odioase din viața parlamentară (ciclul *Adunarea Națională*).

Tocmai în acea vreme izbucnise în Ungaria o puternică criză agrară. Reacțiunea feudală, simțind că-i fuge pămîntul de sub picioare, caută să-și redreseze forțele și, concomitent, cot la cot cu burghezia, își îndreaptă atacurile sporite împotriva maselor populare. Dîndu-și seama de aceste realități sociale și cunoscînd nemijlocit politica oficială, perspectivele politice ale lui Mikszáth se lărgesc. Criza agrară îi deschide noi porți spre înțelegerea caracterului profund reacționar al politicii de jaf și exploatare a aristocrației feudale maghiare, și în operele sale viitoare amara experiență cîștigată în această perioadă se face tot mai mult simțită prin tonul din ce în ce mai corosiv al satirei sale.

În afară de unele schițe din ciclul *Adunarea Națională*, scrise în timpul sau după criza agrară, în 1884 apare primul său roman de proporții mai mari, intitulat *Domnii mei patrioți*, în care autorul ia poziție împotriva tendințelor, evidente în literatura „oficială" a vremii, de idealizare a aristocrației, această castă parazitară ce se îmbuiba din sudoarea poporului flămînzit. Viziunea autorului nu se situează încă la nivelul creațiilor de mai tîrziu, în care va critica fără menajamente societatea semifeudală, dar cum anii în care scrie această operă constituie încă pentru autor perioada de căutare a căilor spre realism, *Domnii mei patrioți* rămîne o carte cu certe valori. E drept că unele nuvele, ca *Rubedeniile slovace, Iarba de la Lohina, Caftanul vorbitor, Doi studenți cerșetori, Cetățeni buni*, scrise tot în această perioadă, rămîn încă tributare vechiului procedeu romantic, dar în schițele ce apar concomitent, și care aduc în fața cititorului figuri de birocrați, de paraziți și de oameni corupți din protipendadă, descoperim

din ce în ce mai multe elemente realiste. Racilele sociale sînt însă numai schițate, uneori doar sub învelișul unor anecdote, în care greutatea cade pe ironie, fără ca autorul să ia o poziție hotărîtă, de demascare.

Următoarele sale romane, *Porumbelul în colivie* și *Asediul Bistriței*, marchează și mai elocvent procesul de trecere a scriitorului pe pozițiile realismului. În aceste două romane, autorul, opunînd trecutului revoluționar prezentul searbăd, face un aspru rechizitoriu societății din vremea sa. În *Asediul Bistriței*, apărut în 1895, Mikszáth, inspirîndu-se după Cervantes, creează un nou tip de Don Quijote, plasînd acțiunea în condițiile social-politice ale Ungariei semifeudale din anii coaliției burghezo-feudale. Povestind întîmplările eroului său, care participă la asediul cetății Bistrița, scriitorul dezvăluie goliciunea sufletească a eroului său, categoric deosebit de înflăcăratul personaj al scriitorului spaniol. Cam pe aceeași linie se desfășoară și acțiunea romanului *Porumbelul în colivie*. Acțiunea din prima parte a acestui mic roman e plasată cu 400 de ani în urmă ; în cea de a doua parte, însă, pretutindeni se face simțit observatorul contemporan care demască putreziciunea morală a societății semifeudale.

Asediul Bistriței, *Cavalerii* și *Prietenul nostru de totdeauna* lovesc într-o categorie întreagă de oameni — figuri devenite anacronice — „sufletele moarte" ale Ungariei de atunci.

În 1898 apare unul din importantele romane ale lui Mikszáth, *Noua Zrinyiadă*, prin care autorul lovește fără cruțare în societatea vremii. Folosind și aici antiteza — ca și în *Asediul Bistriței* — autorul pune față în față pe Zrinyi Miklós, eroul național maghiar din secolul al XVI-lea, cu un nou Zrinyi, personaj fictiv, care trăiește în secolul al XIX-lea, în condițiile Ungariei din perioada coaliției burghezo-moșierești. Opunînd pe eroul național Zrinyi, acest om de seamă care a știut să-și jertfească viața pentru binele patriei, noului Zrinyi, o parodie a celui dintîi, un demnitar de tip feudal, un reprezentant „demn" al claselor parazitare, Mikszáth încearcă și

reușește să înfățișeze un tablou cuprinzător al societății maghiare de la sfîrșitul secolului trecut.

Valoarea romanului rezidă în primul rînd în necruțătoarea sa satiră socială. Prin amploarea acestei satire, *Noua Zrinyiadă* constituie una din cele mai valoroase opere ale lui Mikszáth.

In ultimele două decenii ale secolului trecut Mikszáth ia atitudine fățișă împotriva scrierilor care proslăveau feudalismul sau constituiau exemple de ploconire față de figurile „excepționale" ale clasei aristocratice și față de povestirile de un romantism depășit: *„...Timpul marilor povestitori* — scrie el — *a trecut și nu se va mai întoarce. După Dumas, Hugo sau Jókai, poarta s-a închis și nu e posibil ca să mai scîrțîie vreodată din vechile-i balamale*". El nu pledează pentru totala radiere a romantismului din recuzita scriitorului modern, ci se ridică împotriva creării, în epoca lui, de opere prin excelență romantice. Dovadă că el însuși a rămas mereu un admirator al marilor romantici, a căror influență se resimte în operele sale. Dar Mikszáth știe să îmbine organic romantismul și realismul, și din acest punct de vedere operele sale de mai tîrziu constituie tot atîtea admirabile modele.

In *Umbrela sfîntului Petru*, roman scris în 1895, Mikszáth atacă o temă abordată de mulți scriitori clasici și contemporani: goana după avere.

Eroul principal al romanului, Vibra György, în fond un tînăr cu sentimente curate, umblă din sat în sat, în căutarea averii lăsate de tatăl său. Peregrinările lui, în care e torturat de gîndul îmbogățirii, îl dezumanizează însă, îl fac egoist și fățarnic. Abia cînd nu-l mai chinuie meschina dorință de îmbogățire, cînd își găsește liniștea căsătorindu-se din dragoste cu o fată care-l face să vadă ceea ce e mult mai prețios decît aurul — perspectivele unei vieți fericite, Vibra devine din nou un om adevărat.

Prezentînd pe cei doi tineri eroi ai cărții, Mikszáth își arată dragostea sa față de caracterele robuste, sănătoase și cinstite,

dar și resentimentele față de cei care înjosesc numele de om. Putem spune că această operă constituie o treaptă spre viitoarele opere ale lui Mikszáth, în care elementul critic devine din ce în ce mai prezent, ca urmare a unor frământări sociale ce nu trec neobservate de scriitor.

La sfîrșitul secolului trecut capitalismul intră în ultimul său stadiu, imperialismul. Criza latentă din Ungaria din anii coaliției burghezo-moșierești se adîncește și concomitent are loc o creștere a forțelor revoluționare. În operele din ultimele două decenii ale vieții sale Mikszáth redă cu și mai multă vigoare lărgirea și dezvoltarea crizei din Ungaria, iremediabila descompunere a Ungariei grofilor. Fără să înțeleagă în esență cauzele crizei, scriitorul a surprins totuși glasul din ce în ce mai puternic al maselor asuprite, subliniind nu o dată necesitatea schimbării în bine a vremurilor. El nu a fost un adversar al modului de producție capitalist ca sistem economico-social. Protestul său se adresează numai capitalismului din Ungaria, care și-a ales calea prusacă de dezvoltare.

În primul deceniu al secolului al XX-lea Mikszáth a creat cele mai bune lucrări ale sale : *Căsătorie ciudată, Cazul tînărului Noszty* și *Orașul negru*.

În 1906 Mikszáth începe să publice în coloanele ziarului *Vasárnapi Ujság* romanul *Cazul tînărului Noszty*, inspirat dintr-un fapt al vremii. Un vlăstar al unei familii feudale scăpătate, reușește să ademenească pe fiica bogatului evreu Ungar, înțelegîndu-se cu ea s-o ia de nevastă. Părinții tînărului privesc la început cu rezervă căsătoria lui cu o fată de o „religie dubioasă". Aflînd însă de imensa avere pe care tînăra fată i-o poate aduce, familia Noszty se transformă într-o acerbă susținătoare a căsătoriei. După ce se fac toate pregătirile de nuntă, bătrînul Ungar își dă seama că familia nobiliară nu pe fată o așteaptă, ci averea ei. De aceea, în înțelegere cu fiica sa, Ungar refuză să accepte această căsătorie, chiar în ziua nunții. O astfel de căsătorie — conchide Mikszáth — ar fi fost menită să contribuie la întărirea nobilimii. Familia de aristocrați Noszty, cu mentalitatea-i de

castă feudală, este îngrozită cînd înțelege că un asemenea fapt „rușinos" i se poate întîmpla unui Noszty, cînd înțelege că orgoliul lor de aristocrați a fost crunt lovit. Descriind hidoasa figură a tînărului Noszty, autorul și-a exprimat aversiunea față de clasa feudală, față de egoismul și rapacitatea acesteia.

Ultima lucrare — editată după moartea scriitorului — o constituie romanul istoric *Orașul negru*, roman ce se adaugă la numeroasele povestiri cu caracter istoric pe care le-a scris Mikszáth.

In aparență, *Orașul negru* înfățișează unele întîmplări mărunte, însă de fapt răspunde — deși în mod inadecvat — la întrebarea: de ce a eșuat lupta condusă de Rákóczi Ferenc al II-lea, una dintre luptele de eliberare ale poporului maghiar? Răspunsul, însoțit de o necruțătoare critică, condamnă clasa feudală, care a împiedicat realizarea oricărui progres social. Mikszáth ține să sublinieze în această operă că deși în trecut au existat printre aristocrați și cîteva personalități care au contribuit la un oarecare progres social, totuși aristocrația, luată în ansamblu, nu a avut nici un rol progresist în dezvoltarea societății. Descriind ciocnirile, pornite din interese meschine, dintre nobilime și burghezie, Mikszáth a criticat cu vehemență clasele dominante, care s-au dovedit incapabile să răspundă intereselor generale ale poporului, și chiar dacă n-a înțeles mecanismul și sensul luptei de clasă, el reușește în acest roman să compromită mitul născocit de nobilime cu privire la „clasa istorică" ce nobilimea se pretindea a fi.

*

Scris de pe poziții realist-critice, romanul *Căsătorie ciudată* apare în 1900, înaintea romanelor *Cazul tînărului Noszty* și *Orașul negru*. Sursa de inspirație a cărții o constituie o întîmplare reală, care a scandalizat întreaga opinie publică maghiară pe la începutul secolului trecut. De altfel, chiar pe

prima pagină, autorul subliniază caracterul autentic al faptelor relatate în roman: *„Întîmplările ce urmează* — arată el — *le scriu după o cronică ale cărei file n-au apucat încă să îngălbenească prea tare. Datele principale ale întîmplărilor sînt atît de sigure și de autentice, încît nici numele eroilor n-am găsit cu cale să le schimb. Nu adaug de la mine nici un fel de înfloritură, nici un arabesc literar"*.

Faptul real s-a petrecut în 1810, însă autorul plasează acțiunea romanului la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd cercurile liberale burgheze din Ungaria, ajunse la guvern, se aliază cu forțele reacționare ale orînduirii vechi.

Ca fost student la facultatea de drept, apoi funcționar de stat și deputat, Mikszáth, bun cunoscător al realităților politice din Ungaria, biciuiește în acest roman întreaga putreziciune a stăpînirii habsburgice, a societății nobiliare și imoralitatea oficialităților catolice ultrareacționare. În *Căsătorie ciudată* aristocrația, clerul și judecătorii apar fără măști și farduri, în întreaga lor hidoșenie. Mikszáth privește cu dispreț pe preoți, acești „reprezentanți ai cerului pe pămînt", și dacă nu reușește să-i demaște multilateralul, descriind întreaga gamă a perfidiei și hidoșeniei lor, cum face, de pildă, Émile Zola în trilogia sa *Lourdes, Roma, Paris (Les trois villes)*, are totuși excepționale merite datorită curajului cu care înfierează clerul. Sentimentele lui Mikszáth față de preoțime nu se deosebesc mult de ura lui Petőfi față de monarhi, dar în timp ce acesta din urmă e un dușman necruțător al monarhiei și un propovăduitor al libertății popoarelor din întreaga lume, democratul-liberal Mikszáth se mulțumește să îndrepte împotriva clerului doar o critică ascuțită, o satiră plină de dispreț. În timp ce Petőfi își intitulează una din renumitele sale poezii: *Trimiteți regii la spînzurătoare!*, Mikszáth, resemnat, își termină astfel romanul: *„De jur-împrejur nici un zgomot: au pierit și pădurile, nici ele nu mai vuiesc. Doar broaștele mai orăcăie prin bălțile din apropiere: Puterrnici îs popii, puterrnici îs popii"*.

Mikszáth demască întunecatele labirinturi ale birocrației și teribilul aparat de stat din Ungaria burghezo-feudală cu toate mijloacele pe care experiența sa de viață și spiritu-i de observație deosebit de pătrunzător i le dă. Cu admirabilele-i calități de portretist, de pildă, Mikszáth înfățișează personaje de o mare varietate psihică și această pledoarie pentru necesitatea dezvăluirii profunde a caracterelor omenești își are un scop bine determinat. Iată de pildă cum prezintă autorul pe agentul politic Krok, una din figurile secundare, dar foarte grăitoare, ale romanului : *„Părea un domn foarte cinstit, un adevărat patriarh. Privirea lui era plină de blîndețe și bunătate. Se pare că la nevoie sau la strîmtoare și dumnezeu înzestrează pe ticăloși cu înfățișarea împrumutată din garderoba oamenilor cumsecade. Nici hainele nu i se potriveau cu sufletul. Krok era îmbrăcat, din cap pînă-n picioare, în costum unguresc, avea chiar și pinteni la cizme. Nici dracu n-ar fi crezut (dacă nu și-ar fi avut sălașul chiar în el) că omul acesta a fost cîndva agent la Viena și că a împins la eșafod o mulțime de unguri răsculați."*

În această scurtă caracterizare autorul reușește să prezinte personajul prin tot ce-i este caracteristic și în același timp să-și exprime atitudinea față de reacțiunea habsburgică.

Mikszáth descrie pe eroii săi cu o bogată paletă, fie că e vorba de personaje principale, ca tînărul Buttler, om cinstit dar lipsit de energie, fie de personaje secundare, ca doctorul Medve sau ca Bernáth. Cît privește însă oamenii simpli, în ciuda faptului că arată multă bunăvoință și simpatie față de ei, autorul îi descrie cu o oarecare doză de naivitate și superficialitate. E drept că în paginile romanului nu apar decît foarte puține asemenea personaje, și cu totul sporadic, dar felul cum sînt tratate ilustrează, așa cum am mai arătat, că Mikszáth nu a întrezărit în popor acea forță revoluționară care încă din anul 1848 semnalase rolul hotărîtor pe care îl va îndeplini în făurirea istoriei viitoare.

Autorul contrapune intrigilor legate de căsătoria forțată, dragostea curată, idilică, proprie legendelor populare, dintre

Buttler János și Horváth Piroska. Descrierea acestei iubiri este în întregime produsul imaginației autorului. Dar chiar cînd e vorba de asemenea „intercalări", scriitorul se arată a fi la fel de exigent. La întrebarea unui ziarist, dacă și Horváth Piroska a existat în realitate, ca Buttler sau ca Dőry, Mikszáth a răspuns: *„E creată de mine, însă o femeie ca ea trebuie să fi existat cîndva!"*. Descrierea sentimentelor curate ale celor doi îndrăgostiți constituie partea cea mai luminoasă a romanului. Prin îmbinarea intrigilor cu idila, a aspectelor reale cu cele imaginate, scriitorul ne apare în primul rînd ca un mare artist și mai puțin ca un istoric.

Mikszáth și-a expus în acest roman crezul său politic, dorind să reînvie focul istovit al ideilor progresiste burgheze, al acelor idei trădate și înmormîntate, care erau cuprinse pe vremuri în lozinca *„împotriva clerului și boierilor, pentru o patrie liberă"*.

Din acest crez străbătut de sentimentul dreptății s-a născut de fapt romanul *Căsătorie ciudată*. Simpatia profundă față de ideile și luptele din 1848 și amărăciunea sa față de decăderea Ungariei au îndreptat privirile lui Mikszáth asupra conflictului Buttler-Dőry, asupra odioaselor fapte ale episcopilor și grofilor unguri.

Căsătorie ciudată a lovit puternic în reacțiunea nobiliară și clericală din Ungaria de după 1900. În presa maghiară a vremii au apărut numeroase scrisori, prin care descendenții familiei Dőry, în spatele cărora se afla clerul reacționar, au căutat să demonstreze că principalele fapte relatate în roman nu s-ar fi întîmplat aidoma. Ba unul dintre aceștia s-a încumetat să-i propună autorului să-și renege propriul său roman.

Nici mai tîrziu reacțiunea clericală n-a încetat atacurile împotriva acestei opere. În 1931, în coloanele revistei reacționare *Magyar Kultura* și un timp chiar după eliberarea Ungariei, clerul catolic a reînnoit înveninatele atacuri la adresa operei și creatorului ei. Presa democrată a Ungarici eliberate

a demascat cu hotărîre esența profund reacționară a acestor atacuri și a știut să apere valoroasa operă a unuia dintre cei mai de seamă scriitori ai poporului maghiar.

Mikszáth moare în 1910. Numeroasele însemnări și cele cîteva romane neterminate rămase în sertar, sînt tot atîtea mărturii ale unei bogate inspirații dublate de o mare putere și dragoste de muncă.

Mulți critici literari maghiari au scris despre personalitatea și opera lui Mikszáth. Critica burgheză, încercînd să înfățișeze într-o lumină cu totul falsă pe acest mare scriitor, a căutat să-l prezinte ca pe un adept al capitalismului autohton, escamotînd cu bună știință ceea ce este important și esențial în opera lui: atitudinea sa antifeudală. Dar în ciuda tuturor falsificărilor, autenticitatea și profundul umanism al operelor lui Mikszáth au constituit arme puternice în fața cărora cetățile de carton ale criticii burgheze s-au prăbușit.

Critica literară de după eliberarea Ungariei consideră pe Mikszáth ca pe unul dintre marii precursori ai literaturii maghiare progresiste. Adept fervent al revoluției burghezo-democratice, al ideilor revoluționare din 1848, Mikszáth și-a pus cu hotărîre talentul în slujba acestor idei, pe care burghezia maghiară, coalizîndu-se cu aristocrația feudală, le-a trădat. În ciuda unor scăderi și neclarități, determinate de epoca de confuzii în care a trăit și a creat, opera lui Mikszáth constituie o însemnată contribuție la tezaurul literaturii maghiare. Numele lui Mikszáth a rămas viu în amintirea poporului său.

Acum, la 50 de ani de la moartea acestui mare clasic al literaturii maghiare, reeditarea în R.P.R. a romanului *Căsătorie ciudată* constituie încă un modest omagiu pe care-l aducem scriitorului, ca semn al prieteniei dintre poporul român și poporul maghiar.

M. V. TUDOR

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

STUDENȚI LA OLASZRÖSZKE

Întîmplările ce urmează, le scriu după o cronică ale cărei file n-au apucat încă să îngălbenească prea tare. Datele principale ale întîmplărilor sînt atît de sigure și de autentice, încît nici numele eroilor n-am găsit cu cale să le schimb. Nu adaug de la mine nici un fel de înfloritură, nici un arabesc literar. Acela care a notat în jurnalul său istorioara de mai jos nu avea obiceiul să-i mintă nici pe alții. De ce s-ar fi mințit pe sine însuși? Așa că fiecare rînd scris de el e adevărat. Deci, la ce bun să-l stric, falsificînd adevărul?

Scrie în acest jurnal că într-o joie mare, doi studenți din Sárospatak[1] se abătură pe la cîrciuma din comuna Olaszrőszke. Or fi de atunci cam optzeci și cinci de ani. Cei doi studenți erau în drum spre satul Bornóc, din comitatul vecin, unde aveau să-și petreacă vacanța, și sosiseră la cîrciumă îndată după prînz, călătorind *per pedes apostolorum*[2]. Pe vremea aceea studenții nu erau așa de răsfățați ca cei de azi. Printre mijloacele didactice rolul de frunte îl ocupa bastonul, iar printre cele de locomoțiune — „întinde-o cît te țin picioarele". În schimb mațele studenților ghiorăiau și atunci, ba chiar mai abitir. Drumeția le sfîrnise grozav pofta de mîncare. Cei doi

[1] Oraș în nordul Ungariei (n.r.).

[2] Cu piciorul, ca apostolii (în lb. latină, — n.r.).

studenți, purtînd fiecare o podoabă de mustăți și de barbă, se pleoștiră rău de tot auzind vorbele hangiței, care, trăgînd dintr-un ciubuc, îi înștiințase că nu are nimic de mîncare.

— De — rosti cîrciumarul, care pricepea și el ceva latinească de bucătărie — *sero venientibus ossa*[1]. Dacă veneați cu un ceas mai devreme!... Am avut o tocăniță că și palatinul și-ar fi lins degetele după ea!

— Ba nu, zău, leliță, n-ai putea să ne gătești ceva la repezeală? întrebă unul dintre studenți, privind-o cu blîndețe pe femeie.

Hangița pufăi dînd drumul unui rotocol de fum, apoi răspunse cu bunătate:

— Am cîțiva pui din anul acesta; dac-ați putea pune mîna pe doi, vi i-aș frige în pesmete.

Cum să nu poată? Un student din Sárospatak e în stare să înșface chiar și o stafie deși stafia n-are trup, în timp ce puiul are. Cam puțintel, e adevărat, și la greutate și la mărime, mai ales acum, în preajma Paștilor, dar oricum...

Ce-are a face? Studenții ieșiră în curte și porniră goana după pui care se împrăștiară printre cotețe, lese și stive de lemne.

În mijlocul curții se afla un singur vehicul, o trăsurică ungurească ușoară, cu leuci și jețuri îmbrăcate în piele. Caii stăteau cu șleaurile desfăcute; capetele lor se pierdeau pînă la sfîrcurile urechilor în obiectul de gătează, foarte popular în lumea cailor, care în limbajul de rînd se numește traista cu ovăz și din care nu se auzea decît zgomotul monoton al ronțăitului.

Un băiețaș jigărit, bălai, cu ochii albaștri, stătea tolănit în jeț, prăjindu-se la soare. La stînga, leuca

[1] Pentru cine vine tîrziu nu se mai găsesc decît oase (în lb. latină, în original — n.r.).

se freca de un zarzăr. Pomul era încărcat de flori plăpînde, trandafirii; arar, cîte o petală cădea pe băiatul care le culegea şi-şi omora timpul privindu-le şi rupîndu-le. Vizitiul, care trebăluia pe lîngă cai, îl întreba din cînd în cînd:

— Nu te dai jos, Lajoska?

— La ce?

— Nu vrei să guşti un păhărel de vin?

— Nu.

În cele din urmă, însă, hăituiala studenţilor mustăcioşi îi stîrni totuşi curiozitatea. Nu era un lucru obişnuit, într-adevăr, să întîlneşti nişte studenţi în toată firea, de la Patak, dar mi-te să-i vezi în plină acţiune, căznindu-se să prindă nişte pui. Coborî din trăsură şi îi urmări mirat, cu ochii săi vioi şi inteligenţi, cum se reped la grămada de pui, cu gîndul de a-i înghesui în vreun colţ, unde să-i poată înhăţa sau măcar pocni cu bîtele, dacă n-ar izbuti să-i înşface de vii.

Veselul tărăboi adunase multă lume în curte; vecinii se uitau pe furiş prin uluci, muieretul neastîmpărat, alde Ágnes şi Panni, lăsă baltă clătitul vaselor şi alergă să vadă ce se petrece. Nu-i vorbă că şi cei doi flăcăi chipeşi aveau pe vino-ncoace. Ágnes îl cunoştea pe unul dintre ei, pe cel mai „prăpădit" („Tii, ce boier grozav a fost tatăl ăstuia!".) Îşi vîrî nasul în curte şi Szabó Gyuri, aprodul primpretorului. Pe Gyuri, ce-i drept, îl vezi mereu în preajma cîrciumii; diavolul, care-i zace în gîtlej, tot pe-aici îi poartă paşii! De astădată însă zgomotul şi chicotelile l-au făcut să intre. Ar fi fost păcat, firește, să lipsească chiar acum; e o adevărată plăcere să vezi nişte studenţi flămînzi căznindu-se să înhaţe nişte pui. „Hop! uite că l-a prins! Mă, al dracului, iar i-a făcut-o, a scăpat!" Stîngăcia lor stîrnea valuri de rîsete batjocoritoare. „Ei, nu ştiu nimic studenţii!

De, lucrurile astea nu se învață de la domnul profesor Kövy. Vulpea și dihorul le pricep mai bine."

Ieși și cîrciumarul, cu un coșcogea ciubuc în gură, aidoma neveste-si. Semănau și la față. Singura deosebire între ei era că dînsa purta fustă și-și proptea o mînă-n șold, cu cealaltă ținîndu-și luleaua, iar dumnealui purta pantaloni și cu o mînă își sprijinea ciubucul, iar pe cealaltă și-o ținea în betelia cioarecilor.

— Domol! Domol cu bîtele, *domini*[1]! Mi-e să nu atingeți cocoșul neveste-mi, că iese bucluc. Hop! hop! Napoleon, ia-o la picior, băiete!

Printre orătăniile fugărite se învîrtea într-adevăr, năucit, un cocoș voinic, de culoarea fazanului, cu un moț de toată frumusețea, purtînd pe o pană albă și încîrligată din coada-i uriașă o inscripție cu litere de tipar: „Vivat Napoleon Bonaparte."

— Pe moțatul ăla tinerel dacă l-ați putea doborî, sau pe cel alb de colo! strigă cîrciumarul. Uite că a luat-o spre cotețe.

Dar cei doi studenți nu făcură nici o treabă: ciomegele zvîrlite nu-și nimeriseră ținta. Atunci micul școlar își scoase praștia din buzunar, puse o pietricică în ea, o învîrti prin aer, apoi dădu drumul sforii. Pietricica vîjîi ca o săgeată, zbură, zbură și deodată puiul se răsuci scurt și căzu grămadă. Pietricica nimerise tocmai căpățîna moțatului. Ei, cel puțin n-o să șchiopăteze și nici cuțitul de bucătărie n-o să-i taie gîtul: iaca, moare într-o clipă, frumos, în războiul dus cu neamul păsăresc, pe cîmpul de onoare.

— *Valde bene!*[2] strigă cu însuflețire cîrciumarul. Numai dumnezeu și domnul Döry se pricep să ochiască așa. (Pe vremea aceea nu era cunoscut încă

[1] Domnilor (în lb. latină, în original — n.r.).
[2] Foarte bine! (în lb. latină, în original — n.r.).

reprezentantul de azi al valetului de ghindă, altfel poate că ar fi știut cîrciumarul de domnul Tell[1].)

Piciul ridică o altă pietricică și de data aceasta pocni puiul alb, care-și dădu și el duhul pe loc.

— Mai aveți nevoie și de alții? întrebă băiețașul, pozînd ca un actor.

Zău că-ți venea să rîzi de fudulia lui. Ia te uită la el: prichindelul ăsta își bate joc de coșcogeamite studenții: „Mai aveți nevoie și de alții?"

Din fericire studenții nu-l auziră și nici nu-l băgară în seamă. Un student în drept de la Patak e prea mare domn ca să se uite la un băiețaș ce încă se omoară cu abecedarul. Leul poate că zărește furnica de sub laba lui, în nisip, dar unul care studiază dreptul la Patak nu poate observa un puștan din clasele primare. Ce nu se poate, nu se poate. Există distanțe neobișnuit de mari, etc.

Totuși, cel mai îndesat dintre ei, blondul cu scăfîrlia rotundă, făcu un pas spre băiețel și îl bătu pe umăr:

— Asta zic și eu ispravă, tinere. Să crești mare, frățioare!

Altceva nu i-a mai spus, dar micul școlar n-a uitat cele cîteva cuvinte și a crescut într-adevăr atît de straşnic, încît cel cu căpățîna rotundă a rămas cu gura căscată cînd, după douăzeci și cinci-treizeci de ani, și-a adus aminte de această întîmplare.

— Cum se numește băiețelul? a întrebat apoi cu nepăsare, trecînd pe lîngă vizitiul care se apucase să scoată traistele de după capul cailor.

— Kossuth Lajoska, răspunse omul.

---

[1] „Valetul de ghindă", figură la cărțile de joc, reprezentată prin Wilhelm Tell, personaj legendar, imortalizat în drama cu același nume de Fr. Schiller (n.r.).

— Isteț băiat, observă cu indiferență cel cu capul rotund. (Era pentru întîia, dar nu și pentru ultima dată cînd auzea acest nume.) E elev, nu-i așa?

— Da.

— Unde?

— La Újhely.

În timpul acesta, studentul mai în vîrstă, un tînăr zvelt și delicat, cu fața blîndă, ridică de jos puii răpuși și îi duse în triumf spre bucătărie. Dar nici nu ajunse bine la bucătărie că Ágnes i-i și smulse din mînă:

— Dă-i încoace, domnișorule conte, am oleacă de apă clocotită; ți-i jumulesc cît ai clipi din ochi.

În bucătărie se stîrni o forfotă grozavă. Untura încinsă sfîrîia, bucătăreasa răzuia pesmeți, spărgea ouă. Muzică mai minunată nici că pot auzi niște urechi studențești. Dar iată că soarta a hotărît altfel. Pasămite era scris că trebuie să se întîmple ceva neașteptat. Nu cine știe ce. E de ajuns să intervină de pildă pisica, să mănînce bunătate de friptură. În mîinile sorții și pisica e o putere destul de mare în astfel de ocazii, pentru a scoate lucrurile din făgașul lor obișnuit. Dar nu pisica a intervenit, ci domnul primpretor, cu toate că pe acesta providența l-a hărăzit pentru pozne mai mari și mai înveninate.

Primpretor pe vremea aceea era domnul baron Dőry István, și în clipa în care puii erau opăriți în bucătăria cîrciumii, dumnealui tocmai stătea de vorbă pe terasa castelului cu autoritățile comunale din Bényе. Bătrînul jude Zsombék Márton, jurații Koppantó Gábor și Szabó Mihály stăteau în fața lui în picioare, cu capetele descoperite.

Primpretorul era un bătrînel cu un aspect ciudat, cu trupul ca o vioară: burtă mare, cap mic, gît subțire, uscățiv. Nici n-ai fi putut crede că a făcut și armata. A făcut-o totuși, și multe năzdrăvănii are pe

conştiinţă. N-a servit numai la împăratul nostru, maiestatea-sa Francisc, ci şi în alte părţi. A cutreierat multe ţări şi mări şi nicăieri n-a lăsat amintiri bune. A umblat şi printre sălbatici. Bătrînul camerist povesteşte că odată sălbaticii erau cît pe-aci să-l mănînce şi nu-i exclus să fi avut dreptate de vreme ce au şi apucat să-l jumulească, dovadă că omul s-a întors la Olaszrőszke fără păr. Nu se cunoaşte exact de ce nu l-au mîncat sălbaticii; în orice caz e păcat că nu l-au devorat, căci acum n-ar mai sta aici pe capul nostru.

Primpretorul trăia aşadar şi-şi făcuse o avere bunicică din sudoarea poporului. În momentul acesta tocmai şedea pe verandă, ascultîndu-i pe oamenii din Bénye, care, între altele, îl înştiinţaseră că au vîndut vinul. Au fost pe la ei negustorii de vin de la Beszterce Bánya şi au cumpărat cu hurta toată recolta pe zece ani aflată în pivniţele satului. Au dat galbeni grei pentru aurul topit. Acum are preţ vinul de Hegyalja [1], acum era momentul să-l vîndă, cînd de-abia s-a schimbat sultanul la Ţarigrad. „Se spune că noul sultan se însoară şi fiindcă — să iertaţi — ticălosul are obiceiul să-şi ia trei sute de neveste, vor fi trei sute de nunţi, şi asta cere băutură, nu glumă."

— Eşti cam într-o doagă dumneata, Zsombék, îl întrerupse baronul, rîzînd. Turcul nu bea vin.

— Să nu-l crezi, stăpîne.

— Şi cît au dat negustorii?

— Două mii de florini în cap.

— Coac-coac-coac! orăcăi primpretorul. (Aceasta era exclamaţia prin care îşi exprima mirarea — fiindcă Dőry furase ceva pînă şi de la broaşte, cel

[1] Regiune de dealuri cu podgorii renumite (Tokaj), în nordul Ungariei (n.r.).

puțin glasul, dacă nu altceva.) Și unde ați pus atît amar de bănet?

— E acasă, în loc bun.

— Hm — mormăi primpretorul — n-ar fi fost mai bine să-i duceți la casieria comitatului, să fie păstrați în lada de fier?

Răspunsul îl dădu Koppantó Gergely; pe el îl ghionti cu cotul bătrînul jude.

— Păi, ne-am gîndit și noi, măria-ta, că ce apucă să înghită odată comitatul, e bine-înghițit.

— Cum îndrăznești să spui așa ceva despre comitat? se răsti primpretorul la el. Ați luat-o cam prea ușor. Știți prea bine că Bényе e plin de tîlhari. Ar fi în stare să fure și ultimul strop de untdelemn din ulciorul fără fund al văduvei din scriptură. Noroc că bătrîna a avut atîta cap să nu-și țină ulciorul la Bényе. Și nici împrejurimile nu-s mai acătării. Pe aici își face veacul Jánosik cu cei doisprezece ortaci ai lui și știe tot ce se petrece. Iacă, chiar săptămîna trecută i-a trimis vorbă cumătrului meu, Dókus Antal, cică să-i dea omului lui două hălci de slănină și să-i trimită cizmele cele noi. Dókus i-a trimis slănina, dar cît privește cizmele s-a jurat pe toți sfinții că în casa lui nici urmă nu-i de încălțăminte nouă. Știți ce vorbă a trimis din nou Jánosik? Să nu-și bată joc de el domnul Dókus, fiindcă cizmele noi sînt acolo, în iatac, așezate pe divan. Și, închipuiți-vă, avea dreptate; cioroiul de poștaș le adusese pe la amiază de la Ujhely, odată cu scrisorile, iar feciorul le așezase pe divan, fără să-i amintească de ele stăpînului. Așa că, în asemenea împrejurări nu-i bine să ții banii acasă.

— Vai de mine, da' noi îi păzim cu strășnicie, făcu bătrînul jude, vîrîndu-și pieptenul în chică. Ziua-noaptea straja e la post. Un paznic stă înăuntru, altul afară.

Toți ceilalți încercau să-l încredințeze care mai de care că străjile stau de veghe, și pe dinăuntru și pe dinafară, cu furci de fier în mînă.

Dar nu-l putură convinge pe primpretor nici așa. Dacă ei nu-l slăbeau cu argumentele, nici el nu se lăsă mai prejos.

— Toate astea nu fac două parale, ascultați-mă pe mine.Că de, om e și paznicul. Poți să-l duci cu vorba, poți să-l îmbeți, să-i fure inima o nevastă cu ochi drăcoși și odată ce-și pierde inima, și conștiința i se clatină.

Jupînul Zsombék Márton zîmbea înainte, ușor și misterios.

— Le-am cumpănit pe toate.

— Cum adică? sări Dőry István.

— Hm, răspunse bătrînul jude, uitîndu-se în toate părțile, ca nu cumva să-l audă nechemat, apoi clipi șiret din ochi. Păi, banii nu se află acolo unde-i paza. Sînt cu totul în altă parte.

Baronul rîse cu poftă de vicleșugul ăsta țărănesc, apoi, liniștit, îi lăsă să plece pe maimarii satului. Tocmai în momentul acesta aprodul da să intre pe poartă. Baronul se așează la taclale cu el, că era mare flecar și peste măsură de curios.

— Ei, ce noutăți mai sînt prin sat, băiete? Pe unde-ai umblat, ce-ai văzut?

— Am văzut doi studenți la cîrciumă; alergau să prindă niște pui.

— Drace! Nu cumva îi mănîncă de vii?

— Hangița le-a dat voie; vrea să le facă o friptură, că-s flămînzi ca niște lupi. Deși-s fețe boierești. Unul din ei e chiar conte.

— Coac-coac-coac! strigă bătrînul plin de vioiciune. Nu știi cum îi chiamă?

— Habar n-am.

— Ei, atunci dă fuga pînă la cîrciumă şi adă-i încoace la masă.

Rămăşiţele pămînteşti ale puilor înotau în untura încinsă care se învîrtea încolo şi-ncoace sfîrîind, pufăind, cînd feciorul baronului veni să-i ia pe domnişori, anunţîndu-i că baronul le trimite salutări şi-i pofteşte din toată inima la prînz. Dar să se grăbească, că acuşi se aşează la masă.

Studentul e uşor de convins cînd e vorba de aşa ceva. Un prînz boieresc e, oricum, o treabă serioasă. Se hotărîră aşadar să plece, nu însă înainte de a încheia socotelile cu cîrciumarul, pe care îl ispitiră pe departe, în fel şi chip, dacă nu cumva se supără.

— Mă faceţi să rîd, spuse cîrciumarul. La Dőry se mănîncă mai bine. Iar un prînz bun e mai bun decît unul prost.

— Da, dar ce vă datorăm pentru pui?

Cîrciumarul răspunse supărat foarte:

— Cine nu mănîncă nu plăteşte.

— Bine, bine, dar aţi tăiat puii; cum rămîne cu paguba?

La aceste vorbe jupînul Tóth György se simţi stingherit şi roşi chiar, fiindcă studenţii îi dăduseră un asemenea răspuns. Apoi îşi mîngîie burta şi rosti, nu fără oarecare supărare:

— Proastă părere vă veţi fi făcut dumneavoastră despre mine... Am eu cumva mutra unui prăpădit de croitor cu stomacul ca iasca? Îi trag eu şi cîte două-trei prînzuri pe zi, porumbeii neichii, aşa că n-o să-mi fie greu să zvînt şi cei doi pui. *Ergo, nulla mentio fiat* despre ei, *quia* cît ai zice peşte *non sunt*[1]. Doar nişte castraveţi muraţi să-mi aduc din pivniţă.

Ce lume frumoasă era lumea aceea blajină, fără prea multă strălucire! Studenţii îşi luară rămas bun

[1] Deci, să nu mai vorbim despre ceea ce nu mai e (în lb. latină, în original — n.r.).

şi de la crîşmăriţă, care se înduioşă de parcă s-ar fi despărţit de nişte oameni pe care îi cunoştea de douăzeci de ani. Buna femeie îi rugă din toată inima să nu uite să treacă, la întoarcere, şi pe la ei. Pînă atunci o să crească şi ceilalţi pui.

În sfîrşit cei doi tineri porniră spre castel, al cărui acoperiş roşu se zărea de departe, printre copaci. Doamne, parcă altfel arătau şi castelele boiereşti pe vremea aceea! Pe zidurile lor albe, văruite, plutea parcă o trufie războinică! Intrarea grădinii era străjuită de nişte plopi înalţi, care parcă stăteau smirnă, iar prin curte se plimba un păun, purtîndu-şi cu măreţie povara grea a cozii lungi. Totul era atît de maiestos: Liniştea solemnă, pe care n-o tulbura decît vuietul arborilor seculari, stejarii bătrîni, în freamătul cărora se pierdea uruitul carelor ţărăneşti ce treceau agale pe drumul de ţară, crengile care, unduindu-se, şopoteau, iar cînd o pală de vînt le izbea una de alta, cum erau încă golaşe — ascultă! ascultă! — de departe parcă se auzeau paşii voinicilor lui Rákóczi [1].

Hei, acest Zemplén, acest Zemplén! Ferice de fiecare petec de pămînt al lui! Umbrele acelea măreţe mai cutreieră şi acum pe aici. Stau colo, în văi, sub corturi nevăzute. Fiecare tufan, fiecare palmă de loc trezeşte amintirea lor. Un roib nechează undeva. Hei, ce-a fost asta? Zăreşti o urmă de pas într-un crîng singuratic. Nu cumva e urma unei cizme roşii? Într-un cuvînt ei sînt pe aici, se desprind din neguri, se strecoară printre copacii din pădure, se arată pe la izvoare. La fel şi-a populat odinioară şi mitologia pădurile şi apele cu naiade, fauni şi silvani. Creştinismul a distrus această lume şi pămîntul a rămas

[1] *Rákóczi Ferenc II* (1676—1735), conducător al mişcării de eliberare naţională din Ungaria, la începutul sec. al XVIII-lea, mişcare îndreptată împotriva dominaţiei Habsburgilor (n.r.).

pustiu. Şi vai, ce pustiu! Dar pe acest petic iar s-a înscăunat vechea lume păgînă, nu însă cu fauni hidoşi, ci cu mîndri viteji. Voinicii trăiesc, umblă, alunecă, cutreieră pe aici. Urma lor e nepieritoare.

Şi castelele şi curţile acestea! Scoate-ţi pălăria, călătorule, cînd vezi aceste pietre bătrîne. Nu de dragul gazdei, căci gazda poate nu face doi bani. E cartofor, trage din lulea şi rîgîie. Acesta e stăpînul. Dar casa! Casa e pe numele stăpînului, dar nu înseamnă numai stăpînul de-acum. Ea nu este un Tusculum[1] al omului de azi, care a cumpărat-o ieri poate, sfătuit fiind de un agent, pe nevăzute, şi dacă poate cîştiga la ea, mîine are s-o vîndă din nou. Curtea veche nu înseamnă un om, ci un întreg şir de oameni care au existat în trecut şi alţii care vor trăi în viitor. Din aceste cuiburi pleacă şi în ele se adună firele din care se ţese istoria, cu tainica suveică a destinului, la războiul timpurilor.

Firește, se şi mănîncă în aceste castele. Hornurile sînt încărcate de funingine. Se mănîncă enorm. E drept că multă sudoare ţărănească a ieşit, sub formă de fum, pe aceste hornuri nobiliare. Ce căpcăun poate fi un horn! Dar poarta e prietenoasă. Sau poate tocmai de aceea hornul e un mare căpcăun, fiindcă poarta e prietenoasă şi se deschide oricui... Dar mi-te cînd se deschide nu pentru cei ce intră! Cînd suna cornul sau viteazul cu sabia înmuiată-n sînge trecea în goană prin faţa porţii, cel mai frumos mînz era înşeuat, în şea se urca cel mai chipeş vlăstar al familiei, poarta scîrţîia din ţîţînile ruginite şi călăreţul ieşea la pas; domni cărunţi şi matroane cu părul nins de ani îşi fluturau batistele albe, fecioare în pantofi de mătase, frăţiori mititei îi făceau semne cu mîna, pînă se pierdea în zare. Şi

[1] Localitate situată în apropierea Romei, unde îşi petreceau vilegiatura romanii; azi: Frascati (n.r.).

cine știe cînd se întorcea, ba uneori nu se mai întorcea de loc. Dar cînd suna cornul, bătrîna poartă iar se deschidea. Și cornul suna des. În cuib, mai crescuse cineva în răstimp...

Feciorul îi conducea pe studenți de-a lungul grădinii. Totul era încă golaș, doar cîțiva caiși încercau să-și desfacă petalele și cîțiva brazi zîmbeau în găteala lor verde. Grădinarul moșmolea printre răsadnițe; scurmă pămîntul și scoase un sparanghel, arătîndu-i-l cu mîndrie aprodului: „Uite ce mare e!" Îi zîmbea cu un fel de superioritate, parcă i-ar fi spus: „Vezi cum știu eu să-i poruncesc pămîntului ăsta ticălos, cum îl prostesc? Mi-l crește fără să vrea. N-ar trebui să-l dea decît spre sfîrșitul lui mai, dar el mi-l aduce de pe acum, în aprilie, fiindcă îl silesc."

Toate grădinile acestea boierești sînt făcute de altfel după același calapod. Sînt de-a dreptul plictisitoare și triste, adevărate locuri de surghiun pentru nefericitele plante. Boierii socotesc și plantele drept iobagi și sînt cruzi și cu ele. Adevărată bucurie idilică nu există decît în păduri și în grădinile țărănești, unde nalba înflorește cînd îi place, unde țărîna e mamă și nu slujnică și-și deschide de bunăvoie sînii. Alde Bőske sau Panni seamănă cîteva grăunțe de mixandre sau sădesc o mlădiță de mușcată și, dacă pămîntul vrea, florile se prind; dacă nu vrea, fetele se lasă păgubașe. Dar de cele mai multe ori pămîntul vrea. Căci pămîntul e bun. Și ce mireasmă are mușcata care a crescut de voia ei! Va simți-o și nepoata care o va găsi presată în vechea carte de rugăciuni a bunicii. Cîtă mizerie, în schimb, în parc, unde bradul tînjește de prea multă căldură și ficusul de prea multă răcoare și unde toate plantele sînt niște sclave nenorocite. Lămîii piperniciți se privesc cu tristețe, dînd din cap, ca și feluritele flori exotice

care trebuie să aducă pistilul și culoarea gîndite de alt pămînt și zugrăvite de alt cer.

Ajunseră la un chioșc, căci, firește, chioșcurile nu pot lipsi din nici un parc. În chioșc era o mescioară făcută din trunchiul fățuit al unui copac, iar pe mescioară o chitară de gîtul căreia atîrna o panglică albastră. Unul dintre studenți o văzu și îl întrebă pe fecior :

— E și o domnișoară pe-aici ?

— Da, baroneasa Mariska.

— Oho ! E foarte bine, făcu cel cu capul rotund.

— Ba nu-i bine de loc — răspunse celălalt — căci dacă există o domnișoară și are chitară, atunci desigur are și-un album, iar dacă are album, nu încape îndoială că trebuie să scriem versuri în el și asta nu-mi place de fel.

— Și, ce să spun, talentat cum ești... rîse întîiul student, cel cu capul rotund.

— Ți-e ușor să vorbești ! Tu te pricepi la astea, răspunse celălalt cu năduf. Dar eu aș fi mai bucuros să sparg niște butuci decît să cioplesc rime. De altfel chiar și tu ai pățit-o cu *Urcarea la cer a lui Rákóczi*, adause el, cuprins de o veselie nemaipomenită. Două zile de carceră nu e glumă !

Făcea aluzie la o poezie de-a colegului său, în care era vorba de intrarea în rai a lui Rákóczi. Întregul Sárospatak cunoștea întîmplarea asta. N-ar fi fost bineînțeles nimic, dacă lucrurile nu s-ar fi petrecut chiar în prezența baronului Thugut[1]. Subiectul poeziei era acesta : sfîntul Petru intră la stăpînul raiului, care șade pe tronul ceresc în hlamidă de purpură și-l anunță că a sosit Rákóczi Ferenc II și așteaptă la poarta raiului ; poate să-i dea drumul ? „Firește — poruncește imediat Domnul — ba am să-l întîmpin chiar eu ; așteaptă doar o clipă să-mi pun

[1] *Johann Thugut* (1736—1818), om de stat reacționar austriac (n.r.).

dolmanul". Aceasta era poanta. Baronul Thugut, atotputernicul om de stat, se înfuriase şi îi spusese profesorului: „Asta înseamnă să-ţi baţi joc de dumnezeu. Bucherul trebuie pedepsit. Apoi se întoarse spre băiat: Chiar dacă nu vei ajunge la spînzurătoare, nu vei avea viaţă lungă pe pămînt, pentru că nu-l cinsteşti pe domnul dumnezeul tău." *

Prundişul proaspăt presărat scîrţîia vesel sub picioarele lor. Adierea îmbălsămată a primăverii îi îmbăta aproape. Era ceva dulce, îmbietor în mireasma florilor şi a copacilor.

Deodată se auzi glasul unui clopoţel.

— Să ne grăbim — spuse feciorul — se serveşte masa.

Capitolul II

BARONUL DORY ŞI FAMILIA SA

Tocmai atunci se ivi în capul aleii de castani bătrînul baron. Ieşise în întîmpinarea tinerilor oaspeţi şi păşea repede, cu mîinile întinse în lături, de parc-ar fi încercat să zboare.

— Ei, servus! Se poate să-mi faceţi una ca asta? croncăni el prietenos. Mamă unguroaică v-a născut pe voi sau v-a legănat vreo capră sălbatică? Se poate să nu ştiţi la cine să trageţi cînd sosiţi într-un sat? Ei, ei, *canis mater* [1]! Da' ia spuneţi-mi repede cine sînteţi.

---

* O fi fost el bun diplomat bătrînul baron Thugut, dar ca profet s-a dovedit destul de slab, căci pe bucher l-am apucat şi eu printre oamenii de seamă ai patriei; fiind cel mai bătrîn deputat, era preşedinte de vîrstă în Parlamentul maghiar (M.K.).

[1] Fig. Ei, drăcia draculuI! (în lb. latină, în original — n.r.).

— Contele Buttler János, se prezentă studentul mai înalt și mai firav.

— Coac-coac-coac! Ei, asta-i bună! L-am cunoscut pe răposatul tată-tău. Semăna cu tine. Adică tu semeni cu el. În sfîrșit totuna-i! Am fost împreună în suita împăratului Francisc cînd acesta s-a dus la Napoleon să ceară pace.

Și pînă să ajungă în pridvor îi povesti la iuțeală întreaga întîmplare de neuitat.

— Ah, și cum știu să se prefacă regii ăștia! Cui îi dă coroană, dumnezeu îi dă și minte ca s-o știe purta. Că asta e o treabă mai ușoară chiar și pentru dumnezeu. Ajunseserăm pînă la posturile franceze, la o moară dărăpănată. Acolo era marele cartier al lui Napoleon. Napoleon făcu cîțiva pași spre noi, îl îmbrățișă pe împăratul Francisc și-i spuse, alintîndu-se: „Iată cum arată palatele în care maiestatea voastră mă obligă să stau de trei luni de zile". Împăratul nostru îi răspunse liniștit și politicos: „Cred totuși, sire, că timpul petrecut în aceste palate a fost mult mai plăcut decît în tabăra mea, așa că n-o să mi-o luați în nume de rău". Apoi, în timp ce se îmbrățișau iar, tatăl tău se aplecă spre mine și-mi șopti la ureche: „Toată viața am crezut că cizmarii au cea mai urîtă meserie, fiindcă lucrează cu clei, dar acum văd că m-am înșelat". Astea au fost cuvintele lui. Era un om ironic bătrînul. Ehei, dar tu al cui ești? se întoarse spre celălalt student.

— Al lui Bernáth de la Bornóc. Bernáth Zsigmond.

— Aha! — rîse baronul — tu ești năzdrăvanul care l-a îmbrăcat pe dumnezeu în dolman unguresc... Ei, strașnică glăvățînă ai moștenit de la tat'tu! Adică o are încă și el pe a lui. Dealtminteri, viitorul e al celor cu capul rotund. Bineînțeles ești în drum spre casă, unde-ai să petreci vacanța.

— Chiar așa, nene dragă.

— Şi frăţiorul Jancsi merge tot cu tine?
— Da, tot la părinţii mei iubiţi va petrece Paştele.
— Da tutorele lui stă la Patak, nu-i aşa?
— Exact. E respectabilul domn Fáy István.
— Şi cam cînd aţi vrea să ajungeţi acasă?
— Chiar în noaptea aceasta.
— Ei, în privinţa asta puneţi-vă pofta-n cui! Dar iată, se aude clopoţelul. Aşa că haidem de-a dreptul în sufragerie.

In sufragerie îi aşteptau doamnele — baroneasa Mariska şi guvernanta ei — îmbrăcate după moda epocii şi purtînd coafura greacă: două şuviţe cîrlionţate care atîrnau de la tîmple în jos, încercuindu-le faţa. Pe vremea aceea, doamnele nu aveau şolduri şi mijloc ca acum. Mijlocul se termina aproape de subsuori. Dar de frumos, era frumos, totuşi. Doar aşa se purta la Paris şi, oricum, sub portul acela se ascundea un trup de femeie. Şi la urma urmei, omul cu scaun la cap ghicea unde ce se găseşte.

Bătrînul se grăbi să-i prezinte pe cei doi studenţi. Domnişoara îşi ridică timid ochii umbriţi de gene lungi, apoi şi-i coborî repede în pămînt, făcînd obişnuita reverenţă. Nu era chiar atît de urîtă, dar rece ca un sloi de gheaţă. Bărbia, repezită puţin înainte, avea o gropiţă la mijloc; fruntea, cam bombată, era, totuşi, drăguţă. Despre talia ei nici un om cu conştiinţa curată n-ar fi putut spune ceva rău. În schimb, obiceiul de a-şi muşca necontenit buzele era, hotărît, interesant şi îţi amintea de caii arabi care, mînaţi de sîngele lor neastîmpărat, îşi muşcă într-una zăbalele.

— Madame Malipau, spuse baronul, prezentînd-o pe doamna de companie, care semăna în mod uimitor cu Dorottyá lui Csokonay Mihály[1]. (Pe vremea

[1] *Csokonay Vitéz Mihály* (1773—1805), poet şi dramaturg maghiar, autorul poemului satiric *Dorottyá* (1799) (n.r.).

aceea aproape toți studenții purtau cu dînșii o copie a acestui poem satiric.)

În fund mai foșnea o a treia rochie care, încheiată de la gît pînă la glezne, acoperea trupul armonios al cucernicului Szucsinka János, parohul din localitate. Era un preot tînăr și curățel, cu ochi albaștri, cu fața rumenă de sănătate, cu o umbră de gușuliță. Buzele lui schițau un zîmbet jucăuș și ironic. Părintele semăna mai degrabă cu un abate de curte francez din epoca regalității decît cu un popă de țară ungur.

— A, contele Buttler, rosti el în momentul prezentării, înclinîndu-se. Veche și vestită familie! Dacă-mi aduc bine aminte, un Buttler l-a străpuns pe Wallenstein.

— Mai bine n-ar fi făcut-o, răspunse cu un zîmbet trist contele János. De atunci apasă un blestem asupra Buttlerilor.

— Ei, dar acum haideți la masă, copii. Tu, frate János, așează-te lîngă fie-mea, iar tu, Zsiga băiete, lîngă părintele Szucsinka. El o să aibă grijă să te întreție cu anecdote.

La masă ședeau șase inși, dar mai era un tacîm și un jeț. Îndată ce domnii se așezară, ieși de sub masă și titularul celui de-al șaptelea tacîm și se urcă pe scaun. Cei doi studenți se înfiorară. Era un cimpanzeu pe care gazda îl adusese din călătoriile lui aventuroase, tocmai din Borneo, și de atunci îl răsfăța, îl învăța tot felul de ciudățenii omenești. Domnișoara Mariska se sculă de la masă și-i legă un șervet de gît, în timp ce cimpanzeul clipea din ochi cu recunoștință.

— Așteaptă, Kipi, supa e încă prea fierbinte pentru tine... înțelegi? Supica e încă fierbinte, Kipi.

Avea un glas frumos și cristalin baroneasa. Kipi o înțelese și începu să sufle-n supă cu gura lui hidoasă. Pipăi pe rînd cu labele cuțitul, lingura și furculița

care cădeau într-una pe jos. Madame Malipau avea grijă să culeagă obiectele scăpate de cimpanzeu. De aceea, cînd franţuzoaica nu auzea, bietul Kipi era numit monsieur Malipau. Ideea aceasta năstrușnică se născuse în capul Mariskăi, care o răspîndise apoi printre boierii din Rőszke.

În timp ce comesenii îşi sorbeau supa, baronul le povesti cum l-a adus pe Kipi din Borneo. Cînd se servi friptura şi legumele, trecu la aventurile lui de război.

Ştia să le înflorească cu admirabile amănunte picante. Fiecare întîmplare — şi nu făcu excepţie nici istoria cu cimpanzeul — avea cîte un episod de dragoste. Din amintirile lui răsăreau fel de fel de femeiuşti: albe, negre, creole. În asemenea ocazii, numai ce-l auzeai spunînd:

— Dragă Mariska, treci în odaia de alături.

Mariska se ridica, pleca, aţintindu-şi privirile în pămînt şi abia după cîteva minute îndrăznea să-şi vîre capul pe uşă:

— Pot să intru, tăticule?

Cînd venea însă cîte un episod mai pipărat, Dőry îi făcea vînt şi preotului:

— Părinţele, treci şi mătăluţă alături; dar ia seama! Să nu te prind că tragi cu urechea prin gaura cheii!

Altfel era soldat pînă-n rărunchi. Sufrageria era bogat împodobită cu arme de tot felul: săbii, pumnale, puşti, buzdugane. Şi tablourile — portrete de comandanţi de oşti — erau alese tot după gustul lui. Pe pereţi atîrna portretul colonelului Simonyi József[1], în dolmanul lui cu fireturi şi nasturi de alamă, al faimosului Sarlach Mihály, de origine maghiară, cel mai viteaz general din armata austro-un-

[1] *Simonyi József* (1771—1832), ofiţer maghiar care s-a distins în luptele purtate împotriva lui Napoleon (n.r.).

gară, în mantie albă, plin de decorații, cu fața rumenă și durdulie, și al lui Eugeniu de Savoya [1], cu căpățîna ca o pară. Naturile moarte, atît de obișnuite în sufragerii, erau reprezentate printr-o singură pînză : un dovleac cu vrejuri puternice, lucrat cu îngrijire de Kupeczky [2]. Baronul spunea, clipind sever, că și ăsta e un portret militar. Dar numai oamenilor în care avea cea mai mare încredere le șoptea că e portretul împăratului Francisc.

Oricît de mare flecar ar fi fost însă, căpitanul de odinioară nu uita nici un minut de îndatoririle lui de gazdă, și, în timp ce gura îi turuia înainte, mîna nu-i stătea degeaba : turna mereu în pahare vinurile alese de Tokaj, jar încins, nu altceva. Apoi fu adus purcelul fript la cuptor, rumen, fraged. Ce strașnic ajutor pentru vin ! Parcă-l auzi guițînd : „Vin ! vin ! vin !"

În tinerețile sale gazda își făcuse studiile tot la Patak și își mai aducea aminte de niște poezioare care aveau darul să îndemne grozav la băutură ; una din ele glăsuia despre sfîntul apostol Pavel care, cică : *„Spre Roma cînd se-ndrepta / Ploșca-n toiag și-o ducea / Mai mergea, mai poposea / Și cu Filip se cinstea"*.

Acest cîntec vesel era oricînd un prilej binevenit pentru a-i oferi vecinului, în lipsa lui Filip, un pahar. Și firește că, ținîndu-i locul lui Filip, vecinul de obicei dădea pe gît paharul oferit.

Preotul clătina din cap, indignîndu-se în glumă :

— Ei, ei, *domine illustrissime* [3], nu-i bine să te legi de sfinți.

— Nu mă leg de sfinți, părinte, dar aș dori ca musafirii mei să se simtă bine și să nu-l ocolească altă dată pe Dőry István.

---

[1] *Eugeniu de Savoya* (1663—1736), celebru general austriac (n.r.).

[2] *Kupeczky János* (1667—1740), pictor maghiar (n.r.).

[3] Prea ilustre domn (în lb. latină, în original — n.r.).

Bernáth Zsiga îl încredință că nu vor uita cît or trăi această primire frumoasă.

— Așadar n-o să-mi ocoliți casa altă dată?

— Niciodată!

— Bateți palma, pruncilor!

— O să venim, nene dragă!

— Aveți curajul să spuneți: Să ne sară ochii dacă nu venim?

— Iacă, să ne sară ochii! răspunse Buttler János.

— Și o să vă opriți pe-aici și la întoarcere?

— Păi cum să nu ne oprim!

— Bun! Vorba unui nobil nu-i laba lui Kipi. (Cimpanzeul, care ronțăia și el o bucată de friptură de purcel, începu să mîrîie.) Ei, nu te supăra, Kipi. Recunosc că ești și tu un gentleman!

Vinul le dezlegă limbile, studenții deveniră și ei mai vorbăreți. Anecdotele curgeau gîrlă. Baronul rîdea de se prăpădea, și, apucîndu-l de nasture pe studentul care povestea, îl întreba din cînd în cînd, cu oarecare îngrijorare:

— Ia stai oleacă; Mariska nu trebuie să plece?

— Nuu, doamne ferește!

Asta îl întrista puțin. Parcă presimțea că anecdota nu va avea haz.

Anecdotele sînt flori de mlaștină. Ele răsar mai adesea din gunoaie, din smîrcuri. Anecdotele studențești de la Patak se născuseră însă mai ales în urma vizitei cancelarului Thugut. Se povestește că arhiducele Carol își exprimase dorința de a-i vedea pe faimoșii studenți ai colegiului din Patak, cînd va trece în trăsură de-a lungul orașului: „Aș dori să iei măsuri în acest sens". Baronului îi era rușine să recunoască adevărul și anume că, cu toată atotputernicia lui, nu avea cum să-i scoată pe studenți în stradă. Se folosi deci de o șiretenie, ordonînd autori-

tăților din Patak să facă ce-or ști pentru ca în ziua cînd arhiducele, însoțit de el, va intra în oraș, nici un student să nu se arate pe stradă. Rezultatul a fost că toți studenții au ieșit pe uliță : chiar și acei pierdevară care făceau pe bolnavii s-au sculat din pat.

— E adevărat că au cîntat Marseieza ? întrebă părintele.

— Păi, au cîntat-o unii.

— Și e adevărat că Thugut le-a interzis studenților s-o mai cînte ?

— E adevărat, dar studenții au compus alt text care, ce-i drept, n-are absolut nici un sens, dar cel puțin nu e interzis. Și acum îl cîntă pe acesta cît îi ține gura, pe melodia Marseiezei.

— Ei, mi-ar plăcea să-l aud, spuse primpretorul.

— Dacă doriți, vi-l cîntăm bucuros.

— Să n-o trimit pe Mariska afară ? Ai ?

— Nu.

— Ei, atunci dați-i cu puțin sacîz. Așa. Ei, să auzim !

Și îndată cei doi studenți se porniră să înșire următoarea harababură, pe care o cîntară cu atîta foc încît părea că și din păr le sar scîntei :

Tocătoare, cratiță,
Ulcele, butoiașe și carton !
Frau Mutter ! Frau Mutter !
Cafeaua,
Basamacul, limonata,
Punchul cu niscaiva crenvurști
Zi că nu-i lucru pe cinste
Cadi Veber, Matilda !
Lizi Iager, tous les trois !
Matilda ! Matilda !
Centură,
Aridone Simonide,

Matei Brixit,
Setzgetz Fane,
Dă-i cu Amza,
Drei Matador!...

La capătul mesei cimpanzeul ciuli urechile, iar ochii doamnei Malipau se umplură de lacrimi la auzul înălțătoarelor accente care-i mergeau drept la inimă.

— Doamne — exclamă ea — ce traducere superbă! Deși adunate parcă cu furca, aceste absurdități se potriveau nu numai cu melodia, dar imitau chiar textul original.

Aridone Simonide... Dumnezeule, ce cadență! Nici măcar parodiind-o n-o poți distruge. Tot sîngele ți-l răscolește. Parcă ar chioti sufletul unui uriaș sălbatic în acest cîntec.

Ochii tînărului preot străluceau și, ca și cum ar fi fost îndemnat de o putere supranaturală, se așează la pian (care pe atunci se numea pianoforte) și execută minunatul cîntec al lui Rouget de Lisle.

— Așa ceva numai un soldat putea să compună, se fudulea bătrînul baron, pocnind din degete. Știi ce ne-ar trebui acum, madame, după cîntecul ăsta?

— O cafea doriți?

— Pe dracu', cafea!... Un pic de *Carmagnole*[1] ne-ar trebui, madame... Ai fi în stare? adause rîzînd cu poftă și începu să fredoneze: *„Doamna Veto mi-a promis..."*[2]

Doamna Malipau roși și părăsi cu indignare sufrageria.

---

[1] *La carmagnole* — cîntec revoluționar francez, compus în timpul revoluției franceze din 1789 (n.r.).

[2] Vers din *La carmagnole*. „Domnul Veto", „Doamna Veto" — porecle date de poporul parizian lui Ludovic al XVI-lea și Mariei-Antoaneta, în semn de protest împotriva dreptului de veto (opoziție) pe care-l aveau regaliștii (n.r.).

Ei, dar putea să se supere cineva pe bătrîn? Era un om şugubăţ, un amestec ciudat de calităţi şi de defecte. Nimeni nu ştia ce-i cu el, întocmai cum despre monetele împăratului Francisc[1] nimeni nu ştia dacă-s de argint sau de aramă. Şiretenie-naivitate, lăcomie-cavalerism, bunătate-răutate: toate acestea erau întrunite în el, dar nimeni nu putea şti în ce măsură. Preotul, care îl cunoştea bine, ca unul ce venea zilnic în casă, fiind profesorul de muzică al domnişoarei, căreia îi preda şi alte cunoştinţe frumoase, îl caracteriza astfel: „Ai putea face din el doi oameni: un episcop sfînt şi un tîlhar păgîn."

Studenţii îl îndrăgiră foarte tare; pasămite găsiră că mai sălăşluieşte şi un al treilea om în el: un crai bătrîn. Tinerii se înfierbîntară straşnic. Mai ales Bernáth Zsiga, care după masă se apucă să-i facă curte baronesei, aşezîndu-se lîngă ea şi încercînd s-o „distreze". Şi zău că în Ungaria totdeauna fusese grea meseria asta de-a „distra" o fată! Pe vremea aceea nici fetele, nici bărbaţii nu se pricepeau la ea. Fata vorbea din ochi, dacă avea ochi frumoşi: ba îi ridica, ba îi cobora în pămînt. Din cînd în cînd mai rîdea, dar numai cu jumătate gură, să nu i se vadă dinţii, fiindcă nu se cuvenea să şi-i arate. Tînărul de asemenea nu avea decît două teme de conversaţie: vremea şi „Ce-ai visat azi-noapte?" Dialogurile spirituale care se întîlnesc în romane nu-s adevărate. Sînt asemenea copacilor din tablourile lui Rafael: n-au existat niciodată. Tinerii vorbeau puţin (femeile se despăgubeau prin vorbăria de după măritiş) şi puţinul acesta nu era decît un şir de nerozii. Dar chiar între nerozîile acestea se căscau nişte pauze nesfîrşite, întrerupte doar de cîte o întrebare de felul acesteia:

---

[1] *Francisc al II-lea* al Austriei (1768—1835) (n.r.).

„— La ce vă gîndiți în momentul acesta, domnișoară?

Domnișoara tresărea:

— Ia să vedem dacă ghicești.

— Ah, doamne, dacă aș putea..."

Tînărul ținea sculul de arnici pe care domnișoara îl depăna. Această ocupație era întîiul pas serios spre poarta „intențiilor cinstite". Tînărul ținea sculul și se uita la fată. Nu era și asta o distracție?

O, doamne, nici vorbă să fi flecărit atîta ca cei de azi! Nu schimbau păreri, nu aveau principii pe care să le proclame în gura mare. Mai ales fetele. Făpturile astea mici și viclene se prefăceau a fi atît de prostuțe, și erau niște ființe atît de drăgălașe — să le mănînci, nu altceva — încît nu le-ai fi crezut în stare să tulbure un pahar de apă. Dar de măritat tot se măritau.

Dőry însuși îi dădea fiicei sale următorul sfat:

— Să vorbești puțin, fata mea, sau să nu vorbești de loc. Dacă taci cînd simți c-ar trebui să spui ceva, tot mai ai prilejul să revii altă dată! Dar dac-ai spus ceva ce nu trebuia, nu mai poți îndrepta greșeala.

Azi baroneasa făcuse totuși excepție de la regulă, întinzîndu-se la vorbă cu studenții. Părea că o interesa mai ales Buttler, a cărui făptură iradia un aer de melancolică blîndețe.

— Dumneata ești superstițios, nu-i așa?

— Ce te face să crezi?

— Fiindcă adineaori îi spuneai sfinției-sale că familia Buttler e lovită de blestem. De ce vorbești așa?

— Fiindcă așa spune legenda și legenda s-a dovedit adevărată. Toți membrii familiei noastre au fost foarte nefericiți. Chiar și strămoșii.

— Un motiv mai mult ca dumneata să nu fii nefericit.

Contele János zîmbi cu tristețe. Baroneasa reveni:

— Cel puțin așa se pare că va fi.

— De ce? întrebă János distrat.

— Fiindcă după o ploaie îndelungată, mai degrabă urmează o zi senină.

— Ei, în asta e ceva adevăr.

— Și pe urmă — ciripi fata — știi, nu-i așa, că străbunul dumitale e osîndit să stea o vreme, pentru păcatele sale, în purgatoriu: spiritul rătăcește pe acele meleaguri, ispășindu-și vina. Cînd canonul acesta se va sfîrși și spiritul lui se va purifica, scapă și familia de blestem.

— Asta ai învățat-o de la părintele Szucsinka, rîse contele János.

— Dumneata, mi se pare, nu crezi în spirite!

— Dumnezeu știe. Niciodată nu m-am gîndit la asta. Dar dumneata crezi?

— Fără-ndoială! Și dacă rămîneți pînă deseară, știți ce-o să fac? Am să chem spiritul strămoșului dumitale, iar dacă el nu va putea veni, am să întreb alte spirite cum stau lucrurile. O să vedem noi pe loc dacă există sau nu un astfel de blestem.

— Ei, asta mi-ar plăcea s-o văd și eu.

— Păi, ai s-o vezi. Dar e neapărată nevoie de domnișoarele Izsépy.

— Dar pe astea de unde să le iau?

— Sînt două fete bătrîne, adevărate mumii, dar excelente medii. Au fluid în degete. Stau în casa aceea galbenă de lîngă biserică. Seara au obiceiul să treacă pe-aici cînd se nimerește să avem musafiri.

Și într-adevăr așa e la țară. Oamenii se plictisesc și sînt foarte curioși. Vestea că niște tineri au tras la alde Dőry se răspîndi ca focul prin iarba uscată. Știrea porni în versiunea ticluită de Gyurka, feciorul baronului: „Unul dintre ei e conte". — Și al doilea? — „Pe ăsta nu-l știm". N-are decît să creadă fiecare ce-o vrea. Celălalt poate fi ridicat, deci, în rang. La

a treia curte vestea suna cam așa: ambii musafiri ai lui Dőry sînt conți, iar la a cincea, că unul din ei e prinț.

Ei bine, doi boieri mari ca aceștia trebuie văzuți, cîntăriți, descusuți de-a fir-a-păr; cine-s, ce hram poartă. Curiozitatea e un îndemn puternic; dar invidia! Și acest bătrîn făcător de rele le aține calea, așa ca să-și facă cheful sau, mai bine zis, de dragul Mariskăi. Ce cutră bătrînă! Cum nu le crapă obrazul de ruşine, zău așa! Ei bine, parada asta face s-o vezi neapărat.

Așadar, pe-nserat, conacele de la Olaszrőszke (erau vreo patru-cinci) începură să-și trimită oaspeții. Domni, cucoane, fetițe, fecioare bătrîne veneau grupuri-grupuri spre castelul familiei Dőry. Sosiră fetele Szirmay. (Ce pălării de pai fanteziste aveau în cap!) Nu lipsea nici frumoasa văduvioară Majornoky. (Să mor dacă nu avea sprîncenele date cu creion!) Din satul vecin sosi cu trăsura administratorul moșiei, Andrássy, aducîndu-l și pe fratele său, un „camarad" bătrîn care făcuse milităria cu Dőry și se lăuda în glumă că și el ar fi putut să-l vadă de cîteva ori pe Napoleon dacă ar fi avut ochii în ceafă. Dar ce să stau să-i număr pe toți cîți au fost de față?

Și n-ar avea nici un rost să descriem petrecerea. Totul s-a desfășurat ca de obicei. Nu s-a spus nici un cuvînt nou. Atîta doar că în această seară societatea se împărțise în mai multe grupuri: bătrînii au rămas în sufragerie cu cîte un păhărel în față, cucoanele mai în vîrstă au trecut în odaia de alături, la cafea, iar tineretul juca „Cum vă place" și „Sînt supărat pe dumneata" în camera cu balcon. Numai preotul și cimpanzeul umblau de colo-colo, ivindu-se cînd în mijlocul cuconetului, cînd printre fete sau în societatea domnilor.

Capitolul III

LUMEA DE ODINIOARĂ

Orice s-ar spune, tare sărăcăcioasă şi searbădă era viaţa de societate în acele timpuri, mai ales în ceea ce priveşte relaţiile între femei şi bărbaţi. În zadar cîntă cronicarii că şi sarea era mai sărată odinioară. Cronicarii aceştia nu au ochi buni.

Domnii umblau la vînătoare, jucau cărţi, beau cînd le era sete şi chiar cînd nu le era. Cele mai de preţ condimente ale vieţii, femeile, nu se bucurau de trecerea meritată. Cine ştie a cui era vina?! Cu siguranţă şi a femeilor şi a bărbaţilor. Domnii nu se apropiau decît de femeile din care voiau să-şi facă amante, iar femeia nu se interesa decît de bărbatul sau de amantul ei — de amantul actual şi cel mult de acela care-i va lua locul într-o bună zi. Femeile rar străluceau manifestîndu-şi calităţile sufleteşti. Erau considerate mai mult trup şi în foarte mică măsură suflet. Bărbatul nu avea de a face decît cu femei care îl ascultau sau cu cele care îi făceau vînt. Încolo, prietene nu avea. Cel mult o naşă sau două. De altfel nu interesează, de vreme ce bărbatul nu simţea nevoia să stea de vorbă cu femeile nici măcar o oră pe zi. Nu, nu avea de loc asemenea trebuinţe. Dar ia să ne uităm şi la reversul medaliei: nici doamnele nu erau făcute pentru aşa ceva. Nu aveau temperament, nu aveau o personalitate capabilă să se dezvolte. Cele care aveau puţină cultură erau sentimentale, cele învăţate erau plicticoase. Unele ştiau şi latineşte. Ei bine, acestea erau de-a dreptul înfiorătoare.

În ochii bărbaţilor nu existau decît două categorii de femei: frumoase şi urîte, uşuratice şi cinstite. Dar nici această clasificare nu era valabilă decît pînă la

vîrsta de treizeci de ani. Dincolo de această limită nu existau decît femei bătrîne şi toate la fel: îşi vedeau de gospodărie, îşi pălmuiau slujnicile, îşi ţineau în frîu bărbaţii, dacă erau energice, sau se lăsau ţinute în frîu, dacă erau blînde. Acele femei de spirit, contesa Boufflers, doamnele Récamier, Geoffrin şi urmaşele lor mai mult sau mai puţin cunoscute, care prin spiritul şi conversaţia lor dădeau atîta farmec, strălucire şi atracţie unui salon, încă nu se născuseră în Ungaria. Femeia măritată nu era obiectul admiraţiei soţului decît în luna de miere; în răstimpul acesta bărbatul se sătura de ea pentru o viaţă-ntreagă. Aşa că bine a zis deunăzi bătrînul Szirmay Antal, multiubitul şi stimatul deputat la dietă, în timp ce se plimba cu Dóry prin grădina lui din Szinyér, că „însurătoarea e întocmai ca mîncarea: cine mănîcă la cîrciumă, jinduieşte după bucatele gătite în casă, iar cel ce mănîncă acasă, îi lasă gura apă după mîncarea de la cîrciumă". Vă rog să mă credeţi că aşa este. Nevestele de pe vremea aceea durau doar cîteva săptămîni. După aceea nu mai erau decît nişte tovarăşe utile de viaţă, care împărţeau grijile cu soţii lor, şi uneori aduceau pe lume moştenitori. Aşa trăiau, săracele de ele. Soarta lor era soarta florilor care strălucesc şi îşi răspîndesc mireasma doar pînă cînd cineva le rupe — şi încă o zi. Dar ce le pasă florilor!

Nici femeilor nu le pasă. Erau încredinţate că aşa trebuie să fie. Şi nici bărbaţilor! *Ignoti nulla cupido* [1]. Aveau doar pe cine să iubească: ogarul Hector şi calul de călărie, Vîntul, care le erau la îndemînă. Ce ştiau ei că în altă parte cel mai înalt rafinament, cea mai aleasă bucurie a vieţii este societatea femeilor. Delicatesa cea mai scumpă. Şi că, înnobilîndu-şi gus-

[1] Neştiutului nu are nici o dorinţă (în lb. latină, în original — n.r.).

turile, Adam nu mai intră în paradis numai pentru a dijmui un pom anumit, ci pentru a-şi desfăta ochii cu toţi pomii şi toate florile. Avînd gusturile subţiate, Adam ştie să se bucure de pomii şi florile din paradis, chiar cînd nu e flămînd.

Dar n-am de gînd să defăimez doamnele de odinioară. Zugrăvind însă o epocă, trebuie să spun adevărul. Nu încape totuşi îndoială că ele aveau şi unele calităţi : erau simple, fără pretenţii.

Şi la urma urmei cum stăm azi? Aşa, că acele doamne de pe vremuri s-au stins, dar marchiza Geoffrin, de Lespinasse şi Le-Deffond tot nu s-au ivit încă. E drept că şi boieroaicele noastre au ajuns să se folosească de parfumurile pe care le avuseseră amintitele doamne, iar negustorii ne-au adus şi nouă rochiile, pălăriile şi dantelele lor, dar spiritul lor, farmecul cuceritor, inimile lor bogate, aroma gîndirii lor interesante, n-au izbutit să se strecoare pînă la noi.

Toate acestea le amintim bineînţeles doar aşa, în treacăt; în casa lui Dőry nimeni nu-şi bătea capul cu asemenea lucruri, nici chiar la masa la care cucoanele îşi luau cafeaua şi vorbeau tocmai despre bigota şi frumoasa văduvă Sennyey, căreia, în timp ce culegea ouăle de sub găini şi le privea, ca de obicei, în dreptul lumînării aprinse pentru a vedea dacă sînt bune de pus sub cloşcă, în unul din ele i s-a arătat viitorul bărbat, o mîndreţe de căpitan de husari, un munte de om — şi iată că după patru săptămîni a venit căpitanul, leit cum i se arătase, iar alaltăieri au şi făcut nunta, la Újhely. „Ei, să mai zică cineva, cumătră dragă, că nu se petrec minuni!" În sufragerie bărbaţii, afumaţi binişor, îl făceau cu ou şi cu oţet pe împărat, care se purta cam vitreg cu nobilimea : „Domnilor, omul acesta ne mănîncă de vii!..."

Domnul Izsépy Pál (tatăl cunoscutelor mumii) își aduse aminte, plin de indignare, că împăratul încă din tinerețe și-a dat arama pe față, și anume la majorat, cînd tatăl său i-a dat bani să-și cumpere un echipaj de patru cai. Ei bine, l-a cumpărat: un cal gras, atît de gras, că abia se putea mișca, unul nărăvaș care mușca, zvîrlea din copite și nu se lăsa prins în ham, unul alb, prăpădit, de-abia se ținea pe picioare și în sfîrșit unul reformat, orb de amîndoi ochii. Cînd tatăl său, împăratul Leopold, văzînd asemenea cai, l-a întrebat: „Ai înnebunit? Ce-i cu animalele astea?" Francisc i-a răspuns: „Voiam să-i arăt maiestății-voastre: grasul acesta e clerul maghiar, îndrăcitul de colo care trebuie înfrînat e nobilimea maghiară, iar gloaba asta neputincioasă e poporul maghiar". „Și calul orb?" l-a întrebat împăratul mînios. „Ăla ești chiar tu, înălțate tată, care nu vezi toate acestea". „Ei bine, eu de pe atunci știam la ce ne putem aștepta de la dumnealui. Eram ofițer de gardă la Burg. Tii, ce flăcău frumos eram pe vremea aceea!"

O grămadă de învinuiri usturătoare, de jeluiri dureroase și de anecdote amare ar fi luat naștere (căci așa e vinul de Tokaj: are ciudata calitate de a asmuți necontenit pe omul din Zemplén împotriva austriacilor) dacă n-ar fi intrat, pe neașteptate, Szirmay Pista, o mîndrețe de băiețaș, dat afară din camera fetelor unde nu avea ce căuta în timp ce trebuia ascunsă batista.

— Ei, veveriță mică, mi se pare că petreceți bine, nu? întrebă baronul.

— Noi petrecem bine, nene Pista, dar Mariskăi i s-a făcut rău. Am dus-o în odaia ei. Verona, camerista, spune că vomitează.

Dőry sări de pe scaun, repezindu-l cît colo. Cea mai mică indispoziție a fetei îl neliniștea peste măsură. O iubea cu pasiune.

— Și mie nu-mi spune nimeni nimic... ce treabă-i asta? se înfurie el, grăbindu-se să iasă.

— Ne-a spus părintele să nu scoatem nici o vorbă, răspunse băiețelul speriat.

Și cum se întîmplă în asemenea situații, discuțiile se potoliră brusc, iar Dőry István se îndreptă neliniștit, mormăind ceva, spre odaia fie-sii.

În drum se întîlni cu preotul.

— De ce nu m-ați anunțat că Mariska e bolnavă? îl luă la zor cu ciudă.

Preotul schiță un zîmbet nepăsător, dar nu izbuti să-și ascundă pe deplin emoția.

— A, e o nimica toată! Nu merită atîta bătaie de cap. I s-o fi făcut rău din cauza ciupercilor. Și mie mi s-a aplecat, adăugă apoi mieros.

— Cui dracu' îi pasă că ți s-a aplecat dumitale? bombăni baronul și trecu înainte. Dar din pragul odăii se întoarse: Nu-i a bună cu fata asta, părinte-le. Și alaltăieri i s-a făcut rău, cu toate că a luat picăturile pe care i le prescrisese luni doctorul Medve. Și de atunci o văd adeseori pălind; nici ochii nu-i mai sînt ca altădată și buzele i-s decolorate. Doctorul a măcăit ceva, dar nu-mi aduc aminte ce spunea. Nici dumneata nu mai știi? Ce? Zici că n-a spus nimic important? Păi da, fiindcă nici el nu știe nimic. Toți îs niște măgari, părinte-le. Dar tot ai face bine să te îngrijești să pui caii la trăsură și să-i scrii doctorului să vină numaidecît. E mare măgar, nici vorbă, dar eu sînt un măgar și mai mare, căci în astfel de momente cuvîntul lui mă liniștește ca un balsam ceresc. Dumneata îngrijește de scrisoare. Iar András să înhame cei doi murgi la trăsurică, să ajungă mai repede.

— Dar nu e nevoie, domnule baron, dacă vă spun!... Tinerii, fie băieți sau fete, au adeseori asemenea ameţeli; trec ele de la sine.

— Nu-mi aduc aminte să fi avut vreodată în viaţa mea astfel de simptome. Eu n-am vomitat decît din pricina vinului...

Preotul zîmbi ironic.

— A curs multă apă pe gîrlă de cînd aţi fost tînăr, domnule baron, dar nădăjduiesc că vă pot convinge dacă vă voi aduce aminte de însemnările învăţatului Stahly Ignác [1].

— Iaca, m-ai convins. Dar doctorul tot trebuie adus!

O astfel de hotărîre nu se discută. Baronul intră în odaia fetei, care zăcea istovită, palidă, pe divan, cu corsetul desfăcut, cu broboane de sudoare reci pe fruntea-i frumoasă, colţurată. Verona, camerista, şi madame Malipau stăteau lîngă ea.

— Ce ai, mieluşelul tatii?

— Vai, tăticule, crampele... Mor!

— Ei, ei, ei... spuse bătrînul scîncind. (O scenă ca aceasta îl înmuia numaidecît pe bătrînul soldat.) Să nu spui asta. Nu mă face să plîng. N-o să ţi se întîmple nimic.

Şi începu s-o mîngîie pe frunte cu mîna lui mare, ciolănoasă.

— Ce mînă blîndă şi bună ai, tăticule.

— De, dacă mi-am păstrat-o! răspunse bătrînul, mişcat de dragostea ce i se arăta şi dorind să spună ceva vesel, ceva ce ar putea s-o facă să rîdă pe micuţa lui Mariska.

Se pare că picăturile de dafin se arătară a fi de folos, ceea ce însemna că Medve nu era totuşi chiar atît de nepriceput. Tînăra baroană îşi reveni repede, dar rămase tot fără vlagă, istovită.

---

[1] *Stahly Ignác* (1787—1849), medic şi profesor maghiar (n.r.).

— Vezi-ţi de oaspeţi, tăticule. Acum mă simt mai bine. Am să viu şi eu îndată.

— Mai bine odihneşte-te, draga tatii. Nu te scula, pentru nimic în lume!

— Dar nu mai am nimic! Ai să vezi că o să dansez chiar în seara asta, dacă nu pleacă studenţii.

— Cum o să plece, dacă tu nu vrei? Ia spune-mi, dar să nu te superi că te întreb, care dintre ei îi place mai mult mieluşelului meu?

Bătrînul pîndea cu ochi iscoditori să vadă cum o să roşească. Cum o să i se-mbujoreze faţa albă, la o asemenea întrebare, ca laptele în care torni o picătură de rumeioară. Dar fata nu roşi de loc ci îi răspunse pe un ton firesc:

— Cred că Bernáth e mai deştept, dar Buttler parc-ar fi mai drăguţ.

— Aşadar Buttler îţi place? Ce zici?

— Ai vrea să ştii?

— Da?

Fata îşi ridică cu vioiciune privirea.

— De ce?

— Numai aşa...

— Ei bine, atunci nu-ţi spun.

— Parcă eu n-am băgat de seamă.

Mariska zîmbi cu acea strîmbătură drăgălaşă în colţul gurii prin care fetele îşi exprimă dispreţul, de parcă ar fi spus: „Prea eşti prostuţ ca să pricepi aşa ceva, tăticule!"

— Tocmai tu te gîndeşti să afli ce se petrece într-o inimă de fată? Nu eşti în stare să vezi nici în fundul fîntînii noastre, ai spus-o singur, deunăzi. Şi fîntîna noastră nu are decît treizeci de coţi. Cu cît e mai adîncă inima unei fete!

Bătrînul era fericit că fata are chef de gîlceavă, ba e chiar gata să se ia la ceartă; îi venea să zburde, nu alta!

Tocmai în clipa aceea, trăsura ieşea din curte, uruind. „A, da, András pleacă după doctor". Ar trebui să-i strige că nu mai e nevoie. Sări în picioare, deschise fereastra, dar András ajunsese hăt departe, parcă l-ar fi luat vîntul. „Ei, atîta pagubă !" Cel puţin a năvălit o adiere de primăvară în odaia fetei. În faţa cerdacului înflorise liliacul, iar o creangă încărcată cu flori violete îşi vîrî capul pe fereastră.

Bătrînul se aşeză din nou la picioarele fiicei sale şi începu să ciocănească cu inelarul tocurile pantofilor ei mici, ca şi cum le-ar fi bătut cu ciocanul. Aşa obişnuia să se joace mai de mult, cînd domnişoara nu era decît un boţ de fată şi el îi spunea : „Am să potcovesc căluţul".

— Despre ce era vorba ? Aşteaptă, aşteaptă ! Ei da. Că eu nu văd fundul fîntînii. Adică inima ta ar fi fîntînă ? I-auzi vorbă ! E piatră, mieluşelul tatii, adevărată stîncă !

— Nu cumva vrei să spui că va strivi odată pe cineva ?

— Vreau să spun numai că nu-i în ea nici un pic de simţire.

— În schimb e dîrză ! Şi pe urmă să nu crezi, tăticule, că în piatră nu există nimic. Ai văzut doar faimosul chihlimbar de pe ciubucul naşului meu, Kassai Mihály, în care e închis un ţînţar din epoca preistorică.

— Da, asta e adevărat. Tii, da' deşteaptă mai eşti ! Ei, drăcie ! Draga mea, ţi-e plin capul cu tot felul de idei. Văd că-l citeşti pe Walter Scott[1] ! Da, da, e adevărat că în ciubucul bătrînului meu cumătru, Miska, se găseşte un astfel de ţînţar. Dar cum de-ţi trec prin cap astfel de lucruri ?

[1] *Walter Scott* (1771—1832), poet şi romancier englez, cunoscut mai cu seamă prin ciclul său de romane istorice (n.r.).

— Păi am spus și eu așa, căci cine știe dacă nu zace și în inima mea de piatră un astfel de țînțar? rosti ea, întregindu-și cuvintele cu un rîs care suna ca un elopoțel, încît toată încăperea se umplu de veselie.

— Ha-ha-ha! Un țînțar! izbucni rîsul dogit al baronului. Un țînțăruș mic-mititel!... Da' repede s-a furișat! Eu însă pot să-ți spun că chiar dacă nu e decît un țînțar, e un țînțar greu la cîntar. Un nabab cu atîtea moșii cîte degete am la mîini. Ajunge și pentru zece prinți, dac-ar fi să le ia în primire de la tutorele său. Și pe deasupra e conte! *Titulus* și *vitulus*[1]! Cine dorește mai mult nu merită nici atît.

Mariska se strîmbă, ca un copil îmbufnat.

— Ce tot vorbești? Iaca, m-am supărat. Ești un tată urîcios. Nici nu mă gîndesc la tînărul Buttler. Pleacă, n-am să mai scot un cuvințel. N-are rost să vorbesc cu tine.

Bătrînul își luă catrafusele și se întoarse, cu fața veselă, la musafirii care-l asaltară din toate părțile cu întrebări: „Ce-i cu Mariska? Ce are?"

— Eh, nimic. Prostii! Poate că între ciupercile de la prînz să fi fost vreuna otrăvitoare. Eu, din fericire, n-am mîncat dinele. Ticălosul acela de Hinkó István, un iobag din Rőszke, le-a adus în dar. I-am dat un sfanț. Ei, o să-i mai dau și douăzeci și cinci de bîte, chiar mîine. Și ca să nu uit... (își scoase batista din buzunar și o înnodă la un colț) să-mi aduci aminte, Gyurka (îi vorbea feciorului din casă care tocmai intra cu cîte un clondir de vin în fiecare mînă și cu alte două la subsuori), că nodul ăsta e pentru cele douăzeci și cinci de bîte ale lui Hinkó. De altfel, acum e mai bine. Vorbesc de Mariska, firește. Cam plăpînde fetele astea din ziua de azi. Parcă se fărîmă cînd le atingi. Am avut și eu trei surori, dar

[1] Titlu și avere (în lb. latină, în original — n.r.).

pe alea puteai să le-arunci peste acoperişul casei, că tot tefere s-ar fi sculat din ţărînă...

Petrecerea continuă netulburată. Unii dintre oaspeţi se aşezară la cărţi. Se juca pe sume mari şi pe vremea aceea, dar nu se ajunsese încă la exagerările care aveau să se petreacă peste cîteva decenii la dietele de la Pozsony, cînd la o „ciocnire", nobilii Csernovics şi Komáromy şi-au pus pe o carte întreaga moşie de la Mácsa, cu toate pădurile, ogoarele şi livezile. Spiriduşul care stă pitit în cărţile de joc le ridica şi le arunca de la un jucător la celălalt. Ce puteri uriaşe are drăcuşorul acesta!

Între timp, studenţii încercară să-şi ia rămas bun, dar baronul nici nu voia să audă.

— Ei, mai staţi, mai staţi! Unde vreţi să plecaţi în puterea nopţii? Nu-i bine să umbli la vreme de seară prin părţile noastre...

— Aş vrea să-l văd pe omul care ar putea fura ceva de la noi, rîse Bernáth Zsiga.

— Păi ştiu eu că nu vi-i teamă de asta. Dar tot e mai bine să plecaţi dimineaţă. O să pun să-nhame caii la trăsură în zorii zilei. Nici nu ne culcăm pînă atunci.

La argumentele gazdei se mai adăugă şi faptul că afară, în curte, taraful lui Csóka Marci începuse să-i zică unul din cîntecele de inimă albastră ale lui Bihari [1]. Pesemne coţofenele îl vestesc numaidecît pe cîinele de Csóka dacă se găsesc musafiri undeva, sau lăutarul îi află după fumul din hornuri.

— Coac-coac-coac! Să vie Csóka!

Ei, acum chiar că nu mai era chip de plecat! Studenţii se dădură bătuţi. Cu toate că, acasă, pe vremea aceasta mama cocea pandişpanul... Poate că

[1] *Bihari János* (1769—1827), vestit violonist şi culegător de folclor din Ungaria (n.r.).

chiar acuma îl scotea din cuptor... Dar, în zadar, nu se poate... Taraful a inceput să cînte. *Vis maior* [1]!

Sîngele prinse din nou a clocoti. Cu zîmbetul pe buze, cu o rămurică de liliac în păr, Mariska se întoarse din odaia ei; scaunele şi canapelele fură scoase în grabă din salonul cel mare, apoi începu „treaba": „Să facem puţină mişcare de înviorare!" Primul care începu dansul fu chiar bătrînul Dőry, care, înclinîndu-se adînc în faţa frumoasei doamne Majornoky şi cuprinzîndu-i mijlocul („Tii, surioaro, da' subţire mai e!"), se apucă să facă cu paşii lui mărunţi nişte figuri cum rar se pomeneşte. Se stîrni o veselie generală; pînă şi bătrînul Izsépy se încumetă s-o invite la dans pe madame Malipau. Cei doi bătrînei se lăsau de mînă, se cumpăneau în dreapta şi-n stînga fără să le pese de ritmul ceardaşului, apoi se fandoseau, lipăind în paşi de menuet...

— Hei! Unde-i bolnava?

Un omuleţ rotofei şi vesel, cu faţa rasă, se opri în prag. E numai vioiciune şi voie bună. Scuturîndu-şi bastonul ameninţător şi străduindu-se să dea o expresie cît mai aspră feţei bucălate, strigă, încercînd să domine muzica:

— Hm, dans! Ei da, aşa te îmbolnăveşti de oftică. Da, da. Ce cap aveţi dumneavoastră de vă apucaţi să dansaţi cu ferestrele deschise? Ei, dar în sfîrşit, trebuie să trăiască şi bietul medic. Vă mulţumesc doamnelor şi domnilor.

— Ia te uită, nenea Medve! A sosit nenea Medve!

— Servus, Náci! chioti baronul. Şi zi, ai venit?

— Firește. Dar unde-i bolnava?

— Bolnava? rîse baronul, topindu-se de fericire. Uite-o colo, dansează.

— Dacă-şi tratează boala cu altă boală, înseamnă

[1] Forţă majoră (în lb. latină, în original — n.r.).

că bolnava nu e bolnavă (doctorului îi plăceau calamburile) — așa că de ce m-ați chemat?

— Ei, fiindcă iar a apucat-o o mică slăbiciune. M-am speriat. O ameteală ușoară. O indigestie sau așa ceva. Dar ce nu-mi place e că de o bucată de vreme nu suferă fumul de tutun. Cu siguranță că are ceva la plămîni.

— La plămîni ? Ei, da, cu siguranță. Firește, îi fi știind mai bine decît mine. Firește... Știi ce? Tu să nu vorbești, tu să plătești. Ei, ce te uiți așa la mine? Plătește-ți doctorul! Am spus cumva vreo prostie de te holbezi la mine?

Pe baron îl uimeau într-adevăr palavrele medicului și niciodată nu le lua în serios. Numai țăranii îi plătesc doctorului. Nobilul îl consideră prieten: iată onorariul pe care i-l dă.

Medve se bucura de multă popularitate prin partea locului, cu toate că în lumea aceea blajină și bună oamenii mureau încă fără să știe de ce. Numai cucul le spunea, dacă îl întrebau, cîți ani au să trăiască, iar cînd erau bolnavi își căutau leacul la babe doftoroaie, la morari înțelepți și în farmecele amuletelor. Un om care purta la gît, într-o pungă, o șopîrlă găsită în ajunul sfîntului Gheorghe, nu se putea să aibă brîncă sau gută. Pentru friguri, leacul cel mai bun era să te dai de-a dura peste nouă morminte. (Boala dispărea ce-i drept, parte în urma groazei, parte în urma sforțărilor pe care bolnavul le făcea.) Mătușa Dókus avea o buruiană în grădina ei din Gálszécs care, dacă o puneai fie în urechea unui dobitoc, fie în urechea unui om, alunga pe loc orice boală. Oftica însă se vindeca numai cu voronic. Și dacă nici acesta nu folosea, tot mai era un leac sigur, doar că era greu de găsit: să pui în saltea sau în pernă cîteva firișoare din rămășițele pămîntești ale faimosului oștean din Zemplén, Arnold Pál, al cărui caz alar-

mase, în 1732, întreaga Europă. Se zvonise că omul fusese muşcat de un vîrcolac şi că, după moartea lui, mai dădea cîte o raită pe pămînt, muşcînd de fiecare dată cîte patru oameni.

Cine să dea crezare mofturilor „arată limba", „să vedem pulsul", pe care le foloseau medicii? Pe doctorul Medve însă lumea îl iubea fiindcă era un omuleţ interesant, care discuta, se ciorovăia cu toţi, şi era plin de vervă, glumeţ şi spiritual foc. Mai ales în casele boiereşti se bucura de multe simpatii. Fusese medic militar pe vremuri şi făcuse o avere frumuşică la adăpostul căreia se retrăsese la Bényе. Se povestea că mai de mult se ocupase puţin şi cu negustoria — lucrurile astea se află totdeauna — dar n-avea nici o importanţă, lumea nu ţinea seama de acest lucru, mai ales nobilii, deoarece doctorul deprinsese obiceiurile lor, părea una cu ei. Avea, de pildă, cea mai minunată colecţie de pipe din spumă de mare din tot comitatul. Şi cum erau fumate aceste pipe! Arăta grozav de impunător cu ele. În afară de aceasta, omul era priceput şi în ştiinţele medicale, lucru care îşi avea de asemenea însemnătatea lui.

În ziua aceea însă, contrar obiceiului, era vizibil că medicul se afla într-o foarte proastă dispoziţie. Era distrat şi tulburat şi părea mai îmbufnat ca oricînd.

— Ia loc, nene Medve... Aici, aici!

Îl chemau şi femeile şi bărbaţii.

— Lăsaţi-mă în pace! Locul meu nu e între dumneavoastră. Aici nu este decît o singură fiinţă cu mintea sănătoasă: Kipi. Vino-ncoace, Kipi, dă mîna cu doctorul. Aşa, e bine... Să rămîi un cimpanzeu cinstit; nu învăţa nimic de la ăştia!

Apoi se amestecă printre dansatori, făcu repede cîţiva paşi şi, apucînd mîna lui Bernáth Zsigmond, o smulse cu forţa de pe talia baroanei Mariska.

— Ce vrei dumneata? se răsti aspru studentul la el.

— Nimic altceva, tinere domn, decît prada mea. Poftiți vă rog, domnișoară, în odaia dumneavoastră...

Studentul îl privi uimit; credea că e un nebun care s-a rătăcit în sală. Mariska însă zîmbea și faptul acesta îl opri să ia o atitudine mai energică.

— Dar, domnule!...

— Eu sînt Medve.

— Da? Ei bine, dacă ești urs[1], de ce nu joci mai degrabă decît să te legi de oameni? Ursul se pricepe să joace. Sau cel puțin poate fi făcut să joace. Nu vă înțeleg, domnul meu.

— Domnul doctor, explică Mariska și porni înainte.

Dansatorii interveniră, rugîndu-l s-o lase să mai danseze puțin, doar n-are nimica grav, dar omulețul tuna și fulgera, scutura din cap în dreapta și în stînga și dădea din mîini.

— Păi da, firește. Parcă aveți minte? Acum cînd domnișoara de-abia a-nceput să-și revină, ați vrea să stricați totul. Dar ursul nu se lasă, n-are chef de-așa ceva.

Tînăra baroană se supuse, roșind, și medicul ieși cu pași mărunți în urma ei.

— Iar o examinezi?! strigă baronul în urma lui.

— Firește. E o adevărată plăcere să ciocănești mijlocul acesta subțire.

— Să viu și eu?

— La ce? Tu n-ai altă treabă decît să-ți plătești medicul!

După puțin timp doctorul se întoarse în sufragerie, la musafirii care sorbeau pe-ndelete din pahare. Dőry se grăbi să-l cheme la o parte.

---

[1] Joc de cuvinte: în limba maghiară *medve* înseamnă urs (n.r).

— Ai găsit ceva?

— Nu văd încă limpede, răspunse doctorul. Nu văd încă. Deocamdată nu e decît o mică schimbare în organism, dar răul încă nu s-a dezvoltat.

— Sfinte dumnezeule! sîsîi Dőry îngrozit, văzînd tulburarea şi îngrijorarea doctorului. Am impresia că-mi ascunzi ceva, Ignác!

Medicul dădu din umeri, întunecat.

— Un doctor nu poate spune decît ceea ce ştie şi cît crede de cuviinţă. Dacă nu-ţi ajunge atît, n-am ce-ţi face! Cheamă alt doctor.

Dőry păli.

— Asta înseamnă că refuzi să te mai ocupi de sănătatea fiicei mele?

— Da' de unde! Dar ţie ţi-ar face plăcere să trăncănesc. Eu însă nu pot să-ţi spun mai mult decît ai auzit.

— Ei, şi ce mi-ai spus? Doar atît că boala nu s-a dezvoltat încă. Crezi că se va agrava?

— Fără-ndoială că da.

— Mă sperii de moarte.

— Ia nu te mai speria.

Lui Dőry începu să i se facă părul măciucă.

— Prietene, să ştii că mă împuşc pe loc dacă-mi moare fata.

— Moare? Cine ţi-a spus că moare? De ce să moară? N-o să aibă nimic.

— Dragul meu Ignác, îmi dai voie să te sărut pentru vorba asta?

— Nu, mulţumesc. Mai bine plăteşte-mi!

— Plătesc cît doreşti, dar scapă-mi fata. Şi de ce crezi că n-o să moară?

— Fiindcă de obicei femeile nu se prăpădesc de boala asta.

— Aşadar e o boală femeiască?

Medicul clătină din cap: „da".

— Anemie? Ce?

Ţi-am spus odată că n-o să aibă nimic. Mulţumeşte-te deocamdată cu atîta şi nu mă mai sîcîi cu întrebări, sau cheamă alt doctor. Dacă vrei, lui n-ai decît să-i iei un interogatoriu.

— Bine, bine. Nu te supăra. Ştii doar cum e un tată. Ceea ce m-a speriat mai mult a fost faţa ta ciudată, misterioasă. Şi lunea trecută, cînd ai examinat-o, aveai un aer încurcat, îngrijorat.

— Păi da, la dispoziţia dumneavoastră. De azi înainte am să fac altă mutră, ori de cîte ori voi apărea în faţa excelenţei-sale domnul baron. Dacă n-am chef, n-am, şi voi face mutra care-mi place; cine ce treabă are cu mine?

În sfîrşit, baronul se linişti şi revenind la voia bună de mai înainte îl împinse pe doctor la masă.

— Haide, hai. Ai să faci şi tu îndată altă mutră, dacă ai să sorbi două-trei pahare de Tokaj. Ia dă încoace esenţa aia, Gyurka! Ia loc, doctore, o să facem îndată o partidă de whist.

— Nu beau, nu beau, refuză doctorul. Ştii bine că unui om gras ca mine vinul de Tokaj nu-i face bine. Să-l ia dracu'! În el se ascunde guta. Dă-mi mai bine un vin acrişor cu puţină apă minerală. Iar cît priveşte whistul, fie!... deşi trebuie să mai trec pe la un bolnav: bătrînul cioban de la ferma Rikkantó... Are cancer la limbă.

— Se zice că a jurat strîmb la prefectură, rosti în treacăt bătrînul Izsépy.

— Superstiţii, prostii, răspunse doctorul. Ei, o să trec la întoarcere pe la el.

Se aşezară la whist. Se juca la două mese şi continuară aşa pînă la cină, în timp ce musafirii din sat porniră fiecare pe la casele lor. Nu rămaseră la cină decît studenţii, părintele, medicul, administratorul din Bényе şi „camaradul" — maiorul pensionar

Borhy. Domnișoarele Szirmay făgăduiră că se vor întoarce după masă. Bătrînul Izsépy, deși fusese rugat să rămînă, plecase totuși, spunînd și el că va veni după cină cu cele două fete ale sale, care acum nu erau de față.

La vin se învioră și medicul. Preotul era distrat și ocolea în mod vădit privirea lui Medve. Mariska ședea lîngă Buttler și discuta cu aprindere, aruncînd din cînd în cînd cu cocoloașe de pîine în doctor, care vorbea despre ciudățeniile practicii medicale.

— Medicul e un adevărat cal de bătaie. Numai cine nu vrea nu-l lovește. Dacă nu dă prea mare importanță bolii, pacientul se supără pe el, fiindcă e „un cîine fără suflet"; dacă îi dă importanță, bolnavul se supără fiindcă „speriindu-l, îl îmbolnăvește și mai rău". Dacă bolnavul se vindecă, lumea spune că s-ar fi vindecat și de la sine, iar dacă nu se vindecă, „doctorul l-a mîncat". Eh, e o meserie infamă și e nebun cel care se așteaptă la recunoștință.

— Dar pe lumea cealaltă, nene Medve, totul se răsplătește, îl mîngîia baroana. Acolo se trec la răboj toate suferințele pe care le-ai alinat.

— Se trec la răboj? Ei da, după credința dumneavoastră suferințele vin tot de acolo. Dar de ce? Nu cumva de dragul medicilor? Ei, vezi, asta n-o mai știam. Uite popa, nu e popa! Cine știe dacă există o altă lume?

— Eu una cred, răspunse Mariska, privind prin fereastră bolta albastră și înstelată a cerului.

Preotul așează pe masă cuțitul și furculița.

— Iar eu sînt convins că există, rosti el patetic. Cum ne-am putea închipui ca sufletul, acest ceva sublim și necuprins, să nu se poată desprinde de trup, să dispară fără urmă, ca aburii dintr-o oală care s-a răcit. E oare cu putință ca după această viață pămînteasc㠠în care unul e bun și nenorocit, avînd parte

numai de sărăcie şi de mizerie pînă la mormînt, iar altul e ticălos, dar trăieşte în belşug, răsfăţîndu-se în toate bucuriile, e cu putinţă, întreb, să nu fie o judecată supremă, o altă lume în care toate acestea să fie răsplătite aşa cum trebuie? Dumnezeu nu putea să creeze opera sa atît de nedesăvîrşită, atît de lipsită de logică.

— Hodoronc-tronc! îl întrerupse medicul. Nu-mi vorbi de logică în chestiuni de astea. Logica e altceva. Popii n-au ce căuta cu ea. Logica e dumnezeul capetelor care gîndesc. Dacă există altă lume şi dacă există logică în ea, dumneata de pildă o să ajungi neapărat în iad.

— Eu? bîlbîi preotul, roşind sub privirea sfredelitoare a medicului.

Studenţii zîmbeau, Dŏry rîdea ţinîndu-se de burtă, iar tînăra baroană, speriată, îşi pironi privirea în farfurie.

— Dumneata, dumneata. Căci în chip logic, locul dumitale, ca de altfel al oricărui preot, e printre sufletele păcătoase care au nevoie de îndreptare. *Ergo*[1], în rai, unde nu sînt decît sufletele nevinovate, preotul este cu desăvîrşire de prisos.

— Coac-coac-coac! rîse baronul. Are o minte Ignác ăsta, ca briciul.

Preotul se potoli cu desăvîrşire după această explicaţie. N-avea ce face, trebuia să rabde glumele lui Medve. Bătrînul însă, odată ciolanul înhăţat, nu voia să-l mai lase. Se juca cu el ca un căţeluş.

— Dar hai să zicem că există o altă lume. De îndată se pune întrebarea: cum o fi? Unele popoare cred în metempsihoză. Ei bine, asta-i egală cu zero: e şi nu e! şi altceva nimic. Căci dacă există metempsihoză, ce-i pasă bunăoară claponului care aleargă prin curte că într-o viaţă trecută a fost morar şi,

[1] Aşadar (în lb. latină, în original — n.r.).

fiindcă a furat multă făină, sufletul i-a fost surghiunit într-un clapon? Puțin îi pasă, de vreme ce habar n-are de toate acestea.

— Dar dacă are și îi pare rău? îl întrerupse maiorul Borhy.

— Dar nu are. De unde să aibă? Căci dacă ar exista metempsihoză și sufletul claponului ar ști în cine a fost înainte, atunci și sufletul dumitale, scumpul meu maior, ar ști unde a sălășluit.

— Da, asta cam așa e.

— Păi atunci? Deci, dacă există o altă lume, după teoria metempsihozei, cît privește pedepsirea păcatelor și răsplata virtuților, ea nu face două parale. Dar ia să cercetăm celelalte lumi „de dincolo". Una e cea în care cred turcii, cu pomi umbroși, cu cadîne frumoase, alta e cea în care cred hindușii, a treia e a noastră, cu raiul și cu iadul, la care catolicii mai adaugă și purgatoriul.

— Și foarte bine fac, afirmă Dőry.

— Bine fac? Și de ce fac bine? sări medicul căruia îi sărea țandăra ori de cîte ori era întrerupt.

— Fiindcă, știi, purgatoriul a fost făcut anume pentru oameni de felul meu. Cum să-ți spun? Lucrurile astea se simt. Eu nu sînt un om încrezut și știu că n-am nici o perspectivă să ajung de-a dreptul în rai, iar în iad, oricum, nu mi-ar plăcea să nimeresc. Dar poate că în purgatoriu tot am să izbutesc să mă strecor. Trebuie să fie un fel de spălătorie sufletească, dar pentru mine e bună și așa, ca stagiu de trecere, de unde rudele moarte o să mă ajute să ajung în rai. Și cînd eram locotenent de husari, începeam adeseori în bucătărie, la Nani, ca să ajung apoi în salon, la Malvina... Mariska, treci în camera de alături!

Mariska, obișnuită încă din copilărie cu aceste „invitații", sări ca o păpușă cu arcuri și fugi în odaia de

alături. Dispărea atît de repede, încît oaspeții nici nu prindeau de veste, decît doar după foșnetul rochiei.

— Mă aflam la Pozsony pe vremea aceea; eram tînăr, pișicher și aproape tot atît de frumușel cum se credea bătrînul Izsépy pe cînd servea ca ofițer de gardă. În vecini stătea o văduvioară încîntătoare, care avea o cameristă frumușică, cu năsucul în vînt... ia, fă bine și treci și dumneata în odaia de alături, părinte... dar — adause gluma obișnuită — îmi dai cuvîntul de onoare că nu tragi cu urechea la ușă.

Părintele se supuse, plecînd după domnișoara Mariska. Pe fața lui se citea un adînc dezgust.

Medicul, în schimb, zîmbea ironic. Își scoase din buzunar scobitoarea cu teacă de sidef (desigur onorar de la vreo înaltă doamnă) și, în timp ce-și scobea dinții, nemulțumit că fusese întrerupt de baron, observă cu dispreț:

— Cînd te văd atît de grijuliu să nu amesteci nevinovăția cu libertinajul, mă gîndesc că ai face mult mai bine să tragi tu cu urechea la ușa aceea.

Baronul auzi cuvintele, dar nu stătu să le cîntărească. Povestitorul pasionat e ca soldatul care, în iureșul asaltului, nu bagă de seamă că a fost atins de schijă.

Povesti pînă la capăt aventura din tinerețe și pînă să isprăvească uită observația doctorului. Firește că Borhy își aduse și el numaidecît aminte de o istorie asemănătoare. Camaradul își petrecuse tinerețea în orașul Milano cel cu turnuri multe, printre signorine, și acolo, unde Boccaccio trecuse prin atîtea aventuri, avusese și el partea lui. Cunoșteau și studenții cîteva istorioare de acest gen, auzite la Patak, unde circulă cu duiumul. Studenții bătrîni care cutreieră țara, ținînd predici și adunînd fonduri, aduc bani și anec-

dote din toate colţurile ţării. Banii rămîn ai colegiului, anecdotele ale studenţilor.

— Ei, dar acum să-i chemăm pe exilaţi. Prea multă cruzime nu le face bine. Şi bătrînul Medve începe să mormăie că i-am întrerupt discuţia cu popa. Dă-i drumul, Náci!

Subiectele discutate alternau ca pătratele pe o tablă de şah. Un pătrat alb era religia, apoi venea la rînd un pătrat negru: o anecdotă pipărată, apoi iar un careu alb, urmat de unul negru, şi aşa mai departe, mereu aceleaşi două culori. Se spune că episcopul de Pécs a purtat şaptesprezece ani un taler de pe vremea Mariei Tereza în buzunarul jiletcii, hotărît să-l dea unui cerşetor în ziua în care, timp de un ceas, nu va auzi o vorbă cu două înţelesuri într-o societate de bărbaţi. În sfîrşit, după şaptesprezece ani, i s-a întîmplat să ia masa cu nişte nătărăi — numele lor nu s-a păstrat în cronici — şi vlădica a putut să dăruiască talerul unui cerşetor. Religia era un subiect şi mai viu de discuţie.

Calvinistul rîdea de papistaş, papistaşul rîdea de calvinistul cu ceafa groasă şi amîndoi îşi băteau joc de luteran. Dar ceea ce cu o jumătate de secol înainte constituia baza unor dezbinări în sînul societăţii, acum, la un pahar de vin, nu era decît o ciondăneală amabilă. Însuşirile luteranilor fuseseră codificate în treisprezece puncte umoristice: luteranul poartă foi de sfeclă galbenă în punga de tutun, se urcă cu piciorul stîng în căruţă; seara, cînd îşi aprinde luleaua după ce s-a aşezat în pat, îşi pune ciubucul pe umerii neveste-si etc. Nu-şi mai furau clopotele, îşi băteau doar joc de ele, imitîndu-le glasul. Clopotul mare calvinist bombăne gros aspru: „Dracu' l-a dat, dracu' l-a luat!", al catolicilor cîntă subţire: „Isuse, Maria!", iar clopotul luteran repetă: „Nici la dreapta, nici la stînga!". Cu astfel de anecdote se ascuţeau

minţile odihnite ale epocii. Şi nu-i de mirare. Pe vremea aceea nu existau gazete care să răspîndească în douăzeci şi patru de ore în toate colţurile ţării material de bîrfit. Evenimente politice existau atunci, firește, ba chiar pe vremea aceea se petreceau cele mai importante, dar la urechile muritorilor de rînd nu ajunge decît zgomotul unor ciocniri care zguduiau lumea din temelii, nu şi amănuntele, ca în ziua de azi. Napoleon doborîse cu multă dibăcie cîteva tronuri mărunţele fără ca la Olaszrőszke să răzbată vreun ecou al acestor întîmplări. Omul avea mîna uşoară, parcă ar fi zdrobit o alună şi nu o coroană. Sosind într-un principat mărunt, nici sabia nu şi-a scos-o din teacă, n-a folosit decît condeiul, scriind pe un petic de hîrtie: „Începînd de azi, casa Braganza a încetat să mai domnească aici." Şi cu aceasta, casa Braganza a fost lichidată pe vecii vecilor. Dar ce importanţă aveau toate acestea pentru oamenii din Olaszrőszke? Ce ştiau ei despre ele? Scîrţîitul condeiului lui Napoleon nu se auzea pînă la ei.

Bine că există cele două teme mari, la sînul cărora se hrăneşte omenirea de cînd e lumea lume. Politica e un venetic care s-a strecurat abia în timpurile din urmă.

Medicul porni la un nou atac împotriva preotului; cînd se înflăcăra, ceafa groasă i se umfla, se roşea ca o cărămidă, iar ochii mici şi negri aruncau scîntei.

— Există o religie brahmană, una budhistă — diferitele religii persane. Ei, care dintre ele este cea adevărată? Şi miturile despre rai ale acestor religii se deosebesc toate între ele. Aşa că avem cel puţin atîtea raiuri cîte sate există în Ungaria. În ce sat să poposim, frăţioare?

— În al nostru, răspunse preotul liniştit. În cel făgăduit de religia creştină.

— Şi unde este harta acestei ţări? întrebă mînios doctorul, izbind cu pumnul în masă.

— Domol, domol! bătrîne voltairian, îl potoli Dőry.

— Se poate afla din sfînta scriptură, se apără preotul.

— Ia lasă-mă-n pace cu sfînta scriptură! Aia a fost ticluită de popi. Cum? N-a fost ticluită de preoţi? Dar de cine? De un om cu cap, în orice caz nu. Căci ce spune sfînta scriptură chiar la început? Cică în ziua întîia dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul, spunînd: „Să fie lumină!" „Şi se făcu lumină", adaugă biblia. Ei bine, ceva mai la vale, aceeaşi biblie spune: „Iar a patra zi, dumnezeu a făcut soarele, luna şi stelele". Ei, aici lucrurile încep să se încurce. Cum putea să fie lumină din prima zi, dacă stelele, soarele şi luna au fost făcute abia în a patra zi? Ei? Sau a existat timp de trei zile alt mijloc de a face lumină? Să admitem. Dar ce s-a făcut cu el? Unde-i? Vreau să-l văd!

— Ei, ei, Ignác. Nu cumva vrei să susţii că popii au dosit izvorul acela de lumină...

— Vezi bine că nu. Eu nu vreau să spun nimic. Mă lupt, pur şi simplu. Am o bîtă în mînă, logica, şi lovesc cu ea.

Dar în realitate, în mînă avea nu logica, ci un pahar gol din care, distrat cum era, băuse tot vinul şi pe care atît îl tot bătu de masă pînă cînd i se rupse piciorul şi căzu zăngănind pe podele.

De astădată, însă, se amestecă în vorbă şi tăcutul administrator, Borhy Mihály.

— Aşadar, doctore, dumneata nu crezi că vom învia în valea lui Iosafat?

— Nu! strigă doctorul. Ce mama dracului să învie din mormînt, dacă trupul se preface în ţărînă, iar spiritul se evaporează? Toate le încurcaţi.

— Şi nu crezi, nene Medve — întrebă baroana — că sufletele morţilor cutreieră nevăzute spaţiile interplanetare şi află totul despre noi?

— Nu, domnişoară, nu cred nici asta.

Îl ameninţă drăgălaş:

— Aşteaptă, aşteaptă! Eşti mai rău chiar decît contele Buttler. Dar am să vă dau o lecţie chiar astăzi. O să sosească îndată alde Izsépy şi atunci o să aducem mescioara care joacă.

— Ba n-am să mă potrivesc la aşa ceva. Nu mă interesează neroziile.

Capitolul IV

CUM O FI LUMEA CEALALTĂ?

— Va să zică nu crezi de loc în altă lume? îl ispiti Dőry, pe care îl amuza înflăcărarea doctorului.

— Nu cred în ruptul capului, atîta vreme cît n-o să văd pe cineva care a fost acolo. Dar nimeni n-a văzut încă un asemenea om. Nici Hristos n-a mai umblat pe pămînt de cînd a fost coborît în mormînt.

— La Patak se vorbeşte totuşi de un caz, se amestecă Bernáth Zsigmond. E vorba de doi preoţi, unul luteran, celălalt catolic, care discutau adeseori despre lumea cealaltă. Odată se înfierbîntară atît de tare, susţinîndu-şi fiecare părerea, încît se jurară că cel care va muri întîi se va întoarce să-i povestească celuilalt care din ei a avut dreptate. Preotul luteran a murit întîiul. Şi iată că într-o noapte se deschide uşa preotului catolic şi intră, palid ca moartea, confratele său luteran. Păşeşte fără zgomot, înaintează ca o umbră şi în sfîrşit grăieşte: „Nu e nici cum ai spus tu, nici cum am spus eu."

— Asta am auzit-o și eu, întări Dőry. E o istorioară cam veche.

Medicul dădu dispreţuitor din mînă:

— Se vede că a fost luteran. Nici la dreapta, nici la stînga. Nici în căruţă, nici în teleguţă.

— Dar dacă n-o fi voie să spui mai mult?

— Eh, cine ar putea să-i interzică unui suflet? Dacă s-a hotărît să facă un asemenea drum, încalte să fi spus ceva.

— Uşor de zis, dar cine ştie?... Dacă dumneata ai fi fost în locul lui...

— Ba eu aş fi vorbit şi chiar am să vorbesc, dacă m-oi întoarce de acolo.

— Dă mîna, Náci! Ia să vedem, îndrăzneşti să dai mîna?

— Prostii! V-am spus doar că nu cred nimic.

— Dar dacă totuşi e ceva acolo, ai să vii să ne spui?

— Dacă se poate...

— Pe cuvînt de onoare?

— Da! strigă doctorul cu vioiciune, întinzîndu-i mîna baronului.

— Taie, studentule! Deşi totul e o prostie. Ce, parcă o să murim vreodată?! Umple paharele, Gyurka!

Urmară toasturile care se prelungiră pînă la ridicarea mesei. Gazda închină pentru cei doi studenţi şi pentru vechiul său camarad, care la rîndul său îşi goli paharul în sănătatea baronesei Mariska. Administratorul Borhy ură ca dumnezeu să-i dea lui Napoleon sănătate şi pe deasupra o nevastă bună. (Se vorbea în toate părţile că umblă să se însoare cu fiica împăratului Francisc.) Se ridică şi medicul şi, cu o mutră serioasă, ciocni în cinstea cimpanzeului, „eminent membru al societăţii din Olaszrőszke". (Pe doctorul acesta cinic l-a stricat de tot revoluţia franceză

— bombănea Dőry.) Bernáth Zsigmond rosti cîteva fraze măgulitoare la adresa gazdei, arătînd că e un om de o bunătate rară, un suflet mare şi nobil. Dőry se înduioşă grozav şi, strîngînd mîna tînărului, şoptea într-una: „Tinere, tinere, îmi citeşti în inimă". În sfîrşit, preotului nu-i mai rămăseseră, cum s-ar spune, decît oasele, adică madame Malipau, pe care o elogia, numind-o grădinăreasă, fiindcă, spre încîntarea tuturor, a crescut o prea frumoasă floare. (Baroneasa traduse pe loc toastul pe franţuzeşte, în timp ce lacrimile guvernantei picurau pe cojile de caşcaval şi de mere din farfurie.) Se părea că şi în Buttler clocea ceva, dar clocea prea încet, aşa că toastul lui rămase nerostit. Între timp sosi Izsépy, la braţ cu cele două fete ale sale: parcă se proptea de două prăjini. Nu peste mult năvăliră şi sprinţarele domnişoare Szirmay, însoţite de doamna Szirmay şi de frăţiorul lor Pista. Era timpul ca masa să ia sfîrşit.

Medicul îşi căută bastonul cu mîner de os şi-şi luă rămas bun.

— Ba nu, zău! se împotrivi Dőry. Doar nu-i fi vrînd să pleci pe jos... Aşteaptă-l pe administrator, sau, dacă vrei, o să-ţi dau trăsura mea!...

— Aşi! Nu-s nebun să mă îmbolnăvesc de dragul tău! E lună şi o să fie o adevărată plăcere să fac o plimbare. Am mîncat şi am băut cam mult.

Medicul gîfîia într-adevăr ca o gîscă îndopată.

— Şi ce-i prescrii Mariskăi?

— Aer. Dacă pentru război e nevoie de bani, cum a spus Montecuccoli[1], pentru sănătate e nevoie de aer, de aer şi iar de aer. Asta eu ţi-o spun: Să stea toată ziua afară, la aer, în grădină.

— Cînd mai vii?

---

[1] După părerea lui *Raymond de Montecuccoli* (1609—1681), general în armata austriacă, trei lucruri erau necesare pentru orice război: bani, bani şi iar bani! (n.r.).

— Am să trec pe aici într-una din zile.

Şi cu acestea plecă. Lumea îl însoţi pînă în cerdac. Omul simţindu-se măgulit, le spuse în glumă:

— Aşa, aşa, cinstiţi-l pe doctorul vostru, ca să aveţi viaţă lungă pe pămînt.

Dinspre apus, pe cer, se arăta o pată de nor.

— Nu vrei o umbrelă?

— Nu-s neamţ...

— Să nu-ţi dau pistoletul meu, pentru drum? strigă după el Dőry.

— La ce? Fiinţa de care mă tem eu, n-o prinde glontele.

Străbătu parcul. Îşi ridica alene picioarele scurte, grase. Cîteva hămăituri vesteau că l-au simţit dulăii. O bucată de vreme se mai auzi nisipul scîrţîind, apoi paşii i se mistuiră în noapte.

Înăuntru tineretul se întoarse la programul de dinainte de cină, la jocurile „Sînt supărat pe tine" şi „Cum vă place". Jocurile acestea sînt ca pîinea caldă: nu te poţi sătura de ele. Iar atîta vreme cît feţele femeilor vor rămîne frumoase, şi aceste două jocuri vor fi mereu frumoase. Cam spre miezul nopţii însă, cînd se adunaseră foarte multe gajuri şi pînă şi cele două domnişoare Izsépy avură vreo cîteva de răscumpărat (una datorită micului Szirmay Pista, cealaltă din bunătatea contelui Buttler), Mariska îşi aminti deodată ceva.

— Oho, Buttler, mi-am uitat făgăduiala.

— Da, da, spiritele. Ei, să vie spiritele!

Mariska porunci să se aducă din odaia albastră masa cea grea de stejar, căci cu măsuţa din lemn de trandafir, pe care era aşezată o glastră cu micşunele, s-ar putea să dea greş, fiind prea uşoară.

Toată lumea se adună în jurul mesei, numai cimpanzeul fu alungat din odaie; spiritele s-ar simţi jignite de prezenţa unei fiinţe necuvîntătoare!

— Treceți în jurul mesei! răsună comanda domnișoarei Mariska. Ia loc, Buttler! Dă-mi mîna, Ilonka. Mîna părintelui aici! Dumneata rămîi unde ești, Bernáth, dar scoate-ți inelul din deget. Tăticule, tu nu vii? Să-i facem un pic de loc și lui Pistuka. Fiți serioși, vă rog, fiindcă spiritelor nu le place nici scepticismul, nici zbenguiala. Ei, ei, Buttler, nu mai rîde!

Își așezară palmele pe masă, în așa fel ca degetele mici să se atingă într-un lanț neîntrerupt. E o adevărată plăcere să vezi atîtea mîini, de toate felurile, întinse pe masă. Mînuțele frumoase și cărnoase ale conteselor Szirmay — parcă te aștepți să le răsară flori din vîrful degetelor, de sub unghiile trandafirii — contrastau ciudat cu mîinile uscate, lipsite de vlagă ale domnișoarelor Izsépy, mîini pline de vine prin care parcă vezi alergînd sîngele.

Una dintre domnișoarele Izsépy, Vilma, își închise ochii ca un somnambul, și brusc transfigurată (era mediul cel mai bun), începu să rostească încet, cu o voce somnoroasă, ca din mormînt, rugăciunea obișnuită.

— Amin! repetară la sfîrșit cîțiva.

În sfîrșit, puteau veni spiritele. Drumul era liber.

Fără îndoială, spiritismul e tot atît de vechi ca omul, cu deosebirea că de-a lungul timpului a apărut sub diferite aspecte, însoțit de alte explicații, în alt veșmînt. Și grecii și romanii credeau în hoinărelile sufletelor celor morți și au populat pămîntul cu spirite. Ba și-au coborît și zeitățile pe pămînt. Le venea mai la-ndemînă.

Din vremuri străvechi, poporul superstițios, țăranul maghiar crede în stafii, care chipurile umblă în cearșafuri albe, îl ispitesc și îl pun la încercare, ba îl și burdușesc din cînd în cînd, dar se fac nevăzute la întîiul cîntat al cocoșilor. El dă chiar slujbe, ba

cumpără și lumînări pentru altar, pentru ca sufletul rătăcitor să aibă odihnă în mormînt.

Cu domnii însă e altceva. Firește că domnii au nevoie de ceva mai deosebit. De sufletele moarte care ar putea să-i sperie îi apără cultura, așa că ei caută suflete care să-i distreze, care să se ascundă în picioarele meselor și să stea la taifas cu ei.

Cei dintîi care chemau spiritele au fost „magii", Cagliostro și semenii lui. Dar aceștia erau încă modești, îl chemau pe Astarat, care avea zi fixă: miercurea (ca palatinul, a cărui zi fixă e joia). Dacă era chemat miercuri, Astarat cică apărea și împărtășea celor ce-l chemau darul de a fi pe placul puternicilor pămîntului... Păcat că Astarat a fost deposedat de puteri, cu toate că de atunci ariviștii s-au înmulțit; astfel aceștia nu mai au spirite protectoare: nu mai au decît gura, cu care pot linguși.

Cît privește jocul cu mesele, moda aceasta a venit din America. Bravii yankei și miss-ele se dădeau în vînt după el. Și-or fi făcut, poate, următoarea socoteală: De vreme ce sîntem niște parveniți, neavînd nici lorzi, nici prințese, nici regi, nici eroi, nici cavaleri cu platoșe, nici scriitori vestiți, nici femei cu renume mondial și nu-i putem răpi Europei oamenii în viață, nu ne rămîne altceva decît să invităm celebritățile moarte, la seratele noastre, la partidele de ceai și de whist. Oamenii aceștia se reped la tot ce-i neobișnuit, monstruos, de necrezut. Deci, hai, învîrtește-te mescioară!

Dar tocmai începutul e greu. Se pare că spiritele fac fel de fel de mofturi pe care trebuie să le ghicești. Pe masă se întîmplă să se lăfăie mîna unui om antipatic. E destul pentru ca spiritul să refuze să se prezinte. Ba el poate să le oprească și pe celelalte.

În casa lui Dőry însă nu trebuie să ne temem de așa ceva. Acolo există două favorite: domnișoarele

Izsépy. Au rămas ele nemăritate pe lumea aceasta, dar de dincolo le vin curtezanii cu duiumul. După cum spune Mariska, uneori se prezintă chiar cîte un cavaler breton sau cîte un trubadur. Domnișoarele au așadar de ce să fie mîndre.

„St! Liniște". Și inimile încetară să bată.

Masa începu să tremure, se ridică și făcu cîteva mișcări ritmice.

— Vin! șopti preotul cu înfrigurare.

Madame Malipau își așeză în față roata cu litere, ca s-o aibă gata din timp. Nu știa o boabă ungurește, așa că orice înșelătorie era exclusă.

— Pe cine să chemăm? întrebă preotul, uitîndu-se la domnii mai în vîrstă ce ședeau de jur-împrejur.

— Poate fi chemat oricine? întrebă la rîndul său maiorul.

— Întîi vine un mediu.

— Cum? Mediu ai spus?

— Da, au și spiritele mediile lor care stau de vorbă cu ale noastre.

— Hm, va să zică treaba se face prin intermediari.

— De multe ori se încurcă iețele, fiindcă printre spiritele de duzină sînt unele cam nebunatice, care fac fel de fel de năzbîtii, păcălesc pe oameni și vorbesc vrute și nevrute. E mai ales o codană de fată din Kassa; parcă n-ar fi-n toate mințile.

— Cine-i fata aia din Kassa?

— Una cu numele Tóth Rózsika, care a murit acum vreo optzeci de ani. Fusese cu maică-sa la nuntă la Eperjes, și s-au răsturnat cu trăsura într-o prăpastie adîncă. E o fetișcană zburdalnică, tot timpul ne face încurcături.

În timp ce își răsucea mustața, maiorul observă cu mirare că fetele își zîmbeau pe furiș dînd a-nțe-

lege că au aceeași părere cu preotul despre nebunatica Rózsika.

— Dar se poate ca la început să avem parte de un spirit serios, continuă preotul, care se orienta cu ușurință printre spirite. În cazul acesta, pe cine să chemăm?

— Să-l chemăm pe Rákóczi Ferenc II, propuse administratorul. Pe măria-sa, adause grăbit, speriindu-se cînd masa se mișcă.

Pe buzele preotului apăru un zîmbet de superioritate. Zîmbetul savantului care aude o nerozie.

— A, dacă ar fi cum crezi dumneata! Dar spiritele aparțin unor sfere deosebite, domnul meu. Sînt unele care încă nu au fost repartizate, și numai ele hoinăresc pe pămînt. E un fel de pedeapsă. Tóth Rozália, de pildă, umblă pe aici de optzeci de ani.

— Dar n-o să facă niciodată carieră, observă bătrînul Dőry rîzînd.

— Cine știe? Optzeci de ani nu-s decît un minut. Spiritele aflate în sfere se înalță spre dumnezeu. De altfel sînt mari deosebiri între sfere...

— Cu alte cuvinte nu există egalitate nici în lumea cealaltă. Sînt și acolo magnați și săraci lipiți pămîntului.

— Exact. Și tocmai de aceea e greu să comunici cu spiritele mai înalte. S-ar putea ca Rákóczi...

— Să nu primească azi.

— Se prea poate... Dar, mă iertați, încep să sosească...

În clipa aceea se auzi din curte un tropot de cal. După cîteva minute se auziră bătăi puternice în ușă. Toți tresăriră înfiorați, cu toate că ușile nu erau bîntuite de spirite.

— Intră!

În prag apăru un sergent de panduri cu chipiu în cap, cu o raniță în spinare și cu sabie la șold.

— Ei, ce s-a întîmplat, Jeszenka?

— Trăiți, domnule primpretor, am onoare să vă raportez că jitarul Balbo l-a găsit mort pe domnul doctor Medve, pe drumul de cîmp ce duce la Bénye.

Toate fețele păliră, spaima sticlea în ochii tuturor. Oaspeții săriră de lîngă masă, iar baronul, de uimit ce era, se clătină de-a binelea. Pe ușa deschisă se strecură în odaie cimpanzeul, care se uită trist la pandur.

— Coac-coac-coac! bîlbîi primpretorul. Nu-i cu putință. Abia sînt două ore de cînd a plecat de aici. De la cine ai auzit?

— L-am văzut cu ochii mei.

— L-ai văzut?

— Da, l-am văzut.

— Ei și?

— N-o să mai scrie rețete pe lumea asta.

— A fost împușcat?

— N-am văzut nici o urmă de violență, dar e adevărat că nici n-am stat să-l cercetez mai de aproape; m-am grăbit să vă raportez și să vă întreb ce avem de făcut.

— Am să scriu chiar acum un raport către subprefect, să-l trimită dimineața pe medicul județului la fața locului. Un călăreț va pleca de îndată cu raportul. Ai înțeles?

— Am înțeles, să trăiți! Dar ce facem cu mortul?

— Nimeni să nu se atingă de el pînă nu-l voi vedea eu și nu-l examinează, eventual, și medicul. Ai lăsat pe cineva acolo?

— Doi panduri.

— Sînt oameni de încredere? N-o să-i fure ceva din buzunare?

— Sînt oameni foarte cinstiți. Răspund pentru ei.

— Ce-au fost înainte?

— Unul, Kázsmári András, a fost în banda lui Jánosik, e un om şi jumătate, cremene nu altceva. Iar celălalt e Kolompos Józsi.

— Care Kolompos?

— Ştiţi, ăla de a fost închis la Munkács pentru omor.

Primpretorul îl săgetă cu o privire mînioasă.

— Îţi iei răspunderea şi pentru ăsta, cu toate că e un ucigaş?

— Păi tocmai de aceea, domnule primpretor. Unuia care a făcut lucruri mari i-e ruşine să se apuce de găinării.

— Cu toate acestea te vei întoarce şi dumneata la faţa locului, Jeszenka. O să-l păziţi pînă dimineaţa, cînd voi sosi şi eu. Un fir de păr să nu i se clintească... Acum, noaptea, tot n-aş putea vedea nimic. E întuneric, nu-i aşa?

— Da, a început să se înnoureze. Mă tem că o să plouă.

— Să iei o rogojină cu dumneata; o să-ţi dea aprodul. Acoperiţi-l, dar cu grijă. Bietul Ignác, bietul Ignác! Şi nici măcar n-am fost treisprezece la masă. Ei, ei! Acum aşteaptă afară pînă fac scrisoarea către subprefect.

În timp ce Dőry îşi încheia raportul în cancelarie, scriind pe plic: *cito, citissime* [1], musafirii palizi, încremeniţi, cum se întîmplă de obicei în astfel de cazuri, îşi aminteau de ultimele cuvinte ale mortului. Fiecare găsea ceva interesant, ba chiar minunat în ele. În seara aceea se petrecuse ceva ciudat cu doctorul Medve. De ce o fi adus vorba tocmai în ziua aceea despre lumea cealaltă? Fiindcă se îndrepta într-acolo, săracul. Vă mai aduceţi aminte ce i-a spus lui Dőry cînd acesta i-a oferit pistolul? I-a spus: „Fiinţa de care mă tem eu n-o pătrunde glontele".

[1] Urgent, foarte urgent (în lb. latină, în original — n.r).

Ei bine, nu e ceva extraordinar? Vai, omul știa că în drum o să se întîlnească cu moartea. A fost un om grozav de deștept, trebuie să recunoaștem. Medic ca el n-o să mai avem pe aici... Dumnezeu să-l ierte!

Mariska porni mai departe să stingă o lumînare, în timp ce preotul îi vorbea administratorului cît de greu este pentru suflet dacă pleacă fără spovedanie spre drumurile-i tainice și ce rău îi pare de medic din această pricină... Auzind foșnetul rochiei, se întoarse și făcu cîțiva pași spre Mariska.

— Știa tot, dar n-a scăpat o vorbă, șopti fata.

Părintele zîmbi cu superioritate:

— Eu i-am pus pe gură lacătul de aur.

Afară se făcuse întuneric beznă și în curînd picuri grei începură să bată în geam. Motiv în plus de spaimă!

Musafirii își luară rămas bun, unul cîte unul, cerîndu-i gazdei cîte un om cu felinar care să-i însoțească pînă acasă. Dőry le arătă studenților odaia de dormit și le ură noapte bună.

— Cînd vreți să plecați?

— În zorii zilei.

— Bine, o să poruncesc vizitiului.

— Și am vrea să ne luăm rămas bun chiar de pe acum, nene dragă, dacă ne dai voie.

— Ei, umblați cu bine, băieți, dar să nu mă uitați la întoarcere.

Primpretorul nu putu să doarmă toată noaptea.

De cum se crăpă de ziuă, se sculă și plecă cu trăsura să vadă mortul.

Nu găsi nimic suspect. Bătrînul medic dormea cu ochii deschiși, sticloși, și privea atît de ciudat, de parc-ar fi vrut să-i spună ceva. Zăcea sub un păr pipernicit, cu fața întoarsă spre pămînt. Nu încăpea îndoială că fusese lovit de apoplexie.

Aplecîndu-se asupra mortului, auzi sunînd tic-tacul ceasornicului pe care Medve îl purta în buzunar. Micul mecanism, fabricat de om, mişca încă. În inima baronului se strecură o undă de amărăciune. Ce trist e cînd stai să te gîndeşti că un cîrpaci de ceasornicar poate să facă un lucru mai tare, mai trainic decît meşterul meşterilor... Ce lucru mare e un om şi ce nimica totuşi! Ăsta de aici, de pildă, era un învăţat acum cîteva ceasuri, iar acum e tot atît de neputincios ca şi bulgării pe care zace.

— Jeszenka, scoate-i portofelul, ceasul şi scrisorile din buzunar. O să le cercetez chiar aici şi o să le iau cu mine!

Jeszenka scotoci buzunarele mortului, dar nu găsi multe obiecte de valoare: ceasul de argint care mergea încă, o tabacheră din lemn de trandafir cu portretul doctorului Guillotin[1], o scobitoare cu teacă de sidef şi un portmoneu, iar în deget un inel cu sigiliu din piatră de ametist.

Primpretorul deschise portmoneul şi găsi în el nouăzeci de florini de hîrtie (nu prea aveau valoare bancnotele pe vremea aceea).

— Altceva nu mai e?

Mai găsiră în buzunarul pantalonilor o cheie, trei taleri şi cîteva monede mărunte de aramă.

— Mai este, să trăiţi, o bucăţică de hîrtie, dar cam ferfeniţă.

— N-are a face. Dă-o încoace; poate e vreo însemnare importantă.

Dőry aruncă o privire fugară pe hîrtia ruptă.

— Nimic, spuse el, recunoscînd scrisul preotului pe hîrtia albăstruie de Diosgyőr care se folosea în casa lui.

[1] *Joseph Ignace Guillotin* (1738—1814), medic francez, inventatorul ghilotinei (n.r.).

Își aduse aminte că e o bucată din scrisoarea pe care preotul o ticluise ieri după masă și prin care îl ruga pe medic să vină cu trăsura trimisă de baron, fiindcă Mariska e bolnavă. Voia tocmai s-o arunce, cînd un crîmpei de frază îi sări în ochi: „să nu-i spuneți tatălui fetei adevărul."

Baronul încremeni. „Ce fel de fată? Care tată? Aici nu poate fi vorba decît de Mariska, iar tatăl ei sînt eu. Mie să-mi ascundă adevărul? Ce fel de adevăr?"

Hîrtia începu să-i tremure în mînă; desfăcu o îndoitură și citi mai departe: „vă vom răsplăti cu dăr..." cuvîntul trecea în rîndul următor și fiindcă partea aceea a scrisorii fusese ruptă (doctorul s-a servit de ea, poate pentru a-și aprinde pipa), nu mai rămăseseră întregi decît cîteva cuvinte cu înțeles deplin, în colțul de jos: „...anexez cincizeci de florini renani."

— Caută — horcăi el mînios — trebuie să mai fie ceva hîrtii.

Dar în buzunarele medicului nu se mai găsi nimic. Era însă destul și atît. Baronul simțea că toate se învîrt cu el. În cap i se încuibă o bănuială groaznică. „Dumnezeule, e cu putință?... Un copil atît de curat..." Fruntea i se îmbroboni de sudoare fierbinte, cu toate că în dimineața aceea răcoroasă de aprilie un văl subțire de argint acoperea iarba, iar crengile părului pipernicit se loveau una de alta înfrigurate. Peste drum, într-un plop zvelt care-și înalță capul spre cer, se instalaseră doi corbi ațintindu-și ochii asupra mortului. Stăteau nemișcați, unul lîngă celălalt, ca doi prieteni, pe o cracă mlădioasă, preocupați parcă de același gînd: „Dacă acești patru oameni n-ar încurca lumea pe-aici, doctorul ar fi fost al nostru pînă acum."

Între timp sosi cu o căruță și Zsombék Márton, primarul din Bénye, împreună cu Koppantó Mihály și cu jupîneasa medicului. Aflaseră de groaznica nenorocire și plecaseră în grabă la fața locului. Primarul dădu binețe excelenței-sale domnului primpretor, urîndu-i ceremonios „bună dimineața" și scărpinîndu-se amarnic în cap, ca și Koppantó Mihály de altfel, spuse: „Cum de i-a fost scris domnului doctor să-și dea sufletul tocmai sub părul acesta? Să știți că nu-i a bună". Nu puteau înțelege nici în ruptul capului cum de s-a întîmplat așa. „Doar sînt atîția pomi de-a lungul drumului. Tocmai aici a murit. Trist, foarte trist."

Altădată Dőry s-ar fi mirat de vorbele lor, dar acum gîndurile lui erau în altă parte și numai după ani de zile ieși la iveală de ce se legaseră cei doi oameni tocmai de pomul acesta. Fiindcă la rădăcina lui era ascuns, într-o lădiță de tinichea, prețul vinului vîndut, cei două mii de florini, pe care, de ochii lumii, oameni înarmați cu furci de fier îi păzeau la primărie. Dőry îl ascultă cu fața întunecată pe bătrînul primar, apoi îi dădu spre păstrare obiectele găsite asupra mortului, afară de peticul de scrisoare.

— Duceți-l acasă — porunci în cele din urmă — aici nu e vorba de crimă!

În sfîrșit se urcă în trăsură lăsîndu-se în voia unor gînduri ucigătoare. Încet-încet își aduse aminte de toate. Observația făcută de medic, ieri, cînd el, baronul, îl trimisese pe preot, împreună cu fata, în odaia de alături: „Mai bine ți-ai lipi tu urechea la gaura cheii", acum o înțelegea și credea că înnebunește.

— Mînă, mînă! îi strigă vizitiului.

Cei doi murgi zburau ca vîntul cu trăsurica ușoară.

„Am s-o omor. Să moară! se frămînta primpretorul. De ce să mai trăiască spre rușine și ocară? Dar

ce-o să fie pe urmă? O să fie înmormîntată. Da, o înmormîntez. Şi ce o să se întîmple cu mine? Ei, o să spun: a fost a mea, am pedepsit-o după cum merita. Sînt nobil, nu puteam face altceva."

S-ar fi împăcat cu acest gînd dacă o mie de diavoli nu l-ar fi zgîndărit. Unul îl ciupea de inimă, altul îi sfredelea fruntea, al treilea îi înfigea dalta în creier, iar al patrulea îi spunea: „La ce-ţi foloseşte că eşti nobil, că te-ai răzbunat pedepsind-o, dacă niciodată n-ai s-o mai vezi în preajma ta, dacă n-are să mai vie niciodată la patul tău, dimineaţa, să te deştepte cu «Bună dimineaţa, tăticule!», dacă n-o să-ţi mai rîdă şi n-o să te mai mîngîie pe barbă, dacă n-o să-i mai auzi prin curte glasul de clopoţel, nicăieri, niciodată? Ce folos că pe la spate oamenii vor spune: «E un om mîndru, ţine la onoarea lui». La urma urmei, tu eşti de vină, de ce n-ai fost cu ochii în patru? Sîngele e sînge. Fierbe şi se răscoală. Şi apa dă în clocot dacă o pui la foc. Cine-i de vină? Tu singur."

Veni şi al cincilea diavol (căci la asemenea ocazii se adună tot soborul) şi al cincilea diavol îi vorbi astfel: „Ia ascultă, frate Dŏry, îţi dau eu un sfat bun..." „Hm, un sfat bun... E un lucru îndrăzneţ, ce-i drept, dar se poate face..."

Dŏry îl zori şi mai tare pe vizitiu:

— Mişcă mai iute, omule!

Caii erau acoperiţi de atîta spumă, încît puteai bărbieri cu ea o sută de oameni. Cînd intrară pe poartă, picioarele rotaşului începură să tremure.

Baronul sări din trăsură. Un rîndaş venea spre el ţinînd în mîini o sapă şi un coş. Stăpînul îl întrebă neliniştit:

— Studenţii n-au plecat încă, nu-i aşa?

Scoţîndu-şi respectuos cu mîna stîngă pipa din gură, flăcăul răspunse:

— Ba da, să trăiți!

Se alese cu o palmă atît de puternică încît sapa, coșul și pipa îi săriră toate cît colo și după trei zile omul încă umbla cu falca umflată.

Madame Malipau se afla în cerdac, îmbrăcată într-un halat roșu și scutura o haină albă.

— Ce noutăți ne aduceți, monsieur? îl întrebă ea pe stăpînul care urca în grabă scările ce duduiau sub pașii lui apăsați. Ce a ieșit la iveală?

Ardea de dorința de a ști dacă e vorba de moarte naturală sau de asasinat.

— A ieșit la iveală — răspunse cu răceală Dőry — că dumneata ești o creatură detestabilă și fără răspundere, așa că începînd cu ziua de azi ești concediată. Fă-ți bagajele și spune-i vizitiului unde vrei să te ducă.

Madame Malipau se făcu galbenă ca ceara.

— Dar asta nu se poate, domnule. Dumneavoastră poate glumiți, îngînă ea.

Baronul n-o învrednici cu nici un răspuns, ci gîfîind se îndreptă grăbit spre odaia fie-si. Maimuța ședea în prag; nu departe de ea o pisică tărcată se spăla. Se uitau una la cealaltă și păreau că-și zîmbesc.

Dőry dădu un picior maimuței care, mormăind, plecă cu coada între picioare, deschise apoi brusc ușa și strigă cu voce tunătoare:

— Scoală-te, ticăloaso!

În patul ei alb ca zăpada, printre horbote de dantelă, Mariska dormea încă; genele ei mătăsoase erau lipite, părul frumos și lung era despletit și, cum capul fetei se odihnea pe un colț al pernei, chiar la marginea patului, cosițele îi atîrnau pînă la podele. Razele soarelui, care se strecurau pe fereastră, alergau rîzînd prin feeria de șuvițe.

Auzind zgomotul uşii şi glasul acela aspru, fata tresări. Deschise ochii şi, zărindu-l pe tatăl ei, zîmbi.

— Ai strigat ceva?

Bătrînul se zăpăci. Vai, măcar zîmbetul acela să nu-l fi văzut! Roşi. Căuta cuvintele.

— Da, da, am strigat... am zis...

— Ce ai zis, tăticule?

— Scoală-te, scumpă mică, vreau să-ţi vorbesc.

Vocea îi era blîndă şi nespus de tristă.

Capitolul V

UN AMATOR DE GHICITORI

Aşadar studenţii au plecat. Ce veselie o să fie azi la Bornóc! Din zorii zilei întreaga curte boierească e în picioare. Trei servitoare trupeşe forfotesc în bucătărie prin preajma nevestei lui Vidonka, bucătăreasa, care nu le lasă nici să răsufle.

— Ia mai adu niţică scorţişoară. Dă-mi tava aceea mai bună. Puii i-ai împănat? Ai prăjit prea tare slănina, proasto! Unde ai pus ghimberul, auzi?

În fiecare oală clocoteşte cîte ceva. Fetele se grăbesc să vîre în cuptorul încins cozonacii; cu o pană fină, moale, Örzse îi unge cu gălbenuş de ou. Chiar argaţii sînt puşi astăzi la treburi muiereşti. János, rîndaşul, pisează mac în piuliţă, Jóska, vizitiul de gală, avînd o meserie mai de soi, alege unt, dar în acelaşi timp se ţine de capul fetelor care chicotesc într-una. „Panka, nu-l asculta, că-ţi cade farfuria din mînă". (Panka bate albuşul într-o farfurie.)

Boierul a ieşit din zorii zilei cu puşca să doboare ceva pentru băieţi, deşi s-a cam terminat cu vînatul. Împrejurarea aceasta o îngrijorează şi mai mult pe coana mare, care se plînge într-una de anotimpul

ăsta mizerabil cînd nu se găsește mai nimic: castraveții sînt încă prea mici, n-au crescut îndeajuns nici în seră, foi de varză nu mai sînt (și cum îi place contelui Jánoska lipia coaptă în foi de varză!), bobocii de gîscă sînt cu puf încă, cei de rață la fel, fructele, strugurii s-au isprăvit.

— Vai doamne, doamne, ce-o să le dau bieților băieți?

La tînguielile cucoanei, oalele sîsîie rîzînd, capacele tremură ritmic, săltate ușor de aburi; iar purcelul rumenit sfîrîie în cuptor. Dintr-o oală mare de tuci se aud gemetele fudule ale sarmalelor grase și leneșe, înfășurate în mantale de foi de varză, iar într-un castron așezat în mijlocul plitei, untura clocotește cu furie, strîmbînd, îndoind și dezdoind foile de uscături aruncate în ea.

Dar coana mare mai are și alte griji. Nu li s-o fi întîmplat ceva pe drum? Unde-or fi dormit? Nu cumva au alergat și Zsiguska, înfierbîntîndu-se, a băut apă rece? Ar fi timpul să sosească.

— Ascultă, Marci, puiule, știi ce m-am gîndit?

— Ce, coană mare?

— Ce-ar fi să te urci în clopotniță și să vezi dacă nu cumva vin? Dascălul o să-ți dea cheia, dacă-i spui că l-am rugat eu.

Marci e un băiețaș zdrențăros, desculț; vara mai umblă uneori cu vitele, alteori așteaptă să-i pice cîte ceva de la bucătăria boierească. E bucuros că poate face o treabă; așa că aleargă, mîncînd pămîntul, spre clopotniță. Clopotele, e drept, au plecat azi la Roma, după cum îi spusese Tormási Jóska, țîrcovnicul, dar, din fericire, clopotnița n-a plecat cu ele. Marci o găsește așadar cu ușurință. Urcînd scările, băiatul se gîndește mereu la moartea lui Isus — asta fiindcă e în biserică — dar cum în gîndurile lui se amestecă și miresmele dulci din bucătărie, ajunge la

concluzia că, poate, Isus n-a murit pentru întreaga omenire, ci mai degrabă pentru studenții de la Patak. Ajuns sus se miră că clopotele n-au fost trimise totuși la Roma, și pentru întîia dată în viață îl încearcă îndoiala. Apoi coboară și se întoarce la coana mare cu știrea că n-a văzut nici urmă de studenți; pe drum nu se zărește nici un surtucar, doar o caleașcă boierească s-a ivit la cotitură.

Coana mare începe să se tînguie din nou, dar nu apucă să-și isprăvească vorba și caleașca pe care Marci o zărise din clopotniță a și intrat în curte. Și cine credeți că sare din ea? Chiar Zsiga și János.

— Isuse Hristoase și maică preacurată, voi sînteți? Credeam că-s niște oameni de vază...

Sărutările și întrebările nu mai contenesc. „Cînd ați plecat? Ieri dimineață? Cum, ați dormit la alde Döry? L-am cunoscut cînd eram fată, era un ofițer ferchez. Va să zică s-a însurat? Păi da, desigur — își dă singură răspunsul — dacă ziceți că are o fată. Și e frumoasă? Ei, azi orice femeie e frumoasă, că de, spițeriile ce treabă au? Va să zică v-a trimis cu trăsura. De treabă om, asta se vede cît de colo! Dă fuga, Panka, ce stai cu gura căscată, și spune-i lui Vidonka să vadă de vizitiul cel străin. Iar voi intrați. O să vie îndată și tatăl vostru. Ce-am spus? Parcă mi-aș fi pierdut mințile. Uneori îmi închipui într-adevăr că și tu, János, ești copilul meu. Iart-o și tu pe bătrîna ta mătușă, nu i-o lua în nume de rău. Dar ce-i cu voi? Ați amuțit de nu scoateți nici o vorbă? Așa răspundeți și cînd vă întreabă profesorul?

— Dar profesorul nu ne pune decît o singură întrebare, mamă dragă.

— Mai grea însă, nu-i așa, băiatul mamii? Vai, da tare ați mai slăbit! Nu-i nimic, știm noi leacul.

Nu peste mult sosi și stăpînul casei, membru de onoare al Curții județătorești în mai multe comi-

tate, şi îmbrăţişările, întrebările se pornesc din nou. Apoi vin cunoştinţele, nenea cutare şi mătuşa cutare, pentru a-i vedea în grabă pe cei doi tineri; căci vestea sosirii lor s-a şi răspîndit prin sat. Despre ei se vorbeşte în toate casele cu hornuri [1], pe unde sînt muşcate şi verbine în grădini, adică fete de măritat. Ce Paşte vesel o să fie! Ce o să se mai stropească [2]! Ce petreceri şi dansuri! Şi toate acestea fiindcă au sosit studenţii. Neveste, fete pricepute la încondeiatul ouălor se apucă de treabă; toate condeiele din sat lucrează de zor.

Ziua e acum destul de lungă; pe măsură ce eroii noştri nu se mai satură de odăile primitoare ale casei lor, de căldura ocrotitoare a cuibului părintesc, de bucatele nevestei lui Vidonka — adevărate capodopere ale artei culinare — de gustul tutunului de Gálocs, amintirea colegiului posac se şterge, oraşul Patak cu cetatea bătrînească se pierde în zare, casele şi locuitorii lui se topesc în depărtările fumurii ale trecutului. Şi li se pare că niciodată n-au părăsit aceste locuri — decît cel mult pentru o jumătate de oră — că îşi reiau viaţa întreruptă în toamna trecută.

Zsiga iese să vadă grajdurile. Inspectează pe rînd vacile, boii, bivolii, calul lui drag, Fluture. (Acesta îl recunoaşte şi nechează de bucurie.) Iar János cutreieră, visător, grădina, toate colţurile atît de cunoscute. E atît de fericit că poate fi singur! N-au înflorit încă decît zarzării şi cireşii care se încred în sărutările soarelui şi îşi deschid petalele la întîiele lui raze. De cîte ori nu se înşeală, sărmanii! Ei uită

[1] Pe acea vreme, în Ungaria, numai nobilii mai înstăriţi aveau vatră cu horn (n.r.).

[2] În Ungaria, tinerii umblau în ziua a doua de Paşte pe la familiile cu fete de măritat şi le stropeau cu parfum sau apă de Colonia, primind în schimb ouă încondeiate (n.r.).

că mai vin încă cei trei sfinți haini, pe care ianua, la plecare, i-a dat jos din căruță, din care pricină sosesc întotdeauna cu întîrziere, în mai: Servatius, Pongratius și Bonifatius. E adevărat că și liliacul e îmbobocit, dar lui puțin îi pasă. Între copaci, el e ca o cucoană nefolositoare, un lux; nu trebuie să rodească; înflorind, el și-a făcut datoria, poate pleca. Stejarii uriași și puternici sînt greoi și cumpăniți; n-au înmugurit încă, și continuă să viseze.

Contele János se duce încet, cu sufletul plutind în amintiri, pînă în fundul grădinii, de-a lungul pîrâiașului șopotitor ce aleargă printre pietricele colorate, trece pe sub vreo patru-cinci punți și dă de zidul de piatră care i-ar ține calea dacă jos n-ar fi niște gratii prin care se poate strecura în grădina mare din vecini.

Mai ales pîrâiașul acesta îi e drag contelui János. El îi ducea mesajele dincolo, în grădina vecină, spre care se îndreaptă și acum, ca întotdeauna... Întocmai ca și gîndurile lui János.

Dar de ce să ne mai ascundem după deget în fața atîtor oameni deștepți, cînd e limpede ca lumina zilei că grădina aceea este a lui Horváth Miklós — a cărui casă se vede lucind albă pe colină, mai bine zis numai un colț al casei se zărește sclipind dintre brazi și mesteceni — că bătrînul Horváth are o fată cu numele Piroska, și că dintre toate fetele din lumea asta mare, contelui János tocmai Piroska îi place mai mult.

Ce-i drept, bătrînul Horváth este unul din cei mai bogați oameni din ținut, dar cum tatăl său nu fusese decît un cojocar sărac, omul nu era încă primit în lumea nobilimii feudale. Averea și-o cîștigase în mod neobișnuit, rușinos. Cu ajutorul minții. Îndeob-

ște averile nobiliare se cîștigau cu sabia, sau cu ajutorul unor verighete de logodnă. *Tertium non datur*[1].

Pe scurt, în tinerețea sa Horváth Miklós fusese profesor de chimie la Kassa și ducea aceeași viață de om sărac ca și colegii lui pe care zeii îi urăsc[2]. Făcea parte din tagma preoțească, dar îndrăgostindu-se de o fetișcană, a lepădat sutana, părăsind și profesoratul și, fiindcă în afară de chimie și de poezie nu mai știa nimic altceva, se gîndi în fel și chip cum să prefacă în bani cunoștințele lui.

Din poezie n-o să poată, asta-i sfînt. Pildă dureroasă este Csokonay Vitéz Mihály, care pribegește în cizme rupte de la un Mecena la altul. Și stau al dracului de departe unii de alții acești mecenați! Dar Csokonay nu are nevastă; numai plosca lui face pui.

Lui Horváth Miklós, însă, frumoasa lui nevastă îi dărui nu peste mult două fete gemene. Era limpede că trebuia să găsească un mijloc de cîștig — și anume nu cu ajutorul artei poetice, ci al chimiei. Tocmai pe vremea aceea moștenind de la tatăl său — era singurul copil — vreo șase mii de florini, îi trecu prin cap să se apuce de fiert rachiu. Dar fiindcă rachiul de rînd e foarte ieftin, deoarece numai țăranii îl beau, omul născoci altceva. Băgase de seamă că la zile mari, la nuntă sau la botez, sătenii îndulcesc rachiul cu miere, așa că nici mușteretul nu se dă în lături să tragă cîte o gură din el. Ei, trebuie prin urmare să fabrice și pentru boierime un astfel de rachiu, căci boierii au parale, pot plăti bine.

Să aibă culoarea trandafirului, la gust să se ia la întrecere cu zahărul, dar să fie iute și aromat, și, în

[1] O a treia posibilitate nu există (în lb. latină, în original — n.r).

[2] Aluzie la dictonul latin: *Quem dii oderunt, pedagogum fecerunt*, adică: Pe omul pe care îl urăsc, zeii îl fac dascăl (n.r.).

sfîrșit, să se simtă și chimenul, deoarece ungurului îi place așa ceva. Deci facă-se voia lui.

Astfel a izbutit să prepare, după multe încercări și cu mare meșteșug, *rachiul de trandafiri*. Și-a cumpărat cazane, și-a comandat de la Viena o mașină de distilat spirt (tocmai atunci se inventase) și se apucă să fabrice în cantități mari băutura nouă, neobișnuită.

Vecinii, rudele, clătinau din cap:

— Ai înnebunit? Crezi că o să ți-l cumpere cineva? Știi ce greu se urnește ungurul. Nu zic, ideea nu e rea și nici băutura nu e de lepădat, dar unde sînt cumpărătorii?

Horváth rîdea șiret:

— În cimitire.

Lumea credea că a înnebunit de-a binelea, cu toate că omul nu era lipsit de iscusință și, cînd văzu că afacerea nu merge, împînzi nordul Ungariei cu misiți care nu aveau altceva de făcut decît să afle de pe la preoți cînd și unde a murit vreun nobil bogat, lăsînd o avere mare în urma lui.

Misiții se întoarseră cu listele, iar domnul Horváth se apucă și încărcă vreo cîteva chervane, trimițînd cîte un butoiaș de rachiu la adresa fiecărui boier. Oamenii opreau carele în fața castelelor îndoliate, rostogoleau butoiul în curte, spunînd că a fost comandat de răposatul încă de pe cînd ei, misiții, trecuseră pe acolo.

Moștenitorii se mirau sau nu se mirau de loc și îi lămureau pe negustori că între timp stăpînul castelului a murit, dar dacă s-a întîmplat să fie așa, decît să ajungă pe la tribunale, treacă de la ei, primesc butoiul, măcar că, la drept vorbind, habar n-au ce o fi înăuntru.

— Ei, n-o să vă pară rău.

Și într-adevăr nu le părea rău.

Așa se face alișverișul, mai mult cu sila decît de bună voie. Întorcîndu-se cu carele goale, misiții treceau în listele lor noi cumpărători. Providența era consecventă cel puțin într-o privință: coasa morții îi dobora necontenit pe boierii mari, nu ca ghilotina de la Paris care dăduse o singură dată iama prin ei. Listele se umplură din nou și carele lui Horváth plecară iar la drum, din ce în ce mai numeroase și tot mai departe, pînă în inima pustei maghiare, pînă dincolo de Dunăre, aproape de Zagreb, și chiar mai departe. Doar și bunilor croați le place băuturica aleasă și, din fericire, mai mor și ei.

În zece-cincisprezece ani, cazanele lui Horváth sporiră atît de mult încît, în curtea mare, focul ardea neîntrerupt, de dimineață pînă seara și căldările clocoteau necontenit, iar banii se îngrămădeau și mai avan. Omul nici nu mai știa ce să facă cu ei. Cînd împăratul Francisc făcu apel la dărnicia comitatelor și a marilor boieri, rugîndu-i să contribuie la cheltuielile pricinuite de războiul dus împotriva Franței, Horváth Miklós singur trimise în dar la Viena atîția boi cîți trimisese tot comitatul Satu Mare. Iar despre comitatul Satu Mare știm că trimisese o mie de capete, după cum glăsuiește un stihuitor al vremii:

Cu-o mie de boi cinstit-a Satu Mare pe-mpărat,
Da-mpăratul unul singur Satului Mare i-a dat.

Trebuie știut că în anul acela împăratul numise un nou comite la Satu Mare.

Dar maiestatea-sa dădu mai multă cinstire lui Horváth decît comitatului Satu Mare, fiindcă îi conferi titlul de nobil cu predicatul „szilvási"[1]. (Iată în-

[1] Adică „prunarul", poreclă dată în Ungaria feudală unei anumite categorii din mica nobilime (n.r.).

tîia minciună, de vreme ce Horváth nu fabrica rachiu de prune.)

Deîndată ce se văzu înnobilat, Horváth se lăsă de fabricat rachiu (ce nu se cuvine nu se cuvine) şi, cumpărînd cîteva moşii de la conţii Czobor, nişte risipitori fără pereche, se aşează cu fetele lui aici în sat.

Astfel a ajuns bătrînul nobil şi bogat; însă, cu toată bogăţia lui, era dispreţuit de domnii cei mari. Chiar şi de ceilalţi Horváth. Horváth de Bibit, Horváth de Felsöbogács, Horváth de Oradea, Horváth-Petricsevics şi Horváth-Vixit nu-i răspunseseră la vizitele lui frăţeşti, nu pentru că fabricase rachiu, ci pentru că îl aruncase pe piaţă prin şiretlicuri şi viclenii, punîndu-l în cîrca morţilor — asta, ce-i drept numai la început, căci mai tîrziu afacerea mergea strună şi fără aceste tertipuri.

Nu veneau să-l vadă decît nobilii mai mărunţi, aşa-numiţii „nobili cu mintean", dar şi pe aceştia îi supăra luxul din casa lui şi uneori îi trînteau cîte o observaţie usturătoare de care, de altfel cu firea lui nepăsătoare, Horváth nu se prea sinchisea.

— Ei, nu-i nimic, piftia şi patalamaua de noblеţe n-au nevoie de multă vreme pentru a se închega.

Totuşi, ce-i drept e drept, omul avea ceva din apucăturile parvenitului, îngîmfarea aceea de care arareori se poate lepăda un *self-made-man* [1].

Nu este bunăoară o adevărată gogomănie că şi-a transformat casa într-o cetăţuie medievală? Fandoseala asta, chiar dacă n-ar fi dezgustătoare, e de-a dreptul primejdioasă, de la Robespierre şi Marat încoace.

De altfel poate să-şi tot zidească turnuri din marmură, să le acopere cu plăci de argint, că tot nu va izbuti să le dea patina autenticităţii. Uitaţi-vă în

[1] Om care îşi face o situaţie prin propriile lui puteri (In lb. engleză, în original — n.r.).

schimb la casa Bernáth: n-are nici un fel de podoabă, înafară de cele patru coloane din faţă, dar e nepreţuită prin faptul că într-una din camerele din colţ a dormit o noapte, venind de la Kapos, Rákóczi Ferenc cu nevastă-sa.

Ba a uitat acolo şi o lădiţă poleită, bătută în aramă. În asemenea lădiţe îşi ţineau odinioară boierii mari banii, în timpul călătoriilor. Dar în lădiţa aceasta nu erau bani; dimineaţa, cînd împachetaseră, cameristele principesei uitaseră să aşeze înăuntru corsetul[1]. („Păcat de pîinea pe care o mîncau!") E o adevărată minune că o putea cuprinde la mijloc! Ei, aşa casă să zidească domnul Horváth, în care nevasta principelui să-şi uite corsetul. Vezi bine că tocmai asta nu se poate.

Dar ce-i păsa lui Horváth de toate acestea? Se complăcea în rolul de magnat; făcea exact ca cimpanzeul lui Dőry de la Rőszke, care văzînd că cizmarul ia măsura picioruşului graţios al domnişoarei Mariska, a întins şi el laba. Horváth ridicase un bastion, ba a făcut şi un pod mobil la castel, iar cînd era acasă, steagul cu stemă — un cap de bou (va să zică l-a răsplătit cum se cuvenea împăratul: un cap de bou pentru o mie de boi) fîlfîia pe vîrful turnului. Dar şi în privinţa asta, stema familiei Bernáth era mult mai frumoasă: un picior străpuns de o sabie pe un fond albastru...

Cînd se aşeza la masă, un om de la curte se suia în turnul castelului şi suna de trei ori din corn, astfel că auzind aceste sunete prosteşti tot satul să poată spune: „Iacă, la alde Horváth s-a şi servit supa". Cu cît e mai distins însă clinchetul argintăriei vechi de două sute de ani şi al porţelanului bătrîn de o sută de ani din casa lui Bernáth!

[1] Cele două relicve sînt astăzi în posesia lui Bernáth Dezső, fiul lui Bernáth Zsigmond (n.a.).

Acest Horváth era un amestec de profesor de pe timpuri și de castelan copiat din povești. Toată lumea îl găsea foarte caraghios. Cînd te gîndești cum și-a măritat fata cea mai mare, îți vine să mori de rîs, nu altceva. Era o fată frumoasă, voinică, leit împărăteasa Maria Tereza. Îi mersese vestea în lung și-n lat de fată bogată ce era și pretendenții alergau din toate părțile ca bondarii la miere. Toată lumea era curioasă să vadă cine va dobîndi mîna „Rozaliei rachierița" (aceasta era porecla ei în lumea „nobilă").

Fudulul parvenit declară că nu dă două parale pe ranguri, pe origine și averi, iar fata nu și-o mărită decît după un om deștept care va ști să dezlege trei întrebări pe care i le va pune el. Bătrînul maimuțoi aflase pesemne, din basme, că Făt Frumos trebuia să taie cu sabia trei mere de aur înainte de a dobîndi fata împăratului.

A și venit un tînăr de la Viena, unul mintos nevoie mare, care a cerut-o de nevastă. Se spunea că are un viitor grozav, că s-ar putea să ajungă chiar cancelar. Asemenea zvonuri se răspîndiseră înainte de sosirea lui.

Ei bine, Horváth a ascultat cu blîndețe cererea tînărului, l-a oprit la masă, făgăduindu-i să-i dea răspunsul după prînz. În timpul mesei au discutat despre tot felul de lucruri fără nici o legătură cu scopul vizitei. Horváth îi povesti tînărului vienez că fusese și el de cîteva ori în orașul imperial și că trăgea întotdeauna la „Matschaker-Hoff". Plecînd de la acest amănunt, începu să-i povestească de unde se trage denumirea de „Matschaker-Hoff".

— Păi — explică bătrînul — denumirea aceasta își are originea în faptul că atunci cînd au început săpăturile pentru temelia hotelului, s-a găsit îngropată adînc în pămînt, o ladă de tinichea. Oamenii au săpat, au săpat mereu, au scos lada, au deschis-o și ce

crezi că au găsit în ea? O grămadă de „matschaker" de diferite mărimi. De aici se trage numele hotelului, tinere.

Tînărul făcu o mutră foarte atentă şi păru foarte mulţumit că a aflat pricina. Dar nu remarcă nimic. „Iată o anecdotă idioată — îşi spunea el cu nerăbdare — să vedem ce urmează."

Anecdota era într-adevăr idioată şi nu era nouă nici pe atunci, dar Horváth se arătă de îndată cît se poate de rece faţă de el, iar după masă îi declară că-i pare foarte rău, dar fata e prea tînără încă, nu e de măritat.

— A, domnul meu — se întristă tînărul — acesta nu e decît un pretext, trebuie s-o recunoaşteţi. Simt că am avut ghinionul să vă nemulţumesc cu ceva. Spuneţi-mi sincer.

Horváth îl apucă de nasturele de la haină, un obicei negustoresc cînd vorbea mai intim cu cineva.

— Uite ce este, tinere: dumneata n-o să ajungi niciodată ceea ce îmi închipuiam eu. Dumneata n-ai o adevărată sete de învăţătură, dar îţi dai în schimb aere. Aşa că nu-ţi prevăd un viitor strălucit.

— Dar, domnule, cum puteţi să spuneţi aşa ceva, dintr-o dată?

— Cum? Păi ştii dumneata, tinere, ce e acel „matschaker"? Văd că roşeşti. Nu ştii! Dar n-ai de ce să roşeşti, căci uite, nici eu nu ştiu. Deosebirea între noi este doar atît: că eu aş fi întrebat, fiindcă atunci cînd nu ştiu ceva, întreb şi nu fac o mutră ca şi cum aş şti.

Ce să mai lungim vorba? Tînărul s-a întors fără nevastă la Viena, dar cel puţin a învăţat o anecdotă.

Povestea aceasta e adevărată; o ştiau toate babele din ţinut şi se găseşte şi în însemnările lui Kazinczy Ferenc [1].

[1] *Kazinczy Ferenc* (1759—1831), scriitor şi publicist maghiar (n.r.).

Al doilea pretendent fusese un mare antreprenor din Brno. Ca orice om de afaceri, antreprenorul nu ascundea că urmărea şi un scop secundar: cu zestrea Rózsikăi voia să-şi extindă întreprinderea în toată Europa centrală.

Bătrînului îi plăcu vorba deschisă şi cu firea lui de mucalit îi răspunse tînărului:

— Foarte bine, foarte bine, aş fi bucuros să-mi văd fata măritată cu un antreprenor, fiindcă şi eu am fost antreprenor, dar poate ai auzit şi dumneata că, într-o măsură oarecare, eu sînt nebun. Nu protesta, te rog; ştiu că ţi s-a spus acest lucru şi lumea are dreptate: sînt nebun într-adevăr. Dar nebunia mea nu e primejdioasă, aşa că n-ai de ce te teme. E o idee fixă, nimic altceva. Anume, eu am obiceiul să pun o întrebare tînărului care-i face fie-mii onoarea de a o cere în căsătorie. De răspunsul pe care mi-l dă atîrnă restul. Ştiu că e o nebunie, o ţicneală, dar n-am ce face.

— Da, am auzit de aşa ceva.

— Ei, atunci să-mi răspunzi la următoarea întrebare: dacă de la Bratislava pleacă zilnic două poştalioane la Braşov şi tot atîtea de la Braşov la Bratislava, cîte poştalioane întîlneşti pe drumul pe care-l faci de la Bratislava pînă la Braşov, admiţînd că drumul durează zece zile.

— Douăzeci.

— Ia gîndeşte-te bine, tinere, nu-s douăzeci.

— Atunci întrebarea are vreun clenci.

— Te asigur că nu are nici unul.

— În cazul acesta nu încape îndoială că sînt douăzeci sau mai bine zis, fiindcă al douăzecilea a sosit la Bratislava tocmai în momentul cînd eu plec de acolo, în drum se găsesc nouăsprezece poştalioane. Nu-i aşa?

— Nu şi nu. Îmi pare foarte rău, prietene.

— Daţi-mi voie să socotesc liniştit în odaia mea.

— Poftim, răspunse cu un zîmbet ironic bătrînul.

Antreprenorul de la Brno socoti toată ziua, socoti ca un nebun, umplu vreo zece coli de hîrtie, sudoarea îi curgea şiroaie pe frunte, dar n-a putut s-o scoată la capăt. Ajungea mereu la alte rezultate. În cele din urmă ceru un coş de fasole de la bucătărie şi înşiră pe masă trăsurile de pe linia Bratislava-Braşov, dar nu izbuti decît să se încurce şi mai tare.

Cînd văzu că n-a ajuns la nici un rezultat, Horváth îl scăpă din chinurile bîjbîielii.

— Ei, n-o să fii un bun antreprenor, fiindcă nu vezi înlănţuirea lucrurilor nici chiar în a doua etapă. Pe linia Bratislava-Braşov se găsesc şi trăsurile plecate cu zece zile înainte şi cele plecate mai tîrziu. Astfel că pe drumul de la Bratislava la Braşov vor fi patruzeci de trăsuri. Iar cît priveşte drumul dumitale de acum, pe acesta, nu te supăra, nu se găseşte decît un singur lucru: refuzul.

Cam astfel de manii avea numitul Horváth şi lumea începuse să creadă că din pricina ţicnelilor lui n-o să-şi mai poată mărita fata. Dar iată că într-o bună zi îşi făcu apariţia la conac un chipeş ofiţer de husari. Se numea Bezerédi, venea de dincolo de Dunăre şi era cunoscut de toată lumea ca un prost fără pereche. Prietenii rîdeau de el. Ce o să se mai păcălească, mamă, mamă... Vezi bine, bietul Bezerédi nu ştia ce-l aşteaptă.

Şi iată că, spre uimirea tuturor, omul dezlegă cele trei întrebări pe care i le pusese Horváth şi dobîndi mîna „fetei de împărat". Acum era rîndul prietenilor ironici să dezlege taina: cum de izbutise Bezerédi să învingă şiretenia bătrînului? Nimeni n-a ghicit firească.

Cu toate că, în fond, era un lucru cît se poate de simplu. Căpitanul avea nişte mustăţi lungi, de toată

frumusețea. Și mustața lungă ajunge mai departe decît mintea lungă. Mustața lungă îi plăcu grozav Rózsikăi, iar fata cunoștea toate ghicitorile lui taicăsău, așa că îl învățase din timp pe căpitan.

După Rózsika veni rîndul surorii gemene, Katica. Bătrînul născoci întrebări și mai sucite pentru pretendenți, dar nu avu noroc cu ele. Căci pe unde a călcat un căpitan, nimeresc și locotenenții. Locotenentul însă nu e un pretendent serios — ar fi o lipsă de modestie să se prezinte ca atare — el preferă să umble pe căi lăturalnice. Într-o frumoasă noapte locotenentul Langwitz Pál o răpi așadar fără multă vorbă pe Horváth Katalin; a economisit cel puțin întrebările sucite. E adevărat că altceva n-a prea economisit cît a trăit.

Capitolul VI

A TREIA FATA

Ultima lovitură l-a doborît de tot pe Horváth. Amărît, s-a hotărît să-și crească ultima odraslă, cea mai frumoasă fată ce s-a văzut vreodată în acest ținut, închisă în castel, ascunzînd-o de ochii bărbaților, ca pe o tînără cadînă. Pe vremea aceea Piroska purta rochie scurtă și credea că întreaga lume se reduce la curtea și grădina lor, la dulăul danez, la pisica de Angora, la cei doi mieluși cu panglică și la cele cîteva acoperișuri ale caselor din vecinătate.

Metoda aceasta de educație a avut drept rezultat că fata n-a auzit cuvinte urîte, n-a avut tovarășe de joacă și nici n-a învățat să flirteze de cînd era de o șchioapă. Dar cînd trupul a văzut că sufletul nu e lăsat să se dezvolte în voie, ce și-a zis? Da' eu de

ce să mă grăbesc? Şi a rămas pe loc. Şi ce trup minunat era! Cea mai încîntătoare faţă ce se poate închipui, o frunte nobil boltită, pe care era întipărit nimbul nevinovăţiei. Ochii, blînzi şi albaştri, părul ca inul, strîns cu un cerc de aur ca să nu-i cadă pe frunte. Dar statura, ca un lujer! Doamne, cum o să fie cînd îşi va strînge mijlocul cu o cingătoare adevărată! Căci deocamdată nu poartă decît un brîu gros. Dar ce bine-i stă şi ăsta! O să poarte ea şi cingătoare care nu va fi nici ţesută, nici brodată, ci din aur curat, căci, pesemne, alde Horváth o creşte chiar pentru un fecior de împărat.

Văzînd-o cam prizărită, Horváth începu să tremure de frică, mai cu seamă că de la un timp încoace numele ei era un adevărat *lucus a non lucendo* [1]. Piroska a devenit albă. Urechile îi erau transparente, iar pe faţă îi puteai număra vinele şi pe sub ochi i se iviră cearcăne.

— Trebuie să-l aduc pe Medve, n-am încotro.

Şi îl chemă într-adevăr pe răposatul. Doctorul, dumnezeu să-l ierte, a venit de îndată şi, după obiceiul lui sucit, Horváth a început să-l descoase:

— Ghici de ce te-am chemat?

— Păi pentru că o fi vreun bolnav în casă, i-a răspuns bătrînul Medve.

— Se poate, se poate, dar trebuie să ghiceşti cine-i, de-aia eşti doctor.

Bătrînul Medve s-a înfuriat de-a binelea:

— Ce? Dumneata vrei să mă pui şi pe mine să-ţi dezleg şarade? Află că dumneata eşti bolnavul. Eşti nebun, asta e!

Bătrînul medic ştia să fie foarte brutal.

---

[1] *Lucus* (luminiş) nu are nimic comun cu *lucendo* (de la vb. *luceo* — a lumina). Aplicat aici: Fata se numeşte Piroska (roşie), deşi e palidă (n.r.).

— Ei, ei, nu te supăra pentru atîta lucru. Nu-mi place cum arată Piroska; e palidă, slabă, plăpîndă din cale afară, nu se dezvoltă. Aș vrea să știu ce are.

— Asta dumneata poți s-o știi mai bine. Ce face toată ziua?

Horváth îi înșiră programul zilnic: se scoală la ora cutare, apoi citește, apoi cîntă la pian, după aceea se așează la masă, după masă se apucă din nou de citit, mai tîrziu brodează, în sfîrșit se așează la cină, iar după cină i se spun povești pînă cînd adoarme.

— Ei, mi-ai spus chiar dumneata ce boală are. Din fericire există un leac.

— Ah, domnule doctor, să-ți ajute dumnezeu...

— Lasă-l pe dumnezeu în pace — îl întrerupse medicul — dumneata să taci! Domnișoara va fi roșie ca un trandafir, dar trebuie să se ție de ce-i voi prescrie eu. Altfel se prăpădește.

— Poftiți, domnule doctor, bîlbîi tatăl speriat.

— Cum se numește pădurea de colo, care se vede din geam?

— Bernyés.

— A cui este?

— A mea.

— Ei bine, domnișoara se va duce zi de zi, timp de o sută de zile, în această pădure. Dumneata ai să-i cumperi o secure mică și domnișoara va tăia în fiecare zi un mesteacăn de grosimea brațului meu; pe urmă lemnele tăiate le va căra și le va așeza grămadă în poiană. Cînd va isprăvi de cărat ultimul copac, va fi roșie, asemenea celui mai frumos trandafir.

— Ce spui, domnule doctor? strigă Horváth uluit. Așa ceva nu se poate. S-o pun eu pe copila asta firavă să taie lemne ca un ziler? Vorbești serios? Nu, nu vreau s-o las să iasă dintre aceste ziduri. Nu

vreau să fie văzută de ochi de bărbat. M-am jurat. Celelalte fete mi le-au furat. Pe asta, care-i cea mai frumoasă, nu vreau s-o scap. Vreau să-mi rămînă mie.

Doctorul Medve dădu din umeri.

— Fă cum vrei. Un lucru însă trebuie să-ţi spun: fata dumitale are nevoie sau de cei o sută de mesteceni tineri, sau de un singur nuc bătrîn din care să-i faci sicriul.

Fostul răchier nu mai avu ce să răspundă, se dădu bătut, şi astfel frumoasa copilă scăpă din captivitate şi începu să iasă în fiecare zi, pe jos, cu un toporaş poleit în mînă, la Bernyés, unde trebuia să taie de fiecare dată un mesteacăn tinerel. Era însoţită de obicei de tatăl ei şi cîteodată de guvernantă.

Într-o zi — tocmai cînd se întîmplase să iasă cu guvernanta (şăgalnicul Amor pune la cale asemenea întîmplări) cei doi şcolari, Bernáth Zsiga şi Buttler János, pe atunci elevi în cursul inferior, se simţiră îndemnaţi de a se duce la pădure pentru a cotrobăi în nişte cuiburi de pasăre de care le vorbise cîte-n soare şi-n lună un ciobănaş. Pădurea, ce-i drept, nu era a lor, dar tocmai de aceea făcea să-şi încerce curajul.

Fetiţa izbea cu toporul copăcelul pe care trebuia să-l doboare în ziua aceea şi cînd se oprea să se odihnească puţin, se gîndea dacă nu-l doare. Cum să nu-l doară pe bietul copăcel cu scoarţă albă, cînd uneori lasă chiar un fel de sevă care nu poate fi decît sînge sau lacrimi. În tot acest timp guvernanta culegea flori pentru fetiţă sau mai bine zis pentru ea însăşi, căci era o nemţoaică sentimentală, cu nas mare, picioare mari şi cu nişte ciolane care ar fi putut face din ea o mamă ideală a unor „lungani" din faimoasa

colecție a tatălui lui Frederic cel Mare[1]. Cîndva Goethe îi făcuse curte maică-si și, hm, cine știe... Această mică legendă familială o amețise pe domnișoara Frida, purtînd-o cu mult avînt spre romantism și poate că tocmai romantismul de care spuneam o îndemna să hoinărească după flori. Culese o brînduță liliachie, apoi niște dediței albăstrui, cîteva gălbenele și tot umblînd din floare-n floare se rătăci atît de departe, încît cînd Piroska, zărind pe cei doi băieți în port orășenesc ce se apropiau printre copaci, începu s-o strige, îngrozită, biata Frida nu auzi nimic.

A fost o scenă într-adevăr înfricoșătoare. O scenă care nu se poate uita. Cu fața îmbujorată, Piroska ciocănea copacul, fruntea îi era îmbrobonată de sudoare.

Cei doi băieți care rătăciseră drumul își făcuseră următoarea socoteală:

— Să mergem spre tăietorul de lemne. El ne va scoate din pădure.

Buttler avea un gologan de aramă în buzunar; pe acesta aveau de gînd să-l dea tăietorului, ca să aibă omul de-un ciocan de rachiu.

Ajungînd acolo rămaseră uimiți. Ce apariție minunată fetița aceea zveltă și fermecătoare, cu toporul în mînă, un crin splendid mlădiindu-se ca un arc!

Contele János încremenise. Era ceva mai mare decît Zsiga și citise cîte ceva despre nimfele din pădure. Și fără îndoială că numai nimfele puteau avea topoare lucitoare, ca acela.

La foșnetul frunzelor, fata tresări iar cînd crengile fură date la o parte, ea strigă speriată, scăpînd toporul din mînă:

---

[1] *Frederic II cel Mare* (1712—1786), rege al Prusiei; tatăl lui recruta în corpul de gardă numai soldați de o înălțime neobișnuită (n.r.).

— Frida, Frida!

Ar fi vrut s-o rupă la fugă, dar parcă era ţintuită locului.

Primul care înţelese situaţia fu Zsiga.

— Nu te teme, domnişoară — îi spuse cu blîndeţe — doar nu-ţi facem nimic. (Şi se îndreptă spre ea.) Ei, nu-ţi întoarce capul. De ce tremuri? Hai să-ţi dau ceva. Uite, ouă de pasăre.

Curiozitatea de copil învinse. Piroska îşi întoarse privirea spre el. Bernáth Zsiga ţinea în mînă cinci ouă mici, puţin roşcate, frumoase ca marmura stropită — nu, nu pot să spun cît erau de frumoase.

Piroska zîmbi, dar nu îndrăzni să se atingă de ouă.

— Ei, ia-l! şi îi întinse unul.

— Mi-l dai într-adevăr?

— Sigur. E tocmai bine, căci altfel nu le-am putea împărţi cu prietenul meu, dar aşa avem fiecare cîte două; ce zici, vericule? se întoarse către János. Îşi îndreptă şi Piroska privirile spre János, care, roşind pînă la sfîrcurile urechilor, răspunse încurcat:

— Cît mă priveşte, eu îi cedez domnişoarei partea mea întreagă, dacă-i face plăcere.

Avea o voce atît de blîndă, atît de caldă. Inima fetiţei se umplu de recunoştinţă.

— Nu, nu, pentru nimic în lume.

Glasul ei răsuna ca un ciripit printre copaci şi din frunziş păsările îi răspundeau cu triluri vesele. Şi cîte păsări erau acolo! Piroska nu mai pricepea de loc cum de i-a putut fi teamă cînd erau atîtea păsări în pădure.

— Dumneata eşti domnişoara Horváth, nu-i aşa? întrebă ştrengăreşte Zsiga. Dumneata eşti frumuseţea aceea vestită peste ţări şi mări?

— Eu sînt, răspunse fata.

Era atît de neştiutoare, încît nici măcar nu roşi: nu făcu altceva decît să încuviinţeze.

— Am auzit despre dumneata. Ne-a vorbit mult nevasta unui argat care a slujit la curtea dumneavoastră. Dar femeia ne povestea că te ţin sub sticlă. Ştii, ca pe insecte în muzeul de la Patak. Îmi închipuiam totdeauna că stai ţintuită cu un ac cu gămălie sub sticlă. (Zicînd acestea, începu să rîdă, şmecherul.) De aceea ne-am şi speriat, eu şi prietenul meu, cînd te-am zărit aici. Credeam că eşti o zînă care taie lemne. Dar de ce-i fi tăind dumneata copacii?

— Fiindcă aşa mi-a poruncit tata.

— Ciudat om tatăl dumitale!

Între timp se apropie şi János şi-o întrebă:

— Şi merge greu, nu-i aşa?

Piroska zîmbi trist.

— Foarte greu. Fiindcă nu numai că trebuie să le tai, dar trebuie să le şi car pînă colo.

Şi arătă cu mîna spre stînga, spre o poieniţă unde zăceau vreo zece-cincisprezece mesteceni tineri cu frunzişul veşted.

Contele János citise cîndva o poveste despre un astfel de tată fără inimă, care avea un castel aievea ca al lui Horváth!

— Cred că nu trebuie să tai toată pădurea, nu? o întrebă János, care-i arăta mult interes.

Totuşi, fata îl privea mereu pe Zsiga, chiar cînd îi răspundea lui János, deşi, cu faţa lui fragedă şi trandafirie, cu ochii mari şi visători, János era mai frumos. Bărbia-i era încă netedă, ca a fetelor, numai pe deasupra buzelor începea să-i mijească mustaţa.

— O, nu, răspunse Piroska rîzînd, în timp ce se apleca să-şi ridice toporul. Trebuie să tai doar o sută şi-apoi am scăpat.

Făcînd încă doi-trei paşi, János se apropie şi mai mult de ea.

— Lasă-mă să tai eu copăcelul de azi în locul dumitale. Dă-mi, te rog, toporul.

Piroska clipi din ochi în semn de încuviințare.

Întinzîndu-și mîna după secure, János îi atinse degetele, dar fata și le smuci, ca și cum s-ar fi atins de jar.

Parcă altfel sunau acum loviturile de topor! Lemnul pîrîia, trosnea, răsuna, vuia și începea să crape. Și cum i se potrivea toporul în mînă! De, dacă era băiat! Și ce băiat frumos! Nu-l trecură năduşelile, nu roşi; lovea cu uşurință în copăcel, de parcă n-ar fi vrut decît să-l scuture de praf. Doamne, da' puternic mai e! O lovitură, încă una, și cu un vîjîit surd copăcelul se așternu pe pajiște. Ce repede! A fost într-adevăr o joacă.

Apoi îl apucară amîndoi, nu cum făcea Piroska, tîrîndu-l, ci săltîndu-l în aer, ținîndu-l unul de trunchi, celălalt de crengi și ducîndu-l în fugă la grămadă, unde îl trîntiră lîngă mestecenii care fuseseră doborîți, așa cum aveau să fie doborîți și ceilalți pînă se va împlini numărul de o sută, și asta pentru ca un nuc bătrîn să rămînă în picioare: nucul din care s-ar fi cioplit sicriul... Există așadar și în viața copacilor asemenea nedreptăți fără nici o noimă!

Terminînd, cei doi școlari își luară rămas bun de la domnișoara căreia aproape că-i părea rău că pleacă.

— Va să zică nu sînteți tîlhari? întrebă ea blînd și prietenos, dar cu oarecare mirare.

— Cum? Ai crezut așa ceva?

— Da, fiindcă mereu m-au speriat acasă că în pădure sînt tîlhari.

— Se prea poate să fie, domnișoară — răspunse micul Zsiga, jignit — ba e chiar adevărat că sînt, dar aceia arată altfel. Într-un cuvînt noi nu sîntem tîlhari. Eu sînt Bernáth Zsiga, din clasa de sintaxă, iar prietenul meu, contele Buttler János, e la clasa de retorică a școlii din Patak.

— Ce păcat! răspunse cu naivitate fata.

Buttler zîmbi.

— Ai fi vrut să fim mai degrabă tîlhari?

— Da — zise fata, coborîndu-şi ochii în pămînt — fiindcă atunci nu mi-ar mai fi frică de tîlhari.

Cînd guvernanta se întoarse, legănîndu-şi braţele pline de flori şi cu o cunună pe cap, nu mai era nici urmă de şcolari.

— Ia te uită, ai tăiat lemnul şi l-ai şi dus la loc. Bravo! Te întăreşti văzînd cu ochii, draga mea. Cum o să se bucure tatăl tău!

Piroska era cît pe ce să-i povestească întîmplarea cu şcolarii (a fost doar un eveniment neobişnuit în viaţa ei), dar mirarea guvernantei îi făcu plăcere. În afară de asta se gîndea că şi taică-său se va bucura, ceea ce era iarăşi bine. Las' să aibă şi el o mulţumire, bietul! Aşa că mai bine să nu vorbească. Cine ştie dacă, vorbindu-i Fridei de cei doi şcolari, ea n-ar ghici totul şi nu i-ar spune, ironic: „Aha, va să zică aşa stăm, domnişoară? Dumneata îţi faci datoria cu mîna altora... Dar din fericire mai sînt încă copaci pe aici. Ia poftim şi taie-l pe cel ce urmează la rînd!"

Piroska nu pomeni aşadar nimic despre cele întîmplate, nici în pădure, nici acasă, iar spre seară făcu o plimbare pînă în fundul parcului, care se întindea pe treizeci de pogoane şi era despărţit de grădina lui Bernáth printr-un zid dărăpănat. Se gîndea: „Dincolo de zid stau băieţii, ce n-aş da să pot vedea ce fac!" Ouăle mici pe care le căpătase de la ei le vîrîse, în mare taină, în pămînt, crezînd că puii de pasăre vor răsări din ele întocmai cum mixandrele răsar din boabele mărunte de sămînţă.

Restul săptămînii s-a scurs ca de obicei monoton. Piroska mergea după masă la pădure, însoţită cînd de tatăl său, cînd de guvernantă. Uneori se duceau toţi trei împreună. Fata se înzdrăvenea, se întărea văzînd cu ochii, cearcănele de sub ochi dispăruseră,

iar fața-i albă începu să capete o roșeață gingașă, abia vizibilă. Bătrînul Horváth repeta într-una, de încîntat ce era: „Ehei, nu e prost doctorul Medve, își cunoaște meseria. Piroska se face roșie ca un trandafir."

Ținea cu încăpățînare la ciudata rețetă a doctorului, ba pe zi ce trecea alegea copaci tot mai groși pentru fie-sa: „Las' să asude, să obosească, sănătatea e și ea un capital: e bine să adune cît mai mult din el."

Aștepta cu nerăbdare s-o vadă mai roșie, mai fragedă, mai vioaie și puternică. Într-o zi, neavînd ce face, se apucă să numere copacii tăiați din poiană. Erau treizeci și patru. „Va să zică mai trebuie să taie șaizeci și șase. Hm, ce minunată e știința! Cine ar crede că din copacii aceștia albi se pot scoate sulemeneli roșii pentru fața omenească."

— Totuși treizeci și patru de copaci... murmură. Cum se poate? Să fi trecut atîta vreme de cînd am început? Mi se pare cam mult. Domnișoară — se adresă răstit guvernantei — cînd ați început tratamentul?

— Exact acum o lună.

— Ei, drăcia dracului, luni cu treizeci și patru de zile nu prea sînt în calendar! E imposibil, domnișoară.

— Știu sigur.

Începură să numere zilele de cînd fusese medicul pe la el și ieși la iveală că erau exact treizeci de zile. Dar în grămadă se aflau treizeci și patru de copaci tăiați.

— Cum se poate, draga tatii?

— Nu știu, tăticule.

— N-ai tăiat uneori cîte doi?

— Vai, tăticule, și unul îmi era prea mult.

— Poate că au trecut pe aici niște hoți de lemne, sau niște babe care adună vreascuri, își dădu cu părerea domnișoara Frida.

— Eh, prostii! Hoții de lemne ar duce lemnele tăiate. Sau, mai degrabă, nici n-ar sta să le taie, ci ar lua din grămadă. Dacă ar fi mai puțin de treizeci, aș înțelege, dar așa, e într-adevăr o enigmă. O enigmă de nepătruns. Tu nu bănuiești nimic, copila mea?

— Nu, tăticule.

— Dacă aș fi superstițios, ar trebui să cred că vreo zînă capricioasă și-a pus în gînd să-ți sară-n ajutor, și pentru ca securea aspră să nu-ți frîngă mînuțele-ți gingașe, taie ea copaci în locul tău, în timp ce tu te odihnești acasă.

Fața Piroskăi se aprinse, se făcu roșie ca sîngele. Nici într-o mie de copaci nu s-ar fi găsit atîta vopsea. Se vedea că un gînd i se furișase în cap. Bănuia ceva. Numai școlarii știau de treaba asta. Unul din cei doi școlari. Dar care? Inima i se zbătea atît de tare încît credea că acuș-acuș îi sare din piept.

Mica întîmplare deveni o problemă grea și complicată pentru locuitorii castelului. Era și firesc, de vreme ce se petreceau atît de puține lucruri în viața lor! De cînd cu răpirea Katicei, bătrînul Horváth devenise foarte bănuitor. La cel mai mic semn bogata-i fantezie se punea în mișcare. Piroska era distrată și melancolică. Cînd guvernanta îi adresa o vorbă, fata tresărea. Seara se răsucea multă vreme în pat pînă izbutea să adoarmă. Ziua căuta singurătatea, rătăcea prin grădină, pe malul pîrăului. O chinuia, pesemne, tot timpul aceeași problemă: „Care?" Era atîta tristețe și atîta fericire în această întrebare! Și cîte se schimbaseră de atunci! Altfel vuiau copacii din parc, altfel cîntau păsările; un vîntuleț ciudat șuiera prin frunziș... Și cum susura și șopotea pîrăiașul care curgea dintr-acolo!...

Într-o bună zi, ce i-a fost dat să vadă în undele pîrăului? O corabie mică de hîrtie plutea pe apă; șuvoiul o aducea murmurînd printre pietricelele colorate; uneori o izbea de cîte un bolovan, uneori corăbioara se poticnea chiar, se încurca în niște vrejuri de mure, dar iată că venea o nouă undă, o sălta și corabia plutea mai departe. Ce purta oare corabia? O floare roșie cît un nasture — scînteioară îi zic grădinarii. Și uite cum se leagănă, cum rîde! Ce bine-i merge! Și încotro călătorește scînteioara?

„Stai, oprește-te, scînteie mică!"

Fetița se aplecă deasupra apei și opri corabia de hîrtie. Scoase scînteioara din ea, dar iată că în corabie mai găsește ceva: un bilețel pe care sta scris — abia-i venea să creadă — *„Bună ziua, domnișoară Piroska!"*

Așadar floarea izbutise să ajungă.

Fetița bătu din palme: „Ai sosit, inimioara mea, scînteioară scumpă și dulce. La mine ai venit, nu-i așa? Ei, să vezi ce bine o s-o duci: o să te așez în cărticica de rugăciuni. Nu-i așa că băieții te-au trimis? Dar care, care?"

Se înfioră speriată, ca vinovatul prins asupra faptei, cînd un glas cunoscut răsună pe meterez, chemînd-o:

— Domnișoară, domnișoară, mergem la pădure!

Frida stătea acolo sus, încărcată cu pardesie, pălării și umbrele. Piroska își vîrî scînteioara în sîn, iar corabia o aruncă într-o tufă de papură, care avea frunzulițele cu dungi albe și lunguiețe ca niște săbii.

Un servitor cobora pe scări, aducîndu-i toporul.

— S-a tocit muchia toporului, domnișoară. N-ar strica să-l dați la fierar, să-l ascuță, că tot e-n drum. Tocila noastră s-a stricat și tăișul toporului nu mai prinde. Îl cunoașteți pe fierar, sau să viu și eu cu dumneavoastră?

— Vino și dumneata, Márton. Da' tăticu unde e?

— Domnul a plecat la vînătoare; o să vă caute prin pădure.

Fierarul își durase atelierul în capul satului, pentru ca scînteile să nu poată provoca vreun incendiu. Ele năvăleau cînd pe ușă, cînd printr-o spărtură făcută anume în fundul atelierului. Apró Márton, fierarul, era un om de seamă, care știa să se prețuiască și să-și prețuiască și meseria. Trebuie s-o spunem de la început că fierăriile și fierarii de pe vremea aceea nu pot fi priviți cu aceiași ochi ca astăzi. Fierarul era omul cel mai bine informat din sat. După el urma moșierul sau preotul, iar dascălul bisericii și notarul rămîneau la coadă. Atelierul fierarului ținea loc și de club și de gazetă. Moșierii mai mari, magnații satului, aveau jilțuri cu perne la fierărie și-n după-amiezele în care se plictiseau își luau lulelele borțoase din spumă de mare și veneau să se distreze. Ucenicul punea jilțurile în jurul stîlpului de potcovit, iar boierii se așezau roată, trăgînd din ciubucuri, tronînd de parcă ar fi fost în Parlament. Un ucenic, plin de smoală și de scrum, nu avea altă treabă decît să care jar, cu care dădea foc la lulele, dacă se-ntîmpla să se stingă vreuna.

În fierării se găsea totdeauna cîte un drumeț care își potcovea calul sau potrivea o șină în obada roții. În drumețiile lor de-a lungul țării, acești oameni vedeau și auzeau multe. În timpul potcovitului, fierarul se pricepea de minune să-i tragă de limbă, încît nu rămînea nimic nepovestit din cîte adunaseră umblînd prin lume. Uneori se amestecau și boierii în vorbă, puneau întrebări, își dădeau cu părerea. Cine voia să ție pas cu vremea, să știe ce se întîmplă în lume, nu putea să nu se abată pe la fierărie. La fierărie găseai toate rubricile unui ziar de azi: și pe cele distractive, și pe cele folositoare, ca și pe cele

instructive. Pentru un gospodar era bine să știe ce recoltă de grîu a fost în cutare sau cutare regiune și ce preț dă negustorul din partea locului. Dintr-o știre care spunea că ovăzul e foarte căutat în Ardeal, politicianul putea să tragă concluzii interesante. Prețul urcat al ovăzului însemna război. „Actualitățile zilei" erau reprezentate prin fel de fel de știri hazlii, aduse de călători. În timp ce fierarul se căznea să le repare căruțele, oamenii povesteau despre asasinate faimoase, despre căsătorii picante. La Bratislava, zicea unul, a murit o contesă care își lăsase toată averea, toate comorile, vizitiului. Un alt căruțaș, care se oprise să-și potcovească un cal, povestea că la Szécsény a văzut, la un oarecare domn Szilassy, niște berbeci atît de cumpliți, încît au pus pe fugă niște tauri. E bine să știi toate acestea, căci într-o bună zi s-ar putea să-ți vină pofta să-ți faci rost de astfel de berbeci, sau de o astfel de contesă.

Tocmai cînd domnișoarele sosiseră acolo, în ușa fierăriei, nenea Apró Márton migălea ceva, chircit la picioarele unui cal sur.

— Nu te apropia prea tare, Piroska — spuse guvernanta — să nu-ți cadă vreo scînteie pe rochița de batist, că-i bucluc.

„Îmi ajunge scînteia pe care o am în sîn", se gîndi Piroska.

Márton, slujitorul, îi strigă meșterului.

— Sus, meștere, că ți-am adus ceva de lucru.

— Ei, ce vrei? întrebă fierarul ursuz.

— Da' dumneata nu vezi că e aici domnișoara, fiica boierului?

— Doar nu-s orb, răspunse nepăsător nenea Apró.

— Ei, atunci vezi de ascute toporul acesta, da' repede!

— N-am vreme, răspunse tot atît de posac meșterul.

— Cum n-ai vreme? se miră slujitorul.

— Trebuie să văd de calul ăsta bolnav, îi explică fierarul. Iar domnișoara, de, văd că e sănătoasă, așa că cine-i sănătos mai poate aștepta; bolnavul înainte de toate...

Fierarul își continuă munca liniștit, legînd piciorul stîng de dinapoi al calului cu o cîrpă pe care întinsese niște pastă. Era știut că vindecarea cailor ținea tot de meseria de fierar.

Márton era supărat foc de purtarea nepoliticoasă a fierarului.

— Da' frumos te mai porți cu domnișoarele care-ți fac cinstea să se coboare la dumneata!

— Păi cine le-a pus să se coboare? rîse fierarul. Ce am eu cu domnișoarele, tizule? Domnișoarele n-au potcoave la pantofi. Treaba mea e cu de-ale fierului. Și dumnealor nu poartă fier decît în corset. Dar și-acolo li-l potrivește croitorul. Tocmai croitorul, cea mai bicisnică făptură de pe pămînt. Ăsta îndrăznește să se atingă de fier. E o adevărată bătaie de joc pentru meseria de fierar. N-am nici în clin, nici în mînecă cu domnișoarele.

Ce fericire că guvernanta nu pricepea o boabă ungurește! Altfel s-ar fi simțit jignită și ar fi plecat. Piroska se cam înfricoșă, și ca un mielușel speriat, se retrase încet-încet pînă în drum.

Dar de felul lui, fierarul nu era om rău, numai gura îi umbla într-una. Îi plăcea să-i necăjească pe oameni. Făcea cu ou și cu oțet pe cine-apuca: pe popi, pe judecători, pe toți oamenii stăpînirii, dar îl apuca mila cînd vedea o pisică plouată și în nopțile crîncene de iarnă lăsa deschisă fereastra fierăriei, pentru ca vrăbiile să poată intra să se încălzească.

— Ei, ia să văd ce-i cu toporul acela! rosti el după ce isprăvi cu calul. Cum? Cu ăsta lucrează domnișoara? Pesemne au căpiat boierii. Vai, porumbița

neichii, asta nu-i treabă de om care bea cafea cu lapte. Atît i-a fost dat şi bietului ziler: o nenorocită de unealtă şi uite că puneţi mîna şi pe ea. Ţienită modă, de oriunde or fi luat-o, atîta pot să spun. Deunăzi mă pomenesc cu domnişorul Buttler, contele. Zor nevoie să-i pun coadă la topor. Să dea dumnezeu să aibă dreptate şi să văd că de-acu'nainte boierii vor tăia şi vor sparge lemnele noastre. Destul le-am tăiat noi o mie de ani pe ale lor.

Servitorul o privi cu îngrijorare pe mica lui stăpînă: o fi înţeles ea oare ceva din vorbele acestea? Rămase foarte mirat cînd îi văzu faţa transfigurată, strălucind de bucurie. Nimeni pe lume nu-i spusese vreodată o vorbă mai dulce ca fierarul care vorbise de securea lui Buttler.

A aflat în sfîrşit cine taie mestecenii în locul ei, la Bernyés. Acum ştia în sfîrşit ceea ce voia de mult să afle. Şi dintr-o dată s-a făcut şireată, prevăzătoare, fiindcă a aflat întîia, unica, marea taină...

Parcă-i crescuseră puterile. În ziua aceea doborî copacul de parc-ar fi fost o nimica toată. Micul topor răsuna atît de puternic, că bătrînul Horváth îl auzi de departe.

Cînd sosi şi o întrebă compătimitor: „N-ai obosit, fulguşorul tatii", fata îi răspunse veselă:

— Aş fi în stare să tai întreaga pădure.

— Ei, slavă domnului! Acum vezi şi tu, inimioara mea, că în muncă stă puterea.

— Dar, tu, tăticule, ce-ai împuşcat?

— Un iepure şi un ţigan, răspunse bătrînul zîmbind.

— Şi a murit? întrebă Piroska speriată.

— Iepurele da, dar ţiganul a scăpat cu o rană. Culegea ciuperci, nenorocitul, în tufiş; văd ceva negru, tufa foşneşte, şi eu, ca nebunul, trag.

— A plîns tare, săracul?

— La început s-a văicărit, dar pe urmă, drept despăgubire, i-am dat iepurele.

— Şi s-a mulţumit cu atîta?

— I s-a părut cam puţin, dar l-am liniştit: „Vezi, mă baragladină, lucrurile ar fi putut ieşi mult mai prost dacă mureai tu şi scăpa iepurele. Pe deasupra iepurele n-ar fi primit în dar ţiganul împuşcat cum primeşti tu acum iepurele doborît". Ei, asta a înţeles-o şi el pînă la urmă.

Bătrînul rîdea cu poftă de întîmplarea lui de la vînătoare. De altfel era un om vesel, o fire voioasă; iar în ochii lui căprui juca o ghidușie care i se potrivea. Numai costumul îl avea cam excentric. Se spunea că-i imită pe conţii Andrássy. Era şi asta o manie ridicolă, fiindcă bărbaţii din familia Andrássy erau slabi, înalţi, cu mersul maiestos, în timp ce el era un bondoc cu burtă, cu capul vîrît între umeri şi cu picioarele scurte. Purta un surtuc à la Goethe, gîtul îi era înfăşurat cu un şal negru ce-i ajungea pînă la urechi, iar pantalonii-i erau făcuţi dintr-o stofă de Graz, foarte la modă pe vremea aceea: pe fondul ei cenuşiu era imprimat un vînător austriac cu puşcă şi cu cîine. Pantalonii lui Horváth înfăţişau o adevărată pinacotecă: mulţimea de vînători şi de cîini, deopotrivă de mari, ofereau un spectacol rar. Nu-i de mirare că băieţii din sat nu mai puteau de bucurie cînd îl vedeau trecînd pe uliţă în pantalonii aceştia. Iar cîinii satului, cuprinşi de invidie, nu puteau să-şi admire în tăcere fraţii pictaţi pe fundul pantalonilor.

Frida găsi o răsură de toată frumuseţea, pe care o înfipse la butoniera bătrînului, spunîndu-i:

— Aşa o să fie Piroska noastră peste şaizeci de zile.

Horváth se înclină. Atenţia aceasta îi făcuse plăcere, de aceea apucă mîna domnişoarei şi i-o sărută.

În general, și el și alții aveau o considerație deosebită pentru odrasla fostei iubite a lui Goethe; căci tocmai pe vremea aceea cultul lui Goethe făcea adevărate ravagii în întreaga Europă. Mai ales în lumea guvernantelor, fiindcă aproape nu exista vreuna pe continent care prin cine știe ce rudenie să nu fi avut vreo legătură cu nemuritorul poet. Trebuie să fi fost un ștrengar și jumătate execelența sa. A avut vreo douăzeci de legături de dragoste, dar i s-au pus în cîrcă vreo mie.

— *Ad vocem*[1], șaizeci de zile, rosti cu vioiciune bătrînul. Bine că mi-ai adus aminte. Să numărăm iar copacii.

Se găsiră iarăși cu trei mai mulți decît tăiase Piroska de la ultima numărătoare.

Horváth sări aprins.

— Ei, dar asta-i nemaipomenit! Cineva își face de cap în pădurea mea. Uitați-vă, a tăiat din nou trei copaci și i-a pus în grămadă. Cine poate fi și ce urmărește?

De gît îi atîrna un corn legat cu șnur verde. Suflă în el, și sunetul ascuțit străbătu frunzișul des, colindînd întreaga pădure. Păsările amuțiră o clipă, parcă ar fi vrut să ghicească: „Ce o mai fi și asta?" Cînd nu se mai aude nici un ciripit de pasăre, e atît de tăcută pădurea — atît de mult se aseamănă cu un cimitir, încît te apucă parcă spaima. Nu peste mult se auzi sunetul altui corn, al pădurarului, vestind că omul a înțeles și vine.

Și într-adevăr, după un sfert de ceas se înfățișă o namilă de om cu suman, cu pușcă pe umăr, cu o traistă vărgată în spinare; mustața îi ajungea pînă în vîrful bărbiei.

---

[1] E vorba de... (În lb. latină, în original — n.r.).

— Ce fel de treabă-i asta, Istók? se răsti boierul la el. Cineva taie mestecenii tineri cînd fie-mea nu-i aici şi-i aşează în grămadă.

Istók clătină din cap.

— Una ca asta nu se poate, boierule, căci aş auzi sunetul securii.

— Şi totuşi aşa e, Istók, orice-ai spune. Nu cumva m-oi fi luînd drept mincinos, cînd e limpede ca lumina ochilor?

Istók îşi făcu cruce.

— Atunci nu poate fi decît diavolul — răspunse uimit pădurarul superstiţios — diavolul, el umblă cu unelte care nu fac zgomot.

— Diavolul? Vorbeşti prostii, Istók. Ce să facă diavolul cu lemnele?

— Păi, să-mi fie cu iertare, boierule, o fi avînd şi el nevoie de lemne pentru cazanele lui.

— Eşti un dobitoc, Istók, rîse Horváth. Păi tu nu vezi că nu ia lemnele? De altfel diavolul nici nu are nevoie de ele; are cărbuni berechet în pămînt.

— Asta cam aşa e — îngînă Istók, liniştindu-se — dar tot trebuie să fie la mijloc ceva farmece, căci ţăranii dacă le-ar tăia, le-ar duce acasă. Pe ţărani îi cunosc şi eu, îi cunoaşteţi şi dumneavoastră şi ştim că aşa ar face, dar duhurile rele nu le cunosc şi poate că nu le cunoaşteţi nici dumneavoastră, aşa că n-avem de unde şti ce năravuri au.

Pe la începutul secolului, poporul obidit stătea cu totul sub influenţa preoţilor şi sufletul, moralul lui erau prinse de superstiţii ca mielul lui Avraam în mărăciniş. Nu mai departe decît anul trecut, în vinerea mare, doi flăcăi din sat au omorît, în drum spre Kapos, un ceasornicar ambulant (pe vremea aceea ceasornicarii ambulanţi reparau toate ceasurile din regiune) pentru cinci florini pe care i-au găsit în buzunarul lui. În valiza ceasornicarului, printre scule,

au dat și de o bucată de slănină. Unul dintre ucigași a început să mănînce din ea ; îngrozit, celălalt a strigat : „Ce faci, pentru numele lui dumnezeu, nu știi că azi e vineri ?“ Auzindu-l, acesta zvîrli scîrbit din mîna-i sîngerîndă mîncarea blestemată.

— Totuna e cine taie copacii, Istók, continuă stăpînul — dar un lucru îți spun : De azi înainte să te ații pe-aici, nu mai umbla toată pădurea, și dacă pui mîna pe cineva, leagă-l și adă-l la mine. Că dacă mai cade un singur copac fără știrea ta, o să fie vai și-amar de tine. M-ai înțeles ?

— Da, am înțeles, boierule.

Horváth voise să-l sperie pe Istók, dar ființa care păli la auzul acestei porunci n-a fost pădurarul, ci Piroska. Istók se scărpină doar în cap și-i ceru stăpînului gloanțe și praf de pușcă, fiindcă, la drept vorbind, pușca o purta pe umăr doar de ochii lumii ; față de jivinile pămîntului îi ajungeau cele două brațe puternice ; de astă dată însă cine știe cu ce dihănii neobișnuite trebuia să aibă de furcă și glonțele, oricum, e glonte.

Capitolul VII

PLUTESC CORĂBII IN SUS ȘI IN JOS...

După ce se bucurase atît de mult, Piroska fu cuprinsă, pe neașteptate, de o cumplită neliniște. „Vai, doamne, au să-l prindă pe bietul Buttler. Omul acesta cu mustață fioroasă, Istók, e-n stare să-l și împuște, preacurată fecioară, maică a domnului, ajută-mă, născocește ceva în locul meu !“ Simțea că trebuie să-l scape pe Buttler, dar cum ? Cui să-și încredințeze taina ? Mai bine moare decît să i-o destăinuiască cuiva. Dacă i-ar scrie ? Dar cine să-i ducă

scrisoarea? Și cine i-ar duce-o ar ghici totul. I-ar povesti tatălui ei, ar povesti la toată lumea.

Abia apucă să ajungă acasă și alergă într-un suflet în grădină să se sfătuiască cu florile — și cu cele ce înfloreau pe două rînduri de-a lungul potecilor, dar mai ales cu aceea care se ofilise la sînul ei. Scoase scînteioara și o privi îndelung, apoi își aruncă privirea spre pîrăiaș: el se ostenise, el o purtase în barca albă.

„Ce-ar fi dacă barca aceea s-ar putea întoarce... Ce-ai zice de asta, pîrăiaș de argint?"

Pîrăul șușotea, sporovăia, răspundea ceva, dar cine putea să-l înțeleagă? Deși, de bună seamă îi dădea sfaturi bune. Fata rupse o garoafă și o aruncă în apă. Undele o acoperiră murmurînd, apoi o ridicară, dar ce folos! Floarea pluti pe vechiul drum, la vale, afară din grădină, spre cîmp.

Dar iată că tocmai se apropia grădinarul cu o greblă pe umăr și cu o foarfecă uriașă-n mînă. Era un neamț de omenie, de fel din Kassa, pe care comitele din Abauj îl concediase, fiindcă — zice-se — ar fi sădit plante sudice unde nu se cuvenea. Comitele afirmă însă că l-a dat afară pentru faptul că trimitea florile cele mai minunate ibovnicei lui din Kassa. „Ei și ce dacă i le trimitea? Nu e un cap de țară", și-a zis Horváth cînd l-a angajat. Vremea o să aibă grijă să-l lecuiască an cu an de boala asta.

Piroska îl opri:

— Nene grădinarule, nu-i așa că dumneata ești un om deștept? (Grădinarul dădu din cap: da.) Dumneata te pricepi la orice. (Din nou grădinarul dădu din cap în semn de aprobare.) Ai știi să faci ca pîrăul să nu curgă încoace, ci încolo?

Grădinarul se gîndi puțin.

— Cum să nu știu? Dacă zăgăzuiesc apa, pîrăul se întoarce în albia lui.

— Ei, fă-o!

— La ce?

— Așa, ca să văd și eu.

— N-am timp de joacă, domnișoară. Mă vede boierul și se supără.

— Dar dacă te rog, dacă te rog frumos, și-și împreună mîinile.

— Nu pot acuma. Las' pe duminică.

— Dar eu vreau acum! (Izbi cu piciorul în pămînt, își încreți fruntea și își puse mîna-n șold.) Ei, drăcia dracului, îți poruncesc! (Cuvintele astea le învățase de la bucătăreasă.)

Grădinarul rîdea din toată inima. O privea încîntat: „Ce frumoasă e!"

— Va să zică tot nu ți-e frică de mine? Atunci știi ce, nene Müller, îți aduc un săculeț de tutun din care fumează tata.

Așa ceva era prea mult pentru ca să nu-mbuneze o inimă de grădinar. Pe nenea Müller nu-l poți mitui nici cu un diamant cît un ou de gîscă, căci diamantul nu e decît o piatră, dar tutunul e altceva. Tutunul e o plantă și plantele îi sînt dragi ca lumina soarelui!

— Bine, domnișoară, fie!

Aduse o scîndură, strînse cîteva pietroaie și făcu cu multă dibăcie un stăvilar.

— Ei, acum poți pleca, nene Müller.

Apa se adună, se adună la stăvilar pînă ce într-adevăr se făcu mare. Băgînd de seamă că nu poate trece înainte, începu să mormăie, să se izbească de scîndură, de maluri, să se frîngă în cercuri largi, apoi deodată, parcă, se gîndi că e mai cuminte să se lase păgubașă și se întoarse. La început se întoarse numai puțin și se poticni, se încăpățînă, parcă i-ar fi fost rușine de neputința ei. Valurile ce veneau din sus o împingeau puțin la vale, dar pînă la urmă și ele se

întorceau. Iar mai făcu cîțiva pași nehotărîți pînă cînd, în sfîrșit, pîrâul întreg începu s-o ia înapoi.

Cînd văzu una ca asta, Piroska se apucă să scrie cu creionul pe un petic de hîrtie: *„Ia seama, nu te mai duce la pădure să tai copacii în locul meu, c-o să te prindă!"*

Apoi alergă după corabia ce zăcea în păpuriș, așeză biletelul în ea și drept greutate puse deasupra lui o garoafă albă ca zăpada.

„Și acum pleacă la drum, corabie mică! Ajută-i, preacurată Marie, măicuța mea!"

Îi dădu drumul și apa porni cu ea, val-vîrtej, murmurînd, șopotind fermecător spre grădina Bernáth. Iar Piroska o rupse la fugă, cum se-ndepărtează criminalul de locul crimei, alergînd cît o țineau picioarele, spre castel.

Nici prin gînd nu-i trecea că în timpul acesta tatăl ei se plimba tocmai prin aleea de măceși, întrebîndu-l pe grădinarul care reteza tufele:

— N-ai văzut-o cumva pe Piroska?

— Se joacă colo jos, la pîrău. Chiar acum îi făcui un stăvilar.

— Un stăvilar? Ce fel de stăvilar?

— S-a încăpățînat să vadă apa curgînd la deal.

— Hm! mormăi bătrînul și părăsindu-l pe grădinar o apucă spre pîrău. „Ia te uită: apa curge într-adevăr în sus, iar pe ea plutește o corabie albă de hîrtie. Cîte nu-i trec prin gînd fetiței. Și ea nu-i nicăieri."

— Piroska, Piroska, strigă el, de cîteva ori, îndreptîndu-se cu pași repezi spre corabie.

În timpul acesta contele János stătea ca pe ghimpi. Inima îi spunea că se întîmplă ceva. Aștepta să i se arunce peste zid o scrisorică sau o floare (asta ar însemna: da); dacă nu se întîmplă nimic, înseamnă:

nu, iar dacă spre seară nenea Apró Márton, fierarul ar veni și ar pune niște gratii și mai dese, încît corabia de hîrtie să nu mai poată trece printre ele, ar însemna că bilețelul lui a ajuns în mîinile lui Horváth. Contele János se învîrti toată ziulica pe la pîrău, în preajma zidului, așteptînd un semn. În sfîrșit, ce-i fu dat să vadă? Ceva ce nici prin gînd nu-i trecuse: apa se întorcea murmurînd cu mînie, aruncînd șuvițe de spumă spre mal. Și iată că pe apă sosi în curînd și corabia albă. János o zări și inima începu să-i fremete de fericire. În corabie se afla o garoafă albă, iar pe garoafă se așezase o albină zburdalnică.

Buttler citi răvașul și-și înfipse garoafa la butonieră. Apoi a doua zi, cînd apa își reluă cursul normal, dădu drumul altei corăbii, trimițînd o nouă scrisoare. Îi mulțumi Piroskăi pentru veste și îi făgădui că n-o să se mai ducă la pădure să taie lemne, dar tot o să treacă din cînd în cînd pe acolo, s-o vadă măcar de departe.

A treia zi sosi din grădina lui Horváth corabia cu răspunsul, prin care Piroșka îi explica lui Buttler că trebuie să taie cei o sută de copaci, pentru a se însănătoși, și că s-ar trage singură pe sfoară dacă n-ar respecta hotărîrile medicului, umblînd cu șiretlicuri.

De aci înainte așa a mers zi de zi. Răvașele plecau și soseau, purtînd vești nevinovate despre întîmplări mărunte. Cei doi tineri își povesteau visele, își trimiteau tot felul de știri: *„Azi a înflorit în grădina noastră iasomia..." „Azi am primit o pălărie nouă de la Viena, îmi stă cam curios"*. Și tot corabia aducea răspunsul plin de blîndețe: *„Tare aș vrea să te văd cu ea. Încerc să-mi închipui". „Ce n-aș da să te văd..."* Așa a mers vreo trei ani de zile în timpul vacanței, dar asta numai cînd nu se ivea nici o pie-

dică în calea poștalionului dragostei. Cîteodată, mai ales în toiul căldurilor înăbușitoare, pîrăiașul seca chiar în miezul vacanței, întrerupînd legătura celor două suflete visătoare.

În toți acești ani nu s-au putut vedea decît rar, cel mult pe cîmp, cîte o clipă, cînd Piroska era însoțită de tatăl ei. Nu înțelegeau mare lucru din aceste întîlniri. Micul conte trecea pe lîngă ei, saluta, bătrînul dădea scurt din cap, iar Piroska pălea. Horváth nu-și scotea fata în societate, iar cu familia Bernáth stătea chiar pe picior de dușmănie. Doar la biserică se duceau din cînd în cînd, dar fiecare avea alt dumnezeu și altă biserică. Horváth era luteran și pe vremea aceea vederile religioase constituiau un adevărat zid între boieri. Din fericire era spre binele țării.

Ce ar fi fost într-adevăr, dacă în timpul politicii de adormire [1], și boierii protestanți ar fi fost bine văzuți la curte, sau în casele magnaților, care țineau cu dinastia, dacă și ei ar fi fost răsfățați și li s-ar fi arătat aceeași prietenie ca și catolicilor? Dar, slavă domnului, boierii protestanți erau întîmpinați cu multă răceală la curte, așa că s-au retras pe la conacele lor, și, fiindcă nu puteau face politica dinastiei, ca să scape de plictiseală s-au apucat să facă politică națională. La rîndul lor, boiernașii protestanți nu-i puteau nici ei linguși, cum i-ar fi îndemnat instinctul, pe magnații catolici, în casa cărora erau *personae disgratae* [2]; nu le rămînea așadar decît să se grupeze în jurul coreligionarilor nemulțumiți, mai mari în rang, să facă gălăgie și să întreție flacăra pîlpîitoare care, după patruzeci de ani, într-o răbufnire puternică de vînt, s-a înălțat vîlvătăi pe toate altarele.

---

[1] Politică dusă de curtea imperială de la Viena, prin care se urmărea sugrumarea conștiinței naționale a poporului maghiar subjugat (n.r.).

[2] Persoane neagreate, nedorite (în lb. latină, în original — n.r.).

Cu alte cuvinte, Viena a dus întotdeauna o politică stupidă. De-acolo erau numiți conducătorii Ungariei. Cîte un om de seamă era chemat *ad audiendum verbum*[1], era dojenit, apoi trimis acasă. La Burg[2], sfetnicii împăratului asistau cu mare plăcere la aceste scene. „I-a dat peste nas împăratul", își spuneau în șoaptă.

Mari nătărăi erau! Din aceste audiențe, omul nu se alegea cu o dojană, ci cu o ghioagă de căpitan.

Bătrînul Horváth se înhăitase cu alde Prónay, Radvánszky, Zay și Keczer. Îi colinda în fiecare an, se sfătuiau, făceau planuri, discutau, dar cum răstimpul în care Piroska rămînea de obicei singură acasă era în luna mai, împrejurarea nu-i folosea de loc lui Buttler. Nu avea bietul băiat alt protector decît pîrăul.

După trei ani, scrisorile începură să fie tot mai lungi. János își mărturisea gîndurile, simțămintele, dorul, nefericirea. Și Piroska îi scria tot despre astfel de lucruri. Nu numai iasomia din grădină înflorise, ci și inima lor. Își mărturisiră dragostea și săptămîni de-a rîndul pîrăiașul ducea și aducea jurămintele lor: *„Te iubesc, te iubesc, te iubesc pînă la moarte". „Ai să fii soția mea?" „Numai a ta, numai a ta"*. În sfîrșit, după patru veri, Piroska se făcuse mare: era o fată în toată puterea cuvîntului, frumoasă ca o floare, zveltă, roșie ca un trandafir și gingașă ca o dimineață. Iar contele János se făcuse bărbat în toată firea, cu o mustăcioară subțire, cu barbă; peste zece luni avea să termine dreptul, așa că se va putea însura. Acestea erau problemele dezbătute în răvașele purtate de corăbii. János îi scria fetei că tutorele lui, Fáy István (a cărui nevastă se trage din familia Bernáth), e un om foarte bun, că știe de dragoste

[1] În audiență (în lb. latină, în original — n.r.).
[2] Palatul imperial de la Viena (n.r.).

lor şi la anul, cam pe la Rusalii, îl va declara major. Din acea clipă el, János, va dispune de moşiile lui, aşa că nu va mai exista nici o piedică mai serioasă care ar putea să-l despartă de draga lui Piroska, în afară de tatăl ei, despre care se spune că e un om ciudat. Dacă e ceva ce-i amărăşte viaţa e numai gîndul acesta: ce se va alege de el dacă bătrînul va refuza să-i dea mîna Piroskăi, sau dacă-i va pune întrebări pe care el nu va fi în stare să le dezlege? Nu mai are nici zi, nici noapte din pricina asta, sînt doi ani de cînd colegii lui nu l-au văzut rîzînd şi fetele de la Patak l-au botezat „Buttler cel trist". Răvaşele ce soseau din grădina lui Horváth îl încurajau mereu: nu-i aşa tiran boierul bătrîn cum îşi închipuie lumea. Dacă i-a pus la atîtea încercări pe ceilalţi pretendenţi, a făcut-o numai din dorinţa de a-şi vedea fetele măritate cu oameni cumsecade. Era foarte hotărît tonul acestor scrisori. Într-una din ele speranţele îi erau luminate de astfel de fraze: *„Iar dacă tata nu s-ar învoi, tot a ta am să fiu; te urmez oriunde m-ai duce; voi părăsi, împotriva voinţei lui, şi casa părintească pentru tine. Tu scrie-mi numai dacă vrei."*

La care János răspunse:

„Nu vreau, inima mea, fiindcă vreau să te fac fericită, căci binecuvîntarea părintească, dacă există, o uiţi de prea multă fericire, dar cînd nu există, nu mai simţi fericirea din pricina mîniei părinteşti."

În ultima zi a vacanţei, cînd caii erau aproape înhămaţi, sosi ultima corabie cu răspunsul:

„Nu pierde nădejdea, scumpul meu; pînă la Paşte, cînd vei sosi din nou, mă voi sili să cuceresc inima tatii, şi pînă atunci o să mă gîndesc cum o să-i cîştigi şi tu simpatia. Tata îi îndrăgeşte pe poeţii cla-

sici, pe Ovidiu şi pe Horaţiu : iată un mijloc prin care te poţi apropia de el. Răsfoieşte-i din cînd în cînd. Adio, gîndeşte-te la mine mult, mult."

Atîta e toată povestea copilăroasă a acestei dragoste visătoare. Timp de cinci ani abia s-au văzut de zece ori. O singură dată şi-au vorbit, cînd s-au întîlnit în pădure, şi totuşi se cunoşteau din scrisori. În răvaşele lor ei şi-au deschis sufletul, deşi corăbioara nu putea duce greutăţi mari, coli de hîrtie pline de tirade lungi, ci numai bileţele mici, fraze scurte, dar tocmai de aceea gîndite şi pline de miez. Acasă, la căldura dragostei, frazele lor se desfăşurau, creşteau, luînd proporţii de volume, întocmai cum, aşezată într-un pahar cu apă, creanga de liliac abia înmugurită înfloreşte, îşi deschide cu întreită putere buchetele bogate.

Azi aşadar, de îndată ce a coborît din trăsura lui Döry, dorul cel vechi, dragostea nerăbdătoare, puse din nou stăpînire asupra lui. Copacii, obiectele, dealurile, toate, toate, îi aminteau de Piroska. Abia aştepta după-amiaza ca să poată coborî în grădină. Şi iată-l păşind de-a lungul pîrăiaşului, cuprins de o dulce melancolie, spre grădina lui Horváth. Dădu drumul corăbioarei pregătite din vreme. Ştia că dincolo de zid o aştepta Piroska.

„Am sosit. Adu-ţi aminte de cele făgăduite."

Nu se aştepta să primească răspunsul decît a doua zi, fiindcă apa era mică ; i-a trebuit o zi întreagă ca să se poată aduna la stăvilar.

Răspunsul sosi într-adevăr abia a doua zi.

„Bun sosit. Vino să-l vezi pe tata în ziua a doua de Paşte, după masă. Cere-mă. Ce-o mai fi, vom vedea."

Trei zile de cea mai mare însemnătate pentru student: așadar a doua zi de Paște se va hotărî totul. „O, doamne, e cu putință?" Aștepta cu nerăbdare ceasul acela și-i era, totuși, frică de el. Dacă bătrînul va spune „nu", tăindu-i orice nădejde? „Totuși, nădejdea nu mi-o poate lua, se încuraja singur. Îmi va rămîne chiar și atunci". Avea momente cînd ar fi vrut să amîne termenul. Dar nu se putea: de vreme ce Piroska dorea așa, așa trebuia să se întîmple. Era cam fricos din fire. A doua zi de Paște, cînd porni, încet, cu pași nehotărîți, cu bătăi de inimă, spre castelul Horváth, se opri de mai multe ori în drum ca să prindă curaj. Cumpăni frumos tot ce avea să vorbească și cum o să înceapă, dar cînd ajunse în poarta cetățuii îl apucă deodată amețeala, i se păru că turnul începe să se învîrtească, apoi se dă de-a rostogolul de pe vîrful clădirii, sare pe metereze, de acolo cade în grădină și o ia la goană pe cîmp, după holdele verzi, care și ele o rup la fugă.

Voi să se întoarcă: va spune că nu s-a simțit bine. „Dar se poate una ca asta? El, un conte Buttler?! Niciodată. Nici în ruptul capului!" Gîndul acesta îi dădu putere și ca un Mucius Scaevola [1] întinse mîna după ciocanul ce atîrna de un lanț. Se simțea puternic și curajos. Nu se prea încumeta să ia o hotărîre, îi plăcea mai mult să facă planuri, dar odată ce se apuca de ceva, nu mai dădea îndărăt. Își făcea cu greu curaj, ca și cum ar fi fost vorba să lepede o haină călduroasă, dar din clipa în care se scutura de ea, nu mai știa ce înseamnă acest simțămînt.

Bătu de trei-patru ori cu ciocanul; în sfîrșit, apăru Márton și, recunoscîndu-l, îi dădu drumul.

---

[1] *Mucius Scaevola*, erou roman (sec. al VI-lea î.e.n.). Legenda spune că a încercat să-l ucidă pe regele etrusc Porsenna care asedia Roma. Nereușind, și-a ars brațul, ținîndu-l deasupra unei grămezi de jar încins (n.r.).

— E acasă domnul?

— Da, poftiți și intrați.

Servitorul îl conduse printr-o odaie plină de eprubete, de mașini și retorte. Era laboratorul de chimie al bătrînului, iar alături se afla biroul lui.

Horváth tocmai scria ceva, dar văzîndu-l pe tînăr se întrerupse. Punîndu-și pana de gîscă după ureche, se grăbi să întîmpine pe musafir, strîngîndu-i amîndouă mîinile cu multă căldură.

— Sînt Buttler János.

— Da, da, am onoarea să vă cunosc din vedere, domnule conte, și sînt încîntat, răspunse gazda în grabă. Luați loc, vă rog, și spuneți-mi cu ce vă pot servi.

Contele János roși puțin și începu să aducă vorba de departe, după planul pregătit de acasă, că, de fapt, el a venit într-o chestiune foarte gingașă, foarte importantă, dar chiar dacă n-ar fi venit pentru ea, tot ar fi dorit, încă de mult, să cunoască pe stimatul și iubitul domn Horváth, deoarece a auzit că e mare amator de poezie și-i prețuiește în chip deosebit pe Horatius Flaccus și pe Ovidius Naso, pe care și el, Buttler, îi îndrăgește mult.

— Hm, va să zică vă place Ovidius Naso. Eu credeam că...

— O, eu îi ador pe toți poeții — continuă plin de foc Buttler — și aș fi venit de mult să-mi prezint omagiile, dacă nu m-aș fi temut că vă stingheresc.

— Dar pentru nimic în lume. Vezi însă că nici prozatorii nu sînt de disprețuit. Da, prozatorii. Chiar ieri am citit în cartea unuia dintre ei că odată, încolțiți de foame, cetățenii din Megara s-au gîndit să ceară ajutorul spartanilor. Ajungînd la Sparta, purtătorul de cuvînt al celor din Megara a rostit un discurs minunat, încercînd să-i convingă pe spartani că în urma recoltei proaste au nevoie de sprijinul lor... da, o cu-

vîntare măreață. Spartanii au ascultat cuvîntarea, apoi i-au dat următorul răspuns:

„Oameni buni, duceți-vă acasă și spuneți concetățenilor voștri să trimită altă solie, fiindcă discursul vostru a fost atît de lung, încît pînă să ajungeți la sfîrșit, am uitat începutul și mijlocul, precum și tot cuprinsul lui". Megarenii se întoarseră acasă foarte abătuți. După cîteva săptămîni sosi o altă solie, cu următoarea frază: „N-am recoltat nimic, murim de foame, ajutați-ne!" „Prea multă vorbărie, observă cu dispreț unul dintre spartani. Ajungea să ne arătați traistele goale". Da, da. Așa că ar fi de ajuns și pentru dumneavoastră, scumpe domnule conte, să-mi arătați ceva în genul acesta.

Nimic mai ușor. Portretul Piroskăi atîrna pe perete, chiar în fața lui. O pictase un pictor ambulant cînd fata îmbrăcase prima rochie lungă.

Buttler arătă cu îndrăzneală spre perete.

— Da, vă înțeleg... dumneavoastră ați venit pentru fiica mea. Da.

— O iubesc, rosti tînărul fără ocol, din toată inima.

— Așa? Va să zică nu pe Ovidius Naso, ci pe ea... da. Ei, pînă aici totul e în perfectă regulă, dar *audiatur et altera pars*[1]. Cum stăm cu fata? Da!

Și deodată fața-i deveni serioasă, se înăspri.

— Și domnișoara mă iubește.

— Ce vă face să credeți?

— Știu.

— De unde știți? (Îl privi drept în ochi, tăios, ca un judecător de instrucție.)

— Am să vă mărturisesc o taină: de cinci ani sîntem în corespondență și mi-a scris-o chiar ea în biletele pe care mi le-a trimis.

— Cu corăbiile? întrebă, nepăsător, bătrînul.

[1] Să ascultăm și cealaltă parte (în lb. latină, în original — n.r.).

— Cu corăbiile, îngînă contele, mirat că Horváth știe.

— Chestia asta nu face două parale, rîse bătrînul cu bunăvoință. Ei bine, dacă-i vorba pe-așa, am să vă fac și eu o destăinuire: eu am fost cel cu care ați purtat corespondență prin corăbioare, timp de cinci ani de zile.

Pălind, contele Buttler se dădu un pas înapoi.

— Cu neputință.

— Ba, uite că se poate, de vreme ce așa-i. Fata mea, Piroska, habar n-are de aceste scrisori, da. Poftiți, dacă vreți să vă convingeți.

Ridică de pe masă manuscrisul scrisorii întrerupte tocmai în momentul intrării lui Buttler și i-l vîrî sub ochi. Inima lui Buttler fu spintecată parcă de-un trăsnet. Recunoscu scrisul din răvașele purtate de corăbioare și-și dădu seama că literele acestea frumoase, fine și rotunde îl amăgiseră cinci ani de zile.

Capitolul VIII

TRANDAFIRUL ROȘU SAU TRANDAFIRUL ALB?

În acest timp inima i se zvîrcolea de durere, iar în ochi i se aprinseră fulgere de mînie.

— Stimate domn — rosti el mîniat, cu o voce surdă, aproape horcăind — dumneata ți-ai bătut joc de mine în modul cel mai josnic, ani de zile. Ai să dai seama!

Nările îi tremurau, fața i se făcu albă ca varul. În priviri îi fîlfîiau parcă lumini prevestitoare de rele.

Horváth îl privea încîntat. Ce bărbat frumos! Ce n-ar da să aibă un astfel de flăcău!

— Ei, ei, tinere — zîmbi el cu superioritate și liniște jupiteriană — te cam pripești, dar nu ți-o pot lua în nume de rău, căci *juventus ventus* [1].

— Nici un *ventus*, i-o tăie ironic contele Buttler. Dumneata ai devenit nobil și un nobil, chiar dacă are părul cărunt, nu poate rezolva o asemenea chestiune cu proverbe latine.

Bătrînul nici nu clipi măcar.

— Da, s-ar putea să fie așa, dar vezi că sînt și instanțe mai înalte decît nobilii, de pildă părinții nobili, da, tinere. Ei bine, eu sînt părinte, și cînd am băgat de seamă că cineva vrea să se apropie de inima fiicei mele, pe căi destul de romantice... pîraie murmurătoare, corăbii cu flori, da... ei bine, atunci mi-am zis că am dreptul să-mi fac următoarea socoteală: Hm, vrei să-mi răpești fata? Păi nu merge așa, fîrtate. Ia să vedem mai întîi ce neam de om ești, ce hram porți.

Tînărul conte își lăsă capul fin și prelung în piept: bătrînul reușise să-l convingă de bunele lui intenții.

— Și timp de cinci ani am scris nenumărate răvașe, ca și cum eu aș fi fost copila. Mi-am pus mintea mea de om bătrîn și încercat cu dumneavoastră, vreau să spun cu tine, dragul meu copil, căci îmi place să cred că n-ai de gînd să revii asupra dreptului de a ne tutui, pe care ni l-am acordat unul altuia prin intermediul scrisorilor.

Contele tresări ca mușcat la această glumă care-l supăra, dar nu răspunse nimic. Aștepta cu înfrigurare și cu mintea răvășită să vadă ce o să mai urmeze.

— Cinci ani de zile e timp, fătul meu, nu glumă. Ne-am cunoscut pînă în rărunchi. Luasem hotărîrea să aleg eu bărbatul pentru fiică-mea cea mai mică și pe tine te-am ales, da.

---

[1] Tinerețea e ca vîntul (în lb. latină, în original — n.r.).

Își întinse brațele spre el și îl îmbrățișă cu drag. Contele János însă îl privea trist și nu înțelegea nimic.

— Măi, măi, măi, dar ce ai? Ce-mi faci o mutră atît de plouată, de parcă te-aș fi tras de urechi? Așa arată un pretendent așteptat cu drag?

— Mi-ați zdrobit totul, nădejdi și visuri — răspunse contele János cu nespusă tristețe — și mă tem că prezența mea în casa dumneavoastră nu mai are nici un rost. Vă cer iertare...

— Hodoronc-tronc! Dar Piroska?

— Aproape că nu mă cunoaște. La urma urmei ea e o altă domnișoară, o străină, în orice caz nu aceea pe care am cunoscut-o eu, ale cărei gînduri și ființă sălășluiesc de atîta vreme în sufletul meu.

— Nu te pierde în fantezii, tinere. Ce s-a întîmplat, s-a întîmplat! Aici n-ar mai fi decît un singur lucru de făcut, spuse bătrînul, și un zîmbet ghiduș îi înflori sub mustața căruntă.

— Care? întrebă mașinal tînărul.

— Să te însori cu mine. Sînt sigur însă că nici acest *modus vivendi*[1] nu-ți convine.

Cuvintele acestea îl făcură în sfîrșit și pe János să zîmbească.

— Pe urmă, vezi, ce-i drept Piroska nu ți-a scris, dar crede-mă că a vrut s-o facă. Întîia corabie prin care îți trimitea bilețelul, atrăgîndu-ți atenția să nu te duci la Bernyés fiindcă vei fi prins, ea, cu mîna ei, a pus-o pe apă. Eu, zărind corabia, am ridicat-o, am transcris bilețelul fără știrea Piroskăi, iar ei nu i-am mai dat voie niciodată să meargă acolo. De altfel am îngrădit pîrîul.

— Și credeți că n-ar avea nimic împotriva mea?

— Dacă cred? Păi sînt nebun să mă încurc ani de

[1] Fel de a trăi (în lb. latină, în original — n.r).

zile în corespondență cu un student, așa de florile mărului? Cu atîta osteneală puteam să-i scriu și episcopului de la Kassa, care are mai multă glagorie decît tine și mi-e și ceva rubedenie. Eu însă știam că fata te iubește.

— Ah, doamne, dacă ar fi adevărat, oftă János.

— Pe ce vrei să ne prindem că e adevărat?

— Cum s-ar putea afla?

— Întrebînd-o.

— Dar cînd?

— Chiar acum.

— Aici, în fața mea?

— Chiar în fața ta.

— Nu, nu — protestă contele — aș muri dacă mi-ar spune că nu mă iubește.

— Ei pe dracu. De ce să mori?

Apoi deschise o ușă. În fața ochilor le apăru un șir întreg de odăi.

— Piroska — strigă bătrînul — ia vino-ncoace!

Nu trecu nici un minut, ba nici o jumătate de minut, dar tînărului i se păru o veșnicie pînă cînd din odaia de alături se auzi un foșnet de rochii. Ca la un îndemn necunoscut, contele János își închise ochii. Simți adierea răcoroasă ce însoțea foșnetul și razele soarelui ce năvăleau ca un șuvoi de aur prin crăpăturile jaluzelelor verzi.

Apoi o voce dulce răsună:

— Iată-mă, tăticule, ce dorești?

János deschise brusc pleoapele și, întocmai cum adineauri i se părea că vede, deși avea ochii închiși, acum, cu ochii deschiși, credea că nu mai vede nimic.

Doar ca prin ceață o zărea pe Piroska stînd în ușă, ca o arătare. Parcă nu era vie, parcă nu era decît portretul ei, coborît de pe perete și încadrat în pervazul ușii. Numai haina-i era alta. Era îmbrăcată într-o rochie simplă de stambă, cu mînecile suflecate

pînă dinsus de coate, şi încinsă cu un şorţ alb. Dar ce bine-i şedea ! Braţele, albe ca floarea de cireş, îi atîrnau molatic, parcă ar fi fost frînte, şi capul îi era plecat, iar gîtul de asemenea părea frînt. Şi totuşi ce frumoasă era !

— Te-am chemat, inimioara mea, fiindcă trebuie să hotărîm asupra unui lucru foarte serios. Vino mai aproape. Dar ce curios eşti îmbrăcată !

Piroska îşi privi rochia, şorţul, mîinile şi faţa i se împurpură. Apoi începu să-şi desfacă mînecile.

— Am avut ceva treabă în bucătărie, cu Frida — îngăimă — şi nu ştiam... o, doamne !

— Ei, ce-i ? Vrei s-o ştergi ? Crezi că scapi aşa de uşor ? Haide, hai... Apropie-te... aici lîngă mine !

Fata se opri în spatele tatălui său şi se înălţă puţin din călcîie ca să-şi poată propti bărbia pe umărul lui ; în felul acesta nu se vedea decît o frîntură din mutrişoara ei. Odată ascunsă după zidul de apărare, aruncă pe furiş o privire asupra musafirului.

— Ghici de ce a venit contele Buttler ?

— Nu ştiu, tăticule, nu ştiu, răspunse ea încet, cu glasul înăbuşit.

Buttler făcu un pas înainte, maşinal, clătinîndu-se ca un somnambul şi fiindcă simţea că trebuie să rostească ceva, începu să-şi mişte buzele. Bătrînul însă îi făcu semn să tacă.

— Mda. Am să-ţi spun eu. Vrea să te ia în căsătorie. Te miri, ai ? Acum, eu ce să zic ? Mărită-te, dacă-l iubeşti ; dacă nu-l iubeşti, nu te mărita. Răspunde-mi cum te îndeamnă inima.

Fata îşi coborî instinctiv capul, parcă s-ar fi pitit după un paravan, făcîndu-se mică în spatele bătrînului.

În liniştea ce urmă, inimile se auzeau bătînd.

— Ei, nu fi copil, răspunde !

Piroska îşi strînsese buzele şi tăcea. Nu se auzea

decît tictacul bătrînului ornic din perete; pendula se legăna leneşă.

— Ei, ce-i, de ce nu răspunzi? Ce te ascunzi după spatele meu? Ce-s eu? Ungher? Fugi de-acolo! Să ştii că m-am supărat.

Făcu cîţiva paşi spre fereastră. Fata rămase descoperită, cum rămîne floarea plăpîndă cînd iei beţigaşul de lîngă ea. Se simţea ciudat de singură şi de părăsită... Nici crinul mîndru nu e cîteodată decît un biet crin tremurător...

Se duse năucă după bătrîn şi îşi ghemui capul pe pieptul lui.

— Vai, mi-e ruşine, mi-e aşa de ruşine, şopti fata cu vocea stinsă.

— Poate că nu te-ai hotărît încă. Sau să-ţi mai dau răgaz să te gîndeşti?

— Nu.

— Ce vrei să spui? Că nu te-ai hotărît, sau că nu vrei un timp de gîndire?

— Nu ştiu, nu ştiu, repetă ea ca prin vis.

Răbdarea bătrînului era pe sfîrşite, fruntea începu să i se încreţească.

— O, fricoasă mică, cum ţi-ar sta ţie ca nevastă? Eşti abia un copil. Văd şi eu într-adevăr că ne-am pripit. E şi ăsta un răspuns. Dacă l-ai iubi pe Buttler, ţi-ai învinge sfiala, căci dragostea e mai tare decît sfiala. Am isprăvit. Poţi pleca, dacă vrei, în camera ta.

Dar fata se lipi strîns de pieptul tatălui său. Apoi deodată îi îmbrăţişă gîtul şi începu să-i tragă capul mare spre gura ei. Bătrînul mormăi ceva: cică cerceii de granate l-ar fi zgîriat.

— Numai că în rochia asta mi-e aşa de ruşine, murmură copila.

— He-he-he-he, rîse cu poftă bătrînul. O, prostuţo, prostuţă mică (şi o sărută pe gură). Zici că în

rochia asta ţi-e ruşine. O, Evă, Evă, buclucaşă mai eşti ! Cîte năzdrăvănii ai sădit în neamul tău ! Ei, du-te şi îmbracă-te cum îţi place ; dar stai, nici nu e nevoie să răspunzi : dacă îl iubeşti pe Buttler pune-ţi în păr un trandafir roşu, dacă nu-l iubeşti, unul alb.

Piroska o zbughi pe uşă. Buttler oftă : „N-o să se întoarcă..." Din a treia odaie se auzi un cîntec vesel, adus nu de mult de la Paris :

La Grenoble, în poarta cetăţii,
O vrabie ciripea de zor, ciripea,
Tra-la-la-la, tra-la-la-la !
Era tocmai în crucea amiezei,
Dar mica poznaşă nici că se sinchisea.

Cîntecul se mai auzi o bucată de vreme, tot mai şters, tot mai încet, pînă ce se stinse de tot.

Bătrînul îşi curăţi pipa, apoi o umplu cu tutun. Buttler tăcea, cufundat în visuri, legănîndu-se între nădejde şi deznădejde. Gîndurile îi alergau cu o iuţeală ameţitoare prin cap. „Acum se îmbracă, acum îşi pune corsetul, rochia, acum o trimite pe cameristă în seră să-i aducă repede un trandafir. Dar de care ? Alb sau roşu ? Camerista ştie. Fericită cameristă ! Se uită nerăbdător la ceas. Cît zăboveşte ! Dar poate că nici nu mai vine ; trimite doar vorbă prin servitor că o doare capul."

— Şi cam cînd crezi c-ar trebui făcută nunta ? întrebă bătrînul, legănîndu-şi pipa cu ciubuc lung, pentru ca iasca să se încingă mai bine.

Buttler tresări :

— Aţi spus ceva ?

Dar între timp iasca jilavă se stinsese. Bătrînul începu să mocoşească din nou cu cremenea şi asta e o treabă atît de serioasă, încît nu-i îngăduie unui fumător să fie atent şi în altă parte.

În aceeași clipă se deschide ușa și în odaie intră Piroska. Dar ce să vezi. Se întorsese exact în aceeași rochie în care ieșise, atît numai că un trandafir roșu îi rîdea parcă în păr.

— Va să zică asta ți-e faimoasa găteală! se răsti la ea bătrînul, clătinînd din cap.

— Da, tăticule, fiindcă mi-am adus evantaiul.

— A, da, evantaiul. Firește. Asta-i lipsea. Evantaiul, îndărătul căruia te poți ascunde, cu sfială, cu grație, mai bine decît în spatele umerilor părinteşti. Ei da, evantaiul, această armă mică și perfidă îți dă curaj. Și într-adevăr, Piroska nu mai era timidă de loc; în orice caz nu părea.

— Ah, femeilor, femeilor — strigă bătrînul, ridicîndu-și ochii la cer — ce poame îmi sînteți! După cîte văd, ai venit înarmată. Și ai adus și declarația, da, dar ca pe o bijuterie de preț, ai înfipt-o în păr.

Apoi clipi vesel din ochi spre Buttler.

— Ei, ce spuneam? Acum du-te și sărută-ți logodnica.

Buttler se îndreptă spre ea cu pași nesiguri, cu fața transfigurată. Fata făcu de asemenea un pas spre el, își aplecă fruntea în fața lui și-i spuse, cu vocea puțin voalată:

— De acum, ia-ți trandafirul.

Buttler îl scoase cu mîna tremurătoare din buclele minunate, de culoarea inului.

— Mulțumesc.

Sărută locul unde stătuse floarea. Apoi și-o înfipse cu grijă la butonieră, iar fata își plecă lin capul pe pieptul lui, acolo unde se găsea acum trandafirul.

Bătrînul se apucă din nou să-și legene luleaua cu iască încinsă și întrebă încă o dată:

— Ei, da, da, cam cînd credeți că ar fi bine să facem nunta?

Capitolul IX

COANA MARE IN ȚINUTĂ DE GALA

Nunta? Cine se gîndește acum la așa ceva? Sorocul jinduit e deocamdată numai pe drum; va veni el mîine-poimîine, dar pînă una alta tinerii sînt fericiți cînd se privesc, cînd stau mînă-n mînă, cînd János simte atingerea ușoară a rochiței de stambă, cînd o șuviță se desprinde din părul fetei și contele o îndreaptă cu mîna lui. Toate acestea sînt încă dulci, neprețuite trufandale. Dar puzderia de întrebări și răspunsuri, care mai de care mai savuroase și mai șirete? Vorba vine șirete, căci și-un țînc le poate ghici.

— Îți mai aduci aminte de ziua cînd mi-ai dat ouăle de pasăre, în pădure?

— Cum să nu-mi aduc aminte, doar atunci te-am îndrăgit.

— Și eu tot atunci.

— Zău?

— Cum, nu mă crezi?

— Ba da, ba da, uite, te cred, numai să nu te mai văd că privești așa de încruntat.

— Așa? Va să zică nu-ți plac ochii mei?

— Da de unde! N-am spus asta!

Ar vrea să știe tot, să afle tot. Ca niște copii care se joacă în apă și ling toate pietricelele colorate să vadă dacă nu-s cumva bomboane.

— Și, spune drept, mica mea Piroska, la ce te-ai gîndit cînd m-ai văzut?

— Păi, la început am crezut că... ce-am crezut, doamne sfinte?... Am crezut că ai venit să mă stropești.

— Ai dreptate, azi ar trebui să te stropesc. Vrei?

— Ce-ți trece prin minte? Nu se obișnuiește între... cum îi zice?... Doar știl...

— Și, zău, numai la stropit te-ai gîndit? Mărturisește, nu ai bănuit nimic?

— Să-ți spun adevărul?

— Spune-mi, o rugă domol, cu vocea caldă, contele János.

— Îmi dădeam seama cam ce vrei.

— Prin urmare bănuiai că te iubesc?

— Am auzit de la fierar.

— De la fierar? Cum se poate?

— Fierarul mi-a spus că te-ai dus la el să-ți ascută toporul cu care tăiai lemne în locul meu. Asta m-a mișcat.

— Mi-am cîștigat așadar pîinea cu securea, ca zilerii.

— Ce? se strîmbă Piroska, îmbufnîndu-se. Eu sînt pîine pentru dumneata?

— Vai de mine, ești ca turta dulce, vreau să spun că ești fericirea mea. Iartă-mă, te rog!

Așa că, vedeți dumneavoastră cîte și mai cîte trebuiau limpezite. Între timp logodnicii se supără, se bosumflă, se ciondănesc și iar se împacă. Dar cele mai fericite clipe de pe pămînt sînt atunci cînd bătrînul boier se apleacă peste ultimul din cele o sută de sertare ale scrinului și se apucă să scotocească după un ciubuc nou. Cît timp cotrobăiește nu se uită nici în dreapta, nici în stînga, și s-ar putea săvîrși cu ușurință un mic atentat. Cine a gustat o dată din mierea aceasta e pierdut pentru orice treabă serioasă. Pînă acum se priveau ochi în ochi — sufletele lor se cufundau pînă în adîncuri. Sau se desfătau privindu-și obrajii cînd palizi, cînd învăpăiați. Acum însă e cu totul altfel. Acum îl pîndesc pe bătrîn — el este personajul principal — care cînd privește la o

parte, cînd își aruncă ochii spre geam să vadă dacă nu cumva s-a înnourat (Ce prostie! Doar nu-i nici urmă de nor pe cer!). A treia fază urmează cînd se lasă noaptea și se apropie ora culcării, iar tînărul trebuie să spună „noapte bună, visuri frumoase"; să plece și să se despartă de Piroska. Un adevărat chin! În prima zi treacă-meargă, dar din ziua a doua începe să încolțească o pornire de revoltă în suflet. Și ce repede crește iarba răzvrătirii! Dar cum să nu crească, dacă o încălzește soarele dragostei! Visul minunat de pînă acum devine apăsător, începe să se nască întrebarea: cînd o să fie nunta?

Păi, cînd să fie? Înainte de sfîrșitul lui iunie în nici un caz, căci dacă e vorba ca János să ajungă un om cu rostul lui, trebuie să-și termine studiile. La drept vorbind, cununia s-ar putea face și la Rusalii, dar ar fi, totuși, prea nu știu cum. Gîndiți-vă: soțul Piroskăi, un student, iar ea nevastă de student! Te pomenești că studenții mai bătrîni ar fi în stare chiar să scrie vreun pamflet la adresa lor. E adevărat că lui János i-ar da mîna să-și lase baltă studiile, nici să nu mai dea pe la Patak, căci un Buttler e un om făcut și fără știință, ba chiar de cînd s-a născut, dar ce-ar zice profesorul Kövy, care ține atît de mult la el? Iar ticăloșii de studenți ar face și despre asta o satiră în versuri. Așa că tot mai bine e să amîne nunta pe la sfîrșitul lui iunie, de sfinții Petru și Pavel.

Se învoiră. Firește că pînă atunci o să curgă multă apă pe gîrlă, dar și de lucru o să aibă berechet. Se pomeniră deodată cu o mulțime de griji. Trebuiau anunțate prin scrisori rudele, trebuiau comandate, la Kassa și la Viena, nenumărate mărunțișuri pentru trusou. Chiar a doua zi un călăreț plecă la Patak, pentru a-l înștiința pe Fáy István, tutorele lui Buttler, care răspunse numaidecît prin două epistole

frumoase adresate logodnicului și logodnicei, trimițîndu-i contelui, spre uimirea lui, actul de majorat, pregătit din vreme și păstrat cu grijă într-un sertar, precum și consimțămîntul și urările lui părintești. Ar fi venit chiar el ca să-și sărute nepoțica dacă reumatismul din picioare nu l-ar țintui la pat. În starea în care se găsește, se mulțumește să-i trimită vestita salbă de smaragde pe care conții Buttler obișnuiesc s-o dăruiască logodnicelor lor. Salba aceasta — spunea el în post-scriptum — a aparținut cîndva mamei lui Carol al XII-lea, regele suedezilor, și se povestește că aduce mult noroc femeii care o poartă.

Același călăreț trebuia să treacă și pe la giuvaergiul Bujdosó Mihály și să aducă de acolo două verighete groase de aur, una mai mare și alta mai mică.

Un al doilea călăreț se repezi cu o altă scrisoare a tînărului conte la Bozos; în ea erau cuprinse instrucțiunile pentru administratorul moșiei: să se apuce fără zăbavă, necruțînd nici bani, nici osteneală, de înfrumusețarea castelului și a parcului, deoarece la sfîrșitul lunii iunie va veni la Bozos, unde se va statornici. Iar grădinarul să sădească multe flori, fiindcă el, Buttler, va aduce cu el pe cineva care iubește florile. Mai cu seamă să sădească multe scînteioare, pe întinderi mari, printre copaci. Domnul administrator să nu uite nici de eleșteu, care trebuie să fie curățat și umplut cu pești. De asemenea domnul administrator să ia legătura cu domnul Nogáll Ferenc, administratorul moșiei Párdány, precum și cu ispravnicul moșiilor din Ardeal, domnul Gábor József, pe unde se găsesc multe privighetori: o parte din acestea să fie mutate în parcul de la Bozos, pe care-l vor înfrumuseța cu cîntecul lor, și multe altele.

Horváth rîdea de se prăpădea citind scrisoarea pe care noul moşier i-o arătă.

— Tare aş vrea să ştiu cum vor fi mutate privighetorile tale şi dacă vor cînta frumos. Iar cît priveşte lacul, ai uitat un amănunt. Împăratul Heliogabalus, cînd s-a însurat, a umplut un lac întreg cu ulei de trandafiri, încît întreg ţinutul era înmiresmat cale de-o poştă de jur-împrejur.

— Să-l umplu şi eu?

— Nu ţi-e bine? Atîta ulei de trandafir nu s-ar găsi azi în toată lumea. De altfel ţi-ar înghiţi toată averea şi pe deasupra şi pe a mea.

Trecuseră trei zile de cînd János era un om fericit şi poate că între timp au ajuns la destinaţie şi scrisorile pe care Horváth le trimisese rudelor, vestindu-le fericitul eveniment. Faţă de familia Bernáth însă, logodnicul îşi păstra taina. Sosi în sfîrşit şi ultima zi: mîine, în zori, studenţii trebuiau să plece la Patak. Mătuşa pregătea merindele de drum: cozonacii şi o gîscă friptă, dar ai casei încă nu ştiau nimic. Lui János îi era destul de greu, se temea însă de clipa neplăcută a explicaţiilor, ştia că alde Bernáth nu-l au la inimă pe răchier; de doisprezece ani rupseseră orice legătură cu el.

Şi totuşi, nu putea pleca fără să le spună o vorbă bunilor bătrîni. Dar cum să facă să nu-i amărască prea mult şi să scape cît mai uşor? Se strecură, şiret nevoie mare, în bucătărie, unde coana mare trebăluia (chiar în clipa aceea îi trăsese o palmă rîndaşului care strivise un pui de găină.)

— Iaca, tocmai frigeam gîsca asta pentru voi, dragul meu. E singura care a crescut ca prin minune şi s-a îngrăşat aşa de frumos, spre ghinionul ei. Dac-aş fi putut s-o mai îngraş cîteva zile, ar fi ajuns departe, dar ce să-i faci, profesorii nu aşteaptă. Ia uită-te ce frumos s-a rumenit în cuptor...

— Mulțumesc, mătușă; nu-s curios.

— Știu, strengarule. Vă opriți la alde Döry, la Olaszröszke. O să se-ntindă o masă mare, nu-i așa? Bagă de seamă să nu ți se aprindă călcîiele după fata aceea drăguță.

— Am trecut de astea, mătușico.

— Ce spui? întrebă coana mare cu o smucitură din cap.

— Am spus că nu mă mai iubești.

— Ei, ei, dragul meu, cum poți vorbi asemenea nerozii. Cînd ți-oi arde una cu linguroiul ăsta...

— Nici nu te mai uiți la mine, se văietă, viclean, contele János.

— Cum să nu mă uit, băiete dragă. Doar și acum la tine mă uit.

— Dar pun rămășag că mîna nu mi-ai văzut-o de trei zile.

— Ce? Te-ai lovit cumva la mînă?

— N-ai văzut ce am pe ea.

— Nu cumva ai bube?

— De loc. Ia uite aici, mătușă dragă.

Și, ca un copil lăudăros, își întinse mîna dreaptă: în inelar, alături de inelul cu sigiliul familiei, împodobit cu pietre de rubin, strălucea o verighetă netedă.

Lingura de lemn căzu din mîna doamnei Bernáth, care văzînd una ca asta holbă speriată ochii.

— Și cui vrei să i-o dai?

— N-o dau nici mort! Pe asta am primit-o.

— De la cine?

János zîmbi șiret.

— Ghici, mătușă dragă.

— Asta mi-ar mai trebui acum, să-mi pierd vremea cu ghicitul! Ba o să-ți trag o chelfăneală cu bățul ăsta, dragul meu, cum n-a mai păpat un conte neam de neamul lui. De aia te-am crescut și te-am cocolit de cînd erai de-o șchioapă?

Ochii ei dulci și buni se umplură de lacrimi.

Contele János începu să-i sărute mîinile, ca s-o îmbuneze. Apoi se aplecă la urechea ei și îi șopti numele drag care cuprindea tot clinchetul aurului și argintului, toată strălucirea nestematelor și toate melodiile lumii: „Horváth Piroska, Horváth Piroska."

Fără a-i da vreun răspuns, mătușă-sa îi făcu semn s-o urmeze în odaia ei. János încremeni: nu cumva vrea să-l pună în genunchi, pe așchii de lemn, ca odinioară, cînd era mic?...

— Povestește-mi tot, cum s-a întîmplat, îi porunci rece, aproape trufaș, bătrîna.

János îi povesti totul, totul, de la început pînă la sfîrșit.

— Și astea s-au petrecut alaltăieri?

— Da.

— Și te-a lăsat inima să taci atîta vreme?

— Păi mi-a fost destul de greu, fiindcă biata Piroska a vrut să vină cu mine, dar eu n-am îndrăznit să vă povestesc.

— Rău ai făcut. Chiar de-ai fi luat o fată de hingher, din moment ce ea e a ta, e și a mea. Și zici că a vrut să vină și ea, sărăcuța?

— Da.

— Și tu ce i-ai spus?

— Că mă tem că n-ar fi bine văzută.

— Cum? Ai fost în stare să-i spui una ca asta? sări coana mare mînioasă, repezindu-se la ușă: Panna! Adă rochia neagră de mătase!

— Nu cumva vrei să te duci la...

— Ba uite că vreau, și chiar în clipa asta; fără ea nu mă-ntorc nici în ruptul capului.

Contele János o privea uimit: cine e femeia aceasta? E mătușa lui, sau — începu să creadă în toate minunile — a înviat blînda figură al cărei

portret atîrnă pe perete în castelul din Bozos și care murise dînd viață unui copil, răscumpărîndu-i viața prin moartea ei.

Era mătușa Bernáth, firește, dar János o confundă și îndemnat parcă de o putere tainică îi sări de gît.

— O, mamă, dulce mamă, șopti și ochii i se umeziră.

Iar coana mare se îmbrăcă în adevăr ca pentru zile mari. Își așeză buclele frumos, după modă, își luă rochia de mătase, își stropi batista cu apă de trandafir, își puse brățările cu diamante și cerceii cu perle negre — se spunea că numai coroana britanică este bătută cu asemenea nestemate — apoi îi porunci husarului să o urmeze ducîndu-i manteluța neagră cu dantele la o distanță de patru pași, călcînd milităreşte, fără a rămîne în urmă sau a se apropia mai mult decît trebuie. „Să nu te pună păcatele să greșești, nătărăule, că uite, cu umbrela asta îți crăp capul drept în două!"

Pe cît de simplă era mătușa acasă, pe atît știa să fie, cînd voia, cucoană de lume mare. Nici la curtea împărătească nu s-ar fi făcut de rușine.

János aștepta cu nerăbdare în cerdac s-o vadă ivindu-se cu Piroska, dar degeaba. Trecu și timpul gustării de după-amiază și mătușă-sa tot nu se arăta. Ce-o fi făcînd acolo atîta vreme? Începu să scapete și soarele. Adineauri încă razele lui alergau vesele pe leandrii aliniați în ciubere, dar iată că acum vrea să plece, nu mai așteaptă... Și lui János i se părea atît de ciudat, atît de nefiresc că soarele nu vrea s-o aștepte pe Piroska.

Între timp bătrînul Bernáth sosi împreună cu Zsiga de la cîmp. Întrebară firește numaidecît de coana mare.

Ce să le răspundă? Cu neputință să le ascundă adevărul.

— S-a dus la alde Horváth.

— A înnebunit? întrebă, scurt, bătrînul Bernáth.

— Da de unde; eu am înnebunit, dragă unchiule. Se apucă să povestească încă o dată taina lui: s-a logodit cu domnișoara Horváth. Acum, a doua oară, nu-i mai venea greu (cu ce nu se deprinde omul!), ba la drept vorbind, simți o adevărată plăcere să se oprească la toate amănuntele.

Bătrînul, un om foarte zgîrcit la vorbă, nu-i răspunse decît atît:

— Ei, *canis mater!*

Zsiga rămase însă cu gura căscată de mirare.

— Ca-n poveşti! Şi eu să nu prind de veste! Te-ai ascuns şi de mine! Ei, aşteaptă dar, fătarnicule!

— Iartă-mă, dragă Zsiga, dar nici eu nu ştiu bine cum am ajuns aici! Sînt întocmai ca un somnambul care habar n-are cum s-a cocoţat pe turla bisericii.

— Spune-mi, bătrînul Horváth te-a pus să dezlegi vreo şaradă?

— Da, una singură, pe care tot el a dezlegat-o. Eu îi trimiteam Piroskăi scrisorile cu ajutorul unor corăbioare de hîrtie purtate de pîrăul din grădină şi pe aceeaşi cale îmi răspundea şi Piroska. Timp de cinci ani. Acum, după ce ne-am declarat dragoste, m-am înfăţişat la tatăl ei aşa cum ne-am înţeles prin scrisori. Şi ce să vezi: am rămas trăsnit cînd bătrînul mi-a povestit că Piroska habar n-are de schimbul ăsta de scrisori! El a fost cel care a purtat corespondenţa cu mine timp de cinci ani. Voia să ştie ce fel de om e viitorul soţ al fetei.

— I-auzi! mormăi bătrînul Bernáth. Aflaţi că un om care ştie să fie un tată atît de bun nu poate fi un oarecare.

Povestea asta îi plăcuse mult. Se ridică din fotoliul căptuşit cu perne, de al cărui picior, în forma

unei labe de leu, era proptit veşnic ochianul, pentru ca, de cîte ori avea poftă, omul să-şi poată vedea iobagii ce trudeau la cîmp. Se sculă, începu să se plimbe de colo-colo prin cerdac, mormăind, discutînd ceva cu el însuşi. Din cînd în cînd se auzea cîte un crîmpei de vorbă.

În comitat i se zicea „Bernáth cel drept". Era mîndru de acest nume. Dar acum se întreba: L-a meritat oare totdeauna? Nu l-a judecat oare greşit pe acest Horváth?

În sfîrşit coana mare sosi fără Piroska, dar veselă, vioaie, sprintenă ca o zvîrlugă. Urcă scările în grabă, uşor, de parc-ar fi fost o mireasă.

Bătrînul îi ieşi înainte cu paşii lui mărunţi, glumeţ, ca şi cum n-ar fi ştiut nimic.

— Pe unde ai umblat, mămucă?

— *„Pe sub grădini, tătucă"*, răspunse coana mare ca-n poezioara din copilărie.

— Şi ce ai văzut, mămucă?

— Ce să văd, tătucă? Am văzut că mari dobitoci sîntem noi amîndoi.

— Ei, ei, cum adică?

— Fiindcă ne-am bătut joc de vecinii ăştia cumsecade, i-am neglijat, i-am dispreţuit, în loc să ne fi bucurat de ei o viaţă întreagă.

Şi fiindcă bătrînul era frămîntat tocmai de gîndul acesta, nu se simţi la largul lui că i-l aminteşte şi nevastă-sa. Ce se amestecă una cu „părul lung şi mintea scurtă" în gîndurile lui? Se grăbi să schimbe discuţia.

— Ei, ei, dragă mămucă, şi ce-ai mai văzut?

— Am mai văzut că Zsiga al nostru e un mare nătăfleţ, care stă cu mîinile în sîn, în timp ce vecinul îi suflă tot ce-i mai scump, mai frumos şi mai de preţ în ţinutul acesta în care de cînd lumea floarea recoltei era a familiei Bernáth.

La aceste vorbe amîndoi Zsiga, atît cel bătrîn cît și cel tînăr, izbucniră în hohote, numai contele János se foi neliniștit pînă ce, foarte timid, se hotărî să întrebe :

— Dar „recolta" de ce n-a venit ?

— O să vină îndată ; mi-a făgăduit. Doar să se îmbrace și să dea de mîncare păsărilor. O să ia cafeaua cu noi. Hei, Örzse, Panna, Borka ! Un' — doi — trei ! Încălzește, drăguțo, un castron cu lapte ! Iar tu vezi dacă avem destulă cafea prăjită. Ia ceștile cele frumoase de pe dulăpior și pune masa în odaia domniței (odaie în care coana mare nu-i poftea decît pe musafirii cei mai de soi !). Nu uita : fața de masă de damasc !

Apoi se apucă și ea de treabă, alergînd de colo-colo, de la un scrin la altul și de-acolo în cămară. Peste tot găseai numai lucruri bune. Ici o pungă de pișcote, dincolo în cămară cîțiva ciorchini de struguri, în fundul unui scrin niște bomboane fine de la Nelweiss, vestitul cofetar al curții imperiale de la Viena, trimise acum trei ani de conul Lónyay Mihály pentru nunta de aur.

Tot fîțîindu-se în dreapta și în stînga se pomeni piept în piept cu bătrînul ; drumurile li se încrucișară tocmai pe pragul sufrageriei și coana mare era cît pe ce să-l răstoarne pe dumnealui, drept care, spre a-l îmbuna, îi mîngîie în fugă barba albă : „Ei, nu te supăra, moșule. Mai bine împacă-te cu Horváth, că-i om bun și de înțeles."

Bătrînul zvîrli cît colo, mînios, mîna care-l mîngîia :

— Mai bine vezi-ți de treburi și nu te-amesteca ! Ce știi tu ?

— Dar e un om așa de bun, crede-mă ! S-ar bucura și János.

— Măcar dacă n-ar fi fiert rachiu... mormăi bătrînul.

— Ei şi ce-i dacă a făcut rachiu? Ce mare păcat găseşti în asta? Da eu cîte şotii nu ţi-am făcut o viaţă întreagă şi tot mă iubeşti.

— Dar tu nu umblai cu cioara vopsită.

— Vorba vine. Cînd erai bolnav, îţi făceam sarmale cu carne de viţel şi ţiparii ţi-i frigeam în unt, iar cînd căutai să mă descoşi, mă juram că e untură de porc.

— Bine, bine, crezi că nu te cunosc? Ai fi în stare să mă otrăveşti.

Atîta i-a trebuit. Cînd auzi una ca asta, pe coana mare o podidiră pe loc lacrimile de parc-ar fi pornit şuvoaiele repezi ale unui izvor. Bătrînul se grăbi s-o dreagă; frumoasa invitată pe care o aşteptau nu trebuia s-o găsească cu ochii plînşi.

— Nu mai plînge aşa, te rog. Ştii că nu pot îndura să te văd plîngînd. Îţi cunosc eu politica şireată. Bine, am să mă mai gîndesc la chestia asta cu Horváth.

Nu peste mult sosi şi Piroska însoţită de domnişoara Frida, şi bătrînul boier se purtă cu ea atît de frumos, încît bătrînei îi sălta inima de bucurie: „Ce om bun e bărbatul meu!" La masă el îi turnă apă în pahar, el îi ridică şervetul care îi căzuse, el o distra cu tot felul de istorioare. Nu lăsa pe nimeni să vorbească cu ea, aşa că în cele din urmă contele János începu să se supere: „Ei, ei, văd că vrei să-mi iei logodnica". Auzind aceste vorbe, bătrînul păru că o lasă mai domol şi intră la tocmeală cu János: fie, i-o cedează, în schimbul unei sărutări... dată de Piroska, firește. După multe tărăgăneli János hotărî să i se acorde din visterie sărutarea şi Piroska nu se împotrivi: încolăci cu braţele-i albe ca spuma

capul zbîrlit al bătrînului şi îi sărută zgomotos faţa rumenă.

Dar bătrînul, nemulţumit, nu se dădu bătut nici acum. Nici gînd nu avea să dea îndărăt! Nu se clinti de lîngă Piroska; îi aşeză un taburel sub picioare, îi arătă colecţia de raritaţi, povestindu-i istoria fiecărui obiect, îi dărui pe loc un portret al Mariei Antoineta, pictat pe os, care-i plăcuse foarte mult fetei.

— Mi-ai face o mare plăcere dacă l-ai primi, nepoată dragă.

Apoi aduse corsetul principesei Rákóczi şi nu se lăsă pînă n-o făcu pe Piroska să-l încerce, firește peste rochie, deşi şi-aşa îi era prea mare.

Rar i se întîmplă chiar unui rege să aibă un astfel de prilej fericit (doar croitorii se bucură din cînd în cînd de un asemenea chilipir). Să atingi formele acelea splendide, umerii aceia mici, gîtul, şoldurile, mijlocul feciorelnic... Buttler îşi muşca buzele cînd se gîndea că bătrînul ar fi putut să-l lase pe el să se ocupe de fată: el, în locul bătrînului, n-ar da-o nici pe-o moşie! Pe coana mare însă n-a răbdat-o inima să nu-i spuie, prefăcîndu-se că-i mînioasă: „Ei, ei, ştrengar bătrîn!" la care ochii bătrînului sclipiră ca doi nasturi de diamant într-o pungă de piele zbîrcită.

Cu atîtea nebunii vremea trecu atît de repede, încît nici nu băgară de seamă că servitorii aşezaseră lumînările aprinse pe masă. Văzîndu-le, domnişoara Frida se sperie, aducîndu-şi aminte că au stat mai mult decît fuseseră învoite. Aşa că întreaga familie Bernáth se urni din loc, pregătindu-se să-i conducă acasă pe oaspeţi. Dar bătrînul nici acum n-o slăbi pe Piroska. Îi întinse braţul, astfel că Zsiga şi János, vrînd-nevrînd, trebuiră să se mulţumească cu domnişoara Frida. János bombănea într-una:

— Ei, poftim, a trecut şi ultima seară şi nici nu m-am putut apropia de logodnica mea.

Se întunecase de-a binelea; Horváth, care ieşise în întîmpinarea fetei, nu-i recunoscu pe însoţitori decît cînd ajunse faţă-n faţă cu ei. Cei doi bătrîni se priviră o clipă şovăind, dar coana mare făcu un semn din sprîncenele-i puternice, încruntate, şi poate că tîlcul acestui semn Bernáth îl înţelese chiar prin întuneric, căci deodată îi întinse mîna lui Horváth.

— Bună seara, vecine!

— Bună seara! răspunse acesta, încet, aproape cu sfială.

În sfîrşit, fata rămase singură şi Buttler nu scăpă prilejul de a se strecura lîngă ea. Îi cuprinse mîna cu mîna lui: parcă s-ar fi atins de un cuib cald şi moale.

— Scrie-mi cît se poate de des, îi şopti fata.

— O să fie frumos mîine, rupse bătrînul Bernáth tăcerea, ridicîndu-şi ochii la cer unde, în mii de locuri, ca-n basme, se aprindeau stelele. O noapte minunată pentru călătoria studenţilor noştri.

Piroska oftă. Horváth repetă maşinal:

— Da, pentru călătorie.

— Iar o să fiu orfan — continuă bătrînul Bernáth, cu melancolie — iar n-o să am băiat.

— În fiecare zi, îşi întregi Piroska porunca de mai sus.

— Nici eu n-o să mai am multă vreme fată, răspunse bătrînul Horváth.

— Adevărat, adevărat — observă, cu glasul frînt, moşierul cel trufaş — nici tu n-o să ai.

Cum răsuna în aer acest „tu", cum răspundeau, ţîrîind, zîzîind, în iarba grasă din faţa porţii, mii de greieri, milioane de gîze! O boare trecu printre crengi, scuturîndu-le. Parcă s-ar fi mişcat oasele

străbunilor. Dar de fapt numai firea simți întîmplarea nemaiauzită cînd vlăstarul sutelor de oșteni căliți în lupte i-a vorbit cu „tu" fabricantului de rachiu.

Capitolul X

NENEA TÓTH BÎRFEȘTE

Odată cu ultimele urări de „noapte bună" poarta se închise; doar o clipă, o mînuță mai fîlfîi cu o năframă albă. Era pentru János. Și János se aplecă sprinten, sărută mînuța și smulse batista albă al cărei parfum îl sorbi pînă acasă. La culcare puse batista sub pernă și, în timpul nopții, avu din pricina ei fel de fel de vise. Era prea scurt timpul pentru atîtea vise! În privința aceasta însă, mica batistă nu-l putea ajuta. Dar parcă odată cu ea venise și stăpîna ei... Se făcea că János și Piroska locuiau împreună într-o colibă mititică. Piroska gătea de prînz, iar el aținea focul în vatră și cînd poftea o săruta pe mica bucătăreasă... Cînd în sfîrșit prînzul fu gata, contele János se așează la masă, își leagă șervetul la gît, așteptînd ca Piroska să-i aducă din bucătărie farfuria cu supă. Într-adevăr, ușa se deschide. Dar, cea care intră cu farfuria în mînă parcă nu era Piroska, ci o cotoroanță bătrînă, care se opri în fața lui János. János se răsti la ea, răcnind: „Ce cauți dumneata aici?

— Păi am venit să vă trezesc, conașule, să trăiți!

Se cutremură, ridică ochii și văzu că nu e nici Piroska, nici vrăjitoarea, ci feciorul, András, care îi adusese micul dejun.

— Îmbrăcați-vă repede, domnule conte, caii sînt înhămați; domnișorul Zsiga fluieră de mult în cerdac.

E trist, ba chiar foarte trist, dar n-are încotro, trebuie să plece. Trăsura asta are să-i ducă pînă la Olaszröszke, unde se vor opri la Döry, iar a doua zi vor continua drumul pe jos pînă la Patak. Ar fi păcat să obosească telegarii cînd băieţii au picioare destul de zdravene. Aşa sunau îndrumările date de bătrînul Bernáth.

Dar ce nenorocire şi cu negura asta! Nu se mai zăreşte de loc castelul Horváth. Păcat, pentru că Piroska stă cu siguranţă la fereastră. Ceaţa asta îl făcu pe îndrăgostitul nostru să simtă parcă blestemul ce apăsa asupra familiei Buttler.

Contele János fu trist tot drumul, deşi negura începuse să se risipească încet-încet şi soarele se ivise strălucitor. Ce tînăr e soarele de aprilie! Te gîdilă numai, se joacă, scînteiază, dar nu arde. E un copil care nu-şi ia în serios meseria, îi dă voie şi frigului să se amestece în treburile lui. Pe din două: dă şi soarele puţină căldură, dar te pişcă şi frigul. Ziua soarele momeşte florile albe ale pomilor făcîndu-le să se deschidă, iar noaptea vine gerul, îşi încearcă şi el vopseaua albă, aşternînd brumă peste copaci. Şi e bine că pomii nu se pot plînge, căci nu se ştie pe cine-ar fi ocărît mai avan: soarele sau gerul?

În drum Bernáth Zsiga încercă să-i împrăştie gîndurile negre.

— Ce te superi, frate-meu? Eu, în locul tău, aş chiui de bucurie.

— Tu ai altă fire. Pe mine, vezi, viitorul mă înspăimîntă. Simt că se ascunde ceva îngrozitor, ceva monstruos în el. De multe ori am impresia că un munte întunecat stă să se prăvale asupra mea.

— Deşi totul e trandafiriu în jurul tău. Îţi faci închipuiri, asta e.

— Pe urmă, vezi, e greu s-o părăsesc pe Piroska. Nici nu-ţi închipui cît o iubesc.

— Bine, dar nu te desparte un ocean de ea. Poţi să vii s-o vezi cînd vrei. Acum eşti independent. Trebuie să iei viaţa aşa cum e. La ce bun să te pierzi în închipuiri prosteşti? Uite, în curînd o să ajungem la Röszke şi diseară tragem un chef cu bătrînul baron. Priveşte! Se şi zăreşte castelul!

La cotitură, printre plopii uriaşi, se ivi într-adevăr acoperişul ruginiu al castelului Döry.

— Tu ce crezi, ce fel de fată e Döry Mariska?

Contele Buttler dădu din umeri.

— N-am găsit nimic deosebit la ea.

— Parcă ar fi ceva misterios în fiinţa ei.

— Nu ştiu... se poate, răspunse Buttler distrat.

Sufletul lui hoinărea în preajma Piroskăi; încerca în gînd s-o ducă cu el. Din cînd în cînd închidea ochii ca să şi-o poată închipui aievea, dar cînd imaginea se contura, ori Zsiga strănuta — („O, ce prozaic e Zsiga!") — ori roţile se înfundau prin hîrtoape şi trăsura se zguduia, ori vizitiul plesnea din bici şi făptura ei încîntătoare se destrăma.

Nici ţinutul nu-l interesa pe János. Şi treceau prin locuri atît de frumoase, prin văi, peste coline, pe lîngă păduri şi stufărişuri! („Auzi glasul lişiţelor, János? Tic, tic, tic...") Iată, începe să se vadă Hegyalja. De departe, cu mulţimea de araci înfipţi în coasta ei, colina pare o uriaşă spinare de iepure împăiat.

Bătrînul vizitiu se întoarse cu faţa spre cei doi tineri şi le istorisi că pe vremea cînd îşi făcea cătănia în regimentul Benczúr, trecuse odată pe aici, îndreptîndu-se spre Kassa. Ajungînd în acest loc, generalul, contele Kláris (contele Larisch), a ordonat deodată regimentului: „Pentru onor!", „Să-i fi văzut pe flăcăi ce salut au tras viei! Parcă ar fi fost împăratul în persoană. Ei, dar ce-i drept e drept: face cît un împărat."

Cei patru telegari zburau veseli cu caleașca mică, ușoară ca un fulg. Deodată, un om îmbrăcat în haină neagră de postav răsări din crîngul de alături, fîlfîindu-și cu un aer familiar pălăria.

— *Bonum mane praecor!*[1]

— Ho-ho, ho! Ia te uită, cîrciumarul de la Röszke, care n-a vrut să primească banii pentru pui. Oprește, nene Istók!

Smuciți de hățuri, caii se opriră. Studenții îl salutară prietenește pe jupînul Tóth.

— Hai, urcă-te, îl pofti Zsiga. Te ducem pînă acasă. Mai stăm puțin de vorbă. Eu am să trec lîngă vizitiu. Tot mi-a venit cheful să mîn caii.

Nenea Tóth își șterse cu modestie mustățile, apoi începu să explice domol că, fiind obosit peste măsură, n-ar zice ba să meargă cu trăsura boierească, dat fiind că vine pe jos tocmai din satul vecin, deoarece căruța lui și-o încărcase cu nevasta, copiii, două cumnate și plozii acestora — cel mai mic n-a mai avut loc decît în codîrlă — dar că, în ciuda acestor motive, nu poate primi amabila invitație, fiindcă el e nobil și *jurat in verba magistri*[2], adică se ține de vorbele răposatului Dókus Pál, căpetenia nobilimii. „Pe omul nobil îl cunoști după obiceiul de a nu arăta nici mai mult, nici mai puțin decît este". Drept care pentru nimic în lume nenea Tóth nu s-ar urca într-o trăsură cu patru telegari. Să-și bată lumea joc de el pînă la moarte? „Doamne ferește!"

— Da, poate că ai dreptate, încuviință domnișorul Zsiga și chiar și Istók, vizitiul, care totuși adăugă:

— Poate dacă v-ați urca pe capră, lîngă mine... Că de asta nimeni nu se leagă.

[1] Vă poftesc bună dimineața! (În lb. latină, în original — n.r.).
[2] Respectă cuvintele maestrului (În lb. latină, în original — n.r.).

A, asta-i altceva; lîngă vizitiu, asta da, o poate face. Omul se urcă într-adevăr, apoi se întoarse cu faţa spre cei doi tineri ca să poată sta de vorbă cu ei.

În comitatele bogate calitatea echipajului era semnul vizibil al rangului, al distincţiei nobililor. Toate aveau un tîlc al lor. Oamenii înnebuneau după simboluri. În Ardeal hornurile simbolizau ierarhia: erau familii „cu două fumuri", familii „cu un singur fum" şi familii „cu fumul împrăştiat", după cum reşedinţa omului avea unul sau două hornuri, sau fumul se strecura pe unde apuca, prin acoperişul de stuf al cocioabei.

În comitatele sărace, locuite de slovaci, rangul era hotărît după felul copacilor: baronii Révay sau Justh se odihneau sub tei şi brazi; ei nu aveau nevoie decît de umbră; alde Lehoczky sau Rakovszky ţineau nuci, care dau multă umbră, dar şi ceva fructe, iar familiile mai mărunţele aveau pruni, care dau puţină umbră, dar multe roade. Din nefericire, chiar din aceştia, meschina opinie publică nu le acorda decît şapte [1].

În comitatele Zemplén, Szabolcs şi Ung, echipajele hotărau. Alde Bernáth, de pildă, erau familie cu patru cai. Un Bernáth mergea adeseori pe jos, dar în trăsură cu doi cai niciodată. Ar fi fost sub demnitatea lui. Cu doi cai umblau alde Fodor, alde Bóth, Orosz sau Zsitkovszky.

Caii simbolizau rangul, nu averea. Putea să se îmbogăţească şi un nobil cu doi cai, putea să aibă chiar o herghelie întreagă, totuşi, cel puţin în primele două generaţii şi atîta timp cît nu se sălta pe scara rangurilor oficiale sau nu intervenea o căsătorie norocoasă, un moment deosebit de favorabil, nu se cuvenea să înhame decît doi cai la trăsură: pentru

[1] Nobilii mici erau porecliţi „nobili cu şapte pruni" (n.r.).

patru cai lumea i-ar fi scos fel de fel de vorbe. Arivişti şi fanfaroni nu erau încă prin partea locului. Doar cîte un boier polonez de pripas reprezenta soiul acesta.

Firește că, la rîndul lor, echipajele cu patru cai se deosebeau şi ele unele de altele, după fel de fel de nuanțe. Alde Barkoczy umblă cu patru murgi, Perény cu patru negri, Sztáray cu patru armăsari, alde Waldstein sau Majláth cu patru telegari atît de potriviți la culoare, la statură şi la trap, încît dintr-o ochire îți dai seama că au fost aleşi dintr-o mie. Acesta e semnul distinctiv al magnatului. În schimb ar fi de rîs să-i vezi pe Szerencsy, Csathó sau Bernáth făcînd aceeaşi paradă. Au şi ei dreptul la patru cai, dar a-i alege e o treabă mai înaltă, mai subțire. Cei patru cai ai lui Bernáth se potrivesc doar aşa, de departe; printre ei se găseşte o iapă şargă, un negru jugănit, cu o şchioapă mai înalt decît ceilalți, înaintaşul e un brumăriu care nu-şi încape în piele; într-un cuvînt fiecare cal are ceva aparte. Şi pentru ca totul să fie şi mai patriarhal, întreaga familie cabalină e nedespărțită; mînzul tropăie şi el pe alături, cu un clopoțel la gît, ținîndu-se aproape de maică-sa.

— Ei, ce veşti bune pe la dumneavoastră, nene Tóth?

— Păi nu prea sînt — le răspunse cîrciumarul dus pe gînduri — doar că soacră-mea a murit deunăzi.

— Ce spui?

— Da, chiar în ziua de Paşte. Astăzi s-a făcut împărțeala între frați. De acolo vin.

— A lăsat moştenire mare?

— Pică, pică ceva, dar, firește, ar fi fost mai bine dacă aş fi putut să stau în preajma ei cît a bolit. A avut însă popa grijă să i se vîre pe sub piele,

așa că partea cea mai mare a lăsat-o bisericii. Mi-a spus, cînd trăgea să moară: „Nu vă supărați, dragii mei, că i-am lăsat și lui dumnezeu cîte ceva, în afară de sufletul meu. Am făcut-o pentru că el mi-a dăruit tot ce aveam."

— „Ei, măicuță, măicuță — i-am răspuns — da' știi că nu-i frumos să înapoiezi darul căpătat". Părintele a prins vorba și m-a smuls cît ai bate din palme de lîngă pat.

— Părintele de aici? Acela pe care l-am cunoscut la Döry rîndul trecut?

— Da, acela, deoarece satul vecin ține de-al nostru. E un omuleț uns cu toate unsorile și frumușel al naibii, nu-i chip să nu ajungă sau episcop sau diavol la bătrînețe. Dar acum nu mai pune piciorul în casa lui Döry. Domnul primpretor i-a făcut vînt. Pesemne n-a fost dascăl bun pentru domnișoara.

— Dar puii nevestii dumitale au mai crescut?

— Da, da... au crescut frumușel, dar ce folos, dacă nu puteți mînca din ei. De trei zile vă așteaptă în capul satului doi panduri, să vă ducă, vreți nu vreți, la castel. Ce să vă mai uitați dumneavoastră la bucatele gătite de nevastă-mea! E drept că acum nici eu nu v-aș sfătui, fiindcă de cînd a murit maică-sa îi picură lacrimile în toate mîncările. Eu le mai mănînc, că de, sînt bărbatul ei.

— Va să zică alde Döry e acasă?

— Acasă, tot timpul. Nimeni nu mai calcă pe la ei. Mi se pare că se pregătește ceva: e plin de zidari, tîmplari, dulgheri și fierari. Timp de opt sau zece zile au lucrat acolo ziua-noaptea.

— Te pomenești că se mărită domnișoara.

— Nu se aude nimic. A fost dată afară și franțuzoaica.

— Da? Auzi, János? Madame Malipau nu mai e acolo.

— Atîta pagubă, răspunse Buttler. Cimpanzeul ce treabă are? Poate să-i ţină locul.

— A, maimuţoiul! Puţin a lipsit să nu mai fie nici el. Să vedeţi ce s-a întîmplat. E un caz foarte ciudat. Ştiţi că în vecini stă familia Izsépy: două fete nemăritate şi bătrînul. De cîteva zile, în fereastra camerei de dormit a uneia din fete, domnişoara Anna, au găsit în fiecare dimineaţă un trandafir proaspăt. Ce să fie, ce să fie? Tot satul începe să şopocăiască: Cineva îi face curte Annei Izsépy! Ce neam de om o mai fi şi ăsta! De fericită ce era, domnişoara Anna stătea ca pe spini, nu mai mînca, nu mai dormea, muncindu-se să afle cine-o fi misteriosul cavaler. Toată casa era întoarsă cu fundu-n sus, toţi aşteptau cu nerăbdare să se arate în carne şi oase. Dar omul nu venea şi pace. Argaţii, vizitiii stăteau la pîndă noapte de noapte, dar prin preajma ferestrei nu se vedea nici ţipenie de om. În schimb floarea era acolo în fiecare dimineaţă. În sfîrşit, domnişoara Anna şi-a luat inima-n dinţi, vrînd să afle cu orice preţ măcar ceva, de unde vine, unde se duce cînd pleacă, mă rog, să-i ia urma, şi într-o seară presară sub geam cenuşă, pe o întindere mai mare. Dimineaţa, ce să vezi? În cenuşă, întipărite toate cele cinci degete ale adoratorului. („Măi, al dracului! — se cruceşte vizitiul — domnul ăsta umblă desculţ".) Dar asta nu-i nimic. Se-nholbează şi bucătăreasa şi nevasta lui Szekeres, a lui Kajszai, a lui Vidák, într-un cuvînt toate babele din casă şi de prin vecini şi încremenesc: „Maica domnului şi sfinte Iosife, nu mă lăsa! Pocitania n-are călcîie!" Şi femeile născocesc pe loc pricina, ducînd vorba prin tot satul: cică e mezinul diavolului Belzebut, pe care ducă-se-pe-pustii îl făcuse cu zgripţuroaica Droma, dar prinţişorul o fi cam crud pesemne şi de aia nu i-au crescut încă nici copitele, nici călcîiele.

Atîtea bîrfeli veninoase l-au scos din sărite şi pe bătrînul Izsépy, care i-a poruncit cu străşnicie jitarului, o prăjină de cătană bătrînă, să stea la pîndă noaptea şi să tragă în omul care le-a făcut atîtea pocinoage, oricine ar fi. Jitarul s-a pus la pîndă şi cînd a auzit zgomot pe sub fereastră a tras într-o mogîldeaţă neagră care se strecura prin întuneric. S-a auzit un urlet fioros. Cîţiva oameni au alergat la faţa locului şi ce credeţi că le-a fost dat să vadă? Cimpanzeul lui Döry se tăvălea pe jos, rănit de glonţ. Pe nenorocita domnişoară — zău că mi-e milă de ea — de ruşine că tocmai un maimuţoi s-a găsit să-i tragă clopotele, au apucat-o frigurile şi de atunci n-a mai părăsit patul. Cimpanzeul e şi el sub îngrijire: nu i s-a vindecat încă nici rana făcută de puşcă, nici rana din inimă.

Zsiga rîdea din toată inima.

— Ei, asta le întrece pe toate! Dramă amoroasă la Olaszröszke!

Chiar János zîmbi, observînd răutăcios:

— Hm, cimpanzeul a imitat pe cineva. Dar pe cine? Nu încape îndoială că a văzut astfel de scene la castel, noaptea. Ce zici de asta, Zsiga?

— De unde a putut lua trandafirii pe vremea asta?

— Îi şterpelea din seră.

— I-auzi, hoţomanul! glumi Bernáth... Ce ţi-i şi cu dragostea asta, frate! Abia aştept să-l văd, după toate astea, pe domnişorul cimpanzeu.

— Hop! strigă cu vioiciune nenea Tóth. Am ajuns. Eu aş coborî aici. Uite şi pandurii.

Doi călăreţi, Jeszenka şi Kázsmári András, aşteptau într-adevăr în capul satului. Se postaseră acolo, la răscruce, ca nu cumva şmecherii de studenţi să ocolească satul, apucînd-o spre Patak, în timp ce gazda ospitalieră îi aşteaptă în altă parte.

Salutînd pe cei doi tineri, opriră trăsura și le aduseră la cunoștință că excelența-sa le trimite multă sănătate și îi așteaptă cu nerăbdare de două zile.

Coborînd din trăsură, nenea Tóth își luă rămas bun cu călduroase strîngeri de mînă, iar unul dintre panduri, și anume Kázsmári András trecu de partea cealaltă ; luară la mijloc caleașca, însoțind-o în galop de-a lungul satului.

În porțile frumos încrustate cu lănci și lalele, țăranii, nevestele, fetele și copiii ieșiră ca totdeauna cînd o trăsură cu patru cai trecea huruind pe uliță. Cîte-o pălărie unsuroasă se ridica în aer prin ogrăzile pe unde gospodarii tăiau lemne, sau mai departe, de prin fundurile de grădini, unde cîte un moșneag care nu mai putea face treburi grele plivea straturile. Pe vremea aceea țăranul era încă smerit și îi iubea pe boieri. Pe stăpînul lui încalte îl privea ca pe o icoană. Credea că boierul i-a dat pămîntul, mama hrănitoare. Abia mai tîrziu i s-au deschis ochii și a înțeles că el îl hrănește pe stăpîn prin munca lui. Sînt lucruri pe care nu era bine să le afle.

Stăpînul era sprijinul și ocrotitorul lui în toate necazurile mici și mari. Și s-a întîmplat, chiar la Olaszröszke, ca un oarecare Urbay János, meșter cojocar, să afle, din anumite documente, că e nobil. Aflînd, omul se mîhni foc și îi ceru cinstitului comitat să-l lase mai departe în rîndul iobagilor, fiindcă fără stăpîn el nu poate trăi.

Degeaba, nici diploma de pergament nu face două parale, dacă n-ai și patru cai la ea. Dovadă și acum : oamenii de prin ogrăzile de la Röszke se descopereau în fața echipajului.

— Cine ne vede cu escorta asta după noi, ar putea crede că sîntem prizonieri, observă contele Buttler.

Bernáth voia tocmai să răspundă ceva, dar trăsura ajunse la destinaţie. Cele două aripi ale porţii se deschiseră scîrţîind din ţîţîni şi un tun se descărcă vărsînd o trîmbă de fum. De cealaltă parte se auzi un alt bubuit. Caii se speriară şi săriră în două picioare.

— Coac-coac-coac, copii! strigă baronul din foişor, fluturîndu-şi pălăria de paie cu borurile late. Credeam că aţi murit!

Capitolul XI

SEMNE CIUDATE

Döry îi primi călduros, ca pe nişte prieteni vechi după care se topea (atîta dragoste era aproape nefirească). Îi îmbrăţişă de parcă i-ar fi fost rude; îi strînse atît de tare, încît băieţilor le pîrîiră oasele, apoi îi conduse în odăile lor.

— Scuturaţi-vă de praf, cu toate că n-ar fi nevoie, că n-avem nici un străin. Nu sîntem decît doi, eu şi fiică-mea.

Părea cam ciudat că pe Zsiga îl găzduise în cealaltă aripă a clădirii, cînd şi în partea aceasta erau odăi pentru musafiri, iar de alţi oaspeţi nici pomeneală! Lui Zsiga îi bătu de asemenea la ochi că abia era ceva servitorime prin casă; totul părea gol, pustiu, trist, ca într-un castel părăsit, din poveşti.

De-a lungul pridvorului parcă se strecurau umbre; lîngă un stîlp se întindea o pisică neagră, cu ochii galbeni aţintiţi asupra studenţilor. Dinspre bucătărie se ivea din cînd în cînd cîte-o figură; o servitoare ieşi cu un lighean în mînă, vărsă apa din el, apoi o bucătăreasă îşi scoase pe uşă capul acope-

rit cu bonetă albă, dar şi-l trase repede îndărăt. Pretutindeni numai feţe necunoscute.

Döry le spuse băieţilor:

— Nu zăboviţi prea mult cu periatul, că îndată ne aşezăm la masă.

Contele János îi ceru puţin răgaz pentru a putea scrie cîteva rînduri înainte de masă: vizitiul le va duce celor de acasă după ce caii vor fi mîncat.

— Aţi păţit ceva pe drum?

— Nu, dar am uitat ceva.

— Bine, îi poruncesc bucătarului să mai zăbovească niţel cu supa şi-ţi voi trimite cele trebuincioase pentru scris.

Un valet necunoscut îi aduse, pe o tavă de argint, hîrtie, călimară şi cîteva pene de gîscă; după obiceiul timpului, omul care se pregătea să scrie îşi făcea singur condeiul, cu briceagul.

Noul slujitor era un găligan stîngaci, nesuferit, cu faţa turtită; ochii lui mărunţi ascundeau, dar nu destul de bine, făţărnicia; de altfel era chior, şi natura capricioasă parcă uitase să-i facă frunte, căci părul-i roşcat începea chiar de la sprîncene. Puteai să-l trimiţi la spînzurătoare *ab invisis* [1].

— Gyuri nu mai e pe aici? întrebă Buttler.

— Eu sînt în locul lui, răspunse slujitorul cu o voce înăbuşită, de parc-ar fi venit din fundul pămîntului.

János aşternu pe hîrtie, în grabă, cîteva rînduri pentru dulcea lui Piroska, vorbindu-i despre sentimentele şi gîndurile lui: *„pe drum, roţile repetau tot timpul cuvintele: te iubesc, te iubesc... Am sosit la Döry, dar nu pot să scriu mult, dragostea inimii mele, căci gazda ne zoreşte să ne aşezăm la masă, cu toate că aş avea încă multe de spus. Dar o să-ţi*

[1] Pe nevăzute (în lb. latină, în original — n.r.).

trimit o scrisoare mai lungă diseară, înainte de culcare."

Citi scrisoarea şi nu-i plăcu. Pe orice îndrăgostit îl recunoşti după particularitatea de a se crede un prost stilist (ceilalţi muritori nu suferă, firește, de acest neajuns). Buttler vîrî deci scrisoarea în buzunar, scrise una nouă şi se grăbi să o ducă vizitiului.

Într-un coridor strîmt se întîlni faţă-n faţă cu baroana Mariska.

O salută şi îi întinse mîna. Baroana era palidă. Îşi pironi ochii în pămînt. Mîna-i era rece ca a unui mort şi Buttler o simţi tremurînd.

— Va să zică aţi venit, totuşi, oftă fata şi îşi întoarse capul în altă parte.

Avea un aer straniu. Parcă ar fi durut-o că băieţii au venit.

— Am făgăduit şi un ungur se ţine de cuvînt.

— Dar de multe ori se şi căieşte.

Buttler se uită la ea; îl miră tonul acesta rece în care se simţea parcă o prevestire rea şi parcă un adevăr reţinut, gata să explodeze din inimă.

Fata purta o bluză închisă la gît şi o fustă din aceeaşi stofă, cu flori mărunte — se numea stofă Pompadour — cu volane; volanele însă nu erau cusute pe fustă ci pe bluză, coborînd în linii verticale peste dealuri şi văi.

Dîndu-şi seama că fusese extrem de nepoliticoasă, baroana se grăbi să-şi repare greşeala:

— Şi totuşi, îmi pare bine că aţi venit. Duc o viaţă atît de tristă!

— Cum? Tristă? În satul acesta vesel?

— Ei, o să afli, o să afli şi dumneata, răspunse ea. Apoi porni spre sufragerie.

Nu peste mult se aşezară cu toţii la masă, mai precis toţi patru, căci cimpanzeul încă bolea. Mîncare bună şi vin bun erau din belşug. Baronul Döry

încerca mereu să-şi desfunde butoiul cu anecdote, dar azi nu mai reuşea să le povestească cu obişnuita lui bonomie şi niciodată n-a poftit-o pe Mariska să treacă în odaia de alături. Părea muncit de un gînd întunecat. Mariska ocolea vădit privirea lui Buttler; vorbea cu Bernáth, nervoasă, cu mintea parcă în altă parte. Discutară despre seminţe de flori, despre răsaduri, despre butăşitul pomilor şi florilor. Bernáth constată cu ironie că fetele nu se pricep la nimic, nici măcar la astea. În satul lor, de pildă, există o fetiţă frumoasă (adică acum e domnişoară în toată legea, ba în curînd va fi chiar doamnă), căreia el şi cu Buttler îi dăduseră odată un ou de pasăre. „Şi ce crezi că a făcut cu el caraghioasa aceea mică? L-a sădit în pămînt şi a aşteptat să răsară un pui de pasăre."

Buttler se aprinse; ardea ca o făclie. Baroneasa Mariska îl privea ţintă-n ochi şi faţa ei se făcu şi mai albă.

— Să bem, băieţi, să bem! stăruia Döry. Ce bem e bine băut. Viaţa-i scurtă, iar somnul din mormînt e lung. Bea şi tu, Mariska. Vreau să vă văd veseli. Ciocneşte cu Buttler! Ia să văd dacă ştiţi să ciocniţi în aşa fel ca paharele să se atingă, zăngănind, şi sus şi jos?

Goliră paharele. Mariska ciocnise cu Buttler şi obrajii ei gingaşi se învăpăiară. Trandafirul alb se prefăcu în trandafir roşu.

— Pot spune duşmanii mei ce poftesc, dar nimeni, nici chiar ei nu pot susţine că n-am vinuri bune. Gustaţi din rubiniul ăsta.

Studenţii gustară şi rubiniul.

— Şi acum, scoate cupele de aur, Gergely, umple-le cu un vin de Tokaj. Acum vom vedea care dintre noi e om de nădejde.

Din scrin ieşiră la iveală scumpeturile bătute în aur curat. Cea cu pietre de rubin era un dar primit de viteazul Döry Pál din partea lui Ludovic cel Mare, cu prilejul bătăliei de la Napoli[1]. Acolo fusese cîştigat. „Ehei, băieţi, ce femeie frumoasă, cu buze rubinii, a băut cîndva din cupa asta! Şi-a ucis bărbatul. I s-a luat cupa. A fost a faimoasei Ioana. Goleşte-o, János!"

Şi celelalte cupe de aur îşi aveau povestea lor.

— Una a fost a lui Balassa Menyhárt[2] (e suspect al dracului aurul din ea, fiindcă dumnealui avea obiceiul să facă monezile de aur din clopote de aramă), pe a treia tatăl meu a primit-o la botez, de la naşul său, contele Waldstein, fiindcă în ultimul timp doar la botez dacă se mai adaugă cîte ceva la colecţia de giuvaeruri a familiei Döry. Contele Buttler se înfioră cînd află că pe masă se găseşte un pahar Waldstein *. Semn rău: nu mai putu să înghită nici o picătură.

Şi cît se silea Döry să-i îmbete pe cei doi tineri! Dar toate insistenţele sale fură zadarnice. Şi degeaba încercă să le aţîţe cheful cu cîntece de beţie — unul din ele glăsuia despre tata Noe, care, cică, atunci *„cînd a pus viţa de vie / cum şi la scriptură scrie / a strigat cu veselie: / — Bea, nu te-ncurca, bădie!"* Contele Buttler nu voia să ştie de testamentul lui Noe şi dădea mereu la o parte cupa. Paharul Waldstein îl impresionase adînc: pe faţa de masă rînjea parcă o ţeastă de mort.

[1] Referire la una din bătăliile purtate la Napoli de către regele Ungariei *Ludovic cel Mare* (1326—1382) (n.r.).

[2] Comandant de oaste care s-a distins sub împăratul Austriei *Ferdinand I* (1503—1564) (n.r.).

* Străbunul Waldsteinilor este acel Waldstein sau Wallenstein — cum l-a numit Schiller — care a fost străpuns de străbunul lui Buttler la Eger (n.a.).

Nu mai era nimic de făcut. Se ridicară de la masă şi ieşiră cu toţii în cerdac să ia puţin aer.

Lăsîndu-i pe studenţi înainte, Döry îi şopti Mariskăi :

— Fii tare, fata mea, momentul hotărîtor se apropie.

— N-o să vrea, şopti înăbuşit fata.

— Tocmai de aceea trebuie să fii tare. Totul e în joc. Sau izbînda totală, sau moartea.

— Vai, tată, mi-e tare ruşine.

Bătrînul simţea că tot sîngele i se urcă la cap.

— Taci, taci ! Trebuia să-ţi fie ruşine la început. Scăpai de a doua ruşine. Dar dacă ai făcut-o pe întîia, acum n-ai dreptul să te mai ruşinezi. Treci în camera ta şi îmbracă-te !

Mariska se supuse plecîndu-şi capul. Era ca o creangă încovoiată de rod.

Döry făcu vreo patru paşi după ea şi ajungînd pe coridorul îngust unde înainte de masă Mariska îl întîlnise pe Buttler, îi şopti :

— Nu-ţi pierde curajul, trebuie să reuşim cu orice preţ. E un nabab... bună bucăţică ! Cum ajungi la ea, e o chestie secundară. Lumea o să vorbească, fireşte, cîtva timp, dar pe urmă o să uite.

— Ce bine ar fi...

— Ce ?

— Să uite.

— N-avea nici o teamă. Avem şi pentru uitare un complice sigur : timpul. Ei, nu-i aşa că nu ţi-e frică ?

— Nu mi-e frică, gemu fata tremurînd ca o frunză de mesteacăn.

Bătrînul porni după studenţi. Tocmai atunci veni să-şi ia rămas bun şi Istók, vizitiul, care prînzise, adăpase caii şi era gata de plecare.

— Să nu uiţi scrisoarea, nene Istók !

— Cum s-o uit, sufleţelul meu !

Trăsura ieşi uruind pe poartă, argaţii se repeziră şi închiseră cu mare zgomot cele două aripi, aşezînd de-a curmezişul şi drugul de fier.

Ciudat! Altădată poarta sta larg deschisă pentru oaspeţi.

Nu peste mult cineva lovi cu ciocanul în portiţă. Prin urmare şi portiţa o încuiaseră argaţii.

Bernáth Zsiga se uită cu înţeles la Buttler; parcă i-ar fi spus: „Aici se întîmplă ceva."

— Gergely, Gergely, du-te de vezi cine bate la poartă.

Curtea era pustie; nici un slujitor nu se arăta nicăieri. Nici cei care serviseră la masă, nici cei care spălaseră vasele, iar din vizitiii şi rîndaşii care rîndul trecut foiau în toate părţile, nici urmă nu era de vreunul. Suflet de om nu se arăta prin curte. Cîte-un şuvoi rece de vînt dădea buzna printre copacii din parc, cu un vaiet atît de straniu, de parcă cineva ar fi tăiat gîtul unui gînsac. Gîgîitul puternic se stingea într-un gîfîit subţire şi scîncit.

Gergely răsări abia într-un tîrziu din sufragerie, unde se îndeletnicea să orînduiască gospodăreşte vinurile ce nu fuseseră băute. Iar treaba aceasta se poate face în două feluri. Dar să le ia dracul! De vinuri ne arde nouă acum?

— Du-te, băiatule, şi vezi cine bate la portiţă. Nu-i nimeni acasă, ai înţeles? Azi vreau să fiu singur cu oaspeţii mei dragi.

Bernáth Zsiga, care asculta cu atenţie încordată, auzi că portiţa se deschide totuşi. Oare cine o fi intrat în ciuda poruncii date de gazdă?

În curînd se auzi zgomotul unor paşi care urcau scările. Boc-boc-boc-boc! Zsiga nu-şi mai dezlipea ochii de pe faţa lui Döry. Oare se va înfuria, se va mira că valetul a dat drumul cuiva? Dar pe faţa as-

pră de soldat nu putu să citească decît indiferență ; părea limpede că știe cine vine.

Deodată răsări o pălărie lucioasă de pîslă ; apoi un cap cunoscut, pe urmă o sutană și, în sfîrșit, preacucernicul părinte Szucsinka în carne și oase.

Nu mai era abatele zîmbitor de altădată, care se mișca atît de familiar prin acele locuri, ca un fluture pe o tulpină de floare. Se apropia cu pași nesiguri, cu ochii-n pămînt, ca un preaplecat rob al lui dumnezeu și glasu-i era spăsit, frînt, fără urmă de vanitate pămîntească în el.

Îl salută cu o adîncă plecăciune pe puternicul magnat, apoi pe cei doi tineri nobili. Döry nu catadicsi să-i întindă nici mîna ; împinse doar un scaun lîngă el.

Zsiga îi aruncă și de astă dată lui Buttler o privire pe furiș, făcînd în același timp un gest de mirare : „Ciudat, foarte ciudat ; nu spusese cîrciumarul că Döry i-a interzis preotului să-i mai calce pragul ?“ Dar Buttler era orb. Pe drum, din tot comitatul Zemplén nu văzuse altceva decît inelul lui de logodnă. Și acum tot la el se uita, fără să observe semnele pe care i le făcea Zsiga.

— Bine că ai venit, părinte, îl întîmpină baronul, dar în timp ce-i vorbea, se uita în altă parte. Ai să-l distrezi puțin pe frățiorul Zsiga, în timp ce eu o să discut ceva cu János, dincolo, în odaia mea. Un moment, dragă Janika !

Zsiga se foia neliniștit pe scaun.

Baronul cuprinse cu brațul umărul lui János, pe care îl conduse, de-a lungul unui coridor destul de întunecat și umed, în cancelarie. De sub bolta bătrînă se desprinse un liliac și se izbi de fața lui Buttler.

— Vai, cum m-a speriat, scîrba dracului !

(„Lasă că ai să te sperii tu şi mai tare", se gîndi Döry.)

Îl lăsă să treacă primul pe uşă şi intrară în cancelaria primpretorului, mobilată cu fotolii şi divanuri de marochin cafeniu. Un perete era acoperit cu rafturi pline de acte, ce ajungeau pînă-n tavan. Masa de primpretor era aşezată lîngă fereastră. Pe ea se zăreau două sfeşnice. Mai era acolo şi un crucifix — servind la jurămîntul împricinaţilor —, un calendar şi o Biblie. Luteranii trebuiau să jure cu mîna pe Biblie ; la nevoie, cînd Biblia se rătăcea, era înlocuită prin *Sibilla, sau cheia visurilor,* cu aceleaşi desene pe scoarţe, care zăcea deschisă pe divan.

Într-un colţ se vedeau, aruncate claie peste grămadă, topoare, pistoale, brice, coase, ciomege — tot atîtea corpuri delicte ; alături de ele, rezemată de perete, o legătură de beţe de alun : remedii sigure împotriva răutăţilor pămînteşti.

— Asta mi-i cancelaria. Ia loc, dragă frăţioare. Aici, aici, pe canapea. E o încăpere urîtă, neprietenoasă, plină de fum. Dar crede-mă că mă simt bine în ea. E adevărat că sînt şi din aceia care se simt prost. De, sînt fel de fel de oameni. Dar iată chiseaua cu tutun, dă-i drumul, cu luleaua aprinsă vom discuta mai uşor planul frumos la care m-am gîndit şi pe care l-am făurit între timp cum îşi făureşte albina fagurele în care aşează apoi mierea. He-he-he, mierea !

Capitolul XII

DRAMA DE LA RÖSZKE

— Te ascult, nene dragă.

— Bine, dar văd că pipa ta nu arde. Poftim alta, dacă asta s-a înfundat. E o veritabilă pipă Nagy ;

face, chiar între fraţi, treizeci de galbeni. Ia te uită la ea, ce gît, ce forme minunate! Şi dac-ai şti cum e sfredelită! Ce păcat că şi oameni ca Nagy trebuie să moară[1]! Aşa; acum arde. Ei, ce-am vrut să te întreb? Da. Ce crezi, de pildă, despre mine? Dar să-mi spui pe şleau, că aşa-i şade bine unui ungur.

Contele Buttler găsi că întrebarea e cam ciudată, dar nu întîrzie să răspundă:

— Eu vă găsesc un om foarte vrednic.

— Aşa este, aşa şi sînt, spuse bătrînul dînd din cap. Dar acum spune-mi ce părere ai despre fiica mea.

Lui Buttler această întrebare i se păru şi mai curioasă decît întîia.

— Despre domnişoara? o stimez şi o admir pe baroană.

— Ştiu, dragul meu, dar o găseşti drăguţă?

— Cît se poate de drăguţă.

— Şi îţi place? Nu te mira că întreb aşa, fără ocolişuri, ştii că sînt soldat.

— Firește, răspunse János. De ce să nu-mi placă?

— Bun. Am ajuns pînă aici. Ungurul pricepe din foarte puţine vorbe ce e de priceput. Dar din mai multe pricepe şi mai bine. Ia să vedem ce-ai zice dacă ţi-aş spune: una şi cu una fac două, studenţii ăştia mi-au căzut cu tronc, că ăsta e adevărul: rar mi s-a întîmplat în viaţă să-mi fie cineva aşa de drag, afară doar de un student, unul pe care l-am cunoscut cînd eram locotenent, la Praga; dar mai tîrziu ăsta s-a dovedit a fi o prinţesă în haine studenţeşti. Cu voi trag nădejde că nu poate fi vorba de aşa ceva.

---

[1] Nagy a fost un vestit meşter cioplitor de pipe de la Pesta, care a trăit în jurul anului 1790; pipele lui se vindeau cu cîte patruzeci-cincizeci de galbeni bucata — sumă foarte mare pe vremea aceea (n.a.).

— Aşa cred şi eu, spuse contele János zîmbind.

— Dar deocamdată să ne-ntoarcem la treburile noastre. Istoria de la Praga o să v-o povestesc deseară. Aşadar, ce-ai zice dacă aş spune că pe unul din aceşti studenţi îl opresc aici, îi dau pe fata mea de nevastă şi facem o nuntă de şi morţii o să se scoale din mormînt?

Buttler se uită neliniştit la baron; îl ştia un om poznaş: se pregăteşte de vreo farsă sau vorbeşte serios? Dar, ca niciodată, baronul avea o faţă înspăimîntător de gravă şi se vedea cît de colo că aşteaptă cu încordare răspunsul. „Dar nu, nu se poate — se gîndi János — o fată de baron nu poate fi oferită, totuşi, chiar în felul acesta."

— Ei? întrebă cu nerăbdare Döry.

— Aş zice, dragă nene, că-ţi mulţumesc din toată inima de bunăvoinţa şi încrederea pe care mi-o arăţi, dar nu mă pot folosi de ea, deoarece verigheta asta mă leagă de cineva pe toată viaţa.

— Coac-coac-coac, făcu baronul ca muşcat de şarpe. Ce-i cu verigheta aceea?

— M-am logodit zilele astea cu domnişoara Horváth, răspunse Buttler cu faţa luminată de bucurie, şi-i întinse mîna automat, ştiind că o să urmeze un potop de felicitări. Dar în loc să-l felicite baronul se lumină şi începu să rîdă.

— Te-ai logodit? Atît? Mă speriasem că te-ai însurat. Şi era cît pe-aci să mă supăr că printr-un pas uşuratic îmi strici toate planurile — continuă el mieros din cale-afară — dar dacă n-a fost decît logodnă, nu-i nimic. Logodna e doar un mic început. Un fleac. Ocheşti un măr frumos şi îţi zici: pe ăsta o să-l aleg, o să-l curăţ de coajă, o să-l tai felii şi o să-l mănînc, dar deocamdată îl laşi în pom. Nu văd de ce n-ar putea interveni un incident: zăreşti

în alt pom un alt măr, şi fiindcă e mai aproape, îţi astîmperi setea cu el. *Intelligis-ne amice?* [1]

Capul lui Buttler vuia ca un clopot bătut în dungă şi odaia cu mobilă cu tot începu să se învîrtă cu el, ca un scrînciob.

— Ei, nu răspunzi? Ce zici?

— Nimic.

— Ce înţelegi prin asta?

— Ce am mai spus: că sînt logodit, că îmi iubesc logodnica mai mult decît lumina ochilor — apoi adăugă cu glasul ridicat — şi că din capul locului nu vă înţeleg, nu înţeleg gluma dumneavoastră.

— Aşadar nu vrei s-o iei de bună voie pe Mariska?

— Niciodată!

Se ridică şi dădu să plece.

Primpretorul sări şi îi aţinu calea.

— Domol, domol, băieţaş. Rămîi frumuşel pe loc. Cocoşul apucat de vulpe, nu mai scapă. Află aşadar — şi glasul îi deveni ameninţător — că dacă n-o iei de bună voie, ea — vrei, nu vrei, va fi a ta. Aşa că nu te împotrivi, dragul meu. (Îl apucă de un nasture încercînd să-l înduplece, îmblînzindu-se şi înmuindu-şi glasul din nou.) Aşa trebuie să fie. Nu-l mai amărî pe bietul nen'tu, care peste cîteva ceasuri îţi va fi socru.

Buttler se smulse din mîinile lui.

— Domnul meu, vă cam întreceţi cu gluma, strigă mînios. N-am crezut că puteţi pune atîta josnicie în ospitalitatea dumneavoastră, de care de altfel nu vreau să mai abuzez. Rămîneţi cu bine!

Dădu uşa de perete, gata să părăsească încăperea.

Dar din gura întunecată a coridorului răsunară două glasuri brutale.

---

[1] Înţelegi, amice? (În lb. latină, în original — n.r.)

— Înapoi!

Cei doi panduri, Jeszenka și Kázsmári, stăteau în ușă, înarmați. Pușile zăngăniră lovindu-se de lespezi cînd cei doi puseră mîna pe ele.

Buttler se întoarse clătinîndu-se, palid de indignare.

— Ce-nseamnă asta, domnul meu? întrebă plin de demnitate, cu fulgere în priviri.

— Păi nu ți-am spus, drăguțule, să nu mai faci atîtea copilării? încercă baronul să-l liniștească, vorbindu-i îndatoritor, cu căldură, vrînd să-l încurajeze ca pe un copil. Dar ce să-i faci dacă nu vrei să-l crezi pe nen'tu!

— Știi dumneata că asta-i violență?

— Firește că știu, dragul meu.

— Și știi că sînt major și, în calitate de magnat, membru al corpurilor legiuitoare maghiare...

— Asta n-o știam, dar nu pot decît să mă bucur că ești major.

— Cum îndrăznești să mă arestezi? Pentru asta vei ispăși amar.

Dar Döry rămase la fel de nepăsător.

— Se poate, dar știi, palatinul e foarte departe și are o mînă tare înceată. Împăratul e și mai departe; și el judecă încet. Și-apoi, destinul e mai mare și mai puternic și decît împăratul și decît palatinul, și toate astea destinul le pune la cale. Așa că, liniștește-te, scumpul meu, și îmbrățișează-mă cu drag, căci, mai curînd sau mai tîrziu, tot va trebui s-o faci.

Lui Buttler însă îi venea să-l sfîșie în dinți, nu să-l îmbrățișeze. Gîfîia, tîmplele îi zvîcneau; se năpusti asupra lui Döry cu instinctul sigur al unei fiare.

— Te sugrum! De mîna mea ai să mori! horcăi cu ochii însîngerați.

— Ei, ei, nu te... asta, nu te aprinde așa! Vai, ce pisică furioasă ești, scumpul meu. Niciodată n-aș fi crezut că o să-mi mărit fata cu un astfel de om.

Și omulețul bondoc îl apucă de cele două brațe cu atîta putere, încît Buttler nici nu mai crîcni — parcă ar fi fost strîns în chingi de fier. Apoi îl sili cu blîndețe să se așeze într-un fotoliu.

— Vezi, vezi! La ce-s bune toate astea? Unde crezi c-o s-ajungi? Cel mai cuminte e să te împaci și să primești cu seninătate inevitabilul. Uite ce roșii îți sînt ochii. Ești aproape urît. Dacă Mariska te vede în halul ăsta, zău că mă tem că dau de potcă și cu ea. Ți s-a desfăcut și cravata. Vezi de ți-o leagă cumsecade pentru solemnitate.

Buttler scrîșnea din dinți, neputincios. Cuvîntul solemnitate însă îi zgudui întreaga ființă.

— Ce fel de solemnitate? întrebă răgușit, privind cu ochii căscați la primpretorul care, cinchindu-se la pămînt, aduna de pe podele corpurile delicte: fiare, sfredele și altele, apoi le vîrî într-un scrin pe care îl încuie cu lacăt.

— Ei, asta-i bună! Încă n-ai înțeles? Păi, cununia, drăguțule. Ai văzut doar că a sosit preotul.

Dar în loc să-l înspăimînte, această îndrăzneală de necrezut trezi un sentiment de liniște în sufletul lui Buttler, îi dădu o rază de speranță. (Curios mecanism mai e și mintea omenească!) „Prostii! își zise el. Nici nu te poți gîndi serios la așa ceva. La urma urmei, Ungaria e în Europa". Și începu să bănuiască de unde bate vîntul. Astea-s miș-mașuri de-ale bătrînului Horváth Miklós, care-i pune la o ultimă încercare dragostea pentru Piroska. Desigur că e prieten cu Döry și cum știa că o să petreacă o zi în casa acestuia, i-o fi scris de logodnă, rugîndu-l să-l pună și el la încercare. Gîndul i se părea atît

de plauzibil încît aproape se ruşină de purtarea-i de adineauri.

— Oricum, nu se va alege nimic din asta, răspunse ceva mai calm.

— Cum adică ?

— Aşa, fiindcă atunci cînd preotul o să mă întrebe dacă o iubesc pe domnişoara, eu o să răspund : n-o iubesc, iubesc pe alta.

— Numai că preotul o să aibă vată în urechi, drăguţule, crede-mă că o să aibă vată în urechi.

— Zău nu te mai ţine de comedii, nene ! Ştiu că glumeşti : vrei să afli dacă-mi iubesc într-adevăr logodnica ? Ei bine, poţi să-i scrii viitorului meu socru că nici diavolii iadului, nici puterile pămîntului nu mă pot clinti de lîngă ea.

Vulpoiul bătrîn înţelese numaidecît situaţia ; îşi dădu seama la ce se gîndeşte Buttler. Văzînd că în ciuda tuturor încercărilor n-o poate scoate la capăt cu blîndeţea, se gîndi să scape cu cît mai puţine greutăţi. Încercă deci să profite de rătăcirea tînărului.

Se arătă că e neplăcut surprins, ca jucătorul căruia partenerul i-a văzut cartea şi încearcă s-o dreagă, ca un scamator care dinadins se preface că-i stîngaci.

— Fugi de colo ! Cum îţi poate trece prin minte una ca asta ? Mă crezi aşa de prost să-i pescuiesc tocmai eu un ginere bogat lui socru-tău ? În afară de asta nici n-am vorbit cu el în ultimul timp ; ţi-o spun pe cuvîntul meu de onoare !

Pe Buttler, graba cu care Döry se strădui să înlăture orice bănuială îl întări şi mai mult în credinţa sa. „N-au vorbit, firește, fiindcă şi-au scris."

De astă dată începu Buttler să facă pe grozavul.

— Ei bine, încearcă şi vom vedea. Dar te previn că are să iasă cu scandal, fiindcă am să dau din

mîini și din picioare și-am să mă împotrivesc. Nu-i dau voie nimănui să-și bată joc de mine, să mă facă de rîs.

Bătrînul ridică din umeri.

— N-am izbutit să te cuminţesc, de aceea o să te faci singur de rîs. Ridică de pe masă un clopoţel de argint și îl scutură în aer. Zburdalnicul obiect începu să sune subţire, ascuţit și totuși melancolic, ca la moartea unui om.

Clinchetul clopoţelului se stinse și în aceeași clipă se auzi scîrţîind cheile în două uși laterale ; apoi ușile se deschiseră amîndouă deodată. Buttler își duse mîna la frunte. I se părea că trăiește un vis îngrozitor. Pe una din uși intră baroana Mariska, palidă de parc-ar fi ieșit din mormînt, în rochie albă de mireasă, cu vălurile pînă-n pămînt, cu lăcrămioare albe în păr. Se clătina, gata-gata să se prăbușească. O ţărancă bătrînă, cu faţa zbîrcită, pășea în urma ei, sporovăind într-una : „Ei, ei, nu te teme baroniţă, sufleţelul maichii, că toate am trecut prin astea, și eu și măicuţa dumitale".

Pe ușa din faţă intră, în aceeași clipă, preotul, în odăjdii bisericești, palid și el ca un păcătos dus la locul de osîndă. În urma lui apăru chipul dezgustător al valetului.

„Preotul în odăjdii!" Buttler simţi că-i îngheaţă sîngele în vine.

Acum vedea limpede. Asta nu mai era glumă. Pentru o glumă ieftină preotul nu se îmbracă în veșminte bisericești. Aici se pregătește o crimă, o crimă îngrozitoare.

Năvăli la ușa ce da pe coridor și o smulse cu puterea disperării. Cei doi panduri erau tot acolo. Din nou răsună strigătul „înapoi" și cele două puști se încrucișară în faţa lui.

— Ştiţi voi cine sînt? strigă uneia dintre străji, punîndu-i mîna în piept.

— Da, ştim, excelenţa-sa contele Buttler János.

— Lăsaţi-mă, căci altfel în temniţe o să vă putrezească ciolanele, ticăloşilor!

— Nu se poate, boierule. Înapoi, înapoi!

— Am şapte moşii, sînt om bogat, vă dau fiecăruia cîte un sat, numai daţi-mi drumul.

Găliganii se uitară unul la altul. Un sat... frumos, nimic de zis, dar uneltele de caznă ale lui Döry nu sînt plăcute de loc. Apoi, pînă să primească cele două sate mai curge ceva apă pe gîrlă, pe cînd instrumentele de tortură sînt pe aici, prin curte, sau în şopron şi pot fi puse în mişcare cît de curînd.

Aşa că, pînă una alta, îl înşfăcară pe bietul conte János, îl săltară ca pe un fulg, ducîndu-l înapoi în cameră. Contele muşca, se zvîrcolea şi cînd să fie trecut peste prag, cu picioarele înainte, pînă mai avea capul afară strigă cît putu din adîncul plămînilor:

— Zsiga, Zsiga! Bernáth Zsiga, vino-ncoace de unde eşti!

Bolţile coridorului umed răsunară şi strigătul deznădăjduit se răspîndi cu putere înzecită în clădirea ce părea pustie. Inimile oamenilor nu aveau milă de bietul János; doar pietrele îl ajutau.

Pandurii îl aşezară în mijlocul odăii, apoi ieşiră. Baroana Mariska îşi întoarse faţa spre perete. Nu avea curajul să vadă scena. Plîngea cu hohote.

Tînărul tremura de mînie, simţea că-l trec toate căldurile, şiroaie de sudoare rece îi curgeau pe frunte. Îşi ridică pumnii şi-i ameninţă pe preot şi pe primpretor.

— Servitori ai lui dumnezeu şi ai regelui, ceea ce faceţi cu mine e o ruşine şi-i un păcat strigător la

cer; ca nobil maghiar protestez în numele lui dumnezeu și al regelui.

Baronul zîmbea calm. Se așeză la birou, trase un sertar, scoase din el o carabină încărcată, o ridică în aer și spuse cu felul glumeț și jucăuș cu care obișnuia să povestească snoavele:

— Și acum să ne vedem de treabă. Fără slăbiciune. Pe cel ce va arăta vreun semn de slăbiciune, îl voi face să se liniștească în vecii vecilor cu jucăria asta.

— Iată-mă! Mai bine împușcă-mă pe mine! îl imploră contele János, atît de zdrobit, atît de zguduitor, încît chiar și bătrînul soldat se înfioră. Fie-ți milă de mine și-mpușcă-mă odată; dar să știi că nu ți-am greșit cu nimic în viață.

Carabina începu să tremure în mîna baronului. Cel puțin așa le-a povestit servitorilor, a doua zi, valetul Gergely, care era numai ochi și urechi. Apoi bătrînul fariseu clătină din cap:

— Doar n-am înnebunit să-mi împușc ginerele. Asta mi-ar mai trebui. Cum poți să mă crezi un om atît de rău, dragul meu copil?

Făcu un semn, din sprîncene, preotului.

Acesta înaintă cîțiva pași. Buttler se răsti la el cu vocea răgușită, înfrigurată și gravă.

— Pleacă de aici dacă ești slujitorul lui dumnezeu și nu al diavolului! Nu recunosc nimic din tot ce se întîmplă aici. Nu o iubesc pe această fată, o resping cu trup și suflet. Așa să-mi ajute dumnezeu!

Döry dădu din mînă cu dispreț.

— Treanca-fleanca! Dă-i drumul, părinte!

Pe vremea aceea ceremonia cununiei se făcea după ritualul Pázmány[1]. „*Ritus celebrandi matri-*

[1] *Pázmány Peter* (1570—1630), iezuit, capul contrareformei religioase în Ungaria (n.r).

monii sacramentum" [1] prescria, într-o frumoasă ungurească veche, întrebările şi procedura. El statornicea cum şi în ce ordine are să urmeze ceremonialul cununiei, dar cum „*nulla regula sine exceptione*" [2], preoţii se ţineau şi nu se ţineau de el.

— Cum te cheamă? întrebă preacinstitul părinte Szucsinka, cu glasul surd, înăbuşit, întorcîndu-se întîi către Buttler, apoi către baroană.

Buttler nu răspunse; îşi întoarse faţa cu dispreţ. Vorbele baroanei se auziră slab, ca zumzetul unei albine.

— Döry Mária de Halap*.

Preotul rămase cu totul nepăsător la refuzul lui Buttler de a-şi spune numele. Martorii cel puţin n-aveau cum să se mire de loc: urechile lor erau astupate cu vată aşa că nu puteau auzi nimic.

Ca şi cum totul ar fi fost în perfectă regulă, preotul urmă înainte, întorcîndu-se din nou către mire:

— Întrebu-te să-mi spui pe legea ta creştină: oare nu te-ai legat prin făgăduinţă de căsătorie sau nu te-ai îndatorat în orice alt chip a lua drept soţie pe altcineva decît această cinstită faţă?

— Ba da, m-am legat, strigă Buttler, cu voce atît de puternică, încît ea trebuie să se fi auzit şi prin vată. Numai acestei muieri, aici de faţă, nu i-am făcut nici o făgăduinţă. Am făgăduit, da, Piroskăi Horváth să o iau de soţie şi îi rămîn credincios. Jur pe dumnezeul cel viu şi pe maica preacurată că-mi voi ţine făgăduiala.

Părintele păru că nu aude nici aceasta şi îi puse aceeaşi întrebare Mariskăi, atît doar că, după tipic,

---

[1] Rînduiala slujbei sfintei taine a căsătoriei (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Nu este regulă fără excepţie (în lb. latină, în original — n.r.).

* Familia Döry de Halap, care s-a stins cu István, nu e identică cu familia aristocratică Döry de Iobahaz, mult mai veche şi trăind şi azi (n.a.).

înlocui cuvintele „cinstită faţă" prin „cuvioasă faţă". Prin „cuvioasa faţă" se înţelegea bărbatul.

Mariska şopti un „nu" ca un suspin.

— O iubeşti pe această cinstită faţă? se adresă din nou lui Buttler.

— Mi-e scîrbă de ea, răspunse Buttler cu voce puternică, răsunătoare.

Fata se frîngea de chin; bătrînul băgă de seamă şi alergă la ea.

— Vai, tată, mor, vai, ce-ai făcut cu mine? gîfîi, prăbuşindu-se în braţele lui.

— Un minut încă să te ţii şi totul va fi bine. Răspunde „da". Reculege-te, draga tatii. Spune, spune! (Căci acum preotul o întrebase pe ea.)

— Da.

— Vrei s-o iei de soţie?

— Niciodată! strigă Buttler.

— Vrei să-i fii soţie?

— Vreau, răspunse Mariska, stins, trist.

Preotul se întoarse din nou către Buttler.

— Te întreb iarăşi pre credinţa ta: nu este între voi vreo legătură de rudenie sau cumnăţie sau orice altă legătură din pricina căreia nu v-aţi putea împreuna în sfînta taină a căsătoriei?

— Tu ştii mai bine, popă: între noi e o fărădelege, se răzvrăti Buttler. Dacă nu m-aş uita la veşmintele-ţi sfinte ţi-aş pune mîna în beregată, dar aşa n-ai decît să-ţi urmezi comedia, că tot nu se-alege nimic din ea. Mai sînt încă legi în Ungaria!

Se aşeză la masă şi, silindu-se să pară cît mai nepăsător, începu să-şi umple pipa.

Preotul îşi muşcă buzele, dar nu răspunse nimic.

— Scurtează, scurtează slujba, îl zorea Döry.

Mai rămînea *„benedictio annulorum"* [1]. Döry scoase din buzunar două verighete mici şi i le dădu

[1] Binecuvîntarea inelelor (în lb. latină, în original — n.r.).

preotului. Acesta le binecuvîntă şi le întinse mirilor să şi le pună în degete. Buttler luă una şi o izbi de perete cu atîta îndemînare sau poate neîndemînare încît din perete inelul sări tocmai în tîmpla stîngă a tuşii Szimáncsi, bucătăreasa, martoră la cununie, făcîndu-i pe loc o vînătaie cît un taler Maria Tereza. Tuşa Szimáncsi răcni şi se apucă cu mîinile de mijloc. Gestul acesta îl sperie pe Dőry într-atît, încît îi scoase cu propria lui mînă vata din ureche, ca s-o poată încuraja, spunîndu-i: „Nu mai face atîta gălăgie: o să te lecuim. Tot n-ai fost în viaţa dumitale la o nuntă în care să te lovească cineva cu aur."

A fost oleacă de scandal şi cu inelele, nu-i vorbă, dar ce importanţă mai avea o mică formalitate? Nici martorii, nici preotul nu făceau caz de ea. Buttler însuşi socoti că a protestat îndeajuns pentru ca nimeni să nu mai ia în serios năzdrăvănia aceasta caraghioasă. Începu s-o privească ca pe-o glumă. „Drace, păi asta-i o aventură grozavă! Ce o să se mai minuneze, ce o să se mai îngrozească mica Piroska! O să-i meargă vestea peste mări şi ţări, în toată lumea o să se vorbească despre cununia asta, cum se vorbea despre misteriosul Kaspar Hauser [1] sau despre ducele de Buckingham [2]. Se ştie că faimosul duce a fost răpit de o oarecare domnişoară Dudley, dar cum omul fusese ridicat din pat, în puterea nopţii, desculţ şi fără haine, năzuroasa lady s-a dezgustat de el şi s-a răstit la bandiţi: „Cum? Aşa arată? Duceţi-l, vă rog, îndărăt!"

---

[1] *Kaspar Hauser* (1812—1833), aventurier şi şarlatan, ale cărui fapte au stîrnit multă vîlvă pe vremea aceea în Europa (n.r.).

[2] *G. V. Buckingham* (1592—1628), om de stat englez, a cărui viaţă aventuroasă a stîrnit multă vîlvă (n.r.).

A urmat apoi „*benedictio nubentium*“ [1], dar cum între timp începuse să se întunece, iar capetele oamenilor și obiectele din odaie se topeau în ceața înserării ca într-o pastă, Gergely, valetul, trecu în odaia de alături și aduse două sfeșnice, aprinse lumînările și le așeză pe masă. Apoi ieși din nou și se întoarse cu o bucoavnă groasă, zăvorînd ușa în urma lui. Afară, pe coridor, se stîrni mare gălăgie; se auzeau țipete, zgomot de pași și de îmbrînceală. Din vorbele răzlețe, din glasurile întretăiate, se putea ghici că Bernáth Zsiga se luptă cu pandurii care îl împiedicau să intre.

Preotul îi făcu semn lui Dőry că urmează „*copulatio*“ [2] (Ehei, pînă să ajungi în paradis, prin multe locuri trebuie să treci.) Dőry înțelese și se strecură lîngă Buttler. Începu să-l roage cu vorbe mieroase să nu se mai împotrivească. Dar Buttler nici nu-i răspunse: trăgea înainte din ciubuc, nepăsător, ca un turc, dînd drumul unor rotocoale de fum cît pumnul. Ținea să arate și prin aceasta caraghioslîcul scenei. Dőry renunțase la gîndul că l-ar putea convinge. Nu mai credea în așa ceva și singurul lucru la care se gîndea era cum să-l apuce de mîini și să-l imobilizeze, căci preotul trebuia să lege cu patrafirul mîna lui de a Mariskăi.

János se zbătea, dar zadarnic. Cu degetele lui de fier, Dőry îl strîngea de încheieturi, așa încît Buttler nici să miște nu putea.

— Ei, ei, dragul meu, nu sîsîi, nu sufla așa, doar totuna e.

Cuvintele acestea îl înfuriară pe Buttler și mai mult și, cînd Dőry îi lăsă o mînă liberă, îl izbi cu pumnul în piept cu atîta putere, încît bătrînul

[1] Binecuvîntarea mirilor (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Ritual, în timpul căruia se împreunează mîinile celor ce se cunună și preotul sfințește această unire (n.r.).

soldat se clătină. Apoi, scrîşnind din dinţi, tînărul voi să se năpustească asupra preotului care, dîrdîind de frică, cu ochii holbaţi, cu faţa răvăşită, continua să spună formula sacramentală. Noroc că Dőry se reculese şi cu o mişcare fulgerătoare îl luă pe „mire" în braţe. Se iscă o scurtă încăierare; un scaun fu răsturnat. În sfîrşit contele, care şi altfel era cam firav şi nervos, ajunse la capătul puterilor şi se prăbuşi, istovit, într-un fotoliu.

Javra de Gergely, valetul, folosindu-se de acest prilej, se duse pe neobservate lîngă bucătăreasă şi scoţîndu-i vata din urechi, îi şopti rînjind:

— Se vede atît de bine, mămiţico, că boierul trebuie să ne pună ceva vată şi pe ochi.

— N-avea nici o grijă, că nu rămînem în pagubă, răspunse, tot rînjind, baba. Dar să se ştie că eu vreau bişţari, nu glumă. Ce vedem noi aici, fătul meu, e aur şi argint, nu altceva!

Dőry, care îşi pierduse răbdarea, îi şopti răguşit preotului:

— Dă-i zor, dă-i zor, că acuşi leşină biata fată.

Dar fata trecuse de această primejdie; începură să-i curgă lacrimi şi asta o linişti. Cu capul rezemat de braţul divanului plîngea, plîngea cu hohote sfîşietoare.

— Unde-i matricola? întrebă preotul.

— Gergely, matricola! porunci Dőry.

El însuşi dădu fuga după cerneală şi condei şi stătu de pază pînă cînd preotul trecu în registru căsătoria gata-ncheiată.

— De-acum, nici dracu' n-o mai şterge de aici, rosti cu oarecare mulţumire, trăgînd cu coada ochiului spre Buttler să vadă dacă nu are de gînd să sară pentru a rupe, cu o ultimă sforţare, documentul fals.

Dar Buttler era frînt, nervii lui zdrobiți nu-l mai ascultau, sufletul i se năruise; în creierii încinși gîndurile i se învălmășeau și ochii lui sticloși priveau pierduți la ușile care se deschideau, la oamenii care plecau care încotro, după scena de neuitat.

— N-am făcut bine, îi spuse preotul lui Dőry, cînd ajunseră în coridorul întunecat. Trebuia îmbătat. Ați văzut că n-a mers deloc. Eu însă mi-am făcut datoria, nu vă puteți plînge. Poate că o să-mi pierd postul de paroh, poate că o să ajung chiar la închisoare, dar cel puțin dea dumnezeu să fi făcut o treabă bună.

Dőry își pipăia degetele.

— Asta las-o pe seama mea, *domine reverende* [1] Mă privește. Are să iasă o pereche din ei, oglindă nu altceva!

— Martorii sînt oameni de încredere?

— Te cred! Doi criminali pe care îi pot da în orice clipă pe mîna călăului.

Trecură minute, minute lungi pînă cînd Buttler se dezmetici. Dădu să iasă din odaie. Mare-i fu mirarea însă cînd găsi ușile zăvorîte, chiar și pe cea dinspre coridor. Începu să bată cu pumnii în toate, pe rînd; zadarnic, nimeni nu veni, nimeni nu răspunse. Deschise o fereastră, dar fereastra avea niște gratii puternice de fier. Deci, nici o scăpare. Și după toate cele întîmplate într-adevăr că nu înțelegea ce-or mai fi vrînd de la el! De bună seamă iar clocesc ceva. Acest ceva necunoscut îl îngrijora chiar mai mult decît caraghioasa ceremonie a cununiei, care avea să fie, fără îndoială, anulată de tribunalul eclesiastic; mai bine zis, ea n-a fost valabilă nici un moment. Dar pregătirile pe care le

[1] Cinstite părinte (în lb. latină, în original — n.r.).

bănuia îl puseră pe gînduri şi îi răscoliră toată drojdia de amărăciune ce i se adunase în inimă. Are însă şi amărăciunea leacul ei : îngenunchie şi începu să se roage, dar nu blînd şi evlavios, ca altădată, ci cu scîncete dureroase : „Dumnezeule, dumnezeule, ce ţi-am greşit de mă pedepseşti atît de aspru ? Doar te iubesc, sînt al tău, pe căile tale umblu şi totuşi mă loveşti fără milă". Apoi deodată inima i-o săgetă cumplita ameninţare : „Pînă în a şaptea spiţă îi voi pedepsi pentru păcatele părinţilor", — şi oftă :

„Hei, Buttler, Buttler, străbunicul străbunicului meu, rău ai făcut cînd ai vîrît pumnalul în Wallenstein. Şi pentru ce ? De dragul împăratului. Priveşte acum la nepotul tău... Uită-te la mine !"

Şi în clipa aceasta cineva se uită într-adevăr pe geam — nu străbunul lui Buttler, ci valetul Gergely, căruia îi ceru să binevoiască a deschide.

— Excelenţa-sa domnul baron roagă pe excelenţa-sa domnul conte să binevoiască a rămîne pînă dimineaţa în această odaie. Masa va fi servită aici şi patul va fi aşternut tot aici. Dimineaţa vom fi cu toţii la dispoziţia domnului conte.

Buttler dădu din cap zîmbind ironic.

— Spune-i excelenţei-sale domnului baron că îl salut şi că voi rămînea aici, cu atît mai mult cu cît n-am încotro. Şi mai spune-i că-i doresc noapte bună şi visuri curate.

Apoi se aşeză la birou şi îi scrise o scrisoare Piroskăi, o scrisoare foarte lungă care începea aşa :

„Închipuieşte-ţi, dulcea mea fericire, ce lucruri ciudate mi s-au întîmplat azi. Dar nu te speria ; slavă domnului n-am nimic. Îţi voi povesti de-a fir-a-păr tot ce s-a întîmplat."

Capitolul XIII

VIDONKA JÓZSI

Invitîndu-l în cancelarie pe Buttler, care nu bănuia nimic, Dőry îl lăsase pe celălalt student în grija preotului, care avea să-l distreze, chipurile. În curînd cei doi tineri căliți în științe se încurcară într-o discuție pasionantă.

Veni vorba de o modă tare sucită, îmbrățișată de nobilii din Zemplén și din alte părți. Anume, familiile boierești din nordul țării vorbeau aproximativ trei limbi: germana, maghiara și slovaca. În orice caz două — maghiara și slovaca — le știa fiecare. Le ajungeau aceste două limbi ca să se poată grozăvi în fața țăranilor. Cînd voiau ca servitorimea să nu înțeleagă ceva, familiile care locuiau în sate ungurești vorbeau slovaca. În casele din satele slovace în schimb foloseau limba maghiară.

— Iată una din racilele de care o să piară limba noastră, se tînguia tînărul Bernáth.

Preotul luă partea limbii slovace și încercă să dovedească *per longum et latum*[1] că și Árpád[2] cu ai lui vorbeau slovaca. Tocmai acum scrie despre asta o disertație pe care o va trimite domnului Kazinczy Ferenc la Bányácska, pentru recenzare.

Domnul Zsiga se încruntă.

— Află că n-o să ți-o pună în ramă, ci în altă parte.

Preotul nu se lăsă. O să dovedească el negru pe alb, zicea, că deoarece nu aduseseră cu dînșii destul

[1] In lung și în lat. Alci cu sensul: pe larg (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Căpetenia care a unit, în sec. IX, triburile maghiare în cîmpia Etelköz (n.r.).

mulerеt, vechii unguri şi-au luat neveste de unde au găsit, dintre fetele slovace cu părul ca spicul grîului. De aceea în limba lor numirile uneltelor de casă sînt toate de origine slovacă. Dacă aşa stau lucrurile, în loc să fi învăţat limba taţilor, care, luîndu-se după alde Lehel şi Botond [1], hoinăreau tot timpul pe unde şi-a înţărcat dracul copiii, pruncii gungureau mai degrabă în graiul mamelor.

— Poate-or fi fost unii, dar numai din oamenii mai mărunţi. Alde Árpád şi alţi ide seama lui nu puteau să lepede limba străbună.

— Dar atunci de ce am botezat comitatele pe slovăceşte: Nógrád din Novigrad. Csongrád din Cernograd? Ba chiar cetatea de scaun o numesc şi o scriu pînă-n ziua de azi slovăceşte: Visegrad.

Bernáth flutură plictisit din mîini.

— Nu se poate presupune aşa ceva. Poporul o fi apucat mai de mult să numească astfel aceste cetăţi şi comitate, şi regii au păstrat numirile, fiindcă întotdeauna ungurii au fost nişte „lasă-mă să te las". Şi să fim sinceri, părinte: popii străini tare s-au vîrît în sufletul sfîntului Ştefan [2], i-au pus dogme politice false în gură, dogme care le veneau lor la îndemînă, ca de pildă aceea că „ţara cu o singură limbă e slabă". Aşa ceva numai un popă putea născoci. Regele a repetat-o şi urmaşii au crezut-o cu sfinţenie.

Părintele Szucsinka se zbîrli:

— A fost o vorbă înţeleaptă, atunci; azi poate nu mai stă în picioare, dar de atunci a trecut ceva vreme. De altfel sfîntul Ştefan a spus-o, nu eu. Ceea ce afirm eu e sfînt. Nu încape îndoială că a

[1] *Lehel* şi *Botond* — conducători ai unor cete militare maghiare, la începutul secolului al X-lea. (n.r.).

[2] *Ştefan cel Sfînt* (cca. 975—1038), primul rege al Ungariei (din 997) (n.r.).

fost o vreme cînd cei de seama lui Árpád vorbeau slovăceşte. Cetăţile or fi fost ele botezate de popor, dar la sfînta taină a botezului numele copiilor au fost alese, totuşi, de părinţi. Şi prinţii purtau nume slovace: Béla. Căci Béla nu e altceva decît traducerea pe slovăceşte a lui Albertus. *Albus* înseamnă alb, pe slovăceşte *biela*.

Zsiga se cătrăni şi mai tare.

— Ar trebui să nu vi se mai dea voie să vă atingeţi de condei, părinte. Dumneavoastră falsificaţi totul. Vai, biata noastră istorie, cum te-au mai schimonosit, chiar din leagăn, popii! Să luăm numai cazul regelui Kálmán[1], săracul: i-au scos vorba că a fost cocoşat — şi asta numai pentru că omul a încercat să risipească superstiţiile şi să răspîndească lumina.

— Dumneavoastră sînteţi protestant, nu-i aşa? întrebă preotul.

— Da, protestant cu ceafa groasă[2].

— Ei, atunci înţeleg tot.

— Cred că acum ai înţeles şi de ce era cocoşat Kálmán.

— Dacă nu-i adevărat, n-aveţi decît să dovediţi că a fost drept ca un brad.

— Nimic mai limpede. Căci dacă n-ar fi fost un om de o statură frumoasă, n-ar fi fost ales căpetenie a oştilor de cruciaţi. E imposibil să-ţi închipui un comandant cocoşat pe vremea aceea, cînd numai forţa fizică şi înfăţişarea eroică impuneau maselor luptătoare. Sau să-ţi amintesc de Eugen de Savoya, pe care împăratul nu voia să-l primească în armată pentru că avea o figură pocită.

---

[1] Rege al Ungariei, din secolul al XII-lea, conducător al unei cruciade (n.r.).

[2] Poreclă dată protestanţilor, îndeosebi calviniştilor, pentru a arăta dîrzenia, încăpăţînarea lor (n.r.).

Şi cîtă apă s-a scurs pe Dunăre între timp! E aproape de necrezut ce logică meschină au istoricii, şi tot mai iau drept document serios această scornitură popească.

— Domnule, domnule, dumneavoastră sînteţi un mare duşman al preoţilor.

— Eu sînt duşman al seminariilor pentru că ele fac oameni falsi din dumneavoastră.

— Iar eu sînt duşmanul colegiilor, fiindcă ele vă fac grosolani.

— Asta vrea să fie o aluzie?

— Cum o iei.

— Protestez!

Cei doi curcani, cei doi tineri erau gata-gata să se ia la bătaie. Ochii preotului scînteiau, buzele îi tremurau (cîte nu trădează buzele rase!), iar în Bernáth sîngele iute fierbea, cît pe ce să dea în clocot. Dar valetul Gergely se ivi în prag şi înaintînd în vîrful picioarelor se aplecă la urechea preotului, şoptindu-i:

— Începe.

Cuvîntul acesta îi stinse scînteile din ochi: Szucsinka se făcu alb ca varul, se ridică şi porni pe urmele valetului.

Zsiga îl urmări cu ochii uimiţi. „Începe? Ce să înceapă oare? Ciudată mai e taina asta care învăluie întreaga casă. Taine în toate părţile. Taina stă la pîndă printre ramurile copacilor, taina şuieră prin văzduh, taina pluteşte în fumul ce urcă în rotocoale albăstrui din hornuleţul casei grădinarului. Eh, prostii! I se năzare, atîta tot. Deşi e cam ciudat că János zăboveşte aşa de mult. Ce-or fi avînd atîta de discutat?"

Poate că ar trebui să vadă ce-i cu el. Dar îşi alungă repede acest gînd: doar nu se poate vîrî între ei dacă au ceva de vorbit între patru ochi.

Stătu pe verandă o bucată de vreme singur, aşteptînd să vină cineva. Zadarnic însă! În toată casa nu se arăta suflet de om. Pe deasupra, dinspre căsuţa grădinarului îl izbi deodată un miros dezgustător. Ce dracu poate să fie?

Porni spre căsuţă şi numaidecît se dumeri de unde vine mirosul nesuferit. Zări un rînd de ţevi de sticlă, lungi şi subţiri, aşezate în fereastră. A, da, pe plita din casă cineva topeşte seu. În ţevile de sticlă trebuie să fie seu topit. Aşa se făceau odinioară lumînările. Tuburile aveau cîte o deschizătură la cele două capete. Deschizătura din partea de jos era doar atît cît să poată trece prin ea o sfoară care pe urmă era înnodată în aşa fel ca nodul să o astupe. Pe deschizătura largă de deasupra se turna seul topit şi, cînd se închega, sfoara devenea fitil şi lumînarea era gata. Era un lucru destul de primitiv, nici vorbă, dar cînd bunicii noştri îl văzuseră întîia oară şi aflaseră că a fost născocit de un leah cu numele Kaminski, se minunară foarte: „Grozavă minte trebuie să fi avut puşlamaua!"

Tuburile le căra fetiţa grădinarului, şi pe cele ce nu mai încăpeau în fereastră le înşira pur şi simplu de-a lungul zidului.

Un dulău alb stătea deoparte uitîndu-se, gînditor ca un filozof, cînd la tuburile de sticlă, cînd la omul din spatele casei, care se întinsese pe un cojoc la soare şi mînca slănină. Dulăul asista la o adevărată minune: omul la care se uita înghiţea slănina care totuşi se ivea din nou, în tuburile de sticlă (pe măsură ce lichidul gălbui se răcea în tuburi, se albea văzînd cu ochii, luînd tot mai mult culoarea ademenitoare a slăninei). Toate acestea îi dădeau, pare-se, destul de gîndit dulăului, care clătina din cap cînd spre dreapta cînd spre stînga, ca

un capelmaistru, şi era atît de cufundat în contemplarea ciudatului fenomen încît nici muştele verzi ce bîzîiau în jurul său nu-l scoteau din sărite şi nu reuşeau să-i distragă atenţia.

Bernáth înţelese comicul situaţiei şi zîmbi gîndindu-se: „Uite că şi dulăul adulmecă o taină, cu toate că ceea ce se petrece sub ochii lui e lucrul cel mai simplu din lume; pesemne aşa stau şi eu cu lucrurile ce se petrec în casă".

— Ia te uită, Zsigucska, *mladi pan*[1]! Tţţ, să vezi şi să nu crezi! se auzi Zsiga strigat de o voce cu accent slovac.

Bernáth se uită la omul de pe cojoc, care, de-atîta mirare, lăsă iute slănina şi briceagul din mîini, şi exclamă:

— Ce căutaţi pe-aici, unde nici păsările nu vin?

Tînărul îl recunoscu. „Măi, măi, ăsta-i feciorul nevestei lui Vidonka, bucătăreasa noastră."

— Ce dracu'! Tu eşti, meştere Joska? Eu ar trebui să te întreb ce cauţi pe-aici; doar te ştiam calfă de tîmplar pe la Ujhely.

— Sînt eu tîmplar şi tot ce vrei, dar aici am ajuns mare boier. Mănînc untură şi beau seu. Da' mămuca ce mai face?

— O duce bine. Ne-a gătit zilele astea nişte bucate faine de tot. Dacă ar fi ştiut că o să ne întîlnim, de bună seamă îţi trimitea nişte mălai.

— Ba să-l mănînce cuţu! Aici mănînc friptură şi beau vin cît mă încape pielea. Şi ce vin! *Tocaiscovo vino, mladi pan!* He-hei, îmi merge de parcă aş fi căzut în... asta... cum îi zice ce se încinge peste rochie... în şorţul preacuratei fecioare.

— Nu cumva eşti grădinar?

[1] Boierul cel tînăr (n.r.).

— Ei, asta e, protestă el indignat și se răsuci pe cojoc, proptindu-și capul cu părul cît o claie de brațul ridicat într-un cot.

— Ba nu zău, fără glumă, cu ce te ocupi?

— Aștept.

— Și altceva nu faci?

— Pe dumnezeii mei dacă fac ceva, dar e destul de greu și atît (căscă, apoi mai înghiți o bucată de slănină.)

— Și ce aștepți?

Tînărul Vidonka clipi misterios din ochi.

— Noaptea.

— Noaptea? La ce?

Vidonka Józsi zîmbi șiret.

— He-he-he, taci, taci; așa ceva nu pot să spun. Nu-i așa? Ai?

Întrebarea o adresă unui ulcior cu smalțul verde care se afla la picioarele lui, acoperit pe jumătate de o tufă de strugurei. Își întinse mîna spre el și trase o dușcă. Plescăi din limbă, adăugînd cu mulțumire:

— Zău că e din o mie opt sute trei.

— Ei, văd că-ți merge bine, Józsi; o să-i povestesc maică-ti. Și de cînd ești aici, la baronul Dőry?

— De zece zile.

— Și de atunci tot aștepți?

— Așa... I-am făcut o asemenea mașinărie, că stăpînul Odrejovschi Mártin dacă ar vedea-o mi-ar da-o numaidecît pe fata cea mică, adică nu pe cea mai mică chiar, da pe cea mai măricică, pe Katuska. *To ie crasna, mladi pan, aco lialinia!* (E minunată, conașule, ca un crin.) Nici un grădinar nu poate să crească așa ceva.

Era un vlăjgan voinic, bine făcut, acest Vidonka Józsi, și ar fi fost chiar frumușel, dacă în copilărie unul din porcii lui Bernáth nu i-ar fi rupt o bucată

din buza de sus. Urma acestei muşcături îi pocea faţa, făcînd-o aproape înspăimîntătoare.

— Ce fel de maşinărie? Parcă te pricepi tu la vreun lucru mai cu cap! Am auzit că ţi-ai cam băut minţile.

Bernáth îl necăjea anume: voia să-l facă să vorbească. Ştia mai bine ca oricine ce minte ageră avea Vidonka Józsi. Flăcăului îi era de ajuns într-adevăr să vadă un mecanism oarecare ca să se apuce să-l facă cu briceagul. Ba inventa şi altele noi. Făcuse un ceas, cu toate rotiţele şi şuruburile din lemn, doar la capătul sforilor atîrnase două pietre drept greutate — şi ceasul mergea exact, cum n-ar fi fost în stare să-l facă să meargă nici un meşter ceasornicar. Era plin de idei. Un an întreg îşi bătuse capul cu o căruţă care să meargă singură, ba încercase să facă şi o maşină de zburat. Mulţi oameni talentaţi erau în ţară pe vremea aceea, dar puţini dintre ei au răzbit la lumină, ca acel Kempelen[1] de la Pozsony, care tocmai pe atunci călătorea de la un rege la altul cu maşina lui de şah, vestită în întreaga lume, cu care-i bătea pe toţi şahiştii; îl bătuse chiar şi pe Napoleon I. Pînă în ziua de azi nu s-a găsit o minte omenească în stare să descopere secretul acestei maşini. Vidonka Józsi avusese oarecum noroc: bătrînul Bernáth îi preţuia talentul şi îl dăduse ucenic la un tîmplar din Ujhely. În cele mai multe cazuri însă ţăranii aceştia geniali — care dacă ar fi trăit în alte împrejurări s-ar fi putut lua la întrecere cu inventatorii americani — se pierdeau. În cele din urmă ajungeau să cioplească sicrie în satul lor, sau migă-

[1] *Kempelen Farkas* (1734—1804), creatorul unei ingenioase mese de şah, prefigurînd un şahist automat, invenţie care a stîrnit multă vîlvă în ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea în Europa (n.r.).

leau, cu nădejdea la ceva rachiu, jucării pentru odraslele boierului.

Pe Vidonka îl supăra zeflemeaua domnișorului. Îi răspunse jignit:

— Ei bine, o să mai auzi dumneata vorbindu-se de ea.

— Cînd?

— Poate chiar deseară.

— Păi, iacă acuși e seară; de ce nu mi-ai spune-o și mie cu un ceas, două mai devreme, dacă e un lucru atît de grozav? Dar poate că nu tu ai făcut-o, căci, după cîte am auzit, aici au lucrat mai mulți meșteri. Ai prins și tu, poate, cu urechea vreun zvon și crezi că e chiar isprava ta. Vezi, s-ar bucura și maică-ta dacă i-aș putea da o veste bună despre tine. Dar deseară eu n-o să mai fiu aici.

— Pleci?

— Păi, cam așa.

— Și n-ai să-i spui nimănui?

— Cum îți închipui c-aș putea să-ți fac neplăceri? Știi doar ce aș păți de la maică-ta.

— Biata măicuță! Cum știe să facă iahnia de fasole cu costiță de porc! (Se înmuie, amintirile din copilărie îl copleșiră.) Iaca îmi deschid inima, dar gura! — că altfel toate în capul lui Jóska se sparg. Ei, am făcut — dar pleacă-ți urechea, căci nu pot să spun decît în șoaptă — am făcut o mașinărie că partea de jos a casei se cațără pe acoperiș iar acoperișul se lasă bîldîbîc în jos, după voie.

— Spune mai degrabă slovăcește, Józsi, o să înțeleg mai bine.

— Bine, *mladi pan*, va să zică am făcut un mecanism care ridică o odaie de jos în odaia de deasupra ei.

— A, da, înțeleg. O trapă.

— Dimpotrivă. Un ascensor, dar la urma urmei tot un drac e. Ori că se rostogolește osul la cîine, ori că acesta aleargă după os.

Bernáth se gîndea la cele auzite.

— Și ce odaie trebuie ridicată?

— Cancelaria unde scrie de obicei baronul va ajunge în odaia de deasupra. Pot să spun că e o lucrare minunată. Păcat că n-ai văzut-o, conașule.

— Și cine locuiește în odaia de sus?

— Domnișoara. Ehei, ce boboc de fată! Și la noapte mecanismul ridică pe cineva cu forța în odaia ei. Și cît a costat mașinăria asta! Dracu' să-i înțeleagă! Păi nătărăul ăla nu se poate urca cu picioarele lui?

Bernáth se dădu speriat îndărăt, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului. Deodată începu să bănuiască ceva, să înțeleagă.

Gura crestată a lui Vidonka Józsi se strîmbă a rîs. Omul clătină ciudat din cap, apoi își trînti de pămînt pălăriuța cît o ciupercă și se izbi cu pumnul în cap.

— Eh, ei *mladi pan*, de ce te-ai speriat așa? N-oi fi chiar dumneata... ăsta de trebuie ridicat... ha?

Dar Bernáth Zsiga nu-i mai răspunse; fugea mîncînd pămîntul, prin tufe, peste straturi de flori, spre clădirea principală.

Capitolul XIV

SITUAȚIA SE COMPLICĂ

Rătăci cîtva timp printre mulțimea de clădiri la care moșii și strămoșii lui Dőry adăugaseră cîte ceva, fiecare după gustul său, unul în stil roman, altul în stil baroc, iar alții după gustul și priceperea zidarilor din sat.

Unele părți nelocuite începeau să se năruiască; între zidurile crăpate, bufnițele și liliecii își făceau veacul. Într-un cuvînt, vechiul castel stătea în vîrful colinei ca o matroană bătrînă care, proptită în cîrji, cu hainele cîrpite, visează la anii tinereții, înconjurată de susurul frunzelor, ciripitul păsărilor și zumzetul albinelor.

Bernáth cutreiera apartamentele pe care le știa încă dinainte, deschise o mulțime de odăi, dar nu găsi suflet de om nicăieri. Doar cimpanzeul gemea, întins pe un țol, în odaia fostei doamne de companie. Avea umărul stîng bandajat.

Dè, și maimuța învață ceva de pe urma dragostei. Nici cimpanzeul nostru n-are să mai ducă flori nimănui.

— Hei, nu-i nimeni pe-aici? striga Bernáth pe unde trecea, dar nimeni nu-i răspundea.

„Doar nu i-o fi înghițit pămîntul pe toți ai casei?"

Deodată i se păru că cineva îl strigă pe nume.

— Zsiga, Zsiga, vino de unde ești!

Dar ăsta e glasul lui Buttler! De-abia se aude, parc-ar veni din fundul pămîntului. Sau poate că el, Zsiga, are halucinații.

Și glasul lui János fiind, nu putea veni decît de la parter, care nu era locuit de familia lui Dőry, deoarece parterul era zidit pe jumătate în pămînt și servise cîndva drept închisoare. Întîiul proprietar, cel care începuse clădirea, un oarecare Krucsay, nu se dădea în lături chiar de a se folosi de *jus gladii*[1] (între altele, odată își decapitase chiar frumoasa-i soție, pe locul unde azi e sera). În ziduri pătrunsese igrasia și încăperile nu erau locuite nici de servitori. Bernáth își aduse aminte că rîndul trecut Dőry îi pomenise ceva de intenția de a-și

[1] Dreptul feudalului de a-l executa pe iobag (n.r.).

muta cancelaria la parter, nemaiputînd suferi mirosul de cojoace şi sumane pe care împricinaţii cu care avea de a face îl răspîndeau în toată casa.

Alergă deci la parter, dar pierdu şi acolo destulă vreme pînă să dea, prin labirintul de ganguri, de coridorul ce ducea la cancelaria primpretorului. Nu era nicăieri nici o tăbliţă care să-i fi dat vreo indicaţie, dar după o cotitură zări, la dreapta, o bancă de care se legau cei ce urmau să fie schingiuiţi. La stînga băncii văzu şi nişte butuci.

Cancelaria nu putea fi decît aici.

Pe coridor era întuneric, dar lui Zsiga nu-i mai păsa de nimic; înainta, pe dibuite, pe lîngă zid.

Deodată auzi un glas:

— Cine-i acolo?

Bernáth înaintă în direcţia glasului fără să răspundă.

— Vorbeşte, că trag, se auzi glasul de mai înainte.

— Sînt Bernáth Zsigmond, musafir în această casă, răspunse Bernáth.

— Întoarceţi-vă, conaşule, că n-aveţi ce căuta aici!

Dar studentul nostru înaintă curajos pînă ajunse în faţa celor doi panduri înarmaţi.

— Unde e contele Buttler? întrebă cu glas poruncitor.

— Lăsaţi-l în pace. O să-l vedeţi mai tîrziu. Acum mai are încă ceva treabă...

— Vreau să ştiu ce treabă are. Aici se întîmplă o nelegiuire. Ce se-ntîmplă cu el?

— Nimic rău, conaşule. Ce n-aş da să fiu în locul lui! Bucuros m-aş face dulău de stînă pe doi ani pentru o asemenea noapte.

Un rînjet supărător, scîrbos, însoţi aceste cuvinte.

— Daţi-mi drumul! Vreau să intru.

— Despre asta nici vorbă nu poate fi, conașule, nu căutați cearta cu lumînarea.

— Cu ce drept îndrăzniți să mă împiedicați?

— Cu dreptul că cine nu-i poftit la cununie n-are ce căuta acolo.

„Cununie?" Cuvîntul acesta dezlegă tot. Și deodată înțelese de ce a venit preotul, de ce a fost zăvorîtă poarta ca nici un musafir străin să nu-l poată surprinde pe baron, de ce au fost îndepărtați toți servitorii de prisos, și au rămas numai complicii. Totul era limpede ca lumina soarelui. Au vrut să pună mîna cu orice preț pe nababul bogat. Bună pradă e stăpînul a șapte moșii! Cum de nu s-a gîndit la asta de la început, cînd o sută de semne i-o arătau? Îi veni să se dea cu capul de peretele umed, să-și strivească creierii. Amănuntele se legau lanț unele de altele. Acum ieșea totul la iveală, fiecare amănunt se potrivea în cîte o cutiuță a uriașei escrocherii. Firește că în momentul acesta, în cancelarie, preotul îi cunună cu forța, dar asta nu-i totul. La noapte, Buttler va fi ridicat cu mașinăria lui Vidonka în odaia miresei. Martori cu făclii în mînă vor intra peste ei și vor putea face dovada că mirele a petrecut noaptea acolo... „O, doamne, doamne, tu cîrmuiești într-adevăr aici, sau îngădui ca oamenii să fie zvîrliți la voia întîmplării, să li se răscolească soarta, cum îngăduie gospodarul leneș să-i scormonească oricine prin șira de paie?"

Sîngele îi clocotea; îmbrînci furios pe unul din panduri:

— De s-ar dărîma și cerul și iadul și tot am să intru! La o parte, cîinilor!

— Gura, că acuși vezi pe dracul!

Unul din panduri, Kázsmáry, îl apucă de mijloc, îl ridică în aer ca pe o pisică, apoi îl așeză la pă-

mînt, cum aşezi o oală sau o cană după ce ai băut din ea. Ba îşi mai şi bătu joc de el, ticălosul.

— Aşa, ulcică mică, iaca nu te-ai spart.

Pasă-mi-te supsese ţiţă trei ani de zile şi avea o mînă de fier. Zsiga o simţi şi schimbă numaidecît tactica :

— Gîndiţi-vă la dumnezeu, oameni buni. Înţelegeţi şi dumneavoastră că trebuie să intru. Doar sînteţi în slujba comitatului şi de bună seamă aveţi şi dumneavoastră vreun prieten care ar sări să vă scape dacă v-aţi găsi în primejdie de moarte şi pe care şi dumneavoastră l-aţi ajuta la fel. Doar sînteţi unguri. Prietenul meu, singurul om pe care-l am în lume, a ajuns într-o capcană mai rea decît locul pierzaniei. Nu mă opriţi să intru şi să împiedic ceea ce se urzeşte acolo. Vă vorbesc de la inimă la inimă, prieteni dragi. Lucrurile nu stau aşa cum le priviţi dumneavoastră ; trebuie să cumpăniţi că o fetiţă frumoasă de la noi din sat îl iubeşte pe prietenul meu şi că şi el o iubeşte. Ei bine, biata fată va rămîne cu inima zdrobită. Doar şi dumneavoastră iubiţi sau aţi iubit pe cineva în viaţa dumneavoastră. Ştiu că aveţi inimă şi dacă puteţi să împuşcaţi pe un tîlhar de drumul mare, nu cred că sînteţi în stare să ucideţi o privighetoare, să-i opriţi bătăile inimii, făcîndu-vă părtaşi la o asemenea faptă. Lăsaţi-mă să intru, oameni buni, ca şi cum m-aş fi smuls din încăierare, ca şi cum dumneavoastră nu m-aţi fi putut opri, ca să nu vi se poată aduce nici o vină. Şi dumnezeu o să vă răsplătească, dar nici eu n-o să vă uit.

Îşi vîrî mîna în buzunar şi scoase patru din cei şase sfanţi strălucitori pe care-i avea la el. Întinse cîte doi fiecărui pandur.

Pandurii îi respinseră cu un rîs batjocoritor.

— S-a urcat cîntarul, boierule, rosti în glumă Jeszenka. Adineauri domnișorul conte a aruncat cîte un sat în cumpănă și dumneavoastră vreți să faceți treabă cu doi sfanți?

— Dacă v-a făgăduit, contele se ține de cuvînt.

— Bine ne-ar prinde, conașule, că de mult ne zbatem în sărăcie. Parcă noi n-am vrea să trăim altfel? Dar vezi că e cu bucluc...

— Ce anume?

— Păi cînd începe să ne mănînce-n palmă, ne mănîncă și la ceafă. Nu putem noi face nimic împotriva stăpînului, așa că pleacă cu dumnezeu, conașule, lasă-ne-n pace. Ce nu se poate, nu se poate.

Bernáth înțelese pînă la urmă că n-o să izbutească nimic și doar un singur semn de prietenie le mai ceru pandurilor în schimbul celor patru sfanți: să-l lase să arunce o privire prin gaura cheii. După ce se sfătuiră între ei, îl lăsară, dar numai cu condiția ca fiecare să-l ție de cîte o mînă. Dacă-i face plăcere, n-are decît să-și desfăteze ochii: asta tot nu poate clinti nimic din ce se petrece dincolo.

Zsiga își aruncă privirea în odaie și de furie scrîșni din dinți ca un mistreț. Chiar în acel moment preotul lega cu patrafirul mîna baroanei și a lui János, pe care Dőry îl ținea cu putere.

— Îngrozitor! strigă. Dac-aș putea să vă zdrobesc pe toți!

— Bine că nu puteți zdrobi nimic, conașule; bucurați-vă mai degrabă că sînteți liber. Mare greșeală din partea excelenței-sale să vă lase așa. Dacă noi n-am fi pe aici, cine știe ce încurcături ați fi în stare să faceți.

Pe Zsiga îl surprinseră cuvintele pandurului. Într-adevăr, putea să fie și mai rău; dacă de pildă

l-ar fi închis şi pe el undeva... Acum e cel puţin liber, poate face eventual şi ceva folositor. Poate să iasă, să dea alarmă în sat, sau dumnezeu ştie ce mai poate face, dacă scapă de aici.

Şi, îndemnat de această dorinţă, se întoarse, fără vorbă, pe coridorul întunecat. Pînă să ajungă afară, se înserase de-a binelea; departe, în turnul bisericii din sat, clopotul de seară începu să sune, melancolic; stele mărunte răsăreau pe bolta cerului şi în geamurile cocioabelor ţărăneşti.

Alergă drept spre poartă. Din nenorocire, poarta era încuiată, şi portiţa la fel. În zadar încercă s-o forţeze, în zadar o izbea cu pumnul. Să sară peste ea era cu neputinţă. Nici nu se putea gîndi la aşa ceva, deoarece creasta zidului era bătută pretutindeni cu cuie. Poate în parc să dea de vreo spărtură. Cutreieră în fugă, gîfîind, întregul parc, dar zidul împrejmuit cu cuie nu-i lăsa nici o scăpare.

— Va să zică şi eu sînt închis.

Revolta îi strîngea inima, îi biciuia nervii. În unele clipe se hotăra să rămînă, să-l înfrunte pe Dőry, să se ia la trîntă cu el, să-i crape capul şi să-şi scape prietenul. Prudenţa însă îi şoptea că nu va avea putere decît dacă va izbuti să scape dintre zidurile acestea.

Dar cum să scape de aici? Undeva lîngă zid era un tei uriaş a cărui coroană aproape că se îmbina cu un frasin din grădina vecină. Dacă s-ar urca în tei şi ar încerca să sară în frasin... Poate ar reuşi. Iar din curtea vecină ar putea ajunge la drum liber. Hm, ideea nu e rea. Ştia să se caţere cu multă dibăcie. Îşi scoase cizmele (pe vremea aceea şi boierii purtau pe sub pantaloni cizme cu carîmbi scurţi), le legă cu un curmei de viţă şi, aşezîndu-le pe umăr, începu să se urce repede în copac. Asta

fu spre norocul lui, fiindcă nu apucă să ajungă sus, cînd, deodată, auzi glasul poruncitor al lui Dőry.

— Căutaţi-l peste tot, pe aici trebuie să fie. De s-ar fi ascuns chiar în fundul iadului, trebuie să mi-l aduceţi. În nici un caz n-a putut ieşi din curte.

Bernáth îşi auzea inima bătînd cu putere şi nu îndrăzni să se clintească din loc; se temea că mişcarea şi foşnetul frunzelor l-ar putea trăda.

Iar paşii se apropiau mereu; pandurii alergau duduind printre tufe. În timpul acesta, Dőry se apropie de căsuţa grădinarului şi îl întrebă probabil pe Vidonka Józsi:

— Hei, tîmplarule, n-ai văzut pe aici pe undeva un domn mai tînăr?

— N-am văzut nimic. Ba da, am văzut o pisică neagră.

— Mîncă-ţi pisica neagră, măgarule!

Apoi vorbiră ceva, cu vocea scăzută. Bernáth asculta încordat, dar nu putu deslusi nici un cuvînt.

Pandurii făcură un ocol şi ajunseră în partea dinspre apus a grădinii, unde era chioşcul şi popicăria. Zsiga cîştigă ceva timp; primejdia îl făcu mai dibaci, se căţără ca o veveriţă pînă ce ajunse la locul dorit, unde cei doi copaci se apropiau mai mult, apucă o creangă şi făcîndu-şi vînt sări cu îndrăzneală în copacul din vecini. Dar o cizmă nenorocită se desfăcu tocmai în clipa cînd sărea şi căzu în grădina lui Dőry. Cealaltă, însă, ajunse în grădina lui Izsépy.

De dincolo de zid auzi vorba domoală a pandurului. Auzul i se ascuţise de parcă ar fi fost un iepure.

— Sst, a trosnit ceva. N-ai auzit, Kázsmári?

— Nu-i nimic, răspunse Kázsmári. O fi fost vreo pisică; a sărit pesemne dintr-un copac aflat în colţ.

PARTEA A DOUA

Capitolul I

BOALA MAI GREA O VINDECA PE CEA UȘOARĂ

Bernáth răsuflă ceva mai liniștit. Numai pierderea cizmei îl supăra peste măsură. Se simțea caraghios așa, desculț; cu cealaltă cizmă nu mai avea ce face; altfel o să calce ca iambii și troheii din *Arta poetică!* Se scărpină, necăjit, în cap. Ei, ei, *malum omen*[1]. Ce dracu ar putea face în asemenea împrejurări, ca să-l ajute pe János? În haine rupte, cu o pălărie spartă în cap, tot mai ești cineva, dar fără cizme în picioare, chiar Napoleon nu e decît un om desculț. Parcurse cu gîndul întreaga istorie universală, dar nu găsi decît un singur moment care avu darul să-l mîngîie: clipa cînd dumnealui, Teleky Mihály, cancelar al Transilvaniei, o luase la sănătoasa dintr-o bătălie și, fiind tare grăbit, nimerise într-un ochi de smîrc, de unde cu greu își putu scoate un picior — însă nu numai din noroi, ci și din cizmă.

Ei, s-a întîmplat, s-a întîmplat, n-ai ce-i face. Acum însă trebuie să scape cît mai iute de aici! Pășind fără zgomot de-a lungul grădinii lui Izsépy, ajunse lîngă casă, fără să fi fost zărit de cineva.

Prin curte nu putea trece, căci pe acolo foiau slugile; ocoli așadar pe după casă, pitindu-se pe lîngă zidul înalt al grădinii lui Dőry. O singură

[1] Semn rău (în lb. latină, în original — n.r.).

fereastră dădea spre partea asta. Era luminată. Zsiga își aruncă ochii în odaie și zări pe una din domnișoarele Izsépy care se hîrjonea cu un mops alb, rostogolindu-l pe masă, mîngîindu-l și legîndu-i o funduliță albastră la gît. Zsiga își aduse aminte, fără să vrea, de aventura cimpanzeului: „Uite și fereastra cu bucluc", își zise. O poftă irezistibilă de zburdălnicii îl îndemnă să așeze în fereastră cizma cu care nu mai avea ce face, deschizînd astfel un capitol de nesfîrșite bătăi de cap.

Încă un pas, doi, și Zsiga se văzu în cele din urmă afară, pe drumul de țară. Era așadar liber ca pasărea. De ce să se apuce însă? Cui să i se plîngă? Pe cine să ridice împotriva lui Dőry? Aici toată lumea îi știe de frică și stă smirnă în fața lui. Zîmbi, se gîndi la ceva, apoi porni drept spre cîrciuma lui Tóth. Bulgării și pietrișul îl înțepau amarnic, dar el mergea, mergea înainte gîfîind, doar că nu fugea, ca să nu bată la ochi. În drum se întîlni cu o mulțime de oameni care își întoarseră capul după el și cum pașii lui nu făceau nici un zgomot, își făcuseră socoteala numaidecît c-o fi vreo calfă care-și face drumeția desculț.

La nenea Tóth era luminată o singură ferestruică. Omul se pregătea tocmai să se dezbrace, cînd Zsiga bătu la geam.

— Cine-i acolo? întrebă Tóth, crăpînd fereastra.

— Eu sînt, unul din studenți.

— Da, da! Îți cunosc glasul dintr-o mie. Iaca vin, deschid acuși. Iohanna, dă cheia încoace; e colo sub pernă.

Nenea Tóth luă cu el lumînarea și-l pofti pe student în odaia mare. Cînd îl văzu desculț, se cruci.

— Ei da, s-au întîmplat lucruri mari, lucruri îngrozitoare.

Și-i povesti, în amănunt, toate întîmplările. Bravul bărbat se minuna și nu mai știa ce să creadă. Privirea fixă a ochilor, mișcările feței, pumnii strînși, toate arătau tulburarea sufletească cu care urmărea peripețiile povestirii. Din cînd în cînd, clătina din cap.

— Va să zică popii, totdeauna popii! izbucni în sfîrșit cu mînie, dar imediat se lovi peste gură: să vorbim mai încet, *rogo*[1], căci ne aude nevastă-mea, care e bigotă, se dă în vînt după preoți. Doarme în odaia de alături. Deși în toată povestea asta popa e *diabolus rotae*[2]. Nu degeaba a fost oprit să-și mai pună piciorul în casă. Popa a făcut vreo năzbîtie. De aici graba asta mare. Pînă la urmă o să iasă totul la iveală. Om trăi și-om vedea. Căci isprăvile de felul ăsta nu pot fi tăinuite multă vreme. Nici chiar un an, hm!

— Ce spui? strigă Bernáth și părul i se ridică măciucă. Nu cumva crezi că...

— Ba chiar că cred, *rogo*. Căci oamenii nu păcătuiesc din senin. Mixandrele se fac din semințe de mixandre, varza din sămînță de varză și cartofii din cartofi. Și tot astfel păcatele răsar din păcate. Chiar dacă baronul a făcut din lăcomie ce a făcut, ce l-a îndemnat pe popă să se bage într-o treabă primejdioasă ca asta? Apoi, crede-mă că și baronesele sînt din același aluat plin de vicleșug din care a fost plămădită Eva. Ehei, tot mai bine era să fi mîncat puii mei rîndul trecut! Și-acum ce aveți de gînd să faceți?

— Înainte de toate vreau să-mi scap prietenul.

— Și cîți soldați aveți, cîte tunuri?

— Nici unul. Dar tocmai de aceea am venit la dumneata, să-mi dai un cal, să mă reped pînă la

[1] Vă rog (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Capul răutăților (în lb. latină, în original — n.r.).

Patak, la tutorele lui Buttler, Fáy, care e un om puternic și va ști ce-i de făcut. Și v-aș mai ruga să-mi împrumutați, dacă se poate, o pereche de cizme.

La auzul acestor cuvinte, nenea Tóth se posomorî, clătinînd din cap.

— Cizmele nu le dau, deși chiar acum mi-a adus cizmarul din Tállya, cumătrul Gibara, o pereche de încălțăminte din piele de vițel. Le-ar putea încălța și un prinț. Numai că dacă domnul Dőry ar afla că v-am împrumutat o pereche de cizme, chiar mîine mă scoate din sat cu toate boarfele. Nici cal nu vă dau, dar vă spun o vorbă cuminte: furați singur unul din caii mei; șeaua e în grajd, atîrnată în cui.

— Cum? Eu să-ți fur calul?

— Ei, noi între noi, cunoaștem ce-a fost, și dumneavoastră îmi puteți trimite pe urmă calul îndărăt. Dar în sat, așa trebuie să se știe, că cineva mi-a furat calul cu șea cu tot. Mă înțelegeți, nu? Ca să nu vă încurce, eu o să-l chem îndată pe vizitiu încoace, să-mi facă niște fricțiuni la spate, că tot nu mai am altă plăcere în viață, iar dumneavoastră vă ascundeți după tejghea, apoi ieșiți, vă luați o lumînare, înșăuați în liniște surul, și pe-aci ți-e drumul... Dar, *rogo*, zău, încercați să vedeți odată ce plăcere e să-ți maseze cineva spatele. Firește, niciodată nu strică nițică greață, nițică indigestie. *Sine qua non*[1]. Eu cel puțin niciodată nu duc lipsă de așa ceva. Ei, popii știau, popii știau! Nu-mi iese din cap.

Bernáth primi bucuros propunerea; cum era să n-o primească? Vizitiul fu chemat înăuntru, iar el izbuti să se strecoare neobservat în grajd, unde găsi

[1] Fără asta nu se poate (In lb. latină, în original — n.r.).

tot ce-i trebuia. Înşăuă calul şi după cîteva minute surul tropăia vioi pe drumul ce ducea la Petrahó.

Dincolo de Petrahó urma Józseffalva de azi. Atunci i se spunea altfel. Trebuie s-o spunem de la bun început că tot comitatul Zemplén avea altă înfăţişare pe vremea aceea. Pe hartă, azi el arată ca o cizmă de cavaler, cu carîmbi înalţi (cum purta Rákóczi la Wiener Neustadt); pe la începutul veacului trecut avea figura unui bebeluş înfăşurat în scutece. Feerica grădină cu coline şi văi în care creşteau patrioţii a fost făcută bucăţi-bucăţi de foarfecele păcii de la Viena[1]. Părţile de dincolo de Tisa, ţinutul Viss, Kenélző, Zalkod şi, mai jos, Csobajd, Ládany şi Tardos, au fost înghiţite de comitatul Szabolcs. Şi comitatul Ung a apucat ceva, e adevărat însă că în schimbul plasei Szinna. Oamenii au rămas, firește, pe loc, cu gîndurile, cu bucuriile şi supărările lor, dar cel puţin nu mai mergeau la adunările de comitat de la Ujhely. Şi atîta le ajungea. Căci casa acelui comitat era un adevărat cuib de viespi.

La Józseffalva, Bernáth se întîlni cu Cserepes, un cărăuş pe care-l cunoştea din Patak. Omul ducea undeva nişte coşniţe goale; se oprise în faţa cîrciumii să dea de mîncare cailor.

— Ce se mai aude pe la Patak? îl întrebă pe cărăuş.

Acesta îi povesti toate ştirile mai noi. În zorii zilei paznicii dăduseră de un om înjunghiat pe malul Bodrogului; cînd a auzit, s-a repezit la faţa locului şi vicecomitele, domnul Szirmay Tamás, care e încă tot la Patak. („Pe ăsta dumnezeu l-a trimis încoace" îşi spuse cu bucurie studentul.)

---

[1] Pacea de la Viena (1815), încheiată după înfrîngerea lui Napoleon (n.r.).

— Te pomeneşti că o fi tras la domnul Fáy István, îl întrebă pe cărăuş.

— Nu. A tras la administratorul moşiei, deoarece domnul Fáy István are o mare supărare şi nici nu l-a chemat.

— Doar nu i s-o fi întîmplat ceva? îl iscodi, speriat, Bernáth.

— Cum vrei s-o iei — mormăi nenea Cserepes — căci dumnealui a adus din străinătate nişte cepe de lalele. A dat o mie de florini pe ele.

— Ştiu. Le-a adus din Olanda. Chiar eu am scris scrisoarea de comandă încă înainte de Paşte.

— Ei bine, cepele au sosit, cu poşta, împachetate cu tot dichisul, în vată şi cutii. Azi dimineaţă domnul Fáy s-a gîndit să le sădească. Le-a dus în grădină şi le-a aşezat în fereastra casei grădinarului, pînă cînd a pregătit pămîntul pentru ele. În timp ce dumnealui migălea cinchit pe vine, un ziler slovac — că are o grămadă de oameni la lucru — care tocmai se aşezase să prînzească, pune ochii pe cepe. Omul se furişează tiptil-tiptil pînă la fereastră, ia cepele, pe care apoi le împarte cu ceilalţi, le taie cu bricegele felii-felii şi le mănîncă în numele domnului.

— Tune dracu-n burta lor!

— Vă puteţi închipui, conaşule, ce scandal a făcut boierul. Şi ce e mai ciudat — spuse cu mirare nenea Cserepes — slovacii au mîncat cepele şi totuşi domnul Fáy s-a ales cu crampele. Mamă-mamă, ce s-a îmbolnăvit...

— Fireşte, de necaz.

— Încît, ai casei au alergat după doctor şi au trebuit să-i pună pe burtă pungi cu ovăz încălzit. Şi fiindcă tot oraşul a aflat de povestea cu cepele, lumea rîdea, dar îl şi plîngea pe bietul boier. Aşa că, luînd cunoştinţă de boala dumisale, domnul

vicecomite s-a hotărît să tragă în altă parte. Tii, dar ce cai are!

— Vorbești de cei patru cai ai lui Szirmay?

— Da! Cum își mai poartă capul! O fi mare livada pe care pasc, nu?

— Te cred.

— Cam cît de mare, totuși?

— O fi cam de aici pînă la Patak.

— Tii, mama lui de „rac roșu"[1]! izbucni Cserepes. Da cumplite foarfece trebuie să aibă dacă a putut să-și taie așa o bucată!

Bernáth rîse și îndemnîndu-și surul porni în galop și nu se mai opri decît la Patak, în curtea lui Fáy. A mers repede, fiindcă nu era încă miezul nopții, și nu se auzea glas de cocoș.

Boierul nu se culcase încă; ședea în bibliotecă, cufundat într-un fotoliu, oftînd și gemînd de supărare, din pricina bulbilor de lalea. Îl pasiona atît de mult grădinăria, încît gîndindu-se la ei, îi venea să înnebunească de furie.

Auzind tropot de cal, se uită pe geam, dar ochii lui slăbiți nu-l recunoscură pe Zsiga.

— Eu sînt, dragă unchiule! Eu sînt.

— La ora asta? întrebă bătrînul cu glas jalnic, de om bolnav. Ei, culcați-vă, nu vă mai necăjiți și voi. Sînt bolnav, mai am și acum două lipitori pe burtă. Dacă vă e foame, treziți-o pe bucătăreasă. Biata mătușă-ta abia acum s-a culcat.

— Am venit singur, nene Pista.

— Și János?

— János a pățit ceva.

Auzind asta István Fáy se vindecă pe loc, căci făcea parte din oamenii pe care o supărare mică îi îmbol-

[1] Herbul familiei Szirmay e înfățișat printr-un rac roșu (n.a.).

năvește, dar una mare îi oțelește. Sări în picioare, glasul lui slab deveni metalic și se răsti la Zsiga :

— Intră repede, tîndală ce ești, și spune-mi ce s-a întîmplat ?

Zsiga sări de pe cal, intră în odaia slab luminată de două lumînări de seu. Bătrînul purta un cozoroc verde pe frunte, dar cu ochii lui slabi tot nu putea să vadă aproape nimic.

— Na-ți-o drace ! — strigă — ce-ai pățit la picioare, bucherule ? Nu-ți aud pașii.

— Sînt desculț, nene Pista.

— Ce ? Ai înnebunit ?

— Da de unde ! N-am cizme, și pace ; le-am pierdut cînd am fugit din închisoare.

— Ce tot trăncănești, băiete ? Din ce fel de închisoare ? Vorbește ca lumea : scurt, lămurit !

Trebui să-i povestească tot, de la început pînă la sfîrșit, toate peripețiile pe care eu le-am însemnat aici. Atîta doar că Zsiga le povesti mult mai prost decît mine, dar nu-i de mirare, fiindcă bătrînul bombănea, înjura într-una, izbea cu pumnul în masă și din cînd în cînd se repezea la Zsiga, gata-gata să-i ardă o palmă.

— Cine v-a spus să vă duceți acolo, măgarilor ? Așa vă trebuie ! N-ați băgat de seamă că vi se întinde o cursă ? Nu-mi umbla cu scuze ! Tu trebuia să ai mai multă minte, fiindcă tu nu ești conte. Dar tu ești un dobitoc. Cînd ați văzut că pandurii vă ațin calea trebuia s-o apucați pe alt drum ; atîta ospitalitate nu mirosea a bine. Apoi sosirea preotului cu care se certase — orice prostănac ar fi putut ghici de ce — intenția lui Dőry de a vă îmbăta, faptul că l-a chemat la o parte pe János... A... Ești un gogoman și jumătate. Și nici măcar cizmele nu știi să ți le legi cu sfoară ca lumea, cînd mi te urci în copaci. Asta ne-ar mai trebui acum, să răcești și tu, să dai ortul

popii. Du-te repede și încalță-te! Plecăm imediat. Asta-i ceva nemaipomenit! Samavolnicia asta o să ridice în picioare țara întreagă. Dumnezeule, ce scandal, ce mocirlă!

Și deodată bătrînul boier începu să zvîrle cît colo pungile cu ovăz și șalurile calde de pe burtă. Își smulse fără milă lipitorile („Ați supt destul, amicelor") și le aruncă pe fereastră cu atîta cruzime ca și cum i-ar fi fost dușmane de moarte. Apoi se îmbrăcă, își puse șuba verzuie, își îndesă pălăria în cap, își luă din colț bastonul cu măciuca de argint în forma unui cap de rățoi și-și vîrî cîte un pistol în fiecare din cele două buzunare ale șubei.

— Ei, acum haide la vicecomite, căci *periculum in mora*[1]. Chiar în noaptea asta forța armată va trebui să facă o descindere la Rőszke.

Afară, în anticameră, ungîndu-și cizmele cu osînză rîncedă, bătrînul valet Baksa Máté, un fost tunar, privea cu mirare la stăpînul care se pregătea să plece, apoi se propti în fața lui.

— Ei, una ca asta nu se poate, boierule, să ieșiți în puterea nopții, să hoinăriți prin oraș. Așa ceva nu pot îngădui odată cu capul. Cine-i bolnav să facă bine să stea în pat, altfel îi spun cucoanei.

— Ba n-ai s-o faci, ciot bătrîn, strigă Fáy István (deprins cu sunetul tunului, bătrînul valet era tare de urechi) — fiindcă asta-i treabă ostășească, înțelegi? Pornim cu oaste împotriva cuiva. Asta nu mai e ceapă de lalea, înțelegi? Ei, ce-i asta?

(Ca să se încredințeze că valetul a înțeles, Fáy îl punea să repete ordinele.)

Máté zîmbi dulce: era încîntat că-l aude pe stăpînul său vorbind în glumă despre bulbii de lalele. (Boala grea l-a lecuit de boala mai ușoară)...

[1] Întîrzierea e primejdioasă (în lb. latină, în original — n.r.).

— Treabă ostășească — răspunse — și nu trebuie să raportez cucoanei.

— Iar dacă te-ar suna în timpul nopții și ar întreba de mine, ai să-i spui că dorm liniștit în pat. Ei, ce fac eu acum?

— Dormiți liniștit în pat.

— Îți merge mintea ca briciul, Máté! Dar ce tot ai cu mantaua mea? A, vrei s-o închei? Să nu te atingi de mine cu mîinile tale unsuroase, că acuși te cîrpesc.

Capitolul II

BRACHIUM

Trecură repede de-a lungul străzii principale. Domnul Fáy pășea elastic ca un grenadir; nici reumatismul nu și-l mai simțea.

Părea că vicecomitele nu se culcase încă.

Se vedea după multe semne. În preajma casei administratorului mișuna lumea. Ferestrele luminate se zăreau de departe. Neveste, fete, flăcăi și tot felul de gură-cască se adunaseră în fața casei, fiindcă nu i-e dat oricui să vadă un subprefect în carne și oase (fie și numai prin geam), dar și fiindcă înăuntru taraful cînta, iar prin ferestrele deschise cîntecul răzbea pînă în mijlocul poporului, frumos și curat ca și cum n-ar fi trecut prin urechile boierilor. Firește că glasul zburdalnic al viorilor drăcoase avea darul să stîrnească inimile flăcăilor, care apucau de mijloc, așa, pe nevăzute, cîte o muiere — noaptea toate pisicile sînt negre — și o învîrteau, o răsuceau în mijlocul drumului, pînă cînd vreun car ce se nimerea să treacă pe acolo desființa „sala de dans". În poarta clădirii boierești husari chipeși, panduri și aprozi căscau gura

și se hîrjoneau cu fetele mai îndrăznețe, pe care uniformele mîndre le atrăgeau mai vîrtos.

Curtea largă era plină de cupeuri, de caleşti şi brecuri, de fel de fel de vizitii şi feciori boiereşti care, trăgînd din lulele, spălau rufele murdare ale întregii protipendade din comitat. Mare boier era vicecomitele comitatului Zemplén; nu putea fi asemuit decît cu soarele: o mulțime de sateliți îl urmau oriunde se ducea, făcînd cerc în jurul lui. Venise la Patak nu numai din pricina asasinatului, care de fapt nu era decît un accident. Omul vizita în fiecare primăvară şi toamnă locurile mai însemnate: Patak, Homonna, Tokaj, mănăstirea de la Lelesz. Şi peste tot se dădeau ospețe uriaşe în cinstea lui. Ba, în unele locuri se trăgea chiar cu tunul. Vicecomitele umbla cu mare alai într-o caleaşcă trasă de patru suri, cu vizitiu şi vînător pe capră, cu doi husari în spate, cu un alergător alături de trăsură. În urma lui, în altă trăsură, mergea doctorul, căci fiindu-i frică de dambla, vicecomitele nu mînca şi nu bea decît *praesente medico*[1] (să aibă acesta răspunderea). În trăsura doctorului mai erau doi polonezi de pripas; îi căra cu dînsul în toate părțile, fiindcă îi plăcea să flecărească, să glumească cu ei. Ceilalți domni care participau la aceste sindrofii veneau de asemenea cu cei mai buni cai pe care-i aveau, fiindcă cu aceste prilejuri se făceau şi expoziţiile de cai, întîia prezentare a mînjilor. De dimineaţa pînă seara geambaşlîcul nu mai contenea. Vizitiii puneau la cale fel de fel de ghiduşii; alegeau, înhămau şi împerecheau caii în sute de feluri, plimbîndu-i şi preţuindu-i în fel şi chip.

Aşa se adună şi azi nobilimea din împrejurimi, alde Melczer, Dókus, Bónis, Jantó, Ghillányi, Szemere, uriaşii gemeni Bodó, pe care dacă-i vezi îți vine să crezi că nu o mamă i-a făcut pe amîndoi, ci mai

[1] In prezența medicului (In lb. latină, în original — n.r.).

degrabă două mame pe fiecare în parte, Sennyeí, o mîndreţe de bărbat, cu atîtea zorzoane, clopoţei şi zurgălăi la cai, încît tropotul telegarilor era însoţit de o adevărată muzică, dar o muzică atît de frumoasă, că muierile îşi lăsau chiar albiile cu aluat şi alergau la poartă cu mîinile pline de cocă pînă la coate. Şi cartoforii înrăiţi se trăgeau încoace în cîrduri, ca sitarii toamna. La asemenea sindrofii se dau adevărate bătălii şi mirosul cartoforilor e mai ascuţit decît orice miros; ei ştiau că subprefectul va fi la Patak. Contele Vandernath, alde Ibrányi, Pilisy, Vékey începuseră să se adune cu o zi înainte, dar Pilisy, spun unii, s-a întors, fiindcă pe la Borsi i-a ieşit în cale un iepure, ceea ce înseamnă mare ghinion, aşa că omul a găsit că e mai bine să se întoarcă acasă, să facă pasienţă. Printre oaspeţi se găseau însă şi cîţiva învăţaţi cu mari merite — era o adevărată plăcere să-i auzi vorbind — ca de pildă Szirmay Antal[1] şi şi Kazinczy Ferenc, care nu se sfiau să şfichiuiască pe oricine făcea vreo greşeală împotriva normelor limbii.

Firește, ce puteau să facă musafirii în toiul nopţii decît să joace cărţi? Masa cea mare, acoperită cu faţă albă şi încărcată cu bunătăţi de toate felurile o părăsiseră de mult, împrăştiindu-se pe la mescioarele de joc. Administratorul prinţilor Bretczenheim, domnul Balásházy Ambrus, care-i ospăta pe boierii comitatului pe socoteala stăpînului său, se scuza într-una:

— Iertaţi-mă, domnii mei, că nu v-am putut da în casa mea decît nişte bucate proaste şi nu trufandale scumpe de care au mîncat astăzi slovacii la boierul Fáy.

Domnii rîgîiră şi îl iertară. Apoi rîseră cu poftă — mai ales aceia care aveau o carte bună-n mînă — de povestea cu bulbii de lalele.

[1] *Szirmai Antal* (1747—1812), scriitor şi jurist maghiar (n.r.).

Iar cei care n-aveau cărți bune, găseau leacul tot la gazdă. Acesta deschisese lada mare de fier din odaia verde în care se păstrau banii domeniului, în aur, taleri și teancuri de bancnote; o lăsase larg deschisă și, avînd de gînd să se așeze și el la o partidă de whist în odaia din fund, le spusese:

— Cine nu mai are bani, se poate împrumuta de aici.

Firește că în asemenea împrejurări nu era greu să fii cavaler. Pe vremea aceea nu existau nobili scăpătați, și printre ei nu erau nici hoți, nici escroci. În schimb jucători fără noroc erau și atunci, și aceștia veneau des la ladă și luau cît voiau; ar fi fost o necuviință să-i controlezi. Și cu toate acestea, zicea domnul Ambrus — și-i gata să jure că așa era — datornicii restituiau sumele împrumutate atît de prompt, încît la încheierea socotelilor nu se găsea nici o para lipsă.

Jocul era în toi, coamele atîrnau în ochi și mustățile erau toate pleoștite, cînd, pe neașteptate, ușa se deschise și, ca un musafir de ultima oră, boierul Fáy intră însoțit de Bernáth Zsiga.

Toți săriră în picioare, plini de bucurie, căci Fáy era foarte popular în comitat. Mare potentat! Fusese ales vicecomite de două ori la rînd, în unanimitate, și de fiecare dată declarase că dacă există un singur om care nu-l vrea, n-are decît să-și ridice degetul și el va socoti alegerea nulă și fără valoare. Firește nu se găsea un astfel de îndrăzneț printre nobilii alegători, căci oamenii se temeau să nu fie cotonogiți de nobilii din Gálszécs. Nu fiindcă nobilii din Gálszécs l-ar fi iubit în chip deosebit pe Fáy, ci fiindcă le plăcea să cotonogească din cînd în cînd pe cîte cineva.

Vicecomitele însuși lăsă cărțile pe masă și alergă în întîmpinarea lui Fáy, să-l îmbrățișeze frățește (de fapt erau rude apropiate: mama vicecomitelui era

sora lui Fáy), dar bătrînul îl opri cu un gest grav şi, înclinîndu-se smerit în faţa lui, îi spuse cu voce puternică, tunătoare:

— Preacinstite domn primvicecomite, nu pentru îmbrăţişări m-am sculat din patul de suferinţă şi am venit încoace în puterea nopţii, ci pentru a vă cere să-mi faceţi dreptate, ca fruntaş al comitatului ce sînteţi; dreptate împotriva unei nelegiuiri. Dreptate vă cer şi pedeapsă pentru un răufăcător care l-a reţinut cu forţa pe cel al cărui tutore sînt, pe contele Buttler János, şi, în cîrdăşie cu un preot lipsit de conştiinţă, l-a pus pe preot să-l cunune pe János cu fata lui, cu toate că fiul meu e logodit, după lege, cu altcineva.

— Oricine ar fi, se joacă cu capul, strigă vicecomitele.

Cuvintele lui răsunau maiestuos în sală, parcă nişte paloşe ar fi pogorît din bolta de deasupra. Atîta nimb avea cuvîntul unui vicecomite.

Dar Fáy nu se lăsă abătut din drumul lui.

— Numitul fiu al meu, cu toate că nelegiuita cununie s-a încheiat, cu toate că este major şi după legile ţării e membru al casei magnaţilor, e ţinut în captivitate şi acum, pentru a fi silit să petreacă noaptea în acelaşi iatac cu mireasa cu care a fost constrîns să se cunune.

— Dar asta-i o monstruozitate, strigă vicecomitele. Cine a îndrăznit să facă aşa ceva?

— Şi această crimă se întîmplă la Rőszke, în casa lui Dőry István.

Urmă o explozie generală de indignare şi uimire. Vicecomitele se scărpina nedumerit în cap. „Dőry. Hm, Dőry, va să zică Dőry. E un om rău şi puternic, cu numeroase rubedenii."

— Ce-i de făcut, ce-i de făcut?

— Cer să mi se pună la dispoziție — și încă imediat — forța armată care să-l elibereze pe fiul meu.

— Dar noaptea, nene Pista — se îngrijoră vicecomitele — împotriva unui magnat!

— Dumnezeu veghează și noaptea, prin urmare nici dreptatea nu poate să doarmă.

Vicecomitele se sperie de-a binelea și începu să caute fel de fel de pricini de amînare. Ascultîndu-l, Fáy István se înfurie, se făcu roșu ca racul din pajura lui Szirmay, și izbi cu pumnul în masă.

— Ascultă: ori ni se dă *brachium*[1], ori dumneata n-o să mai fii vicecomite. Asta ți-o spun eu, bătrînul Fáy István.

Vicecomitele se dădu în sfîrșit bătut și începu să-l domolească, să-l împace.

— Ei, ei, nene Pista, dar n-am înțeles așa. Nu m-am gîndit decît la vorbele dumitale. Spuneai că dumnezeu veghează și noaptea; ehei, i-e ușor lui să vegheze, că el nu e ales pe trei ani, ci e veșnic. Dar uite, n-am spus, n-am gîndit nimic, numai să nu te superi. Ei, nu mai face o mutră așa posacă, că nu eu ți-am mîncat bulbii de lalele. Cum să nu pornim? Pornim uite acuși. Merg și eu îndată. Pandurii, husarii, călare! Întîmplarea face să fie aici și notarul comitatului, pe urmă doi pretori, Kándó și Pálczy, precum și jurații Puky și Draveczky. Să înhame numaidecît caii la trăsuri!

Soarta — cel mai rău chibiț — încurcă toate partidele de cărți. Cîte un partener se ridica, ba de ici, ba de colo, și jocul se duse pe copcă. După săptămîni de zile încă înjurau, care cum apuca, ba pe Fáy, care își vîrîse nasul în treburile lor, ba pe Dőry, care umbla cu intrigi, ba pe Buttler („Ce mai vrea,

[1] Ajutor armat, forța brațelor (în lb. latină, în original — n.r.).

în definitiv, şi ăsta? Doar şi din Mariska se poate alege o contesă destul de frumoasă!")

Aşadar „oastea" se urni. Erau vreo douăzeci de panduri şi husari călări. Părea o mică armată. În liniştea zorilor, pămîntul parcă gemea sub copitele cailor.

Boierii plecară în caleşti. Fáy se urcase în trăsura vicecomitelui. Pe perna din faţă, dar întors către ei, stătea ghemuit Zsiga, povestindu-i pe larg vicecomitelui cele întîmplate. Omul autorităţii îşi făcea cu melancolie socoteala cît de lung o să fie procesul verbal pe care o să-l încheie mîine. Se gîndea pe care dintre juraţi să-l pună să-l facă. „Care e mai nesuferit?"

Era o noapte frumoasă de primăvară. Pămîntul parcă visa despre dragoste, despre lunile de miere ce se înnoiesc an de an; întîile sărutări ale soarelui îl legănau într-o dulce reverie. Căci pămîntul nu e pizmăreţ, ci bun şi blînd. Şi pădurile doineau despre dragoste, mugurii plesneau, vîntul încărcat cu parfumul salcîmilor sufla lin, înmiresmînd aerul ce-l respirau călătorii. Totul era liniştit şi blînd. La răsărit, cerul prinsese să-şi schimbe culoarea; cînd convoiul ajunse la Petrahó, de pe cerul nesfîrşit se ridicase perdeaua nopţii. Vîntul de dimineaţă parcă i-ar fi destrămat marginile. O limbă alburie, ca de flacără, ţîşni printr-o spărtură. Inimile călătorilor tremurau cuprinse de un simţămînt de sărbătoare. Aurora îşi întindea faţa albă de masă pe care avea să fie aşezat în curînd talgerul de aur al soarelui.

— Se crapă de ziuă, observă vicecomitele.

— Să ne grăbim, să ne grăbim! răspunse nerăbdător Fáy.

Călăreţii galopau. Dar nici trăsurile nu se lăsau mai prejos. Cînd ele, cînd ei o apucau mai înainte.

Între timp albul zilei se întindea tot mai mult. Iată că dintre copaci începu să se zărească și castelul lui Dőry.

— Uite-l că vine, uite-l că vine! strigă deodată cu sufletul la gură Bernáth.

Un om — parcă purta haine boierești — alerga spre ei de-a curmezișul ogoarelor și semănăturilor verzi, acoperite de ceața lăptoasă ce începuse să se risipească. Din cînd în cînd se poticnea.

— Cine-i? întrebă vicecomitele.

— E Buttler, zău că e Buttler!

Bernáth se ridică în trăsură și-i făcu semn cu mîna și cu batista.

— Ei, bravo, răsuflă din adîncul plămînilor vicecomitele. *Deo gratias* [1].

Îi păru bine că, poate în felul acesta, nu va mai fi nevoie de intervenția lui.

Era într-adevăr contele Buttler. Dar în ce hal, săracul! Palid, cu părul vîlvoi, fără pălărie. Tremura din cap pînă-n picioare.

Domnii din administrația comitatului săriră din trăsuri, vicecomitele însuși se grăbi în întîmpinarea lui și-i strigă de departe, latinește, pentru ca servitorii să nu înțeleagă:

— *Consumasti ne matrimonium, domine frater?* [2]

În ochii istoviți ai tînărului se aprinseră luminile urii:

— *Non, domine vicecomes* — răspunse întunecat — *nec corpus tetigi* [3].

---

[1] Mulțumesc lui dumnezeu, slavă domnului (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Ai consumat căsătoria, frățioare? (în lb. latină, în original — n.r.)

[3] Nu, domnule subprefect, nici nu m-am atins de ea (în lb. latină, în original — n.r.).

— Mărire întru cel de sus, oftă ușurat Fáy István, care de emoționat ce era, nu se putea nici măcar clinti din loc și ședea în trăsură, cu privirea fixă, încremenit ca o stană de piatră.

— Totul e în ordine, declară vicecomitele cu un gest atît de mulțumit, de parcă ar fi închis un dosar ce nu mai prezenta nici un interes. Nu văd nici o încurcătură deosebită. Portocala neîncepută e o portocală întreagă și atîta vreme cît n-ai mușcat din ea, și grecul ți-o primește înapoi ; căsătoria asta o anulează tribunalul eclesiastic cît ai clipi din ochi. Întreaga afacere e un fleac. Din toată afacerea nu ți-ai pierdut, frățioare János, decît pălăria. Urcă sus în trăsura mea, mai e un loc și pentru tine lîngă Zsiga ; e aici și tutorele tău... Dar ia te uită, ce ai, nene Pista ? adause speriat — îți curge sîngele prin haină.

— Aha ! Va să zică asta mă durea ! strigă Fáy vioi, ca și cum ar fi descoperit cine știe ce. Ei, drăcie, nu știam de ce mă simt așa de slăbit. Acum înțeleg. Mi-am pus lipitori azi-noapte și cînd le-am aruncat în graba mare n-am oblojit bine urmele. Ia dați-mi nițică iască.

Pe vremea aceea orice om cu rost avea o bucată de iască în buzunar. Nimeni nu-și lăsa acasă cremenea, iasca, cheia de la ladă și briceagul cu tăiș de oțel. Bătrînul se doftori repede, în timp ce vicecomitele dădu ordin de întoarcere. Nu mai era nevoie de intervenție armată, de vreme ce contele, pe care de altfel l-ar fi scos chiar din fundul iadului (vicecomitelui îi plăceau vorbele mari, cînd nu-l costau nimic), a fost găsit liber, fapt ce va fi consemnat într-un proces verbal, acasă, dat fiind că, după cîte se vede, treaba nu se va încheia atît de ușor.

Primul gînd care puse stăpînire pe Buttler, chiar înainte de a se urca în trăsură, a fost să-i ceară

vicecomitelui un călăreț, prin care să trimită o scrisoare.

Szirmay îi făcu semn unui husar căruia Buttler îi dădu un plic voluminos cu următoarea adresă:

„Trimit această scrisoare gentilei domnișoare Horváth Piroska, logodnica mea iubită, în comuna Bornóc."

— Cînd ai scris-o? întrebă Fáy.

— Azi-noapte.

— În timp ce erai închis?

— Da.

— Cum? N-ați stat împreună?

— Ba da.

— Ce te zgîrcești așa cu vorbele, parcă le-ai fi cumpărat la spițerie? Spune-mi tot, cum s-a petrecut.

Ca orice om în capul căruia întîmplările se înghesuie într-o învălmășeală haotică, Buttler își începu povestirea de la Adam și Eva: cum au sosit, cum a încercat Dőry să-i îmbete, servindu-le vinul în cupe de aur etc.

— Astea le știm, în linii generale, iar asupra amănuntelor o să revenim mai tîrziu. Acum să ne spui ce s-a întîmplat după cununie.

— Totul a mers ca pe ață. Personalul dresat a dispărut ca prin farmec, iar eu am rămas și mai departe prizonier în așa-zisa cancelarie de la parter. O singură dată a intrat un valet, aducîndu-mi cina și niște așternuturi. L-am apucat de gît pe ticălos; am vrut să-l sugrum, fiindcă fusese martor la comedie. Dar am băgat de seamă că pe coridor stau de pază niște panduri înarmați și nu aveam nici o nădejde să scap.

— Nu știi cum se numesc?

— Nu.

— Şi pe urmă?

— I-am dat drumul, iar după ce a ieşit mi-am văzut mai departe de scrisoare. *Nota bene*[1], îndată după ceremonia aceea smintită mă aşezasem la masă şi mă apucasem să-i scriu Piroskăi toată întîmplarea. Cu asta mi-am petrecut vremea pînă la zece şi jumătate. Mi-am vărsat toată amărăciunea sufletului. Dar tristeţea e ca o groapă: cu cît sapi mai mult, cu atît e mai mare, mai adîncă. Eram năuc de-atîtea gînduri negre. M-am lăsat, frînt de oboseală, într-un fotoliu. Mă cumpăneam între veghe şi amorţeală; stăteam cu ochii deschişi, dar nu vedeam cu ei; nu aveam conştiinţa limpede, dar ştiam tot ce se întîmplă în jurul meu. La un moment dat mi se păru că mă ridic în aer, dar cum tot ce mi se întîmplase fusese ca un vis urît, nu mă mai mira nimic. M-am trezit de-a binelea de-abia cînd am auzit că cineva plînge în hohote lîngă mine. Am sărit în picioare şi am rămas înmărmurit de ce am văzut. Pe o noptieră acoperită cu un văl subţire ardeau două lumînări, care luminau odaia, iar baroana, prăbuşită în aşternutul unui pat desfăcut, plîngea de se topea! „Ce-i asta? Vedenie, nălucă, vis? Unde mă găsesc? În camera mea?" Dar în camera mea lumînările erau aşezate pe masa de scris şi nu era un astfel de pat. În sfîrşit încep să mă dumiresc că nu e camera mea şi că am fost ridicat cu ceva, pentru că dumnealor aveau nevoie de încă o dovadă pentru a întregi mascarada ce se jucase.

— *Canis mater!* plescăi din limbă vicecomitele. Situaţia e destul de interesantă: ei, şi ce-ai făcut cu fata?

— Nimic, nici nu m-am uitat la ea.

— Ia, stai niţel. Era dezbrăcată sau cum?

[1] Observă bine (în lb. latină, în original — n.r.).

— Nu. Era îmbrăcată și plîngea cu hohote, cu capul îngropat în perne.

— Și e frumoasă, he? Că atunci cînd o văzusem eu ultima dată era doar o puștancă.

— E destul de drăguță, răspunse Bernáth Zsiga.

— Da ai un sînge-n vine, frate János, ca braga.

— Sînge bun, de irlandez — se amestecă István Fáy — căci Buttlerii se trag din Irlanda și au fost dădăciți de capre (cu gluma asta își necăjea bătrînul nepotul).

— Și nici fata nu ți-a vorbit? îl ispiti vicecomitele, căruia îi plăcea grozav să scormonească lucrurile cînd nu-l priveau pe el personal.

— Ba da, de vreo două ori s-a întors către mine cu mîinile împreunate, zău că m-a impresionat. De nu cumva o fi fost un joc dinainte pregătit întreaga ei purtare... „Iartă-mă — a îngăimat — iartă-mă, te rog. Am făcut totul din constrîngere. Cum puteam eu să fac așa ceva?" Mi-am întors fața de la ea și am strigat: „Niciodată, domnișoară, niciodată; te rog să nu-mi vorbești; nu te cunosc, nu vreau să-ți aud nici glasul, niciodată, niciodată!" Aproape toată noaptea am stat la fereastră privind afară. Am încercat să forțez gratiile.

— Ciudată noapte de nuntă, n-am ce zice! clătină din cap Szirmay.

— Va să zică ai forțat gratiile, continuă Fáy cu întrebările.

— Ași! Erau grozav de puternice.

— Păi, atunci cum ai scăpat?

— Foarte simplu. În zorii zilei s-a deschis ușa și a intrat în vîrful picioarelor un camerist cărunt pe care nu-l mai văzusem în casă. M-a întrebat dacă poate să-mi ia hainele. „Dar dumneata nu vezi că sînt îmbrăcat?" Imediat după el o cameristă nurlie și-a vîrît capul, privind curios pe ușă: „Doriți să

vă servim dejunul în pat, contesă?" Am înțeles de ce a trebuit să fiu ridicat la etaj. Pentru ca acești doi martori să ne găsească împreună. Bătrînul vulpoi își ticluise planul cu multă dibăcie. Dar în același timp bănuiam că rolul meu s-a terminat și că în curînd voi fi liber. Am ieșit deci pe ușa deschisă, am trecut pe lîngă sufragerie, am coborît scările, am ajuns în curte, unde am găsit poarta deschisă și întinde-o, băiete. Așa cum mă găseam, fără pălărie-n cap, am rupt-o la fugă încoace.

— Eu în locul tău aș fi ciupit-o cel puțin pe cameristă, ca să mă răzbun pe mireasa pe care ți-au vîrît-o pe gît cu de-a sila, spuse Szirmay. Răzbunarea e totdeauna dulce, dar așa e mai a dracului!

— Ba bine-a făcut ce-a făcut, încheie Fáy. Acum, la treabă! Trebuie să încălzim cazanul pentru sufletul păcătos al lui Döry. Cu drăcovenia asta o să i se înfunde.

— Mă tem, dragă unchiule, că o să avem multe belele.

— Nu-ți face griji! Răbdare, cît mai multă răbdare! Las' că mă ocup eu de toată încurcătura, și...

— Dar pentru asta e totuși nevoie de timp, spuse Buttler îngrijorat. Eu am răbdare, dar ce-o să zică Piroska. Va avea și ea?

— Dacă te iubește va avea, iar dacă nu te iubește, sînt atîtea fete în Ungaria, crede-mă, cîte fire de iarbă în livezi.

Auzind vorba asta, însă, Buttler se întristă și mai tare. Ce-i pasă lui de toate livezile și ierburile din lume, cînd inima i s-a prins de una singură.

Bătrînul Fáy însă nu putea suferi să vadă multă vreme jalea băiatului, fruntea lui înnourată, privirea-i sfîșietor de blîndă; îi luă capul în palmele late, îi mîngîie părul castaniu ciufulit și încercă să-l împace:

— Ia nu te mai necăji atîta. Cînd te văd așa, parcă aș vedea-o pe biata maică-ta. Rîzi puțin, măcar de dragul meu. Nu așa, măgărușule! Rîsul ăsta trist mă face să plîng. Mie să-mi rîzi cinstit. Căci, crede-mă, toată afacerea asta e o prostie, o neplăcere trecătoare, o bură de ploaie. Pe urmă, să vezi...

— Te ascult, dragă unchiule.

— Păi, știi tu că baronul Fischer, arhiepiscopul de la Eger, mi-e bun prieten?

Buttler nu putu să înțeleagă dintr-o dată de ce ar trebui să se bucure de această împrejurare.

— Și dacă îi spun că așa și pe dincolo, îți suflă toată comedia asta de la Röszke ca pe o bășică de săpun.

Dar Buttler tot mîhnit a rămas, așa că Fáy simți nevoia să vie cu o nouă lovitură.

— Pe urmă eu sînt omul care, dacă și-a pus în gînd ceva, nu se lasă pînă nu-l dă gata. Dacă e vorba pe atîta, dragul meu, nu mă opresc pînă la papa de la Roma, căci mie unuia... asta... cum să zic...

Pentru a-l încuraja ar fi vrut să-i spună ceva deosebit; era cît pe ce să-l ia gura pe dinainte că-i ceva rubedenie cu papa, dar își dădu seama c-ar fi prea de tot. Se mulțumi deci să întrebe doar:

— Crezi că mi-ar fi rușine?

Dar iată că ajunseră la Patak. Conacul lui Fáy, cu teii și castanii mari și minunați, nu mai era decît la cîțiva pași. Soarele se scuturase pe căile lui cerești de somnul dimineții și acum își aruncă înfocat razele aurii pe turnurile cu acoperiș de tablă ale castelului. Numai în poartă se ivi un nouraș: doamna Fáy stătea acolo cu o măturică în mînă, gesticulînd amenințător.

Bătrînul își trase, speriat, capul între umeri, iar umerii în șubă.

— Hait, c-am păţit-o, nepoate dragă, şopti speriat vicecomitele. Acum e rîndul tău să mă scoţi din belea, dacă ai suflet.

— Dar de ce-i aşa de cătrănită mătuşa Anna?

— Din pricina lipitorilor, ţii minte. Am fugit bolnav din pat. Ştii doar: păr lung, minte scurtă.

Capitolul III

VESTITUL PROFESOR KÖVY ŞI AVOCATUL PEREVICZKY

Ia stai puţin, bondarule, care baţi mereu în fereastră cu aripile tale mici. Înţeleg eu foarte bine la ce-ţi stă capul.

Fereastra fusese deschisă şi ieri şi alaltăieri şi mai înainte. În fereastră era o floare; ai dat de ea, ai zburat în potirul ei şi te-ai scăldat, te-ai legănat în mireasmă şi dulceaţă.

Erai fericit şi tu şi floarea. Deodată o mînă a închis fereastra şi n-ai mai putut intra, deşi eşti frînt de oboseală. Niciodată n-ai avut atîta nevoie de odihnă. Şi vremea e morocănoasă, ursuză; cad picuri grei de ploaie. Singurul loc unde ai putea să trăieşti la adăpost, fericit, ar fi în potirul florii. Dar o mînă a închis fereastra şi tu nu mai poţi intra.

Cu aripile tale firave baţi mereu în geam. Vai ce nebun eşti, bondarule! Aripile tale se vor toci mai repede decît sticla. Îi dai asalt mereu, o implori, te certi cu ea, bîzîi: „Lasă-mă să intru, lasă-mă!" Dar sticla nu poate să-ţi dea drumul; tare eşti nepriceput, micul meu bondar! Nu aici trebuie să baţi, dacă vrei să intri. Nu plouă fiindcă fereastra e închisă, ci fereastra e închisă fiindcă plouă. Înalţă-te, înalţă-te dincolo de nori, la soare, şi roagă-l să-şi

trimită încoace razele. Cînd soarele va străluci, fereastra se va deschide din nou.

Dar poți să-i vorbești bondarului cît pofteși. Nici nu-i pasă! De altfel nici omul nu are mai multă minte ca bondarul, mai ales cînd e îndrăgostit.

Cel puțin Buttler al nostru așa era. Sosind acasă în odaia lui de student, printre cărțile lui, toată ziua îi scria scrisori Piroskăi. Scria o scrisoare, o rupea, scria alta, apoi încă una și încă una. Și așa era mereu alături de ființa iubită.

Spre seară cineva îi bătu la ușă:

— Intră! mormăi distrat.

Ușa se deschise și intră Horváth Miklós. Omul altădată atît de sprinten, vioi, acum era frînt; părea cu cîțiva ani mai bătrîn. Scrisoarea o primise încă pe la amiazi (bun cal va fi avut husarul!); de altfel musafirii administratorului, care astă-noapte se risipiseră care încotro, au împrăștiat și ei vestea proastă în toate părțile (veștile rele se răspîndesc repede). Patru comitate știau de nunta de la Röszke; zece mii de babe din patru comitate șopocăiau, îngrozite, în acest moment: „Mai e chip de trăit, soro, cînd se pot întîmpla asemenea lucruri?"

Piroska, săraca, leșinase cînd citise scrisoarea; domnișoara Frida a trebuit s-o stropească cu apă rece ca s-o poată pune pe picioare. Voia să plece numaidecît la drum. Dar bătrînul se împotrivise. Pusese să se înhame caii la trăsură și venise singur, în goană nebună, fără nici o oprire, la Patak.

Buttler îl întîmpină cu nespusă bucurie:

— O, nene dragă, nene dragă, bine-ai venit!

Bătrînul se dădu un pas înapoi, ferindu-se de îmbrățișarea lui.

— Nu știu, dragul meu, cum stăm. De data asta mi-ai pus tu o ghicitoare încurcată pe care n-o pot dezlega. Povestește-mi mai întîi ce s-a întîmplat.

— Dar unde e Piroska? întrebă cu nerăbdare Buttler.

— Pe ea întîmplarea asta o omoară, pur şi simplu.

— O doamne, doamne!

— Nu te mai văicări acum, ci spune-mi mai degrabă care-i situaţia, ca să văd ce se poate face.

Buttler povesti încă o dată totul, amănunţit, de la început şi pînă la sfîrşit. Între timp, aflînd de sosirea lui Horváth, intrară şi Fáy cu soţia lui şi începură să se lamenteze.

Cînd auzi cum s-au petrecut lucrurile, Horváth se mai linişti.

— Asta va fi anulată, da. E o mare idioţie, da.

— Asta-i şi părerea mea, spuse Fáy.

— N-ar fi dumnezeu în cer, dacă lucrurile ar rămîne aşa, se plîngea doamna Fáy.

— Bine c-ai venit, continuă Fáy, scuturîndu-i mereu mîna lui Horváth. L-am poftit la masă pentru astă-seară pe Kövy Sándor, celebrul profesor de drept. Totodată am trimis după Pereviczky Kristóf, cel mai colţos dintre avocaţi. O să ţinem o mică consfătuire.

— Aşa ceva voiam să propun şi eu.

— Doar n-o să-l lăsăm pe bietul băiat, spuse Fáy, privindu-şi cu căldură nepotul.

La auzul cuvintelor pline de încurajare, Buttler părea că reînvie ca iarba ofilită cînd o scaldă roua. Doamna Fáy se plînse:

— Ce păcat, nepoate, că n-ai adus-o cu dumneata şi pe Piroska noastră.

Horváth îi răspunse cu aceeaşi politeţe:

— Vai, nepoată dragă, sînt un om aspru şi contele János n-are voie s-o vadă pe Piroska pînă cînd nu se va risipi ceaţa asta. Da, ceaţa asta.

Cuvintele lui fură o adevărată lovitură de graţie pentru contele János. Pînă cînd ceaţa nu se va ri-

sipi! Era ca și cum în celula unui rob s-ar fi astupat și ultima crăpătură prin care mai putea să se strecoare o rază de soare. Ce o să se aleagă de el dacă n-o s-o poată vedea pe Piroska atîta timp cît ceața nu se va fi risipit? Dar dacă nu se va risipi decît foarte tîrziu?

După obiceiul timpului, domnul Horváth și doamna Fáy se avîntară într-o importantă discuție: care dintre ei e mai în vîrstă și, în consecință, îndreptățit să-l socotească mai tînăr pe celălalt? Lucrul era ușor de aflat de vreme ce amîndoi își recunoscură cinstit vîrsta, dar politețea îi obliga să declare că așa ceva e de necrezut și astfel, în spiritul unei nobile porniri, ei continuau să-și spună mereu „nepoate" și „nepoată". În sfîrșit sosiră și cei așteptați: profesorul Kövy Sándor și, nu peste mult, și avocatul Pereviczky. Acesta din urmă, ca mulți alții de pe vremea aceea, se prăpădea după ceasuri; în buzunarele jiletcii, făcute anume în acest scop, purta cîte trei-patru mașinării din acestea ce ticăiau, pe care le îndrepta, le punea la punct din oră-n oră și le privea cum privesc alții ogarii sau caii, silindu-le să trăiască, să se miște, să umble și să bată tic-tacul la fel.

Cînd intra într-o casă, își consulta numaidecît ceasornicele, apoi, dacă avea și gazda un asemenea obiect, întreba imediat cît e ceasul.

La fel procedă și acum. Primele vorbe pe care i le adresă lui Fáy au fost acestea:

— Cît e ceasul la dumneavoastră, domnul meu?

— Opt și cinci minute.

— I-auzi! strigă. Sînteți un om norocos.

— De ce, *carissime*[1]? De ce?

— Fiindcă ceasul dumneavoastră umblă exact ca ale mele. Și ăsta e mare lucru. Mare de tot, pot să

[1] Prea iubite (în lb. latină, în original — n.r.).

vă spun. Ieri am fost la Töketerebes la alde Andrássy; ei bine, toate ceasurile din casă mergeau prost: unul era cu un sfert, altul cu o jumătate de oră înainte.

— Păi da, ceasurile şi caii scumpi merg mai repede decît cei ieftini.

— Ha-ha-ha, rîse avocatul. Nu e rău. În orice caz vă felicit din toată inima pentru ceas şi dacă v-aţi gîndi cumva să-l vindeţi vreodată...

— Ştii ce, *carissime*? Dacă o fi să cîştigăm procesul, ţi-l fac cadou, înafară de onorar. Dacă bulbii de lalele mi i-a luat dracul cu japca, ceapa asta i-o dau de bună voie. Pentru că, între noi fie zis, avocatul tot drac este, nu-i aşa, domnule Kövy?

Kövy clipea înţelegător. Un zîmbet vesel juca pe buzele lui. Pereviczky se înclină frecîndu-şi mîinile.

— *Gratias ago*[1], *domine spectabilis*. La dispoziţia dumneavoastră.

Domnii se retraseră să se sfătuiască; gospodina tot are treabă în bucătărie, căci pentru nişte bărbaţi de vază trebuie gătită o cină bună, nu glumă.

Fáy îl chemă şi pe Bernáth Zsiga, care întîia oară lua parte la o consfătuire serioasă între bărbaţi. Băiatul roşi de parcă era o domnişoară.

— Mi-am permis să vă poftesc, prea stimate domnule Kövy, şi pe dumneavoastră, domnule Pereviczky — începu Fáy — ca să ne daţi un sfat într-o afacere neplăcută. Poate că aţi şi auzit ce s-a întîmplat.

Pereviczky ştia.

— Firește; cum era să nu aflu de nunta de la Röszke a excelenţei-sale contele de Párdány, pe care am onoarea a-l saluta în mijlocul nostru. Mare blestemăţie, din cale afară de mare.

[1] Mulţumesc (în lb. latină, în original — n.r.).

— Nu ne speria, *domine* Pereviczky, ascultă mai întîi cum stau lucrurile.

— Nu mai e nevoie de explicații.

— Cum? îi tăie vorba Kővy. Doar pînă acum dumneata n-ai auzit decît zvonuri. Nu poți să-ți faci o părere întemeiată înainte de a cunoaște adevărul.

— N-are importanță adevărul — se încăpățînă Pereviczky — dar să-l ascultăm în orice caz, fiindcă numai astfel vom ști ce minciuni ar putea susține partea adversă.

Și astfel contele János se apucă să povestească, pentru cine știe a cîta oară, toate amănuntele; Zsiga adăugă cele știute de el.

Pereviczky fredona, tușea, nota cîte un cuvînt pe coala de hîrtie întinsă în fața lui, și din cînd în cînd scăpa cîte o vorbă: „foarte frumos", „ei, da!", „aha" — într-un cuvînt se vedea că petrece de minune și privește întreaga afacere cum privește croitorul postavul întrebîndu-se ce poate croi din el, în timp ce Kővy, marele jurist, despre care Kazinczy spune că fiecare cuvînt al lui ar putea fi săpat în piatră, făcea fețe-fețe, se foia în fotoliu și bătea cu piciorul în pămînt.

La sfîrșitul expunerii, toate privirile se întoarseră spre el. Toți îl priveau ca pe un oracol.

— Ei, bine, asta nu e nici viței, nici butoi de rachiu, da nici căsătorie — începu profesorul în stilul lui obișnuit, cu fraze largi, încărcate de imagini — căci vițelul are patru picioare, butoiul are doage și cercuri, iar căsătoria se întemeiază pe voința comună a două persoane de sex diferit. E adevărat că cununia a avut loc în prezența unui preot. Dar tot în prezența preotului am făcut la domniile-voastre, anul trecut, la culesul viei, și tocana, și cu toate acestea ea nu putea fi numită căsătorie, deși în pomenita tocană se găsea și carne

de oaie şi carne de berbec. Mîncarea lui Dőry însă e un amestec îngrozitor — şi s-ar putea să-i strice stomacul rău de tot. Un dublu proces poate fi pornit pe această temă şi anume unul în faţa cinstitului comitat, pentru violarea libertăţii personale a contelui János şi pentru crima de a fi fost silit la căsătorie, iar al doilea în faţa tribunalului eclesiastic, dar nu pentru desfacerea căsătoriei, căci căsătoria nu a avut loc — ci numai pentru ca legătura să fie declarată nevalabilă — şi aceasta fiindcă, deşi printr-un mijloc nepermis şi bătîndu-şi joc de ritualul bisericii, preotul le-a unit totuşi mîinile sub patrafir.

Pereviczky dădu din cap în semn de aprobare.

— Adevărat, aşa este.

Fáy şi Horváth întrebară deodată:

— Şi ce credeţi, preaînvăţate domnule profesor, ce urmări va avea procesul?

— Ei bine, legătura va fi anulată şi preotul va fi închis *(Nota bene,* eu i-aş tăia şi mîinile cu care ţinea patrafirul).

— Dar Dőry?

— Va fi închis şi el *(Nota bene,* eu i-aş confisca şi averea). Toţi vor fi închişi. Şi pandurii şi martorii *(Nota bene,* eu le-aş tăia şi urechile, pentru că şi le-au înfundat cu vată).

Kristóf Pereviczky clătină din cap şi dădu din mîini, parcă ar fi alungat nişte muşte care ar fi vrut să i se aşeze pe nas şi pe frunte. Dar fiindcă nici o muscă nu era în odaie, gesturile lui păreau să prevestească ceva neplăcut.

— Părerea mea, din nefericire, e alta, hămăi cu glasul lui ciudat, sîsîit. Nu toate ceasurile merg la fel şi nu toate căpăţînile gîndesc la fel. Mai cu seamă nu la fel cu a domnului profesor. *Utique*[1],

[1] Oricum (în lb. latină, în original — n.r.).

un cap ca ăsta nu mai găseşti în toată ţara. O recunoaştem cu toţii. Bine ar fi să fie mai multe, dar dacă nu sînt... Prin urmare procesul îl vor judeca numai altfel de căpăţîni. Şi atunci la ce ne foloseşte părerea unui cap ca al domnului profesor? La nimic. Aşa că nu va rămîne decît să faceţi rost de o devlă mai uşurică, mai proastă, mai de secătură, cu alte cuvinte una mai tîmpită. Ca a mea de pildă. Ei bine, judecînd lucrurile cu o astfel de căpăţînă, treaba noastră n-o să fie de loc uşoară. Briceagul Dreptăţii[1] e bun doar să ascuţi condeie cu el, sau să-ţi cureţi unghiile, dar noi avem nevoie de ghioaga diavolului, fiindcă cu diavoli avem a ne lupta. Dacă Döry s-a hotărît să recurgă la un atentat ca acesta, nu încape îndoială că l-a cumpănit bine şi că a avut grija să-i înlănţuie cît mai strîns şi pe martori. Martorii aceia nu vor face declaraţii similare cu cele ale excelenţei-sale contelui de Párdány. Dimpotrivă, martorii vor declara că totul s-a petrecut în cea mai bună rînduială, iar preotul va declara că mirele a spus „da" şi „te iubesc". Ba sînt şi ceilalţi martori care, în dimineaţa următoare, i-au găsit pe mire şi pe mireasă în aceeaşi cameră şi cînd aceşti martori vor apărea în faţa tribunalului eclesiastic şi vor spune ce „au văzut", atunci o să vedeţi dumneavoastră ce se va alege din dreptatea noastră, ce mică şi prăpădită se va face, cît un purice, deşi cînd am dus-o acolo credeam că e un leu care urlă.

La auzul acestor vorbe cei doi bătrîni săriră deodată ca arşi.

— Cum, nu mai sînt legi în ţara asta? strigă Fáy, izbind cu pumnul în masă.

---

[1] Aluzie ironică la zeiţa dreptăţii — Themis — care era reprezentată cu un paloş în mînă (n.r.).

— Ba da, sînt legi şi ele sînt tari. Dar în cauza asta judecătorii sînt preoţi şi preoţii sînt mai tari decît legile.

Kővy asculta cu un zîmbet dispreţuitor argumentaţia avocatului. Îşi scoase din deget inelul mare cu sigiliu în care strălucea în fel de fel de ape nobilul opal primit în dar de la regele prusac, pentru o dispută cu învăţaţii Berlinului, îl aruncă în aer şi îl apucă din zbor, cum făcea la examen cînd vorbeau învăţăceii şi el asculta.

— Aha — rosti el apoi — martorii i-o fi uns el, baronul Dőry, dar maşina cu care l-a ridicat vorbeşte despre samavolnicie.

— Maşina o va face nevăzută Vidonka.

— Atunci o să-l tragem de limbă pe Vidonka.

— De Vidonka va avea grijă Dőry să dispară.

În timpul acestei discuţii, Buttler nu era nici viu nici mort. I se părea că asistă la propria lui înmormîntare şi parcă cu fiecare argument Pereviczky i-ar fi bătut un cui în sicriu. Sări aprins de pe scaun :

— Am să-l împuşc pe omul acela ca pe un cîine — spuse gîfîind — şi-am să-i împuşc pe rînd pe toţi judecătorii, iar la urmă îmi trag mie-însumi un glonţ.

— Ei, ei, îl domoli Horváth. Pune pază gurii tale, nepoate. Ameninţările de felul acesta, dacă se aud, nu fac decît să învenineze lucrurile. Să taci şi să faci : aceasta trebuie să-ţi fie deviza.

— Dar dacă spune că vom pierde procesul.

— N-am spus aşa ceva, se apără Pereviczky. Am afirmat doar că dreptatea noastră nu face doi bani. Are o faţă frumoasă, strălucitoare, dar nu are mîna destul de lungă, prin urmare trebuie s-o înnădim.

— Cum adică ?

— Cu aur, he-he-he. Trebuie s-o înnădim cu aur.

Buttler se uită la tutorele lui — încă nu îndrăznea să dispună de propria sa avere. Nu era major decît de o săptămînă. Fáy înţelese privirea lui întrebătoare.

— Ţi-am gospodărit averea în aşa fel, fiule — grăi cu mîndrie — că dacă vrei, poţi să-ţi aşezi judecătorii pe scaune de aur.

— Cu condiţia să şi le ia în spinare şi să le ducă acasă, observă, grijuliu, bătrînul Horváth. Ei, văd şi eu, că domnul avocat are minte sănătoasă şi că trebuie să luptăm din toate puterile; avem nevoie de influenţă, de oameni care să ne informeze, şi de bani. De acord, fiindcă procesul e un război. Şi reţeta pentru război a scris-o generalul Montecuccoli. Ei bine, ceva gologani se mai găsesc şi la mine. Luptăm pînă la capăt... Într-un fel sau altul trebuie să izbîndim.

Bătrînul se îmbujoră, şi-i stătea tare frumos aşa. Buttler sări la el şi fără să vrea îl îmbrăţişă.

Profesorul Kővy se înfurie însă şi îşi trînti inelul regesc de masă, apoi se ridică în picioare, gata de plecare. Domnul Fáy nu izbuti să-l reţie decît apucîndu-l de gulerul surtucului lung, profesoral, pe care nu-l mai lăsă din mînă: „De aici nu scapi dumneata aşa de uşor."

— M-aţi chemat aici — tună profesorul jignit — să vă vorbesc de zborul vulturilor, şi cînd colo ţineţi sfat cum să înfundaţi burta vulpii. Lăsaţi-mă să plec.

Reuşiră să-l înduplece oarecum, dar în adîncul sufletului său mocnea dispreţul, pe care prin cîteva cuvinte ironice ştiu să-l facă simţit. Cînd Buttler îl rugă pe avocat să se grăbească, să-i dea zor, căci fiecare ceas e un an care-l desparte de adevărata lui logodnică, Kővy îi spuse cu ironie:

— În privința asta să nu-ți faci iluzii, *carissime amice*, căci, să știi, ghimpele îți intră într-o clipă în picior, dar trec ceasuri întregi pînă cînd cineva ți-l scoate. Asta cînd ai norocul să dai de un chirurg. Dar dacă pui pe un avocat să ți-l smulgă, ți-l înfundă mai întîi, ca extragerea lui să dureze și mai mult.

Buttler nu știa ce să răspundă. Horváth îi făcu semn să se apropie și îi șopti:

— Nu-l asculta pe Kővy, el trăiește pe altă lume. E un om înțelept și drept, dar noi avem nevoie de un om șiret, trecut prin ciur și prin dîrmon. Și acest Pereviczky e o astfel de poamă. Să-l prețuim cum se cuvine. În ceea ce privește graba, las' pe mine, de asta mă îngrijesc eu.

Capitolul IV

PREGĂTIRI

Horváth se ridică din fotoliu, îl chemă pe Fáy lîngă fereastră, se sfătui cu el cîtva timp și în sfîrșit îl înștiință pe avocat că îi încredințează procesul, în următoarele condițiuni însă: dacă termină într-un an, ia drept onorar cinci mii de galbeni, dacă termină mai curînd ia pentru fiecare lună cîte o mie de galbeni în plus, iar dacă termină după un an, pentru fiecare lună i se scad două sute. Primește sau nu primește?

Pereviczky primi. Era un om dezghețat și isteț cum nu se afla altul în toată Ungaria de nord, obraznic, cinic, îndrăzneț la culme, mare șmecher și bun psiholog. La Pesta circulau adevărate legende despre felul cum îi ducea de nas pe septem-

viri[1]. Îi păcălea pe toți și încă prin mijloace foarte simple. Dacă se nimerea ca septemvirul să aibă o fată frumoasă, Pereviczky îi ducea cîteva cutii cu semințe de flori rare. În casele cu copii mulți apărea cu o grămadă de jucării. Copiii îl cunoșteau, îl luau în primire zburdînd, cu explozii de bucurie: „A sosit, a sosit nenea Pereviczky", i se suiau pe genunchi, în spate, pe umeri, și excelența-sa tatăl, pe care această gălăgie îl scotea în anticameră, trebuia să-i culeagă de pe el ca pe niște omizi de pe pom. Septemvirului care făcea caz de blazonul familiar, îi procura documente vechi, mucegăite, care dovedeau înrudirea lui cu Csák Máté, Gara sau Omodé[1] (un secretar bătrîn îi fabrica prețioasele hrisoave), iar dacă septemvirul era muieratic, avocatul îi știa de asemenea leacul. Dibuise prin comitatul Turócz, unde avea multe neamuri sărace, trei femei frumoase, rude îndepărtate toate trei: o cucoană divorțată (avea o statură superbă) și două văduve (cu părul blond de toată frumusețea) — și le luase în casa lui. Una din ele îl însoțea ori de cîte ori avocatul avea vreun drum la Pesta. Firește că Pereviczky o ducea cu el la septemvir; în interesul procesului nu strica să fie și o femeie curățică, pe lîngă acte. Pereviczky se scuza că a îndrăznit să-și aducă și nepoțica la excelența-sa, dar nu știa unde s-o lase în orașul acesta străin. Și, în timp ce își înșira argumentele, nevestica îi arunca septemvirului niște priviri care-l făceau să înțeleagă mai lesne expunerea unchiașului. Din aceste semne septemvirul înțelegea de obicei cam cum trebuie să fie sentința pe care va trebui s-o dea.

[1] Septemvirii erau membrii „Judecății celor șapte" — Curtea supremă în Ungaria feudală (n.r.).

[1] *Csák Máté, Gara, Omodé* — familii vechi de magnați unguri (n.r.).

Toate acestea nu erau, bine-nțeles, decît zvonuri și bîrfeli. Cine poate ști care era adevărul? Guri rele au fost de cînd e lumea. E adevărat că și femei ușoare au fost totdeauna. În schimb, avocați de o înaltă moralitate nu s-au pomenit niciodată. Dar ce ne trebuie nouă să răscolim asemenea lucruri? Avem destulă bătaie de cap cu procesul de anulare a acestei așa-zise căsătorii. Sigur e doar atît: că biroul lui Pereviczky avea căutare și afacerile mergeau minunat. La Ujhely omul se bucura de toată stima cetățenilor, ca unul care își ocrotește rudele, ba chiar le răsfață, purtîndu-le și pe la Pesta. Se zicea însă că și nevestelor le plăcea grozav să călătorească.

Cu alte cuvinte soarta lui Buttler ajunsese pe mîini bune. Aceasta o recunoscu în cele din urmă și profesorul Kővy, căruia îi plăcu foarte mult metoda lui Horváth de a grăbi lucrurile și astfel, în momentul cînd se așezară la masă, înțelegerea era deplină. Dar de data aceasta nici claponul fript, nici purcelul rumenit nu izbutiră să-i însuflețească și cu atît mai puțin să-i facă să schimbe tema discuției. La masă se vorbi tot despre proces și despre cele întîmplate la Rőszke (știu că a avut ce sughița baronul Dőry István în bîrlogul lui); numai vinul avu darul de a-i face încrezători în reușita deplină. Ei, dacă sfîrșitul e bun, totul e bine! Face să ciocnești paharele.

Chibzuiră ce aveau de făcut și își distribuiră rolurile. Pereviczky va pleca acasă și se va apuca fără întîrziere de instruirea procesului („La gologani să nu te uiți, onorabile"), domnul Fáy va pleca încă în cursul săptămînii la Eger să-l pună în curent pe excelența-sa baronul Fischer de Nagyszalatnya, arhiepiscopul, iar Horváth va pleca la curtea palatinului, la Buda, unde are numeroase

legături cu ajutorul cărora ar putea fi cîştigat şi palatinul. E adevărat că e cam greu să te apropii de el, fiindcă pe vremea aceasta alteţa-sa mocoşeşte în grădina lui din Kelenföld[1]. Profesorul Kővy îşi luă de bună voie însărcinarea de a-i scrie chiar în noaptea aceea o epistolă frumoasă contelui Széchenyi Ferenc, care se afla tocmai la Viena şi putea intra oricînd la împărat. Bătrînul conte era un mare admirator al profesorului Kővy, aşa că putea să-i servească lui Francisc cu linguriţa de cafea întîmplările din Rőszke.

— Vai, dacă l-ar asculta şi împărăteasa Ludovica, că-i bună la suflet, oftă doamna Fáy.

La masă se mai luă hotărîrea ca, de mîine chiar, Buttler să-şi ia în primire moşiile, aruncînd la coş *corpus juris*, putînd să trăiască şi fără el.

— S-a isprăvit cu viaţa de student, nepoate. Mîine dimineaţă vei fi unul din cei mai bogaţi magnaţi din Ungaria, îl dăscălea Fáy. Te întinzi din mijloc, înţelegi, şi îţi lepezi modestia asta de fată mare, care-i şade bine doar unui ajutor de notar. Apoi, dacă venerabilul profesor, pe care îl iubeşti atît de mult, va veni cumva la tine în delegaţie să ceară ceva pentru colegiu, îl vei face să aştepte un ceas în anticameră şi îi vei răspunde vorbind pe nas: „Ei, ce-i?" De ce roşeşti? Aşa se obişnuieşte, dragul meu. Degeaba te superi. Iar dacă te voi vizita eu, o să-ţi închizi un ochi, ca foarte greu să mă poţi recunoaşte cu celălalt. Parcă de pe acum aud cum ai să te sclifoseşti: *Na, wie geht es, Alter*[2]? Îţi spun toate acestea fiindcă acum mai ştii încă ungureşte şi mă înţelegi, dar va veni o vreme cînd o să uiţi limba maghiară, şi n-o să mă mai înţelegi. Ia te uită, dar tu ce te smiorcăi

[1] Cartier din Budapesta (n.r.).

[2] Ei, cum îţi merge, bătrîne? (în lb. germană, în original — n.r.).

aici, femeie? (Domnul Fáy băgă de seamă că cinstita coană mare se ştergea la ochi). Pentru că îl dădăcesc pe băiat? Dacă e cazul... Sau crezi că o viaţă întreagă o să se ţie de fusta ta? Îi dau drumul să-şi ia zborul, şi, ca o găină de rînd ce a crescut un pui de raţă sălbatică, îi explic că nu-i din neamul nostru, că poate să zboare mai sus, peste ape, ba poate să-şi facă cuibul chiar prin smîrcuri dacă vrea să le imite pe celelalte. Ai mult pămînt, dragul meu, multe livezi şi mori, şi ai nenumăraţi iobagi. Pe toate ţara aceasta ţi le-a dat. Gîndeşte-te cît îi trăi: ce-ai dat tu în schimb ţării? Aşadar plăteşte, fiulè, plăteşte mereu din ceea ce primeşti şi fă-ţi un război în inimă, iar dacă vei ajunge vreodată să plăteşti mai mult decît ai primit, oasele mele vor simţi acest lucru şi din pămînt.

La aceste cuvinte solemne lacrimile îl podidiră şi pe Buttler; voi să răspundă ceva, dar plînsul îi înăbuşi glasul.

Ca de atîtea sute de ori, coana mare îi luă şi acum capul în poale şi, mîngîindu-l, îl dojenea cînd pe el, cînd pe bărbatul său.

— Ei, ei, nu fi copil. Nu ţi-e ruşine să plîngi în faţa viitorului socru? Ce zici, nepoate Horváth? Iar tu, ce-l baţi la cap, ciot bătrîn? Mai bine ţi-ai vedea de oaspeţi şi ai umple paharele, că uite, nimeni nu bea.

Dar bătrînul Fáy nu se lăsă clintit din făgaşul pe care apucase şi spuse pînă la capăt tot ce avea de spus — şi anume că pe mîine dimineaţă a şi poruncit să fie aduşi de la Bozos valetul, cameristul, aprodul şi trăsura cu patru cai. Buttler va pleca la Bozos, dar nu va putea zăbovi acolo decît atît cît e necesar pentru a prelua solemn moşia, apoi va trebui să plece numaidecît la Pozsony [1], la dietă,

[1] Bratislava (n.r.).

unde va trebui să ducă o viață strălucită, demnă de averea lui, căci de la cine are mult, lumea se așteaptă la mult.

În rîndurile nobilimii care s-a adunat la dietă va găsi multe rubedenii printre care ar putea cîștiga pentru procesul lui persoane cu multă greutate, ba ar putea trezi interesul întregii adunări pentru nelegiuirea de la Rőszke.

În dimineața următoare echipajul bogat împodobit se opri într-adevăr în fața curții lui Fáy și Buttler se despărți cu multe lacrimi de tutorii lui. În sîmbăta următoare (deși calvinist, pentru nimic în lume n-ar fi plecat la drum vinerea) domnul Fáy porni la Eger. De asemenea sosi știrea (doamna Bernáth îi scrisese cumnatei sale, doamnei Fáy) că și Horváth a pornit la Buda după ce și-a făcut puțină ordine, dezmoștenindu-și fata mijlocie și încredințînd executarea testamentului — adaose coana mare — „omului meu, deoarece în ultimele cîteva zile tare s-au împrietenit."

Totul s-a pus în mișcare. Numai Rőszke stătea cufundat în liniște. Și doamne, cu cîtă nerăbdare pîndea lumea mișcările partenerilor la jocul acesta senzațional. Se știa că Buttler va porni procesul, dar ce va face Dőry? Erau oameni care ar fi fost în stare să-i dea nu știu cîți galbeni unuia care se putea lăuda că a văzut-o pe proaspăta nevestică, fie și numai prin geam, darmite unuia care a și vorbit cu ea! Un văl de nepătruns se așternuse peste viața și faptele celor din conacul de la Rőszke. Din ziua aceea, poarta stătea zăvorîtă, storurile trase, ca și cum nimeni n-ar mai fi trăit în castel.

Curiozitatea era însă atît de lacomă, încît cîteva doamne din înalta aristocrație a comitatului (ca de

pildă frumoasa Sztaray sau nevasta lui Ketzer Pál, cea cu rîsul ca niște triluri de clopoței) se gîndiră să-și ia slujnice de la Rőszke, ca să aibă cine să le trăncănească despre „contesă". Țărăncuțele rumene știau prea puțin, dar chiar puținul acesta era o trufanda și doamnele cînd decretau : „Mi-a spus chiar slujnica mea de la Rőszke", își dădeau aceleași ifose ca bărbații lor cînd se lăudau cu „vînătorul meu ceh". Dintr-un farafastîc se făcu o adevărată modă și în curînd nu mai era gospodină mai subțire în tot comitatul care să nu fi ridicat față de bărbatul său următoarele trei pretenții : o pălărie de paie florentină, o pereche de mănuși din piele de căprioară și o servitoare de la Rőszke. Și unde mai pui că o fată din satul lui Dőry era plătită de două ori mai bine decît una din altă parte. Ba goana asta nu încetă nici după douăzeci-treizeci de ani, cînd familia Dőry nu mai locuia demult acolo, cînd nimeni nu ți-ar fi putut spune de ce e mai cu moț o fată de la Rőszke decît oricare alta. Nu, cucoanele n-ar fi știut să răspundă la această întrebare, dar continuau să creadă că e foarte distins ca o fată de la Rőszke să așeze ceștile de Sèvres pe damascul de Lőcse.

Fetele de la Rőszke ajunseră așadar un articol foarte căutat, întocmai ca tutunul de Gálócs. Aceasta era în folosul lor, firește, și la măritiș. Dascăli, meșteșugari mai înstăriți, nobili mărunți din tot județul veneau în pețit la Rőszke, logodindu-se cu cîte o codană care abia apucase să împlinească paisprezece-cincisprezece ani.

Așa se făcea că, de vreme ce fetițele își puneau cu atîta grabă pirostriile în cap, cu greu se mai putea găsi o slujnicuță de la Rőszke, și numai familiile Sennyei, Andrássy și Majláth își puteau per-

mite luxul să-şi facă rost de cîte o fată din satul cu pricina, plătind sume enorme.

Din fericire, ca atîtea alte nebunii şi această licitaţie nebunească a luat sfîrşit, căci altfel frumoasele de la Rőszke s-ar căsători astăzi numai cu regi.

În timp ce alde Dőry tăceau, nenea Pereviczky desfăşura o activitate febrilă.

Întocmi plîngerea şi o înaintă tribunalului eclesiastic, ai cărui membri erau canonici, apoi se repezi pînă la Turócz ca să descopere şi să aducă noi rubedenii feminine. Căci la urma urmei oameni sînt şi canonicii. Oameni din sînge şi carne, şi mai cu seamă din multă carne. Şi ei se lasă mai repede convinşi de cele spuse de o femeie frumoasă decît de argumentele unui avocat bătrîn, duhnind a mahorcă.

Nimic nu scăpa atenţiei lui Pereviczky. Avea un om la Viena, care trebuia să-l informeze pe nunţiul apostolic în ce chip să raporteze la Vatican; de asemenea îşi trimise la Viena omul de încredere (amintitul secretar, Kifika, cel care fabrica documentele) ca să facă atmosferă printre iezuiţii ce aveau acces în palatele puternicilor zilei şi se bucurau de mare trecere, mai ales la arhiducese. Dar nici ceilalţi nu stăteau cu mîinile-n sîn. Fáy se întoarse de la Eger cu o mulţime de făgăduieli frumoase. În scrisorile adresate lui Fáy, Horváth trimitea de asemenea ştiri încurajatoare de la Buda.

„Am găsit un sprijin puternic — spunea între altele — *în persoana contelui Lascy, generalul pensionar, care joacă zilnic whist cu nevasta palatinului şi care mi-a fost* illo tempore conscolaris[1]. *Generalul i-a povestit altetei-sale de nelegiuirile dom-*

[1] Pe vremuri coleg de şcoală (în original în lb. latină — n.r.).

nului Dőry, şi, indignîndu-se peste măsură, alteţa-sa i-a spus soţului ei: „Ce fel de palatin al ţării eşti tu, dacă poţi răbda fără vorbă asemenea lucruri?" Acest Lascy, care îmi vrea binele, a fost un însemnat şi vestit conducător de oşti. Unii patrioţi unguri înţelepţi îl ocărăsc însă ca pe unul care a slăbit pe veci oastea împăratului, deoarece el a fost întîiul care a dorit ca oştenii să fie frumoşi, nu viteji. Am tras la otelul Sieben Kurfürsten, în Pesta" etc.

Numai despre Buttler nu avea Fáy nici o ştire. Trecuseră cîteva săptămîni şi diligenţa nu mai aducea nici scrisori, nici vreun om cu veşti (magnaţii mai degrabă trimiteau curieri decît scrisori). „Ce-i cu băiatul acesta? Doarme?" Nu şi-ar fi bătut capul cu o astfel de întrebare dacă, din întîmplare, pentru sesiunea comitatului, deputaţii din Zemplén nu s-ar fi întors unul după altul, şi dacă, stînd de vorbă cu dînşii, Fáy n-ar fi aflat că Buttler János nu se afla la Pozsony şi nici n-a dat pe-acolo. S-a speriat bătrînul, şi, cu toate că urma la cuvînt tocmai Kazinczy Ferenc — şi în timpul cuvîntării acestuia nimeni nu obişnuia s-o şteargă — părăsi sala, puse caii la trăsură şi nu se opri pînă la Bozos.

— Unde-i contele?

Vechilii, lacheii, se grăbiră să-i raporteze că acum vreo patru săptămîni contele fusese într-adevăr pe acolo, dar nu stătuse decît vreo trei zile, apoi plecase.

— Nu ştiţi unde?

De unde să ştie? Vizitiul care îl dusese povesti că au călătorit pînă la Kapos; acolo contele a coborît din trăsură, în mijlocul pieţei.

— Şi pe urmă?

Găliganul de rutean, cam fonf din fire şi cu o limbă groasă care parcă abia i se învîrtea în gură,

nu răspunse ; doar buza dăbălată de jos i se mișca. Dădu din umeri.

— Vorbește odată, nătărăule, se răsti Fáy la el.

— Păi, a coborît, atîta tot !

— Bine, dar tot o fi spus ceva.

Ruteanul încerca să-și aducă aminte, scărpinîndu-se în ceafă.

— Nu, n-a spus nimic.

— Și tu ce ai făcut ?

— M-am întors acasă.

— Și de ce te-ai întors ?

— Păi, dacă mi-a poruncit să mă întorc...

— Ei, vezi, măgarule, că tot a zis ceva.

Fáy căzu pe gînduri. „Poate i-o fi venit pofta să-și vadă castelul de la Párdány sau pe cel de la Rozmal, sau pe cel de la Erdőtelek. Tinerii sînt cam lacomi cînd pun mîna pe ceva. Ei, te pomenești că l-o fi apucat pofta să-și vadă moșiile."

Convins că așa trebuie să fie, Fáy porunci să se urce în șea atîția călăreți cîte castele avea Buttler în acea parte de țară, să plece numaidecît în căutarea stăpînului lor, dar cît ai clipi să se și întoarcă, fiindcă el îi așteaptă cu nerăbdare. Mai trimise un călăreț și la alde Bernáth, în satul Mándok.

A doua și a treia zi călărețiii se înapoiară rînd pe rînd, aducînd vestea că tînărul conte nu e nicăieri. Din toată forfota și zarva căutării, opinia publică pescui ceea ce i se păru mai senzațional. Lumea începu să șopotească : „Contele a dispărut ! Și dacă a dispărut, la mijloc nu poate fi decît mîna baronului Dőry. L-au răpus cine știe pe unde. Bietul Buttler ! Firește că Dőry i-a făcut de petrecanie. Praf se alege din procesul de divorț și domnișoara Dőry rămîne contesă văduvă."

Capitolul V

PAPA KROK

La auzul acestor zvonuri, Fáy fu cuprins de o spaimă de moarte, şi nu numai el, ci şi domnul Buday, administratorul, care slujea cu o credinţă oarbă familia pe care o slujiseră şi strămoşii lui. Pe tînărul Buttler abia îl cunoştea, dar îi ajungea să ştie că e ultimul vlăstar din neamul Buttlerilor. Cînd şi acesta va fi aşezat în cavoul de la Dobóruszka, pajura va fi întoarsă pe doş şi nimeni n-o s-o mai vadă nici pe hamurile cailor, nici pe frontispiciul castelelor, nici pe uşile cupeurilor, niciodată, nicăieri. Pămînturile vor rămîne, firește, aici, şi vor avea totdeauna un stăpîn. Toate acestea i se păreau atît de ciudate!

— Ar trebui să facem ceva, rosti într-o doară administratorul şi dinţii îi clănţăneau în gură.

Fáy îl privi cu ochii încremeniţi:

— Dar ce?

— Să ne adresăm, poate, comitatului.

— Comitatului? Pe dracu! Vezi-ţi de treabă, *domine*, izbucni Fáy. Dac-ar fi existat comitatul încă de la facerea lumii, uciderea lui Abel ar fi şi azi încă sub cercetare. Ba consilierul juridic ar fi încurcat lucrurile în aşa hal, încît în vecii vecilor nu s-ar mai fi putut afla adevărul. Dar ştii ce? Porunceşte vizitiului să înhame caii la trăsură şi să mi-l aduci pe doctorul de la Ungvár, căci simt că o să mă îmbolnăvesc. Una la mînă.

— Am înţeles.

— A doua: să cauţi pe un oarecare Krok Mátyás, un bătrîn care şade undeva în spatele bisericii ortodoxe, într-o casă de piatră. Să mi-l aduci şi pe bătrînul ăsta la Bozos.

Administratorul plecă și se întoarse pe la chindie. Pe cei doi domni îi așezase în cupeu, iar el își tocmise o căruță țărănească. Din motive de sănătate — zicea el — fiindcă i s-a aplecat, îi era greață, și numai hurducatul căruței putea să-i alunge toropeala din oase. Cum medicul o ținuse într-una că o să-i prescrie el un medicament, căci hurducatul nu e un remediu absolut sigur, administratorul îl repezise: „Ia lasă-mă în pace, domnule, oi fi știind eu mai bine ce-mi prieste."

Dar, ca om cu cap ce era, Buday puse din cei patru cai boierești perechea mai bună la căruța țărănească și astfel ajunse la Bozos cu o jumătate de ceas mai repede.

Dezamăgit, Fáy se răsti la el:

— Ce-i asta, *domine*? Nu ți-am poruncit să-mi vii cu două persoane?

Dar de data asta administratorul nu se mai smeri. Dimpotrivă, el fu cel care se cătrăni mai avan: era roșu de mînie ca un curcan.

— Da, mă rog, dumneata mi-ai spus ce neam de om e acest domn Krok al dumitale? Află, rogu-te, că mai degrabă umblu desculț, prin mărăcini, decît să mă urc într-o trăsură cu el. De altfel, trebuie să pice amîndoi dintr-un moment într-altul.

— Ei, ei — încercă Fáy să-l domolească, prețuindu-i năduful patriotic — bine-bine, n-am zis nimic, dar de ce te repezi așa la mine de parc-ai vrea să mă mănînci? Știi doar că-s supărăcios cînd mă apucă crampele. Iar cît privește pe Krok, răspunde-mi și dumneata: văzut-ai vreodată cum se scot șobolanii din pămînt?

— Da cum să nu văd?

— Și cine-i scotea?

— Păi, mai cu seamă țiganii.

— Nu-i așa? Căci vezi dumneata, cam rar se întîmplă să vezi vlădici îndeletnicindu-se cu o treabă ca asta. Așa că iartă-l și dumneata pe bietul Krok.

Acest Krok nu era altcineva decît fostul fecior de la Pesta al abatelui Martinovics[1]. Pe vremea aceea abatele ținea doi valeți, și în serile de vară, cînd zăpușeala era mare și stăpînul lipsea de acasă, aceștia își lepădau livreaua, se îmbrăcau în hainele răcoroase ale stăpînului lor și se așezau să joace cărți. Erau încîntați de spectacolul pe care îl vedeau în oglindă: doi abați jucînd concina. Într-o seară Martinovics se întoarse acasă pe neașteptate, mai devreme decît de obicei, însoțit de mai mulți prieteni. Bătu la ușă. Unul dintre valeți, avînd sutana neîncheiată, și-o scoase repede și punîndu-și livreaua, se grăbi să deschidă ușa. Celălalt, adică Krok, își pierdu capul și, în zăpăceala lui, se ascunse sub pat și de acolo putu să audă planurile conjuraților pe care apoi îi denunță la Viena. După această ispravă, el fu angajat în poliția secretă austriacă și cu timpul deveni o celebritate în această specialitate. La bătrînețe își cumpără casă și moșie la Ungvár, orașul lui natal. Lumea însă îl cunoștea sub numele de „omul blestemat" și nimeni nu avea relații cu el.

Era un moșneag mărunțel, cam de vreo șaptezeci de ani, alb tot: cu părul alb, cu barba albă, cu sprîncenele și genele albe. Și ochii îi era alburii, de culoarea apei, dar sclipeau ca sticla, și cînd îi ațintea asupra cuiva, parcă înțepau ca două vîrfuri de ace.

---

[1] *Martinovics* (1793—1795), conducător al complotului „iacobinilor unguri" îndreptat împotriva puterii autocrate a Habsburgilor, pentru independența Ungariei, pentru desființarea privilegiilor nobililor și a orînduirii feudale (mișcarea intelectualității naționale progresiste și a burgheziei orășenești). În 1795 conducătorii complotului au pierit pe eșafod (n.r.).

Cu toate că începeau să-l chinuie crampele, iar fața-i tresărea de durere, Fáy, care îl cunoștea de mai demult, îl primi călduros cînd îl văzu intrînd împreună cu medicul.

— Bine-ai venit, papa Krok! Cum stăm în fața domnului, ei? Ești sprinten, te ții bine, ai? La dracu, ai putea să-mi fii tată, dar ești ca argintul viu. Mulțumesc, doctore, că ai venit! Ai călătorit bine? Mă simt prost de tot, dragă doctore. Ia loc, te rog, o clipă. E bucluc și cu sufletul. E bolnav și acesta, dar pe el papa Krok o să-l tămăduiască. Numai după aceea ne vom ocupa și de ticălosul de trup.

Făcînd un semn din ochi îl pofti pe Krok într-una din odăile mai dosnice.

— Știi de ce te-am chemat, papa Krok? Te-am chemat fiindcă nepotul meu, contele Buttler János, a dispărut în niște împrejurări ciudate; în orice caz băiatul nu s-a dus unde îl trimisesem eu.

Krok nu scotea o vorbă, clipea doar din genele-i albe și din cînd în cînd își apăsa fruntea cu degetul cel mare. Mii de riduri îi brăzdau fruntea și sub apăsarea degetului ridurile acestea se puneau în mișcare, ca niște vălurele, dînd mereu altă expresie întregii lui fețe.

Fáy îi povesti că, de la Kapos, Buttler trimisese acasă trăsura. Nu trecu sub tăcere nici faptul că tînărul conte e cam papă-lapte, foarte sensibil, șovăielnic, dar cinstit, cu suflet drept și viață curată. Nu-i om de petreceri, nu-i nici cartofor și nici muieratec; din așa ceva nu i se putea întîmpla nici o nenorocire, dar din altă parte i s-a tras un mic necaz care i s-a întîmplat zilele trecute.

Krok dădu din cap.

— Afacerea cu Dőry. O cunosc. Totuși vă rog să mi-o povestiți!

După ce Fáy îi povesti ceea ce socotea că e mai important, papa Krok îi puse cîteva întrebări :

— V-a făgăduit contele Buttler că se va duce la Pozsony ?

— Da, așa ne înțelesesem. Dar era și în interesul lui ; își iubește foarte mult logodnica.

— Nu e la logodnică, la Bornóc ?

— Nu. Am trimis un curier și acolo. De altfel se hotărîse ca tînărul conte să nu se întîlnească cu logodnica sa atît timp cît procesul nu se va sfîrși. Și cum băiatul e un cavaler desăvîrșit, își va respecta cuvîntul dat.

— Dumneavoastră ce credeți ?

— Eu nu îndrăznesc să cred nimic.

— Dumneavoastră vă gîndiți la sinucidere — continuă Krok — țintuindu-l cu privirea sfredelitoare.

— Din nenorocire, s-ar putea. Băiatul e o fire visătoare. Cunoaște pe dinafară *Suferințele tînărului Werther* [1].

— Prostii, prostii, mormăi domnul Krok. Cărțile bune nu ucid pe nimeni, mai degrabă cele rele. Dar cînd ești vaccinat cu o sută cincizeci de mii de pogoane împotriva sinuciderii, reziști la orice carte.

— Prin urmare dumneata crezi că...

— Eu cred că toată afacerea asta e un fleac. Un ochi și o ureche puteam să le las liniștit acasă, neveste-mi, care e surdă și mioapă.

— Nu înțeleg.

— Vreau să spun că dumneavoastră comandați la un strungar de lux toporișteа pe care poate s-o facă orice rîndaș bătrîn.

Papa Krok priză cu mîndrie din tabacheră.

---

[1] Roman de J. W. Goethe, care a stîrnit o adevărată modă a sinuciderii, după exemplul eroului principal al cărții, romanticul Werther (n.r.).

Fáy se învioră văzînd cu ochii, mulțumit că agerul polițist se ocupă de caz. Se gîndea că ar da și zece galbeni dacă ar putea să vadă ce se petrece în capul lui. O fi oare tot așa încrețit și pe dinăuntru? Și ce poate fi în aceste crețuri?

Încercă să vadă cum stau lucrurile.

— Ia spune-mi, papa Krok, pe ce te întemeiezi cînd dai așa puțină importanță cazului?

— Pe faptul că nu există nici un caz.

— Cum asta? se miră Fáy.

— Păi uite așa, că în momentul acesta eu vă întreb: nu v-ați pierdut cumva o cheie?

— Nu știu să fi pierdut vreuna.

— Bun. Așadar nu e pierdută, dar dacă v-ați apuca s-o căutați și n-ați găsi-o, nu-i așa că din acel moment ea ar fi pierdută?

— Asta se prea poate.

— Ei, vedeți? Dacă nu l-ați căuta pe conte, contele nu ar fi pierdut. În schimb, dacă acum cumătrul Lepiczky m-ar căuta la Ungvár și n-ar da de mine, ce credeți: aș fi pierdut?

Fáy începu să se încurce în logica asta întortocheată.

— Ia lasă-mă-n pace, papa Krok — izbucni el cu necaz — mă crezi pesemne un apucat din al cărui suflet neliniștit răsar, ca dintr-un mormînt crăpat, fără nici o noimă, fel de fel de stafii. Nu te gîndi că eu am născocit totul așa, din capul meu; toată regiunea vuiește că Dőry l-a prăpădit cu ajutorul complicilor lui.

Papa Krok începu să rîdă.

— Cum să nu trăncănească oamenii dacă îl căutați făcînd atîta tărăboi și alarmați întreg ținutul? Dumneavoastră scăpați din mînă un fleac de sîmbure, o nimica toată. Cineva cu gură spartă dă

de acest sîmbure, îl ridică din drum și vi-l aduce îndărăt în chip de copac. Firește că vă îngroziți. Deși, în realitate, nu s-a întîmplat altceva decît că Buttler nu e la Bozos și pentru moment nu se știe unde se află.

— Ce om de treabă ești dumneata, papa Krok! Parcă mi-a mai venit inima la loc. Iaca, nici nu-mi mai simt colica. Acum ce să-i mai spun doctorului? Cine m-a pus să-l fac să bată drumurile de pomană? Lua-l-ar dracu! (Și începu să se scarpine în cap.) Va să zică te angajezi să dai de urma contelui, dar știi, în taină, fără să bată la ochi.

— Mă angajez la orice treabă bine plătită.

— Și ai să te apuci de treabă numaidecît?

— Numaidecît, dar mai întîi dați-mi voie să iau un interogatoriu personalului de la castel.

— Ai sprijinul meu în toate privințele. Dispune de servitorime, de trăsuri, după cum crezi de cuviință, dar grăbește-te, grăbește-te!

— În patruzeci și opt de ore veți ști unde se află contele.

— Îți voi fi foarte recunoscător... Și dumneata vei fi foarte mulțumit, papa Krok. Ei, ei, ce să-i spun oare doctorului?

Papa Krok se apucă imediat de treabă, interogînd servitorimea. Avea un fel de a se purta blînd, amabil și totuși impunător, care știa să cucerească și să dezlege limba oricărui om.

Părea un domn foarte cinstit, un adevărat patriarh. Privirea lui era plină de blîndețe și bunătate. Se pare că, la nevoie sau la strîmtoare, și dumnezeu îi înzestrează pe ticăloși cu înfățișarea împrumutată din garderoba oamenilor cumsecade. Nici hainele nu i se potriveau cu sufletul. Krok era îmbrăcat în costum unguresc din cap pînă-n

picioare, avea chiar și pinteni la cizme. Nici dracul n-ar fi crezut (dacă nu și-ar fi avut sălașul chiar în el) că omul acesta a fost cîndva agent la Viena, și că a împins la eșafod o mulțime de unguri răsculați.

Servitorii nu știau mare lucru. Contele stătuse la Bozos trei-patru zile, în care timp nu ieșise și nici nu primise vreo vizită la castel.

— Unde locuia contele?

— În apartamentele ce dau spre partea de miazăzi a parcului.

— Condu-mă acolo, dragul meu, îl rugă pe camerist.

Papa Krok răscoli peste tot în odăi, dar nu găsi nimic.

— Cine mătură aici?

— O femeie.

— E frumoasă, puiule?

— Urîtă foc.

— Slavă domnului! exclamă cu bonomie papa Krok, prefăcîndu-se că-i liniștit. Așa cel puțin n-o să cad în ispită dacă mi-o trimiți.

Cameristul rînji și nu peste mult împinse pe ușă o femeie de vreo șaizeci de ani, văduva unui argat care murise de mult.

— Ei, surioară, aud că tu faci curățenie în odăile astea.

Cu o mișcare sprintenă, bătrîna începu să-și lipească buclele de frunte.

— Da, eu.

— Nu cumva ai măturat, draga mea, niște hîrtii, după plecarea contelui? Niște bucățele, știi, pe care era însemnat ceva?

— Se poate.

— N-ai putea să mi le găsești? Tii, ce nevestică vrednică ai fi dacă ai da de ele!

— O să le găsesc cu siguranță. Gunoiul de-aici e cărat într-o ladă mare. Și așa de rar se mătură pe aici că tot gunoiul vechi e încă în ladă.

— Dă fuga, scumpa mea, mînca-ți-aș sufletul!

Bătrîna ieși sprintenă ca un titirez. În fața slugilor care căscau gura pe coridoare, ea-l ridică în slava cerului pe boierul bătrîn, cinstit și de omenie în tot ce spune și face.

Aduse un șorț întreg de hîrtiuțe rupte din care, după ce zăvorî ușa, papa Krok reconstitui în curînd un fragment:

„Draga mea Piroska, mă mir că nu-mi scrii. Nu cumva ți s-a interzis să-mi scrii? Asta ar fi îngrozitor...“ Aici scrisoarea se isprăvea. Papa Krok reconstitui un alt fragment: *„Draga mea Piroska, ziua-noaptea mă chinuie gîndul că, poate, nu mă mai iubești. Căci dacă m-ai iubi, mi-ai fi scris, ai ști că în mîhnirea mea de acum nu pot avea altă mîngîiere. Sau poate nu simți nevoia să-mi scrii. Ar fi ceva îngrozitor!“*

Nu era nici asta decît o frîntură de scrisoare.

Se pare că Buttler nu fusese mulțumit de introducere și o aruncase. Krok mai găsi vreo șase introduceri de acestea, toate cu același conținut, ticluite cînd mai bine, cînd mai rău.

O scrisoare părea să-i fi reușit totuși și aceea fusese expediată. Dar în gunoi se mai găseau și alte fîșii de hîrtie scrise parcă de o mînă de femeie. Krok le lipi și cu multă greutate izbuti să descifreze următoarele:

„Iubite nepoate,

Doresc de la bunul dumnezeu ca scrisoarea mea să te găsească în deplină sănătate.

Piroska e suferindă, scrisorile tale n-ar face decît să-i zdruncine nervii. Tu ştii ce sensibilă e sărăcuţa. Cruţ-o, dacă o iubeşti, şi iubeşte-o cu dragoste curată! Nu te supăra că-ţi spun acest lucru, dragul meu Janika, şi că-ţi înapoiez, prin omul tău de încredere, scrisoarea nedesfăcută. Îţi sînt mătuşă şi cred că poţi primi aceste observaţii de la mine, care mă rog necontenit pentru tine. Dumnezeu a vrut să te pună la o mare încercare, dar eu nu vreau ca din umbra pe care mîna stîngă a domnului a aruncat-o asupra norocului vostru, o pată cît de mică să cadă pe bunul nume al mieluşelului blînd care şi aşa suferă destul pentru tine (căci pentru tine pătimeşte ea, dragul meu). Însă roata norocului se poate întoarce şi se va şi întoarce de bună seamă, căci două mîini are dumnezeu, şi cealaltă nu i-a degerat, n-avea nici o grijă, şi domnul o s-o mişte pe aceea, dar numele nepătat, dragul meu, e comoara cea mai scumpă a oricărei fecioare, şi comoara aceasta nu se poate schimba, căci dacă ea a început o dată să-şi piardă din preţ, niciodată nu mai poate fi ca înainte. Ce-ar zice oamenii dacă ea ţi-ar scrie, sau dacă v-aţi întîlni? Dintre toţi muritorii tocmai voi doi nu trebuie să vă întîlniţi: aşa cere morala domnească altoită pe tulpina cucerniciei, şi la fel doreşte tatăl fetei, care mi-a dat-o în grijă în timp ce el osteneşte pentru tine la Buda, dumnezeu să-i dea tărie, sănătate şi noroc şi să vă mîntuiască pe voi, pe toţi, de cel rău (ştii tu la cine mă gîndesc). Tare mă doare că din pricina asta nu te pot chema la noi, deşi grădina e atît de frumoasă, mai ales după ploaia de ieri. Ne cam ocolesc bucuriile. O parte din pomi a degerat, iar calul de călărie al lui Zsiga, „Fluture", s-a lovit într-un par. E o alergătură şi un tărăboi pe acasă

din această pricină, să te ferească dumnezeu. Sînt chiar mai mulțumită că stau la alde Horváth. Ar fi bine să-i spui, dar cu multă grijă, lui Zsiga, fiindcă nici eu nici bătrînul nu îndrăznim să-i scriem. Te sărută, de mii de ori, cu drag

Mătușa Bernáth

P.S. Fii tare și nu-ți pierde răbdarea, dragă nepoate; gîndește-te că și alți oameni suferă; prinții, regii și chiar împărații nu sînt decît gîze în fața lui dumnezeu, și, din cîte ar vrea, multe nu pot face. Gîndește-te și la mine, știi cît am zăcut acum șase ani cînd am avut apendicita aceea grozavă; doi ani n-am mai avut voie să gust nici un fel de fructe, deși îmi lasă gura apă după ele.

Și pentru că veni vorba de mîncare, te înștiințez că biata Vidonka are brînică; mă tem că o să dea ortul popii. Te sărut încă o dată."

Domnul Krok nu găsi în aceste scrisori vreun semn care l-ar fi putut duce pe calea cea bună. Vîrî în buzunar, fără nici un entuziasm, bucățile de hîrtie lipite laolaltă, cu gîndul de a i le arăta lui Fáy, care între timp izbutise să găsească o ieșire fericită din încurcătura cu doctorul Griby de la Ungvár. Iată ce s-a întîmplat. În timp ce el stătea de vorbă cu papa Krok, pe ușă năvăli grădinarul, Kapor András, plîngînd amarnic că nevastă-sa trage să moară; auzise că doctorul e aici și l-ar ruga să-i dea un praf, dacă boierul nu se împotrivește...

— Da, firește... Vezi bine că o să-i dea. Eu tot nu prea mai am nevoie. (Îl supăra grozav prezența doctorului cînd era sănătos și lipsa lui cînd era bolnav.) Ce noroc! Vreau să spun, ce nenorocire! Ei, du-te, du-te repede, dragă doctore!

Capitolul VI

HAINELE LUI GRIBY

Medicul, un lungan slăbănog, primi cu o mutră acră neașteptata însănătoșire și noul caz de boală, dar, luîndu-și instrumentele și trusa cu medicamente de prim ajutor, plecă să-și facă datoria. Nu trecu mult și se întoarse cu cea mai desăvîrșită liniște sufletească.

— Ei, i-ai recomandat ceva?

— N-a mai avut nevoie de nimic.

— Nu cumva s-a prăpădit?

— Da, chiar așa. A murit; pulsul a încetat să-i bată.

Fáy începu să se tînguie: „Vai, vai, biata femeie, biata femeie, și ce minunat făcea colțunașii cu magiun!"

Apoi, pentru a-l îmbuna pe medic, porunci să i se servească o gustare princiară. Fiindcă era o după-amiază blîndă și frumoasă, gustarea fu servită pe verandă, unde în lungul răstimp cît Krok migăli cu scrisorile, doctorul și cu Fáy discutară despre o mulțime de lucruri, dar mai ales despre marea știință și minunata metodă de vindecare a răposatului doctor Medve.

— Ehei, multe lucruri am învățat unul de la altul, repeta într-una Griby.

Începu să fie chiar plictisitor, cînd deodată apăru, cu pașii lui mărunți dar sprinteni, papa Krok, aducînd scrisorile în mînă.

Fáy sări cu vioiciune.

— Ai găsit ceva?

— Prea puțin. Am aflat doar atît, că domnișorul conte nu era în apele lui la plecare.

— Ah, doamne! I s-a întîmplat ceva?

— Poftiți și citiți!

Fáy se uită prin scrisori, apoi dădu din mîini, trist, descurajat.

— Ce spuneam eu? Melancolie, dezgust de viață...

— Prostii! Nu trebuie să ne gîndim numaidecît la tot ce e mai rău. Vreau să plec imediat la Kapos.

— Dumnezeu să-ți binecuvînteze gîndul! Vrei să înhame caii la trăsură?

— Da, dar aș avea încă o rugăminte. Nu aveți cumva pe aici, pe undeva, portretul tînărului conte, fiindcă eu nu-l cunosc, nu l-am văzut niciodată și pentru orice eventualitate aș avea nevoie de el.

— Am un portret în medalionul pe care-l port la lanțul de ceas, dar e foarte mic.

— Nu face nimic. De cînd e?

— Am dat o raită pe la Aiud acum, în martie; m-am dus la patul de moarte al unei mătuși a lui Buttler; băiatul a și moștenit ceva de la ea. Acolo l-a pictat, pe fildeș, în miniatură, închipuiește-ți, un pici de doisprezece ani; nu era mai mare decît pumnul meu. Se numea parcă Barabás Miklós. L-am rugat imediat pe judele regesc să-l închidă, fiindcă cu talentul ăsta monstruos plodul fără îndoială o să se facă falsificator de bancnote.

— Pot să văd portretul?

Fáy desprinse mica bijuterie de aur care reprezenta capul tăiat al lui Ludovic al XVI-lea; un resort deschidea căpățîna regală în care, în loc de creieri (nici în adevărata căpățînă n-ai fi găsit cine știe ce) era așezată mica placă de fildeș cu portretul emailat al lui Buttler.

— Hm, contele e un tînăr superb, deși nu-mi pot da seama ce statură are.

— E un băiat înalt și zvelt ca un brad.

— Dacă aș fi ca el — clipi din ochi papa Krok — nu m-aș ține decît de prințese, pe onoarea mea.

— Îmi închipui, răspunse prompt Fáy.

— Alt portret nu mai are?

— Nu, și nici nu cred că o să aibă vreodată[1]. E grozav de modest și de timid; n-ai idee cu cîtă greutate am reușit să-l fac să pozeze pentru prichindelul acela de pictor.

— Pot să-l iau cu mine?

— Fie, dar îmi făgăduiești solemn că ai să mi-l înapoiezi — îl amenință domnul Fáy — căci dacă-mi prăpădești această amintire dragă, la iarnă *ai să faci burtă*. (Trebuie spus că, înafară de casta nobililor, numai în închisoare ajungeau oamenii să mănînce atît încît să poată face burtă.)

Papa Krok zîmbi cu amabilitate.

— Am să-l păstrez în orice caz. Dar acum aș mai vrea să știu un lucru. Ce haine purta contele cînd a plecat?

— Ei, asta-i ușor de aflat, cameristul desigur că știe, și vizitiul la fel. Nu prea avea haine multe, și pe acelea eu i le comandam la Patak. Ho-ho, să vie cineva! (Bătu din palme pînă se ivi chelăreasa.) Trimite-l, te rog, încoace pe camerist!

Cameristul nu era greu de găsit. Stătea lipit de o coloană, trăgînd cu urechea; era o fire curioasă din cale afară.

— Hei, Márton, ce haine purta contele cînd a plecat? Dar gîndește-te bine și vorbește lămurit; uite, dumnealui vrea să știe.

Márton se gîndi ce se gîndi, apoi începu să-și amintească, poticnindu-se într-una:

---

[1] Portretul în ulei al contelui Buttler Janos, în mărime naturală, se află în sala de festivități a adunării comitatului din Nograd (n.a.).

— Păi, să vedeți: ...Ce i-am dat? Întîi și întîi o pereche de pantaloni de postav sur, o vestă din același postav... da, vesta din aceeași stofă și... și surtucul l-am spus, să trăiți?

— Nu l-ai spus.

— Și o vestă sură...

— Vesta ai mai spus-o, nătărăule. Ce caști, ca peștele pe uscat?!

În clipa aceasta privirea lui Márton se opri asupra surtucului doctorului Griby. Ca o gîscă ce-și resfiră aripile cînd, pe neașteptate, sfoara cu care a fost legată se desface, cameristul își întinse brațele în aer.

— Avea surtuc leit ca ăsta! strigă cu lăcomie. Sau era chiar ăsta!

Medicul roși pînă-n vîrful urechilor, iar Fáy îl dojeni pe camerist.

— Nu vorbi gogomănii, băiete, o fi fost la fel, fiindcă într-adevăr are o haină asemănătoare, o știu și eu, dar să nu mai spui că a fost chiar ăsta, că n-o să te mai credem.

Márton însă continua să se uite țintă la surtucul medicului și ochii-i suri de prostănac stăteau gata-gata să-i sară din cap.

— O să vedem noi, boierule, dacă nu-i același, se apără dîrz. Cît a stat aici, eu îi periam hainele; trebuie să aibă o gaură cît un bob de linte în cot. Excelența-sa și-a pus cotul pe o fărîmă de tutun aprins ce-i căzuse din pipă, iar pe dinăuntru căptușeala e ruptă într-un loc. Ia să vedem!

Se dădu la spatele doctorului și-i ridică fără pic de rușine cotul.

— Ei, ce spuneam eu? strigă triumfător. Uite arsura cît un bob de linte. Cînd spun eu o vorbă, boierule! Dar să vedem și căptușeala.

Doctorul stătea pe loc, roşu, încremenit, neputincios ca o bucată de lemn. Cameristul ridică poala hainei :

— Întoarceţi-vă puţin, dacă nu vă supăraţi !

Bietul Griby se întoarse automat şi cameristul arătă locul unde, pe o lungime de vreo zece degete, căptuşeala era cusută.

Lui Krok îi căzură ochelarii de pe nas ; noroc că nu se sparseră pe lespezile de piatră.

— Ei, drăcie ! strigă. Ia te uită din ce se face un munte ! Şi creşte, dom'le, nu se-ncurcă ! Dar asta nu mai e glumă. Minunat, minunat ! Aici e nevoie de adevăratul Krok, de marele Krok, de agentul Krok. De unde ai haina asta, doctore ?

Bătrînul Fáy se făcuse galben ca ceara ; îi tremura tot trupul. Ştia de ruptura aceasta, doar nevastă-sa o cususe ; János îşi agăţase haina de o creangă, în grădină.

Medicul se codea să răspundă, dădea din colţ în colţ, fără să înţeleagă prea bine despre ce e vorba. Dar deodată Fáy se repezi la el şi îl apucă de guler :

— Răspunde, omule ! tună bătrînul. De unde ai haina asta ?

Ei, cînd însuşi Fáy, puternicul boier, judecător în atîtea comitate, se năpusteşte plin de mînie asupra bietului Griby, care în viaţa lui n-a greşit nici măcar faţă de o muscă, — atunci nu mai poate fi lucru de şagă, s-a isprăvit ! Nu mai e altceva de făcut decît să mărturisească tot adevărul !

— Haina asta — începu să se bîlbîie — mi-a adus-o săptămîna trecută frate-meu, care e hangiu la Kapos, şi cum e foarte gras, n-a avut ce face cu ea. Dar de unde o avea, nu ştiu.

Era atîta sinceritate în fața speriată a medicului încît nimeni nu se putea îndoi de adevărul celor spuse de el.

Fáy se lăsă cu un oftat adînc într-un scaun împletit.

— L-au omorît, horcăi, îngropîndu-și fața în mîini și ținîndu-și-o astfel cîteva minute. Mîinile sale cinstite și păroase începură să strălucească de lacrimile ce i se prelingeau printre degete.

Dar în clipa următoare bătrînul își învinse slăbiciunea, se șterse la ochi, se scutură bărbățește, îndărătnic, și deveni din nou așa cum fusese mai înainte: de oțel. Porunci aspru, hotărît, cameristului:

— Vizitiul să înhame numaidecît caii la trăsură. Plec și eu cu dumneata, Krok. Să vină administratorul, să-l înștiințez ce are de făcut în lipsa mea.

Vizitiul înhămă caii, iar administratorul apăru dinspre casa grădinarului tropăind din picioarele-i scurte și groase.

— Nenorocirea e mai mare decît credeam, Buday, îi povesti el scurt. Dar orice s-ar fi întîmplat, trebuie să păstrăm totul în bună rînduială și să nu vorbim nimic. Semănăturile de primăvară trebuie isprăvite, șanțul de scurgere de pe coasta Berenicze trebuie reparat. Pe domnul doctor vizitiul Jóska îl va duce la Ungvár. Iar pe biata Kaporoaie să o înmormîntați frumos, în sicriu de nuc; s-aduceți doi preoți și să-i faceți pomană pe cheltuiala moșiei. E vrednică de atîta cinste; tare se pricepea la colțunașii cu magiun!

— Cine știe, boierule — spuse cu blîndețe administratorul — poate că scapă cu zile.

— Păi a murit acum un ceas.

— Cine v-a spus?

— Chiar doctorul!

— Ei asta-i bună! se scandalizâ administratorul. Chiar în clipa asta mi-a vorbit.

Atîta prigoană din partea sorții îl revoltă pe bietul Griby. Nu-i mai păsa de surtuc, de rușinea pe care i-o adusese haina cu bucluc, dar cînd văzu că un profan se încumetă să vorbească în doi peri despre știința lui, sîngele începu să-i clocotească în vine. Cu o privire plină de dispreț, dar în același timp cu stăpînirea de sine a omului de știință, el declară:

— Din partea mea poate să vorbească cît poftește, dar de murit tot a murit din moment ce pulsul a încetat să-i bată.

Trăsura trase la scară. Fáy strînse cu prietenie mîna administratorului: „Fii cu ochii-n patru, dragă Buday, eu, poate, n-o să mai viu curînd pe aici, dar dacă Ezsaias va veni de Rusalii de la Debrețin, te rog să-mi trimiți vorbă la Patak" (celebrul Buday Ezsaias era fratele administratorului).

Apoi se urcă sprinten în trăsură.

— Ei, doctore, doctore! strigă de acolo, de sus. Ia te uită ce zăpăcit sînt. Uitasem să te întreb care e hanul fratelui dumitale la Kapos. Iar dumneata, Krok, urcă-te lîngă vizitiu. Aici o să stau doar eu.

— Hanul „Pajura", boierule, răspunse Krok în locul doctorului.

— Mînă, băiete!

Capitolul VII

NUNTĂ LA HANUL „PAJURA"

Trufia lui Fáy, care îl poftise pe bătrînul bun „ca pîinea caldă" să se așeze pe capră, stîrni mare vîlvă printre ai casei, căci pe Fáy toți îl știau omul lui

dumnezeu, la masa căruia, cînd nu avea invitaţi, era poftit zilnic cîte un servitor mai de încredere.

Aşa ceva nu era un lucru rar la moşierii mijlocii; cinstea i se făcea de obicei unei femei mai în vîrstă: dădacei stăpînului sau stăpînei, sau a copiilor, adică unei persoane care dintr-o pricină binecuvîntată a ajuns o dată la masă şi apoi a rămas acolo pentru toată viaţa, în puterea obiceiului pe care din toate timpurile ungurii l-au avut în mare stimă. O asemenea persoană simboliza bunele relaţii dintre stăpîni şi slugi şi era de mare folos pentru casă, căci învîrtindu-se printre boieri şi slugi deopotrivă, cunoştea toate clenciurile şi ştia să risipească cu multă îndemînare norii ce se adunau din cînd în cînd, sau înlătura prăpastia adîncă dintre aceştia.

Cei patru cai zburau, cu toate că, după ploile mari din zilele trecute, drumul se desfundase şi roţile intrau adînc în noroi. Nu se prea pricepeau la dresul drumurilor ungurii de altădată, care mai mult îngrămădeau glod peste glod. Pe vreme de secetă se făcea o prăfărie grozavă, iar cînd ploua, noroiul ajungea pînă la brîu. Acum însă pînă şi cel mai bun drum i s-ar fi părut grozav de lung lui Fáy, pe care-l năpădeau fel de fel de gînduri, chinuindu-i inima fără încetare. Slabă inimă avea, ca noroiul — dar un noroi de aur: cea mai mică atingere lăsa urme în el.

Omul se gîndea la toate nenorocirile care i s-ar fi putut întîmpla lui János. Îl vedea zăcînd mort pe fundul Tisei. Somnii şi clenii înotau sprinteni pe deasupra lui. Ăştia i-ar putea spune unde se găseşte băiatul, nu Krok. Apoi în mintea lui înfierbîntată i se ivi un alt tablou: îl vedea prăbuşindu-se sub gloanţele asasinilor: ucigaşii se năpustesc asupra lui, îi smulg hainele să poată face bani şi din ele... Eh,

chiar și cel mai crud adevăr e mai bun decît să nu știi nimic !

— Hei, Péter, băiatule, mai e mult pînă la Kapos ?

— Am ajuns la casele din marginea orașului.

Era întuneric. Nori în văzduh, nori pe pămînt : o ceață de nu se vedea la doi pași. Mare păcat că negura nu ne lasă să descriem orășelul — căci pe vremea aceea orașele nu semănau unele cu altele, și nu erau împărțite pe categorii. Azi sînt vreo trei sute de orașe care seamănă leit cu Kapos, vreo sută cu Losoncul și vreo douăzeci cu orașul Kassa, iar peste toate stă mama orașelor, Budapesta. Numai că aceasta nu este o mamă care își alăptează copiii ; dimpotrivă, copiii o alăptează pe ea, rămînînd toată viața lor niște pitici jigăriți și anemici.

Altădată nu erau atîtea șabloane. Fiecare oraș avea ceva deosebit. Era o adevărată plăcere să călătorești. Cine cunoștea mai multe orașe, se simțea ca omul care are o mulțime de rude împrăștiate prin lume, înzestrate fiecare cu alte însușiri plăcute.

La Ujhely se găsea vin bun, la Tiszaujlak cea mai minunată pomadă pentru mustăți, la Körmöc dantelă ca spuma, la Miskolc franzele ca untul, la Rimaszombat puteai cumpăra ciubuce, la Gács un postav ca pielea, la Leva o piele ca postavul, la Esztergom șei, la Szabadka catrințe, la Selmec pipe, la Győr bricege și la Libetbánya rachiu de ienupăr.

Azi toate acestea le găsești la băcanul din colț, n-ai nevoie să bați drumurile pînă hăt cine știe prin ce depărtări, dar adevărul e că nici așa de bune nu sînt și nici plăcere ca atunci cînd le adunai singur, prin fel și fel de peripeții, nu mai ai.

Kapos era orașul sitelor și ciururilor. Pentru o sită de Kapos adusă în dar, o femeie frumoasă te răsplătea cu o sărutare — azi o cumperi cu optzeci de

creiţari. Orice s-ar spune, nu era chiar atît de rea lumea de altădată...

— Ştii pe unde vine hanul „Pajura", Péter?

— Ştiu, boierule.

Trăsura o apucă pe uliţele pietruite. Prin noroi vizitiul mai putea da drumul la hăţuri, dar pe muchiile acestea ascuţite nu puteau înainta decît încet, hurducaţi la fiecare pas. Trecu o veşnicie pînă cînd ajunseră în dreptul porţii boltite a hanului, unde coborîră. Domnul Fáy smuci nervos clopoţelul care atîrna de perete. O lampă sărăcăcioasă lumina poarta. N-aveai cine ştie ce de văzut la biata „Pajură". Era o clădire lungă, scundă şi cocîrjată, care părea că vrea să intre cu tot dinadinsul în pămînt. Dar numai pe-afară arăta aşa de tristă şi posomorîtă. Înăuntru, viaţa clocotea: prin ferestrele deschise se auzea cîntecul tarafului de lăutari, o gălăgie nemaipomenită şi chiote de veselie.

La sunetul clopoţelului apăru un flăcău ferches, cu pantaloni ungureşti de postav negru, cu vestă, cu mînecile fluturînd, cu dolmanul numai şnururi aruncat pe umăr, cu trandafiri de hîrtie în pălărie, cu o batistă liliachie, atîrnînd din betelia pantalonilor.

— Aţi vrea o odaie? întrebă învîrtindu-se fudul în faţa domnilor.

— Asta n-o ştim încă. Vrem să vorbim mai întîi cu hangiul. Unde e?

— Nu-i chip de vorbit cu el acum.

— Dar dumneata cine eşti?

— Eu nu-s decît tejghetarul.

— Şi de ce nu se poate vorbi cu hangiul? se amestecă în vorbă papa Krok. Nu cumva o fi amuţit?

— Dimpotrivă, e foarte vorbăreţ.

— Sau te poneneşti c-o fi înnebunit?

— Aşi! Niciodată n-a avut capul mai zdravăn ca acum.

Papa Krok socoti că e cazul să-l ia mai din scurt.

— Lasă gluma, fîrtate. Nu vezi că ai de-a face cu un boier mare? Scoate-ţi pălăria, mă, gură-cască!

Ruşinîndu-se de dojana primită, tejghetarul, băiat blînd din fire, îşi scoase repede pălăria.

— Ferească dumnezeu să glumesc, da' am băut şi eu niţel mai mult, se apără cu un zîmbet dulceag şi nevinovat. Zău că am spus adevărul; jupînul dansează în momentul de faţă cu dumneaei coana Hadasi, din care s-ar putea alege o hangiţă pe cinste, colea, pe cînd va fi gata şi vinul nou.

— Dar ce-i înăuntru?

— Nuntă, să trăiţi, se miră tejghetarul, surprins că mai sînt oameni care nu ştiu acest lucru. Ospăţ în lege. Jupînul şi-a măritat sora vitregă, care ducea bucătăria în cîrcă, iar acum dumnealui îi trage un ropot cu coana Hadasi, fiindcă dumneaei găteşte şi mai abitir, pe urmă e văduvă şi se ţine bine de tot, şi de, nici ea nu fuge de bărbaţi, să iertaţi, aşa că din nunta asta de azi uşor ar putea ieşi o altă nuntă, cu toate că jupînul e niţeluş cam voinic, şi e cam iute de mînă, deşi are o inimă bună şi asta trage a risipă şi a părăduială, de să te ferească toţi sfinţii, că are o liotă de fraţi care mai de care mai hămesiţi care ciordesc de sting. Da' cu toate astea...

Greu a fost să-l stîrnească la vorbă, dar tot atît de greu a fost să-l oprească pe veselul tejghetar.

— Ia mai taçă-ţi fleanca, vericule, du-te mai bine şi spune-i jupînului să vină încoace măcar o clipă.

Tejghetarul dădu din umeri.

— Nu vine, să-l pici cu ceară.

Papa Krok bătu cu piciorul în pămînt. Spre norocul lui, tocmai atunci se ivi husarul care îi ajutase vizitiului la deshămatul cailor. Venea din fundul

curții, cu sabia la șold. Putea să-l sperie și cu ajutorul acestuia.

— O vorbă să nu mai aud! Boierule, fă bine, pune mîna pe husarul ăsta să-i taie capul, dacă mai crîcnește.

La aceste cuvinte, tejghetarul o zbughi din loc ca o săgeată, dar se întoarse repede cu fața strălucind triumfătoare.

— Ei, ce vă spuneam eu? A zis că nu vine chiar de l-ar chema palatinul Iosif în persoană.

— Atunci o să mergem noi la el, declară hotărît Fáy.

— Asta da! strigă cu entuziasm tejghetarul. Trebuia s-o faceți de la început. Așa zic și eu că o să vorbiți cu jupînul.

Îi conduse pe cei doi călători spre fundul clădirii, unde era locuința hangiului.

Papa Krok avea chef de vorbă și pe drum încercă să-l descoasă.

— Cu cine se mărită sora hangiului?

— Cu unul Vidonka József, un tîmplar care pleacă în Polonia, unde vrea să-și deschidă atelier. Pleacă chiar la noapte cu nevestică cu tot.

Fáy încremeni. Numele acesta îl izbi drept în moalele capului. Ăsta o fi tîmplarul care a făcut drăcia aia de mașină pentru Dőry. Iată că iețele încep să se descurce. Aici e bîrlogul crimei. E pe urme bune.

— N-a fost ăsta calfă de tîmplar la Ujhely? întrebă cu voce stinsă.

— Ba da, răspunse tejghetarul. Îl cunosc de mult, trăgea pînă acum mîța de coadă, dar deodată dracu' știe cum s-a umplut de bani și acum se însoară cu Katuska lui — asta e fata jupînului de la Ujhely — fiindcă mama jupînului meu, văduva Griby, s-a măritat a doua oară cu tîmplarul Odrejovici de la Ujhely și din căsătoria asta a avut-o pe Katuska.

— Bine stăm, mormăi Fáy oftînd amar.

Străbătînd foișorul și poticnindu-se printre mobile (căci ai casei scoseseră paturile, mesele, scrinurile și celelalte lucruri din odăi și le căraseră aici) ajunseră înăuntru. Nobilul domn se opri în ușă : avea senzația că odaia plină de femei îmbujorate, de meșteșugari ce-și plesneau carîmbii cizmelor, se învîrte cu el. Rochiile foșneau, vîjîiau, băteau aerul, aburеala trupurilor încinse se amesteca cu duhoarea înecăcioasă, coclită, a fumului de tutun, mirosul de sudoare se învălmășea cu acela al florilor din părul și sînul femeilor și cu aburii lumînărilor de seu. Era un adevărat iad. Din cînd în cînd, un chiot sălbatic spinteca gălăgia. Tiii-off ! Era vreunul care nu-și încăpea în piele de prea multă voie bună. Apoi cîte-un țipăt subțire, sfios, trăda că cineva își ciupise prin locuri cam delicate partenera de dans.

Ei, nu-i nimic. Picioarele tropăiau pe pămîntul nepodit, duduiau înainte, stîrnind nori de praf. Cîte o fată își fîlfîia năframa pe lîngă ureche, alungînd praful în altă parte. Un om dădu foc la niște rachiu pe mescioara din colț, într-o strachină. O fată care se legăna, se îndoia în dreapta și în stînga lîngă mescioară, se pomeni îmbrîncită de cineva și panglica din păr îi luă foc ; un nuntaș puse mîna pe o cupă cu apă și o turnă pe fată, atît de strașnic, încît și căița cu fluturi a celei de a zecea femei se făcu leoarcă. Atîta pagubă ! Toată lumea petrecea bine.

Cei doi dulăi ai casei se încurcau printre picioarele oamenilor și nu le puteai face nimic, fiindcă din pricina zăpușelii prea mari ușa trebuia ținută deschisă. Mereu erau alungați afară, dar zadarnic. Le plăcea și lor nunta, cu toate că oamenii îi călcau cînd pe labe, cînd pe coadă. E drept că nici ei nu se lăsau cu una cu două, mîrîiau arătîndu-și colții, ba adineauri Bodri o mușcă pe jupîneasa Lányi de

pulpă („Dobitoc, dobitoc, dar uite că știe și el ce e frumos").

În bucătărie cîteva cumetre oblojiră pe loc piciorul jupînesei Lányi. „Ia te uită la ticălosul de Nagy Pista cu cît jind o privește — sări-i-ar ochii!" Drept în mijlocul odăii mirele juca de-i sfîrîiau călcîiele. Era frumoasă Katuska, frumoasă de tot. Se îndoia de mijloc, se mlădia ca trestia. Un capăt al cununei i se desfăcuse și se întindea ca un corn, dar și asta o prindea. Se smulgea din brațele mirelui, se fandosea în fața lui, apoi prindea a se învîrti nebunește ca un titirez; cununa se învîrtea și ea, și capătul liber îi atingea ușor, uneori îi zgîria chiar pe cei din apropiere. Se învîrtea, se răsucea, apoi deodată se strecura, aluneca printre perechi, rătăcea, se pierdea, se ivea, dispărea din nou, iar mirele o urmărea cu pași mărunți; o gonea, o ajungea din urmă gata să pună mîna pe ea și iar o pierdea, apoi făcea un salt ca o capră, își lovea pulpa cu palma și deschizîndu-și brațele ca pentru îmbrățișare, alerga chiuind:

Iasom pan, velki pan
Toto ie moi tulipan.
(Sînt boier, mare boier,
Iar asta-i laleaua mea.)

Își zornăi banii în buzunar, apoi scoase cîțiva taleri, îi săltă în palmă, îi aruncă în aer, îi prinse și în sfîrșit i-i aruncă țiganului.

— Nu-i cel din urmă. Asta s-o știi, cioară!

Talerii zburară pe deasupra capetelor. Vreo doi se nimeriră să treacă mai jos, printre capete. Noroc că nu-i scoaseră un ochi cuiva. Ce-i drept, erau atîția ochi frumoși în sală, că nu merita să faci prea mare gălăgie pentru pierderea unuia.

Aerul îmbîcsit, gălăgia și învălmășeala îl ameţiră pe Fáy. Cum ţejghetarul dispăruse ca prin farmec, boierul se adresă unui surtucar care stătea lîngă el și-și clămpănea mereu capacul de argint al pipei, de care părea să fie foarte mîndru.

— Spune-mi, rogu-te, care-i gazda?

Omul căruia îi pusese întrebarea își mută ciubucul în celălalt colţ al gurii, apoi arătă cu mîna stîngă pe sub braţele dansatorilor.

— Grăsunul de colo.

Stăpînul era într-adevăr un om gras; putea să aibă ca la două sute de kilograme. Și avea o mutră atît de prietenoasă, atît de blajină și de tîmpă, încît Fáy răsuflă liniștit.

— Un ucigaș nu poate avea o asemenea mutră.

O veselie fără griji se desprindea parcă din întreaga-i făptură și ochii-i mărunţi, căprui, îi străluceau de o fericire nevinovată cînd se uita la coana Hadasi, femeia cu ochi drăcoși, cu umerii albi ca spuma, pe care o ţinea de mijloc. Ehei, se ţine bine încă jupînul Griby! Bine de tot, și chiar dacă nu dansează cu atîta dichis ca conţopistul primăriei, în colţul din dreapta, știe cum s-o aducă din condei. Din cînd în cînd se mai și sălta cu trupul lui de namilă, hip-hop, și-și învîrtea partenera, o prindea în braţe, o strîngea la piept, o ridica și o cobora...

Dar iată că deodată, la un semn din mînă, arcușul se frînse și dansatorii se opriră.

Jupînul Griby își întoarse, indignat, capul: „Cine a îndrăznit?" Un domn necunoscut îi sta în faţă. Ţinuta lui e aleasă, glasul poruncitor. Cîrciumarul are ochi buni, îi cunoaște pe boieri, nu se știe după ce, dar îi cunoaște.

— Trebuie să vorbesc cu dumneata, jupîne Griby, acum, pe loc.

— Poftim, răspunse hangiul prompt.

— Locul acesta nu e potrivit. Dac-ai găsi o altă odaie.

— Cum doriți. Eu personal n-am nici o taină, și nici călătorilor nu le stau la dispoziție: azi sînt și eu boier în casa mea, dar fiindcă excelența voastră...

— Nu sînt excelență.

— Fiindcă domnia-voastră mi-ați onorat casa și cine intră azi în casa mea mi-e oaspe drag, fac tot ce doriți. Poftiți cu mine!

Capitolul VIII

PAPA KROK COMBINA

Jupînul Griby luă o cheie din cui, aprinse o lumînare și, apucînd-o înainte, îl conduse pe Fáy în celălalt capăt al foișorului, unde deschise o ușă. Cu tălpile lui ca mătasea, Papa Krok se strecură după ei ca o veveriță: cînd voia, știa să pășească în așa fel, încît nu făcea cu cizmele lui nici cel mai mic zgomot. Jupînul Griby rămase cu gura căscată cînd, întorcîndu-se, se pomeni cu doi străini în față.

— E omul meu, îi explică Fáy.

— Dar vă rog să nu vă supărați că vă întreb de cinstitul dumneavoastră nume.

— Fáy István de la Patak.

— A da, am auzit, tutorele contelui de Párdány. Cu ce vă pot servi?

Fáy și Krok îi urmăreau cu încordare expresia ochilor, fiecare mușchi al feței, fiecare mișcare; pînda și îngrijorarea lor însă scădeau din ce în ce mai mult. Ehei, dar poate că lovitura de măciucă va veni tocmai la urmă.

— Ia să-mi spui dumneata — începu Fáy cu glas ridicat, solemn, neputîndu-se dezbăra de patosul

obișnuit al acuzatorilor — cum a ajuns la dumneata costumul pe care l-ai dăruit fratelui dumitale, doctorul Griby de la Ungvár?

Krok își șterse ochelarii ca să poată vedea mai bine ce se petrece în sufletul povestitorului.

Jupînul Griby căscă.

— Ei da, oare de cîte ori o să mai trebuiască să povestesc istorioara asta? Da, firește, la Kapos nu se întîmplă lucruri mari. Aici nu se întîmplă nimic. Nici cazuri de moarte nu avem cu săptămînile. Nu demult a plecat de la noi un neamț învățat care zicea că vrea să vadă o înmormîntare ruteană. I-am spus că pentru moment nu-l pot servi cu așa ceva, să aștepte pînă cînd va muri cineva. A așteptat săracul de el două săptămîni și pot să vă mărturisesc că a cheltuit ceva parale. Nu înțeleg de unde iau nemții ăștia banii. Între timp, toată ziua mă bătea la cap: „Ce-i asta, tot n-a mai murit nimeni?" N-avea noroc bietul neamț și pace. S-a nimerit să se prăpădească numai calviniști și catolici. La urmă a început să se obrăznicească, zicea că-l port cu vorba și vreau să-l prostesc. Ei, asta m-a scos din sărite, așa că alaltăieri i-am făcut vînt, l-am trimis la frate-meu doctorul, că ăla știe să facă din vii morți, dar eu nu.

Rîse singur de această idee cu atîta poftă, încît bărbia uriașă îi tremura ca o piftie.

„Un ucigaș nu poate rîde ca ăsta", se gîndi Fáy, și zîmbi și el, aducîndu-și aminte de cazul Kaporoaiei de la Bozos.

— Toate-s bune și frumoase, scumpe domn — îi curmă rîsul domnul Krok, cu privirea sfredelitoare și vocea aspră — dar haina, haina?

— A, da, aveți dreptate. E o întîmplare destul de ciudată. Acum vreo zece zile a tras la han un domn tînăr, foarte elegant. Pînă aici nu e nimic deosebit,

căci la „Pajura" au dormit și prinți, așa bunăoară prințul Bretzenheim în carne și oase.

Domnul Krok se enervă.

— La dracu'! Lungim vorba degeaba. Păi asta o știm și noi, că nici prinții nu pun pe alții să doarmă în locul lor. Vorbește, măi omule, odată despre haină. Nu vezi că ne crapă buza de nerăbdare?

— De, chiar atît de interesantă nu e totuși întîmplarea. Cum vă spuneam, singurul lucru ciudat e că tînărul a cinat, s-a culcat, iar dimineața următoare, ce să vezi: a ieșit din odaie îmbrăcat în haine de calfă, deși de obicei se întîmplă pe dos, calfele se îmbracă în haine boierești. Se aud de astea pe la Pesta, unde-s hanurile cele mari.

Fáy clătină din cap.

— Nu-mi vine să cred! Și pe urmă?

Se făcu atîta liniște încît se auzea cum bate inima bătrînului boier.

— A venit la mine. Eram la tejghea. Era acolo și Katuska; mă întreba dacă, după cîte datorii a făcut, îi mai poate da pe veresie lui Szabó Mihály sau nu. Îi căutam tocmai răbojul (nu l-am găsit pînă-n ziua de azi, trăsni-l-ar dumnezeu să-l trăsnească), cînd tînărul, cum vă spuneam, vine la mine, îmi plătește odaia, un sfanț, și-mi spune că pleacă. Mă gîndeam să-i dau un bobîrnac, că prea mă crede prost. „Ehei, boierule, da' parcă ți-ai schimbat portul de ieri", i-am spus. Se uită la mine cu ciudă: „Ce-ți pasă? zice. Fac ce-mi place". „Ai perfectă dreptate, îi întorc vorba. Am spus și eu așa... Văd însă că nu iei cu dumneata hainele lepădate. Ce să facem cu ele?" „Nu mă interesează deloc, aruncă-le sau fă ce poftești". Altceva n-a mai spus. Omul a plecat, iar hainele, care-s tare curățele, dar mie nu mi se potrivesc, le-am dat fratelui meu.

— Bine-ai făcut ! îl aprobă domnul Fáy şi se vedea că bucuros şi-ar scoate şi surtucul lui, să i-l trimită jupînul Griby fratelui său.

— Asta-i toată povestea, încheie hangiul.

Fáy îi strînse mîna mare, roşie, şi i-o scuturâ zdravăn. Îl apucă o veselie de parcă cineva i-ar fi turnat, printr-o ţeavă nevăzută, sînge proaspăt în vine.

— Nici nu-ţi poţi închipui, jupîne Griby, ce bucurie mi-ai făcut. Mă temeam de ceva mai al dracului, da' văd că nu e decît o mică trăznaie. Ţînc afurisit ! De-aş şti măcar ce cloceşte ! Dumnezeu să te răsplătească pentru tot ce mi-ai povestit.

— Am povestit tot ce-am ştiut, răspunse cu simplitate hangiul.

— Dar de unde şi-o fi făcut rost de costumul de meseriaş ?

— Păi, chiar de la cumătrul meu, croitorul Bodolyi. Chiar cumătrul s-a lăudat a doua zi !

Fáy se întoarse către Krok, care părea cufundat în gînduri.

— Ai auzit, Krok ? Pe croitorul ăsta ar trebui să-l dibuim. Poate lui i-o fi destăinuit János ce planuri are.

Papa Krok tresări ca trezit din somn.

— Se luminează, încep să văd, murmură, bucşindu-şi nările cu tabac ca să-şi mai dezmorţească creierii.

— Croitorul e aici, la nuntă, spuse Griby. Dacă vreţi, vi-l pot trimite numaidecît.

— Tii, ce noroc ! făcu Fáy, trosnindu-şi degetele. Dar bine că mi-am adus aminte : am îmbuca ceva, aşa că, trimite-ne colea, jupîne dragă, de mîncare şi de băut ce ai mai bun. Pe urmă aş avea o vorbă prietenoasă şi cu Vidonka, dar mai tîrziu. Deocamdată trimite-l pe croitor şi ceva de-ale gurii.

Jupînul Griby clătină din cap jignit. Aşa ceva nu se poate! Auzi vorbă, să le trimită cina în odaie!... Ei bine, nu şi nu! Boierii au fost printre nuntaşi, prin urmare vor sta la masă şi se vor ospăta cu nuntaşii. Tot o să se întindă masa îndată. Pe urmă, acolo n-o să aibă nimic de plătit pentru mîncare şi băutură: aici în odaie, în schimb, totul costă scump — şi n-are să fie aşa de gustos nici vinul, nici bucatele.

— Mulţumesc, jupîne dragă, eşti foarte drăguţ, dar dacă ne trimiţi ceva bun, o să fie gustos şi aici.

— Ce e bun, se isprăveşte repede — răspunse jupînul Griby ursuz — că de, avem şi noi obraz şi una e musafirul care îţi intră chemat sau nechemat în casă, şi alta drumeţul care nimereşte netam-nesam la „Pajura". Nu e tot una.

Fáy trebui să-şi adune tot darul lui de a vorbi pentru a-l îmbuna pe inimosul hangiu. (Ce deosebire între omul ăsta care n-a cunoscut buchea cărţii şi fratele său, doctorul!) Îl luă pe ocolite: Cată să ţină s'at aici, să chibzuiască lucruri grele, nu glumă. Pe urmă amîndoi sînt oameni bătrîni, trudiţi etc. etc. În sfîrşit, cu mare greutate hangiul le făgădui să le trimită ceva de mîncare şi să-l mîne încoace şi pe cumătrul său, „deşi — adaose el — cine ştie dacă va binevoi să vină, că, vorba ceea, orice croitor e pe jumătate baron".

Ce-i drept, nobilii din Kapos nu erau de loc de aceeaşi părere şi se cam încruntau cînd vedeau firma casei de peste drum de „Pajura": *Nobilul Máthé Bodolyi de Bodoló et Réna, meşter croitor.* După părerea lor meseria de croitor era sub demnitatea unui nobil. Nu-i vorbă, că nici ei nu erau decît ciurari sau sitari, dar meseriile acestea nu erau înjositoare. La urma urmei sita e jucăria femeilor şi o poate lua în mînă chiar o regină, dar să stai

să coşi pantaloni şi să-i peticeşti... Ei bine, asta e ultima şi cea mai nenorocită meserie. Şi jupînul Bodolyi mai îndrăznea să-şi etaleze şi titluri nobiliare! Curată ruşine! Ca să-şi bată joc de el, îi mai adăugară două predicate şi între ei nu-i ziceau decît: „de Bodoló *et* Réna, de fier de călcat *et* ată"!

Nu peste mult cineva bătu la uşă. Va să zică tot a venit jupînul Bodolyi. Era aceeaşi respectabilă persoană căreia i se adresase Fáy cînd întrebase de gazdă. Ştia prea puţin, dar puţinul acesta îl povesti cu mare lux de amănunte. Tînărul boier venise la el pe înserat, tocmai cînd se întorceau vacile de la imaş. („Eram cam zorit, fiindcă am şase capete, din mila domnului".) Şi-a ales un surtuc negru, cu butonierele lucrate fin, cu meşteşug, cu nasturi rotunzi ca nişte pepenaşi, o pereche de pantaloni, tot negri, şi o jiletcă la fel, mă rog, cum poartă meşteşugarii. Putea spune („fiindcă domnii doresc să fie pe deplin lămuriţi") că hainele îi veneau de minune, ca turnate, şi că boierul le-a plătit cinstit.

— Ne-am lămurit buştean, zise Fáy, după plecarea croitorului. Dar ascultă, papa Krok, dumneata care eşti un om deştept şi poliţist cu experienţă, ce crezi după toate astea?

— Cred că contele n-a fost omorît şi nici nu s-a sinucis. Ca să se sinucidă n-avea nici un motiv să-şi schimbe hainele.

— Şi eu tot aşa cred. Slavă domnului că am ajuns măcar aici.

— In ce mă priveşte, eu am ajuns mai departe. Ştiu şi unde e acum şi ce face.

— Nu mai spune! strigă Fáy, uitîndu-se la el cu coada ochiului.

— Ba uite că spun. Doar o întrebare vreau să vă mai pun. Grădinarul din Bozos are vreun ajutor?

— N-are.

— Ştiţi sigur?
— Sigur.
— Unul, Veres Mihály?
— N-are, dacă îţi spun.
— Ei atunci să nu-mi spuneţi pe nume dacă în clipa asta contele de Párdány nu e ajutor de grădinar. El e Veres Miska.
— Ce vorbeşti, papa Krok? Ce să-l fi apucat pe băiat? Şi de unde ştii dumneata?
Se uita cu adevărată admiraţie la omuleţul care ţopăia, gesticula, alerga prin odaie de colo-colo, grozăvindu-se, cu sprîncenele ridicate pînă în vîrful frunţii.
— Ştiu, fiindcă printre hîrtiile aruncate la gunoi am dat de un certificat pentru ajutorul de grădinar Veres Mihály. Certificatul era scris de mîna contelui şi purta sigiliul lui. Dar fiindcă sigiliul n-a ieşit cum trebuia, contele a rupt hîrtia şi şi-a făcut, probabil, alt certificat. N-am dat importanţa cuvenită petecelor de hîrtie şi nu le-am lipit laolaltă.
— S-ar putea să fie adevărat, dar unde e contele şi cum ai aflat unde e?
— Păi nu poate fi decît într-unul din următoarele două locuri: ori s-a angajat grădinar, la Röszke, cu gîndul de a-şi grăbi procesul, căutînd să afle, în taină, amănunte despre „soţia" lui sau supraveghind, deghizat în grădinar, mişcările adversarului...
— Hm! N-ar fi rău. Dar, tînărul... n-aş crede să aibă atîta şiretenie şi isteţime.
Papa Krok zîmbi cu superioritate, punîndu-şi degetul pe vîrful nasului.
— ...ori, citind scrisoarea doamnei Bernáth şi aflînd că domnişoara Piroska e bolnavă şi bătrînul Horváth nu-i acasă, s-a hotărît să intre slugă la curtea adoratei, ca feciorii de împăraţi din poveste. Tunzîndu-şi părul şi barba pentru a nu fi recunos-

cut, suspină noapte de noapte sub fereastra idolului la care nu poate ajunge, făurind la planuri şi pîndind un moment prielnic pentru ca s-o vadă măcar de departe.

Fáy sări sprinten în picioare izbind în masă cu palma lui lată.

— Destul, papa Krok, destul! strigă încîntat. Ia te uită ce minte grozavă! Acum sînt sigur că János e la Bornóc! Şi tot aşa de sigur e că, de bucurie, am să-i trag un ceardaş numaidecît. Şi încă cu jupîneasa Hadasi. Să mă ia dracu dacă nu o fac!

Îşi luă pălăria şi plecă, dar din uşă îi mai spuse:

— Îmbucă ceva în fugă, Krok, apoi repede-te cu trăsura mea la Bornóc şi adă-l încoace pe contele János; îi poruncesc să vie numaidecît! Eu trec dincolo, la ospăţ; mă aşteaptă treburi importante.

Trecînd de-a lungul foişorului întunecat îşi înălţă privirea cu recunoştinţă spre cer; puzderia de stele care străluceau pe bolta imensă îi dădea curaj.

— Copil nătîng! oftă. Dă mereu tîrcoale, ca bondarul, ferestrei închise în spatele căreia se găseşte floarea cu nectar. Dar, hei, din altă parte se deschide fereastra aceea!

Capitolul IX

VACUŢA ADEVĂRATĂ

Fáy urzea un plan ascuns. Era sigur că Döry îi dăduse bani lui Vidonka şi îi făcea vînt în străinătate pentru ca să-i sufle lui Buttler martorul cel mai bun. Cu alte cuvinte, Döry nu avea încredere în Vidonka. Dar faptul mai dovedea că nici Döry nu stătea cu mîinile în sîn şi martorii, care vor apărea în faţa tribunalului eclesiastic, vor declara toţi ca

unul că sfînta cununie s-a desfășurat în cea mai bună rînduială.

În cazul acesta ar fi fost o mare neghiobie să scape din mînă pe singurul martor util, să-l lase să plece în Polonia sau, cine știe, în America. Dimpotrivă, trebuia să-l cîștige cu orice preț și să-l țină cu ghearele. E un semn al cerului, se gîndea Fáy. Pe Vidonka, dumnezeu i-l scosese în cale.

Iată de ce se grăbi cu atîta nerăbdare să treacă dincolo, la nuntași, lăsîndu-l pe bătrînul Krok să pornească singur la drum. Jupînul Griby se bucură cînd îl zări („Știam eu că boierul e de-ai noștri!"), iar după ce Fáy se amestecă în gloata nuntașilor și jucă chiar un ceardaș cu jupîneasa Hadasi, ar fi fost gata să-și dea și sîngele pentru el.

Fáy abia aștepta să-l poată trage pe mire într-un colț ca să tatoneze puțin terenul.

— Aud că vrei să părăsești țara, tinere: e adevărat?

— Da, așa e: ce să-i faci cînd ești sărac?

— Dar e păcat ca un om atît de vrednic, un meșter atît de talentat să plece în străinătate.

— Mare păcat, încuviință Vidonka, mișcat.

— Am auzit multe lucruri frumoase despre dumneata.

— Toate-s adevărate. Dar ce folos? Trebuie să plec, musai. Dacă-i musai, e musai.

— Dar vezi dumneata, eu sînt un nebun căruia îi place să se facă luntre și punte pentru sprijinirea unor oameni pricepuți de prin ținuturile noastre. Ce-ai zice dacă ți-aș spune că vreau să te angajez tîmplar la curte, unde, avînd o leafă bună, ți-ai putea dezvolta talentul și îndemînarea, cum îți poftește inima.

— Mi s-ar rupe inima, dar tot aș zice că-i musai să plec. *Daite mi pocoi* (Lăsați-mă-n pace.).

Focul luptei îi dădea aripi lui Fáy. Știa că se află față-n față cu Döry. Știa că a pornit la război și în război, orice mijloc e bun.

— Și știi ce bine ți-ar merge? Ai locui la castel cu nevestica dumitale, ai fi un adevărat boier; administratorul și chiar valeții ți-ar spune domnule.

Vidonka oftă.

— Boierul are o pădure-ntreagă de nuci seculari, ai putea să alegi trunchiuri pe care nu le cuprind cu brațele nici trei bărbați.

Vidonka horcăia. Toți mușchii feței îi tremurau de durere.

— Apoi una e să faci lăzi și scrinuri otova, pentru niște mocofani de țărani și alta să migălești la dulapuri cu aurituri în care își țin rochiile de mătase doar prințesele și contesele.

Vidonka tremura. Ambiția răscolită îl săgeta prin spinare.

— Ai avea o leafă mare în bani peșin, untură, bucate, lemne de foc și în contract am putea să mai punem pe deasupra cîțiva galbeni pentru fiecare lucrare mai deosebită, precum și dreptul la o vacă pentru nevestica dumitale.

Cum? O vacă pentru Katuska? O vacă adevărată, în carne și oase, care n-ar mînca din fînul lor, dar le-ar da lapte numai lor? Și ar fi, poate, chiar tărcată? Ar avea, firește, ugere mari și ținte în vîrful coarnelor, să n-o împungă pe Katuska.

Ei, asta era prea mult pentru Vidonka. Omul începu să lăcrimeze și lacrimile îi curgeau din ce în ce mai tare pînă cînd — răzbit și de vin, că băuse cam mult — se puse pe mugit, de parcă el ar fi fost vaca de care vorbiseră adineauri.

— Nu se poate, nu pot, nu pot, îngăimă înăbușit. Sînt vîndut.

Pe bătrînul Fáy nu-l descumpăni nici această ştire.

— Nu face nimic. Dăm banii înapoi.

Vidonka stătu un moment pe gînduri. Pe faţă i se citea şovăiala care-l muncea cumplit. Apoi dădu din mînă, plin de mîhnire.

— Nici asta nu se poate. Ăl de m-a cumpărat pe mine e un om foarte puternic şi nu-i de glumit cu el: e în stare să mă-mpuşte. Mă curăţă cît ai clipi din ochi, aşa că tot n-aş ajunge dom' tîmplar la curte şi nici Katuska n-ar fi nevasta mea.

— Stai, nenişorule, că nu-i aşa. O fi el mare şi tare la el acasă şi prin părţile lui, dar acolo unde vreau eu să te duc, e alt stăpîn puternic, şi puterea ăstuia e de o sută de ori mai mare. Aşa de puternic e, că prin părţile lui nici cîinii nu s-ar mai sinchisi să-l latre pe cel de care zici că te temi.

Ehei, e meşter la vorbă domnul Fáy, ştie cum s-o aducă din condei, nu degeaba a fost un vicecomite atît de vestit. În orice caz, pe Vidonka îl zăpăci atît de tare încît bietul om se împleticea printre nuntaşi ca o muscă ameţită. Dar asta încă nu-i de ajuns. Cumpăna nu se înclină de partea lui Fáy. Se bălăbănea cînd încoace, cînd încolo. Fáy simţea că trebuie să mai zvîrle ceva în taler. Se apucă să-i convingă şi pe Katuska şi pe jupînul Griby; propunerea lui îi zgudui şi pe ei. Cei trei prinseră a şopoci: cînd Griby, cînd Katuska îl băteau la cap pe Vidonka, stîrnind o adevărată hărmălaie printre nuntaşi. Nu e nimic mai neplăcut pentru nişte oaspeţi, la o nuntă, decît să vadă că s-a ivit o neînţelegere în familie. Oaspeţii se întreabă unii pe alţii: „Ce dracu' i-o fi apucat pe ăştia? N-ai auzit ceva, cumetre, sau cumnată?" Chiar colăcerul lui Vidonka, Gergely, valetul cel chior al baronului Döry, îmbrăcat de data aceasta în haine de tîrgoveţ şi prezen-

tîndu-se drept jurat al Comitetului, începu să adulmece ca un prepelicar: „Mă, ai dracului, aici se întîmplă ceva!" Dar cînd se apropia de grupul celor trei, aceştia începeau să vorbească despre lucruri de rînd. Aşadar balanţa atîrna cînd într-o parte, cînd în alta, pînă ce, în sfîrşit, din ochii frumoşi ai Katuskăi o lacrimă pică în cumpănă. Întîia lacrimă a tinerei neveste. Cîtă putere are o asemenea lacrimă! E în stare să mişte munţii din loc. De sub genele negre, stropul de lacrimă se rostogoli şi cumpăna se înclină în partea boierului Fáy.

Pe la miezul nopţii boierul se retrase în odaia lui, dar nu se dezbrăcă; aştepta, ştiind că seminţele aveau să dea rod. Aşa că nu se miră de loc cînd văzu că uşa se deschide cu multă grijă şi Vidonka se strecoară în odaie şi cade apoi în genunchi în faţa lui.

— Am venit, stăpîne dragă. Primesc tot ce mi-aţi spus. Nu dumnezeu mi-a dat curaj, ci nevastă-mea mi l-a dat pe al ei, aşa că primesc să fiu tîmplar la curte, cu văcuţă cu tot. Numai că atîta nu ajunge. Că mai am şi pe dimonul ăsta de valet pe cap. Asta-i buba. De ăsta nu pot scăpa. Mai am şi-un jurămînt, dar jurămîntul poate l-a auzit dumnezeu, poate nu. Dacă nu l-a auzit, mă iartă. Dimonul ăsta însă nu iartă.

Vidonka recunoscu că Döry i-a dat la mînă o mie de florini şi i-a făgăduit alte două mii din care valetul Gergely urma să-i cumpere o casă şi un atelier în Polonia. Trebuiau să plece chiar în noaptea aceea cu căruţa unui slovac, tocmit anume, însoţiţi de Gergely. Căruţa sta gata de plecare, în şopron, iar cele două mii de florini erau încă la Gergely, în căptuşeala vestei. Vidonka nu ascunse nici faptul că făcuse în faţa lui Döry, cu mîna pe cruce, următorul jurămînt: să-l bată dumnezeu şi să

n-aibă pace în mormînt dacă în mai puțin de douăzeci de ani s-ar întoarce din Polonia, unde avea să trăiască sub un nume fals. (Dar dacă, de, n-ar pleca în Polonia, n-ar avea de unde să se-ntoarcă, așa că, chipurile, nu și-ar călca jurămîntul!) Dacă peste jurămîntul lui ar putea trece, în schimb însă ar fi mare bucluc cu Döry, care s-a jurat că dacă nu se ține de cuvînt, îl împușcă oriunde îl va întîlni. Firește că dacă n-o să dea ochii cu el, n-o să-l poată împușca. Așadar, cu oarecare dibăcie se poate feri și de asta. Dar primejdia cea mare e dimonul, dimonul care îl urmărea pretutindeni. Ticălosul de valet nu-l slăbea din ochi, îi știa toate mișcările. Așa că împotriva acestui dimon ar trebui să găsească boierul vreun leac și atunci toporul ar avea numaidecît coadă.

Fáy se gîndi o clipă. Îi era ciudă că-și trimisese trăsura.

— Are vreo trăsură cîrciumarul? întrebă.

— Are.

— În cazul ăsta, s-a făcut. Ticălosul de Gergely trebuie îmbătat; între timp hangiul va pune caii la trăsură, și-o să aștepte cu ea undeva în oraș. Lada și pilotele miresei le va încărca chiar acum în trăsură. La momentul potrivit, fără să-și ia rămas bun de la nimeni, mireasa va ieși, ca și cum ar fi răzbit-o somnul și ar vrea să se odihnească puțin. De fapt însă ea se va duce la trăsură. Husarul meu o va aștepta în fața „Pajurei" și o va însoți.

Lui Vidonka îi clănțăneau dinții în gură.

— Aoleo! Noaptea? Husar? Nevastă tînără? Nu mă învoiesc în ruptul capului! Ce nu se poate, nu se poate.

— Ce te-a apucat, frate? Doar husarul e flăcău bătrîn.

— Aș putea să-l văd mai întîi?

— Păi atunci să facem un plan. Plecați amîndoi, ca și cum ați ieși în tindă sau în bucătărie să vă sărutați, cum se obișnuiește, nu?

— Asta așa e: se obișnuiește — încuviință Vidonka cu ochii sclipind — și am mai făcut-o azi de vreo două ori.

— Ei bine, a treia oară n-o să vă opriți în tindă. Husarul o să vă conducă la trăsură, vă urcați, și tune, fulgere, trăsnească, nu vă mai opriți pînă la castelul din Bozos. Valetul va duce o scrisoare administratorului, care va avea grijă să vă dea tot ce vă trebuie, să vă aranjeze numaidecît o locuință și să vă apere împotriva oricui.

— Și Gergely? întrebă Vidonka îngrijorat.

— Gergely o să vă caute în toate părțile și, bineînțeles, n-o să vă dea de urmă. Va rămîne cu buzele umflate.

— Dar dacă se ia după noi?

— Să poftească! Am să-i trimit vorbă administratorului să-i tragă vreo douăzeci de ciomege, de-o să-și culeagă oscioarele de pe jos. Știu că n-o să uite cît o trăi. Administratorul e un om grozav de cinstit și n-o să lase la o parte nici dobînzile.

Vidonka rînji cu plăcere. Perspectiva aceasta îl înveseli. Își întinse mîna cu hotărîre.

— Așa da, așa e bine. Iaca mîna mea cinstită.

Bătură palma. Fața lui Fáy strălucea de mulțumire. Răsufla adînc, ca omul care a făcut o ispravă grozavă. Își urmă firul gîndurilor pierzîndu-se într-o dulce visare: „De data asta sînt sigur că am cîștigat procesul. Tare mi-ar plăcea să vadă și Pereviczky de ce e în stare un fost vicecomite". Firește că la culcare deocamdată nici nu se putea gîndi. Avea încă o sumedenie de treburi: să se înțeleagă

cu Griby în privința trăsurii, să vorbească cu valetul, să-i scrie cîteva rînduri lui Buday.

„Domine delictissime[1], *Credincioșul meu prieten și domn!*

Am tocmit tîmplar la curte pe un anume Vidonka; numitul va fi martor la proces. Dőry s-a făcut luntre și punte să-l facă dispărut.

Ai grijă de el, delictissime, *să i se dea de toate, împărătește, atît lui cît și neveste-si; să fie scăldat în lapte și miere, și toată lumea să-i zică «domnule». Deși* «de jure»[2] *nu mai aveam dreptul să-l tocmesc, tot l-am tocmit, fiindcă așa cere* prudentia[3]!

Ai grijă de el ca de ochii din cap, căci s-ar putea să fie urmărit sau ademenit.

Obligatus servus[4]

Stefanus Fáy de Fáy.

P. S. Comes Joannes in amore proficiscens offensus est, *ștrengarul. (Contele János călătorind în interesul dragostei a fost găsit, ștrengarul.)*"

Și nici după aceea nu s-a putut culca decît tîrziu (pe la vreo două după miezul nopții), după ce s-a încredințat că totul a fost îndeplinit întocmai cum prevăzuse și rînduise el.

Abia atunci zăvorî ușa, astupă fereastra cu o pernă ca să nu audă muzica, apoi se dezbrăcă și, liniștit, adormi în curînd, visînd că e copil mic și că a găsit niște ouă de hulub sălbatic pe care le duce cu mare bucurie acasă. Aleargă, aleargă gîfîind și de cine dă acasă? De domnul Pereviczky! Dar parcă nu era Pereviczky, ci mai de grabă o cloșcă,

---

[1] Preaiubite domn (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] De drept (în lb. latină, în original — n.r.).

[3] Prudența (în lb. latină, în original — n.r.).

[4] Servitorul dumneavoastră credincios (în lb. latină, în original — n.r.).

iar cloşca sparge cu ciocul un ou şi iată că din ou sare o pisică neagră şi urîtă care dă fuga spre Fáy mieunînd; labele ei însă bocănesc aşa de tare, de parcă n-ar fi labe de pisică ci patru buzdugane mici de piatră.

Se trezeşte speriat. Soarele e sus pe cer şi razele lui se strecoară prin geam, pe la colţul pernei.

Afară bătea cineva la uşă. „A, ce bine! Va să zică nu pisica aceea neagră bocănea."

— Intră!

— Eu sînt, nene dragă!

— A, bine că vii, mă nătăfleţule! Haida hai. Aşteaptă puţin că-ţi deschid îndată, poamă bună ce eşti!

Deschise uşa şi se pomeni cu o mîndreţe de calfă cum nu se găsesc decît pe turtele dulci de la iarmaroace. Da, în viaţă asemenea chipuri sînt foarte rare, fiindcă meseria schimbă înfăţişarea oamenilor. Calfa de măcelar se îngraşă, face bărbie, obrajii îi lucesc — asta zice-se de pe urma aburilor calzi ai vitelor jupuite. Calfa de croitor se subţiază, ochii i se înfundă în orbite, spatele i se gheboşează; fierarului i se încreţeşte fruntea, i se lărgesc umerii obrajilor de loviturile puternice de ciocan. Într-un cuvînt, toate meseriile lasă urme. Tocmai aseară, la nuntă, vorbea cineva de un profesor învăţat de la Debreţin care a înnebunit neputînd să afle de ce orice ucenic de cizmar e vesel şi orice meşter cizmar e trist.

Cu obrajii arşi de soare, Buttler arăta atît de frumuşel în hainele negre de postav şi în cizme, încît Fáy se sperie de-a binelea şi dădu un pas înapoi, gîndindu-se că dacă băiatul se înfăţişează astfel la Bozos, pe „conu" Vidonka o să-l apuce frigurile geloziei şi te pomeneşti că o să-şi ia lumea-n cap, ducînd-o cu el şi pe Katuska.

— Intră și șezi.

Nu-l îmbrățișă. Se apucă să se spele, să se îmbrace, dojenindu-l într-una.

— Ce prostie ai făcut iar? Dacă află bătrînul Horváth, te pomenești că se supără și se lipsește de tine. Știi ce om ciudat e. Și află de la mine că oricine ar socoti drept slăbiciune o astfel de purtare. Lumea are să creadă că ești un terchea-berchea, nu bărbat. Îți dai seama cîte prilejuri bune ai scăpat pînă acum? Ce ți-am spus eu să faci? De atunci trebuia să fii la Pozsony, să-i pui în picioare pe toți prelații și înalții demnitari care s-au adunat acolo. În loc de asta, tu te omori zdrăngănind din ghitară, și, în timp ce te ții de fată cu ofuri, pierzi și fata și procesul. Ehei, prietene, așa nu-ți croiești fericirea în ziua de azi!

Buttler nu răspunse nimic și își lăsă capul în piept ca un vinovat.

— Acum putem să fluierăm a pagubă, căutînd urmele deputaților. Adică nici urme n-au mai rămas, afară doar de acelea pe care le-or fi lăsat degetele lor noduroase pe mesele de joc din Pozsony. Munca cîmpului i-a împrăștiat în toate părțile. Ei, s-au dus, s-au dus; ce să mai vorbim? Dar cum poate face așa ceva un om în toată firea? E asta o purtare vrednică de un magnat ungur? Ce ești tu, măscărici, hoț de codru sau lupul lui Esop care își schimbă înfățișarea și pielea de cîte ori vrea? Și — lucrul cel mai urît — nu e cavaleresc să te ții de capul unei fecioare, s-o vorbească toți nepoftiții! Ei, ei, János fiule, cum nu-i șoptește unui nobil chiar sufletul lui aceste lucruri? Ce soi de suflet poate fi ăsta?

— Nu mi-am putut stăpîni pornirea inimii, gîfîi Buttler. Mi-au scris că e bolnavă, simțeam că mor dacă nu pot ajunge în preajma ei.

— Prostii! De ce să mori? Ai mai văzut în viața ta ghiveci crăpînd fiindcă nu poate fi aproape de floare?

— Îți jur, nene dragă, că n-aveam de gînd să mă întîlnesc cu ea, dar voiam să știu, minut cu minut, cum se simte. Ah, sînt atît de nefericit!

Își ridică frumoșii ochi și era atîta tristețe în ei, atîta durere, încît bătrînului i se făcu milă și bătu în retragere.

— Îți închipui numai că ești nefericit. Așa e cînd ești îndrăgostit. Dar dragostea în sine e o mare bogăție, prostuțule. Atît numai că nu te mulțumește pe deplin. Îndrăgostitul nu e niciodată atît de fericit, încît să nu-i lipsească ceva și nu poate fi niciodată atît de nenorocit încît să nu-i rămînă un lucru ce nu l-ar da pe toate comorile lumii.

Cuvintele înțelepte ale bătrînului erau parcă picături de balsam pentru sufletul lui Buttler. Își clătină blînd capul prăfuit de colbul drumului.

— Ce zici, nu-i așa că am dreptate? Ce? Cît nu face pentru tine că rîndunica aceea de Piroska e pe lume, cînd foarte bine s-ar fi putut să nu se nască. Sau că te iubește pe tine și nu pe altcineva? Ce? Nu răspunzi nimic. Vezi dar, măi terchea-berchea, că în fond ești un om fericit.

Apoi trecîndu-și brațul prin mîneca vestonului, îl întinse puțin și-i făcu lui Buttler un benghi în frunte, cu atîta căldură, încît tînărul conte începu să zîmbească, fiindcă, pe de o parte, benghiul e semnul împăcării depline, pe de alta, pentru că bătrînul îl convinsese că nu are de ce să fie trist.

— Dar cel puțin ai apucat s-o vezi? îl întrebă apoi, mai mult în glumă.

— Da de unde! De atunci a zăcut într-una în pat; azi era prima zi cînd i se îngăduia să se ridice pentru o jumătate de oră și să se așeze la fereas-

tră; cîte vise nu mi-am făcut despre această zi! Dar — blestemul Buttlerilor — tocmai azi l-ai trimis după mine pe omul acela.

— Pe Krok. Adevărat. Unde l-ai lăsat pe bătrîn?

— A intrat în birt să guste ceva.

— Slăbuţe bucurii vei fi avut, frăţiorule; ai pus răsadniţe, ai dat cu sapa, ai retezat crengile pomilor, ai umblat cu capul în nori; mă mir că n-ai fugit.

— Dimpotrivă, eram foarte mulţumit, căci mereu auzeam cîte ceva despre ea de la servitoarele care intrau în odaia ei. Îmi povesteau că noaptea, în fierbinţeala visurilor, nu vorbea decît despre mine; călătorea, însoţită de mine, cu corabia, cu pluta, purtată de nori, cătărîndu-se pe discul soarelui. Nu-i lucru mai dulce decît să auzi aşa ceva.

— Şi pentru ca să capeţi ştiri, firește, mai făceai niţică curte şi fetelor care intrau la dînsa; nu-i aşa, ştrengarule?

— Cum poţi crede aşa ceva? protestă contele János.

— Na-na-na! Nu te supăra, Iosif cel Frumos[1]. Am zis şi eu aşa... deşi ce-i al cîinelui i-al cîinelui, părerea asta mi-o ţiu. Ce-i drept, nu toţi cîinii sug măduva din os, unii îl ling numai, ştii, se joacă cu el. Nu-i adevărat? Ce?

Buttler clătină din cap în semn că nu-i adevărat şi roşi pînă-n vîrful urechilor la auzul unor astfel de vorbe.

— Bine, bine, s-o lăsăm baltă. Nu-mi mai pare rău de nimic, doar atît că mi-ar crăpa obrazul de ruşine dac-aş afla că cineva te-a recunoscut.

---

[1] După legenda biblică, Iosif, cel mai mic dintre cei doisprezece fii ai lui Iacob, era renumit prin înţelepciunea şi frumuseţea lui (n.r.).

— Nici nu mă apropiam de clădirea principală decît noaptea, căci mătușa Bernáth era mereu cu ochii-n patru și mă temeam să nu mă recunoască. O singură dată m-a prins ispita.

— Ce spui? Va să zică totuși...

— De cînd începuse să se simtă mai bine, grădinarul trebuia să-i facă în fiecare zi un buchet de flori și să i-l trimită prin cameristă. Într-una din zile am vrut să i-l fac eu, asta pentru a-i putea strecura un bilet. Dar șeful m-a dat la o parte: „Vezi-ți de treabă, neisprăvitule, ce știi tu?"

— Și nu i-ai tras o palmă?

— Am răbdat tot, numai să pot rămîne în apropierea ei, să nu mă dea afară.

— Ei, și cum v-ați despărțit?

— Nu voia să-mi dea drumul, spunîndu-mi că de vreme ce m-a învățat meseria, trebuie să stau să împlinesc cel puțin un an. Dar acest Brok sau Krok e de o șiretenie drăcească. I-a șoptit că el face parte din poliția secretă — i-a arătat și ceva hîrtii — iar eu sînt faimosul Demeter Bavtya din banda lui Jánosik. S-a speriat neamțul — îl chema Müller — mi-a plătit pe loc simbria pe timpul cît am lucrat sub supravegherea lui, patru sfanți în cap.

— Mai ai acești patru sfanți? întrebă Fáy, care tocmai își făcea cărarea în creștetul capului, împărțindu-și în două părul argintiu.

— Îi am aici, în buzunar.

— Păstrează-i bine, dragul meu — îl sfătui Fáy mișcat — și dă-i mai tîrziu logodnicei tale, căci, ascultă la mine, dacă are inimă bună, mai degrabă vei cîștiga-o cu acești patru sfanți decît cu toate averile Buttlerilor la un loc.

— O să i-i dau.

— Oho! Oho! O să i-i dai cînd îţi voi îngădui eu, nu te grăbi. Am să-ţi spun, din capul locului, o vorbă răspicată, conte de Párdány! (Faţa lui Fáy luă o expresie gravă, aproape solemnă; vocea lui metalică avea timbrul melancolic al unui clopot). Făgăduieşte-mi pe cuvîntul tău de nobil că n-ai să te apropii în nici un fel de Piroska decît atunci cînd îţi voi da eu dezlegare. Şi acum, sfîntă fie pacea între noi, să uităm mica slăbiciune şi să nu-i vorbim nimănui de ea.

Buttler îi întinse mîna.

— Cum îţi tremură mîna! exclamă Fáy.

— N-are a face. Mi-am dat cuvîntul şi am să mi-l ţin.

— Ştiu. Şi poate că n-o să ai mult de aşteptat: noi n-am stat cu mîinile-n sîn, pierzînd vremea ca tine. Dacă ai fi văzut ce combinaţii am făcut şi azi-noapte ca să-l opresc în ţară, ca martor, pe găliganul acela de slovac care a construit maşina de ridicat la castelul lui Dőry! Am să-ţi povestesc mai pe larg acasă. Aur, smirnă şi tămîie i-am făgăduit, toate bunătăţile raiului, chiar şi rang de noblete, deşi îţi poţi închipui că nu-i pot suferi pe slovaci de cînd mi-au mîncat bulbii de lalea. Dar trebuia s-o fac. Pînă la ora asta cred că a şi ajuns acasă, la Bozos, slavă domnului. Nici altfel nu stăm rău. Arhiepiscopul Fischer mi-a promis că va fi de partea ta, iar viitorul tău socru l-a cîştigat pe palatin. Pereviczky umblă de la Ana la Caiafa şi îmi scrie că în trei-patru luni ne putem aştepta la sentinţă. Într-un cuvînt, nu te teme cîtă vreme stau eu de veghe!

Buttler sări în picioare mişcat. Bătrînul îl trezise parcă la o nouă viaţă. Se repezi la el şi se aplecă să-i sărute mîna.

— O viață întreagă n-am să fiu în stare să-ți mulțumesc pentru toate acestea.

— Fugi, mă, de colo! Ce-s eu, popă? protestă bătrînul boier. Ce să-mi mulțumești? Crezi că-s chiar atît de prost să mă prăpădesc de dragul mulțumirilor tale? Am eu răsplata mea pentru asta. Vezi tu, cînd nimeresc și eu cîte ceva, ca de pildă isprava asta cu Vidonka, totdeauna îmi închipui că surioara mea Mari, adică maică-ta, mă privește din cer și îi spune lui taică-tu: „Mare cîine mai e și ciotu ăsta de Pista!" Și cînd mă gîndesc la asta m-apucă un rîs, da' știi cum?...

Și încercă pe loc să arate cum se prăpădește el de rîs, tot strîmbîndu-și gura și ridicîndu-și sprîncenele, pînă cînd în ochi i se iviră două boabe de lacrimi...

Capitolul X

MÎINILE ÎNVIZIBILE

Pe colinele din Ung pădurile mai vuiesc și astăzi, dar nu ca atunci cînd suspinele lui Buttler se uneau cu freamătul codrului.

Mulți copaci au pierit de atunci și puțini au crescut în locul lor. Pămîntul îmbătrînește, se răcește. Animalele mari, arborii mari, pasiunile mari, încep să dispară.

Păsările, ce-i drept, și-acum își mai clădesc cuiburi, și-acum mai ciripesc despre dragoste. Și buburuzele mai zboară de la Bozos spre Bornóc. Dar parcă mai stă cineva să le ia în seamă!

Ici și colo se mai vede cîte o piatră de hotar răsturnată, cu litera „B" săpată în ea. Dar oare mai înseamnă ea ceva? Pe urma plugurilor se mai

iveşte cîte un nasture sau cîte o cataramă sclipitoare; un călcîi de cizmă boierească apare uneori din adîncul brăzdat al gliei gălbui. Cu mîinile pe coarnele plugului, ţăranul rutean oftează: „Hei, o fi fost a contelui János!"

Şi-aşa pornesc poveştile despre viaţa de altădată. Ce-a fost, cum a fost pe vremuri? Cum roiau pe aici caleştile, cu crainici şi surugii. Nici regele nu poartă azi haine aşa de mîndre ca odinioară husarii lui Buttler. Dar cutare sau cutare întîmplare... cînd cu procesul cela mare... şi cîte altele.

Pe vremea aceea şi ruteanul era boier. Mai ales cît priveşte încălzitul. (Azi nici lemne nu mai avem.) Trunchiurile copacilor retezaţi din pădurile boiereşti zăceau în toate părţile. Chiar domnul Buday începuse să stîrpească pădurile. Omul nevoiaş alegea cîte un trunchi uriaş de stejar, îl tîra cu toţi ai casei în ogradă şi cu asta copacul era al lui. Nimeni nu-l întreba de unde l-a luat. Era ca şi cum cineva ar lua de pe aria moşierului un fir de pai să-şi desfunde ciubucul.

Din ogradă copacul era împins apoi în tindă; în mijlocul tindei, faţă-n faţă cu uşa, era vatra: un capăt al trunchiului îl săltau aici, îi dădeau foc şi lemnul ardea mocnit, făcînd un jar cumplit la care se încălzea şi gătea toată casa. Cînd jăratecul se prefăcea în cenuşă, lemnul era împins înainte cît încăpea în vatră. Aşa mergea zile, săptămîni întregi, aşa se mistuia încet-încet stejarul falnic, cum se mistuie plaivazul dulgherului. Cît ţinea însă trunchiul, uşa, firește, nu se putea închide, deoarece el stătea de-a curmezişul pragului. Era cam neplăcut, nu-i vorbă, dar nici să taie lemnul nu era o treabă prea uşoară şi dintre două lucruri neplăcute, ţăranul mai degrabă se mulţumea să lase uşa

deschisă, fiindcă, oricum, asta cerea mai puțină osteneală...

În fața casei se găsea neapărat o laviță; în ogradă, sub dud, altă laviță și, risipite prin iarbă, ici și colo cîte un scăunel.

În odaie, tînăra mamă sta tolănită pînă dimineața tîrziu pe patul înalt, între pilote. Deasupra ei, atîrnînd de o funie legată de grindă, se legăna o albie; în albie doarme pruncul: albia e leagănul lui. Din cînd în cînd copilul scîncește. Nu-i nimic. Maică-sa dă cu piciorul în copaie și copaia începe să se clatine. Să stea să dea huța leagănul toată noaptea? I-ar fi cam peste mînă, dar cu piciorul poate da și prin somn. Legănatul e muncă, să dai cu piciorul e pasiune. Și dacă albia se dă peste cap, ce se poate întîmpla? Ori cade copilul din ea, ori nu. Dacă se întîmplă să cadă, nu e nici o nenorocire: tot în brațele maică-si cade. Iar dacă nu cade dar nici nu se oprește din plîns, între vis și viață mama îi lălăie dulcele cîntec:

Nani, nani,
Dormi, odorul mamii.
Îngeru-ți dă ce visai:
Pui de presură din rai.
Tata-i face colivie,
Mama-ți coace o lipie
Și János grof îți aduce
Acadele, turtă dulce.

Copiii care pe-atunci ronțăiau bomboanele sau adormeau în copaie fără griji, legănați în cîntecul monoton al mamei, azi sînt babe fără dinți și moșnegi cu plete albe.

Iar despre marele proces doar din auzite dacă mai știu ceva.

Şi ce vîlvă stîrnise în întreaga ţară procesul acela! De la Viena şi pînă la Munkács lumea nu vorbea decît despre el şi chiar mai departe, pe la Braşov de pildă, ieşind dintr-o veche biserică, în drum spre casă, bătrînele săsoaice nu conteneau să se întrebe: „Oare cum o să se sfîrşească?"

Protestanţi, catolici, preoţi, burghezi, magnaţi, boiernaşi, toţi se împărţiseră în două tabere; o ţară-ntreagă urmărea procesul cu sufletul la gură, de parc-ar fi fost un spectacol senzaţional de al cărui sfîrşit ar fi atîrnat starea semănăturilor.

Cînd Iosif al II-lea a murit, cu toată paza straşnică, tot s-a găsit o mînă nelegiuită (poliţia n-a fost în stare s-o descopere) care a lipit pe catafalc un pamflet tipărit. Ultimele două versuri ale pamfletului sunau aşa:

„Dar inima şi capul îi mai trăiesc încă,
Ci nu e de mirare: ele erau de stîncă."

Ei, tocmai asta e! Toată lumea se temea că tradiţiile lui Iosif n-au murit. Erau încă prea proaspete.

Preoţimea era foarte grijulie şi se ferea ca de foc să dea în vileag ascunzişurile vieţii bisericeşti. Mai degrabă trecea sub tăcere păcatele preoţilor şi se ferea să le dezgroape, ca nu cumva greşeala unora să dăuneze tuturor. La rîndul lor, magnaţii mireni erau corupţi. Se ştie că în caricaturile timpului Iosif era înfăţişat cu două traiste pe umeri: într-una din ele era preoţimea, în cealaltă constituţia maghiară. Gesticulînd într-una, împăratul o plesnea cînd pe una cînd pe cealaltă.

Aceste „mărimi" se deprinseseră atît de mult cu ciudatele purtări ale împăratului, încît chiar după ce acesta părăsise pentru totdeauna cele două traiste şfichiuite, ele tresăreau ori de cîte ori cineva se atingea de una dintre ele, parcă le-ar fi fost teamă că

numaidecît urmează şi cealaltă la rînd. Cu toate că într-una din ele erau raci, în cealaltă fermenţi de viaţă nouă şi nu aveau nimic comun una cu alta.

Totuna e. Mai-marii lumii socoteau totuşi că problema căsătoriei de la Rőszke trebuie tratată cu mult tact.

...A, *tactul* acesta! Cîinele acesta lăţos, care în ţara noastră se tolănea mereu de-a curmezişul drumului pe unde trebuia să treacă dreptatea!

Fără ca vreunul să fi putut spune de unde, mîini nevăzute începură să tragă sforile şi deodată roiurile de lăcuste ale misiţilor începură să curgă spre Patak şi spre Bozos deopotrivă.

Contele Zichy Ferenc, om puternic, sfetnic apropiat al arhiducesei Maria Elisabeta, care avea multă influenţă la curte, îşi aduse aminte ca din senin că, de fapt, era rudă cu Fáy. Îi făcu deci o vizită, ca între rubedenii, cu întreaga familie, şi cu acest prilej, între două ciubuce, îi destăinui că arhiducesa ar fi încîntată să audă despre Fáy că încearcă să-l împace pe tînărul conte Buttler cu soţia sa, în loc să tîrască în noroi o mulţime de nume şi familii şi să întunece nimbul bisericii.

— Dar nu-i e soţie, scumpul meu Ferenc, răspunse Fáy.

— Păi tocmai asta e: s-o recunoască drept soţie.

— Dar dacă n-o iubeşte.

— Ei, şi nu se poate stăpîni cînd interese obşteşti i-o cer?

— Dar care sînt aceste interese obşteşti?

— Pacea, liniştea, respectul pentru instituţiile bisericeşti, respect pe care nu trebuie să-l ştirbim în faţa opiniei publice.

— Dar dacă iubeşte pe altcineva?!

— Mai las-o-ncolo! Asta e o mentalitate vrednică de un cizmar care se însoară cu Sofica lui şi

care-i va fi vită de jug, dulceața vieții, slujnică, prietenă, tovarășă de trudă și sfetnică. Bineînțeles că omul face tot ce poate ca să fie alături de cea pe care și-a ochit-o pentru astfel de roluri. Dar altcum stă chestiunea cu un aristocrat, cu un mare magnat ca Buttler. Soția unuia ca el n-are altă obligație decît să reprezinte. Iar pentru treaba asta nu i se cere altceva decît să știe să se îmbrace. Cît privește dragostea, doamne sfinte, sînt atîtea flori în lume! Un Buttler poate s-o culeagă pe care-o dorește.

Toate acestea Zichy le servi cu sosul potrivit, avînd grijă ca în sos să sclipească și aluzia la o înaltă decorație care cu siguranță nu va lipsi dacă lucrurile vor merge strună. Gazda îl asculta din ce în ce mai posomorît, mai tăcut; în cele din urmă nemaiavînd ce să răspundă, nu mai scoase nici un cuvînt. La despărțire Zichy îl întrebă încă o dată:

— Ei bine, ce vorbă îi trimiți arhiducesei? Ce să-i spun?

— Spune-i că sînt *cizmar*.

În același timp, la Bozos, János primi vizita contelui Cziráky Antal Mózes, vestitul ministru de mai tîrziu, *gratissima persona*[1] la curtea de la Viena, favoritul împărătesei Ludovica. Se spunea că distinsul conte a venit în comitatul Ung la vînătoarea organizată de contele Schönborn, însă, după cum observase unul dintre vînători, spiritualul Lónyai György, „Cziráky a venit la vînătoare de mistreți cu gîndul de a împușca un porumbel". Căci într-adevăr, din castelul Schönbornilor făcu o excursie la Bozos, unde se împrieteni cu Buttler și petrecu două săptămîni încheiate în casa lui, sfătuindu-l pe noul său prieten, cu cunoscuta șiretenie a unui diplomat, să nu-și mai bată capul cu Piroska, să lase lucrurile așa cum sînt. „Întîmplarea" făcu de asemenea

[1] Persoană foarte agreată (în lb. latină, în original — n.r.).

ca tocmai atunci să treacă pe acolo și excelența-sa preasfințitul Rutnay Sándor, episcopul Ardealului, care trase în puterea nopții la castelul de la Bozos, unde, cu totul întîmplător, dădu peste Cziráky, fostul lui coleg de școală. Firește că nici episcopul nu putu să plece mai departe, așa că acum doi inși îl pisau pe contele János. Iar capul acestuia, cuprins de vîrtejul gîndurilor, se clătina ca vîrful unui măr tînăr bătut de vînt.

Dar un singur lucru nu izbutiră să facă: se îndoaie el, mărul, se și frînge uneori și își scutură frunzele, dar nici în ruptul capului nu poți opri ca mugurii să dea flori trandafirii...

Ehei, dar lucrurile nu s-au oprit aici. Nevăzuta mînă încercă totul. Contelui János i se oferi isprăvnicia comitatului. Și făcea ceva isprăvnicia asta! Dar Buttler o refuză.

Între timp tînărul Schönborn Pál, care ședea de obicei la Viena, veni să-și petreacă vara, împreună cu nevastă-sa, la castelul lui din Ung, aducînd cu dînșii pe celebra actriță Elisabeth Clareton, pe care împăratul o numea „pisicuță dulce". După cum se spunea, domnișoara Clareton dădea lecții de canto contesei Schönborn. Firește că Buttler fusese imediat poftit și domnișoara Clareton se îndrăgosti chiar în acea zi nebunește de tînărul conte. La întîlnirea următoare, încîntătoarea sirenă cu statură de silfidă îi și mărturisi, roșind de sfială, acest lucru, în timp ce se plimbau prin parc. A treia invitație, Buttler o refuză.

„Partida Piroska" considera drept semne bune toate acestea. Cînd venea la Bozos „pentru colțunași cu magiun", cum avea obiceiul să spună (căci Kaporoaia, cu toate că după diagnosticul doctorului Griby era moartă, îi făcea astfel de colțunași ori de

cîte ori venea), bătrînul Fáy făcea mult haz de aceste încercări.

— Îşi dau seama că tribunalul eclesiastic va anula căsătoria, altfel nu s-ar obrăznici în aşa hal. Ce n-aş da să ştiu cine-i mişcă pe toţi mijlocitorii aceştia! Dőry? Atîta putere nu are. Iezuiţii? Se poate. Cineva-i mişcă în orice caz. Vedem penele păunului, dar nu vedem păunul.

Astfel trecu toată vara, cu planuri, cu speranţe. Pereviczky colindă pe la membrii tribunalului eclesiastic, pe la cei şase canonici. Pentru *causarum auditor generalis*[1] chiar săptămîna trecută trimisese două talgere de aur curat din comorile lui Buttler. Dădu şi de urma doamnei Malipau, care era guvernantă în comitatul Nográd, la familia Győrky din Ludány; de la franţuzoaică aflară că Szucsinka, preotul de la Rőszke, era îndrăgostit de domnişoara Dőry şi în fiecare dimineaţă îi punea un buchet de flori în fereastră. Madame Malipau îi atrăsese atenţia de altfel de mai multe ori, mustrîndu-l, că asemenea raporturi sînt inadmisibile între profesor şi elevă. Dar încolo nu putea spune ceva mai deosebit despre Dőry Mária.

La Bozos adesea se ţineau consfătuiri. La vreo două participase şi bătrînul Horváth. Numeroasele rudenii ale lui Buttler, alde Majláth, Sztáray, Perény, Lónyai, Korláth tăbărau mereu pe aici şi făceau tot ce puteau ca să anuleze căsătoria. Uneori bucătăreasa nu mai prididea şi frumoasa Katuska trebuia să-i dea o mînă de ajutor Kaporoaiei. Cu şorţul ei alb şi scrobit, cu scufia de dantelă fină în cap, tînăra nevastă era curăţică foc. Cînd o ştiau în bucătărie, puternicii magnaţi intrau şi îşi puneau singuri jar în pipă. Cîte unul o mai şi ciupea. Cine

[1] Primpreşedintele tribunalului eclesiastic (în lb. latină, în original — n.r.).

să se sinchisească de tîmplarul cu buza ruptă care, pe afară, prin curte, înghiţea în sec şi clocotea de mînie ?

În bătrînul castel, zgomotul şi forfota nu mai conteneau. Curtea era plină de caleşti. Neavînd altă treabă, vizitiii boiereşti se ţineau de capul nevestelor din sat, deşi nu e uşor să-i sufli ruteanului grijuliu nevasta.

Nu numai rubedeniile, dar şi alţi fruntaşi ai nobilimii din comitat băgară de seamă că poarta castelului e veşnic deschisă. Alde Orosz, Petrovay, Ajtay, Szerencsy sau Bóth veneau claie peste grămadă la nababul putred de bogat şi îi dădeau tîrcoale, ca albinele florilor pline de miere. Îl învăţaseră cu vînătoarea, cu jocul de cărţi, cu băutura. Şi asta-i făcea bine. Cînd bea, uita, şi cînd uita, era fericit.

Şi astfel, încet-încet, Buttler ajunse un bun tovarăş de chefuri. Juca whist, umbla la vînătoare, se ţinea de chefuri. Nu lipsea de nicăieri. Prietenii îi treziseră şi gustul pentru treburile obşteşti şi în toamna următoare, la adunarea comitatului, ţinu chiar o cuvîntare, răsplătită cu o furtună de aplauze ce cutremură zidurile. De, boierul e boier în orice împrejurare ; lui îi e uşor. N-a vorbit în cine ştie ce chestie importantă. Era vorba doar de repararea unei şosele. Dar ce importanţă are : tînărul începător se ridicase la înălţimea lui Kölcsey [1]. Aceia care îl auziseră pe Kölcsey vorbind la Satu Mare şi asistaseră şi la cuvîntarea lui Buttler, stăteau pe gînduri, şovăiau : „Na-ş putea spune care e mai grozav..."

Ovaţiile nu se potoliră nici după închiderea adunării. Ba abia după aceea începură de-a binelea. Aşa

[1] *Kölcsey Ferenc* (1790—1838), scriitor maghiar, cunoscut ca un bun orator (n.r.).

cum se găseau, onorabilii membri ai delegaţiilor se urcară în carete, în brecuri sau în cupeuri şi îl însoţiră pe „marele orator" pînă la Bozos. Avea să se încingă acolo un banchet, să-i meargă vestea peste şapte ţări şi mări.

Şi se încinse într-adevăr. Mesele încărcate cu veselă de argint se întindeau în cinci săli care dădeau una într-alta : fură tăiaţi cîţiva boi, un cîrd întreg de gîşte şi de raţe căzu pradă morţii, toate femeile din sat care se pricepeau la gătit fură chemate de domnul Buday, şi se înjghebă un ospăţ ca cele despre care vorbea Eszterházy Miklós, întors săptămîna trecută de la încoronarea împăratului.

Se încropi în grabă, dar ţinu mult, şi pe la miezul nopţii boierii încă şedeau la masă, cu feţele îmbujorate, închinînd din pahare. Vorbele curgeau şi mai avan decît vinul şi toate toasturile îl sărbătoreau pe tînărul conte. Nu găseşti grădină cu atîtea flori cîte s-au vînturat în aceste toasturi şi nici într-o sută de stupi atîta miere. Vorbitorii născociră cîte-n lună şi-n soare, ca să-şi încinte gazda.

Se bău pentru izbînda în proces (se auzea că peste o săptămînă va începe audierea martorilor), se bău pentru arhiepiscopul Fischer, că de, ceva arvună nu strică nici popilor. Un boier burduhos, Viczmandy, îşi ridică paharul pentru cineva care lipsea. „Căci de toate se găsesc în această casă de magnat, numai un crin mai lipseşte din fruntea mesei. Un crin înmiresmat, care la această oră oftează, aşteptînd, într-o grădină din Bornóc, lumina soarelui, pe care azi norii îl umbresc. Dar soarele, domnii mei, nu poate fi furat..."

Toată floarea onoratului comitat aplauda frenetic. Căci pe vremea aceea soarele într-adevăr nu putea fi furat, şi, ce-i drept, nici astăzi nu poate fi

șterpelit, dar azi nimeni n-ar mai găsi cu cale să aplaude așa ceva..

În timp ce în castel se vorbea despre suspinele și miresmele crinilor, afară ploua cu găleata și o furtună sălbatică răsucea copacii seculari și zgîlțîia ferestrele. Apa răzbea prin geamuri și o mulțime de valeți trebuiau s-o oprească pe loc cu niște cîrpe. Din pricina numărului neașteptat de mare al oaspeților, toți ai casei dădeau o mînă de ajutor ba la o treabă, ba la alta. Chiar Buday căra personal buteliile ținîndu-le subsuori, în timp ce Katuska servea cafelele, iar Vidonka destupa sticlele cu dinții, cu o nemaipomenită îndemînare.

Deodată un fulger prelung lumină parcul și în clipa următoare un tunet înfricoșător zgudui zidurile puternice; ceștile și paharele zăngăniră jucînd pe masă.

Se făcu o liniște adîncă. Gazda observă:

— Trăsnetul a căzut, probabil, chiar aici, lîngă casă.

În aceeași clipă poarta scîrțîi ascuțit, și fiindcă toată lumea tăcea și asculta cu atenție, se putu auzi uruitul unei trăsuri grele care intra în curte.

— Du-te, Vidonka, de vezi cine-a sosit. Orice călător ar fi, să-i dați adăpost și de mîncare. E o vreme cumplită! Ascultă, Vidonka, dacă e ceva neam de boier, poți să-l aduci încoace.

Vidonka se întoarse după zece minute palid ca un mort. Genunchii îi tremurau, dinții îi clănțăneau în gură.

— Cine-a venit? întrebă Buttler. Ce-i cu dumneata, Vidonka? Ai friguri. Dar de ce nu răspunzi?

— A venit doamna contesă, horcăi Vidonka.

— Ce fel de contesă? întrebă, curios, contele.

— Soția excelenței-voastre, Dőry Mária.

Capitolul XI

PORTRETELE A DOUĂ FEMEI

La aceste cuvinte se aşternu o linişte de mormînt; numai ornicul mare de bronz continuă să bată, solemn, maiestos: tic-tac, tic-tac. În candelabre lumînările pîlpîiau, proiectînd buchete de umbră tremurătoare pe pereţii plini de coarne de cerbi, de boi şi de tot felul de trofee vînătoreşti.

Contele Buttler se uita încremenit la Vidonka, parcă ar fi văzut o nălucă înspăimîntătoare. Paharul plin îi căzu din mînă, făcîndu-se ţăndări, iar nobilul lui conţinut, lăsînd o pată galbenă pe faţa de masă, se prelinse spre el. Dar de data asta nu se mai auzi obişnuitul strigăt de veselie: „Ehei, asta aduce a botez!" Nimeni nu scoase o vorbă. Fiecare se temea să spargă liniştea îngrozitoare care îngheţă pe o sută de buze orice zîmbet, orice glumă uşoară. Numai din odaia de alături se auzea zgomotul chefliilor. Acolo *minorum gentium*[1] nu ştiau încă nimic.

În acest moment Buday deschise brusc uşa, întrerupînd tăcerea. Auzind uruitul trăsurii, administratorul ieşise odată cu Vidonka, dar văzînd care-i situaţia, avusese atîta minte să-l trimită pe Vidonka înainte cu ştirea; el nu se arătă decît ceva mai tîrziu. Cu spaima întipărită pe faţă, nu îndrăznea să se urnească de lîngă uşă. Se proptise acolo şi se uita la Buttler, la ochii lui plini de nehotărîre, de şovăială.

Bietul bătrîn avea prostul obicei de a se gîndi uneori cu glas tare. Lumea i-l ştia şi el încerca să şi-l stăpînească. Dar acum, în marea tulburare în

[1] De la *dii minorum gentium*, zeităţi de al doilea rang (în lb. latină, în original — n.r.).

care se găsea, meteahna aceasta izbucni și, în timp ce aștepta cu încordare să vadă ce hotărîre va lua stăpînul, se pomeni spunîndu-și încet:

— Și e bolnavă biata doamnă!

În liniștea apăsătoare ce domnea în sală toată lumea auzi aceste cuvinte și în clipa aceea poate tocmai ele hotărîră răspunsul lui Buttler:

— Atunci ce stați aici cu gura căscată? sări aprins, cu glasul răgușit, țintuindu-l cu ochii încremeniți pe administrator. Ce-mi spuneți mie lucrurile acestea? Dați-i adăpost nenorocitei, dacă a venit aici. Un Buttler n-a alungat pe nici un om ce s-a apropiat de casa lui, fie el un străin, un bandit, fie cerșetor sau dușman. Și nu întreabă pe nimeni cine-i și care i-e numele.

Apoi apucă un clondir, îl duse la gură și-l goli pe nerăsuflate, pînă-n fund.

Cu pași nesiguri, domnul Buday se apropie clătinîndu-se și grăi stins:

— Dar doamna nu e singură, excelență.

— Cine o însoțește?

— Se codea să-i spună așa, pe față, în auzul tuturor.

— E însoțită... da, e însoțită...

— De cine?

— Nu știu cum să vă spun... de așa-numita „femeie știutoare" de la Ujhely.

Dar rostind acestea, Buday își și luă tălpășița, căci nu dorea de loc să asiste la urmările imediate ale cuvintelor lui. Știa că e mai bine să le afle din auzite.

Dumnezeule din ceruri, ce învălmășeală se stîrni cît ai bate din palme! Cum trosni și se duse de rîpă într-o clipă toată buna cuviință! Așa ceva! E nemaiauzit! Să îndrăznească să vie aici! În halul ăsta! Știrea uluitoare trezi animalul din om, pe in-

vidiosul care, în taină, se bucură de nenorocirea altuia, pe fariseul care strică aerul cu văicărelile-i prefăcute, pe curiosul care ar vrea să știe și mai mult — și asta chiar acum, pe loc — pe flecarul căruia nu-i dă pace demonul pălăvrăgelii. Unii săriră în picioare să ducă știrea și în celelalte săli, alții își zîmbeau pe ascuns, cu înțeles, iar alții începură să socotească pe degete — cei mai simțiți pe sub masă, cinicii pe față: „Mai, iunie, iulie, august, septembrie, cinci luni în cap. He-he-he, cinci luni!" Afară vîntul zgîlțîia într-una crengile copacilor, șuierînd uneori prin geamuri: „He-he-he, cinci luni!" Și ornicul își schimbă înțelesul bătăilor: „tic-tac, tic-tac, cinci luni, cinci luni!"

Buttler se lăsă pe spate într-un fotoliu. Sudoarea morții îi îmbroboni fruntea. Ca la sclipirea unui fulger, deodată tot ascunzișul întunecat se lumină: motivul atentatului lui Dőry, graba, violența nebună, tot, tot: „O rușine, rușine neștearsă!" De pe pereți, strămoșii, Buttlerii îmbrăcați în platoșe și coifuri, îl priveau încruntați, îi făceau semne amenințătoare, parcă i-ar fi spus: „Ei, ce zici de asta?" Buttler György, un om voinic, de statură uriașă, își mișcă lancea, îndreptînd-o spre el.

Tremura. Își închise ochii. „Nu, nu e decît o închipuire, o nălucă. O, doamne, nu-i așa că e numai închipuire?" Dar dacă acel cavaler neprihănit, György, s-ar scula din mormînt, nu-i așa că lancea lui ascuțită, gata de a-l străpunge pe dușman, ar fi mai dreaptă decît aceea din tablou, pe care o ține liniștit, cu vîrful în sus, pe calul lui alb, așa cum îi șade bine unui sfetnic regesc, la încoronare? În cealaltă mînă cavalerul ține trompeta de aramă. Nici aceasta nu se mișcă, și ea e numai zugrăvită. Dar oare dacă toate acestea ar fi aevea, dacă viteazul

şi-ar ridica trompeta de aramă şi ar sufla în ea, ce i-ar striga? Ar striga de bună seamă: „Ucide-o!"

Sîngele îi alerga sălbatic prin vine, pieptul îi horcăia, capul îi vuia. Şi la cuvîntul lui György, străbunii de pe pereţi începură să strige toţi, laolaltă: „Ucide-o, ucide-o!" Boc, boc, boc! Fiecare sunet era o lovitură de ciocan. Şi ciocanele acestea bufneau în ţeasta lui János: „Ucide-o, ucide-o!" — „Bine, am s-o ucid", se hotărî deodată şi sări în picioare.

Privirile oaspeţilor se aţintiră asupra lui. Pereţii sufrageriei, care odinioară fusese sală de arme, erau încărcaţi cu puşti, buzdugane, pistoale. Nu avea decît să ia unul din ele. Dar domnii aceştia i l-ar smulge din mînă.

— Mă iertaţi, domnii mei — rosti el liniştit, dar cu o voce venită parcă din fundul pămîntului — dar trebuie să trec în odaia mea, să-i trimît avocatului o scrisoare despre întîmplarea asta neplăcută. Continuaţi, vă rog, petrecerea.

Şi plecă în odaia lui. Doi camerişti mergeau înainte cu lumînări.

— Plecaţi!

Deschise sertarul biroului în care se afla în permanenţă un pistol încărcat. Îl căută. Zăcea undeva la fund, îngropat adînc între hîrtii. Scotoci nerăbdător pînă cînd îl găsi şi îl scoase la lumină. Începu să-l sucească pe-o parte şi pe alta, şi iată că deodată, sub trăgaci, zări o panglicuţă albă încîlcită şi cîteva petale uscate. Le frecă între degete — ce-o mai fi şi asta? — te pomeneşti că-i înfundată şi ţeava! Ridică arma, suflă în ea; o fărîmă de petală se ridică în aer, şi, deodată, în fulgul acesta decolorat, dantelat, văzu parcă chipul florii de odinioară. O, doamne, aceasta e garoafa albă pe care o adusese din grădina lui Horváth întîia corabie de hîrtie purtată de pîrăiaşul de la Bornóc, aceasta e panglica

albă în care fusese legată întîia scrisoare. Cameristul îi pusese în acest sertar scrisorile şi mărunţişurile aduse de la Patak. Sufletul i se topi la amintirea dragă şi nu se putu opri să nu-i vorbească :

„De ce mi-ai ieşit în cale tocmai acum ? Ce vrei acum, cînd eu mă pregătesc să ucid ? Vrei să-mi ştii calea ? Vrei să-mi strici arma ? Spune-mi ce vrei ?"

Iar garoafa veştedă îi răspunse :

„Atunci, demult, ţi-am spus să nu te mişti, să nu te duci la pădure, căci te pîndeşte o nenorocire. Nici acum nu pot să te sfătuiesc altceva. Am fost albă şi am îngălbenit, dar şi astăzi îţi spun tot aşa : Nu te mişca din loc, căci te pîndeşte o nenorocire."

Deodată tresări. Cineva bătea în fereastră. Se uită într-acolo, tremurînd. A, nimic. E numai o pasăre. O rîndunică leoarcă de apă, care a rămas singură ; tovarăşele ei au plecat ieri, alaltăieri în cîrduri mari spre miazăzi. Cum dîrdîie săraca în frigul aspru al toamnei ! S-a refugiat la fereastră, dar ploaia o bate şi acolo ; ar vrea să intre înăuntru. Lui Buttler i se făcu milă de ea. Trebuie să-i dea drumul. Doar e pasărea sfintei Marii.

Lăsă pistolul din mînă şi deschise fereastra. Pasărea ţîşni în odaie. Zbură cîteva clipe în zig-zag. Din aripile ei înmuiate de ploaie, stropi mărunţi picurau pe podele, pe mobilă. În sfîrşit rîndunica se aşeză sus, pe oglinda mare, aurită, pe pajura familiei Buttler şi începu să piscuie drăgălaş.

Urmărind-o cu privirea, contele îşi văzu în oglindă faţa răvăşită, tristă, ochii sălbatici, ieşiţi din orbite, părul căzut pe frunte. Iar în fund, pe peretele din faţă, zări chipul blînd, bun, al unei femei, chipul maică-si, Mária Fáy, ale cărei buze roşii păreau că se deschid zîmbind. Aşa o vedea închipuirea lui aprinsă şi parcă îi auzea glasul dulce :

„O, dragul mamei, dragul mamei, cum crezi că ai putea ucide pe cineva, tu care ai lăsat în casă păsărica rebegită de frig?"

Se întoarse ca fermecat. Acum putea privi adevăratul tablou, îi putea spune mamei toată mîhnirea. Se așeză la birou, în fața ei și o privi, o privi atît de adînc încît figura din tablou păru că învie. Dantelele de pe rochia albă de mătase foșneau, perlele zornăiau.

Alături atîrna un alt portret, al fecioarei Maria, o copie fidelă a *Madonei* lui Tizian. Aceeași frunte maiestuoasă, aceiași ochi limpezi.

Cele două tablouri erau atîrnate în așa fel că fețele lor erau întoarse una spre cealaltă, ca și cum s-ar privi, ca și cum ar sta uneori de vorbă.

Oare ce și-ar spune dacă într-adevăr ar putea vorbi?

Maica lui dumnezeu, maica preacurată ar mîngîia-o desigur pe cealaltă, șoptindu-i:

„Fiul meu a purtat crucea. A fost tare."

Mama lui Buttler i-ar răspunde:

„Și fiul meu și-o poartă pe a lui. Și el va fi tare."

Astfel s-ar mîndri cele două mame.

La gîndul acesta ochii tînărului conte se umplură de lacrimi; se desfundară izvoarele durerii și se revărsară potop, ca afară, șuvoaiele de ploaie.

Își aplecă fruntea pe masă. Plînse, plînse multă vreme; se umezi și pistolul; se umeziră și petalele veștede ale garoafei. Plînsul îi ogoi durerea. Dumnezeu intră la tocmeală cu omul: apă pentru apă. În schimbul lacrimilor roua răcoritoare a credinței.

Își șterse ochii și-și aduse aminte de musafiri. Se grăbi să se întoarcă la dînșii, aproape vindecat, dar sălile erau goale; musafirii se risipiseră, parcă i-ar fi măturat cineva.

Contele sună.

Intră un valet.

— Au plecat toți oaspeții?

— Da.

— Spune să-mi înșăueze calul!

După cîteva minute „Fulger" necheză în curte. Contele trecu, îmbrăcat într-o manta cenușie, de-a lungul coridorului. Într-un colț domnul Buday își fuma, trist, luleaua; cînd îl văzu pe stăpîn, se ridică respectuos.

— Dumneata nu te-ai culcat încă, nene Buday?

— Nu, excelență. Îmi place furtuna. Nu pot să adorm.

— Culcă-te, mai bine. Oasele tale bătrîne au nevoie de odihnă.

— Cînd vă întoarceți, domnule conte?

— Poate peste o săptămînă, poate la anul, poate niciodată. Dar dumneata să te gospodărești ca și cum m-ai aștepta din oră-n oră.

— Am înțeles. Alte porunci mai aveți să-mi dați?

— N-am. Adică totuși. Vezi că e o rîndunică închisă în biroul meu. Ai te rog grijă să-i dea drumul dimineața.

— Și cu privire la „cealaltă"?

— Cu privire la cealaltă, nimic. Rămîi cu bine!

Încălecă și plecă. Călări într-una două zile la rînd. Nu se opri decît pentru a îmbuca ceva și pentru a-și hrăni și adăpa calul, în vreun sat, la conace de boiernași. Ocolea castelele magnaților și nu se opri decît la castelul lui din Illésháza. Dar nici acolo nu avu răbdare să stea decît două zile. Tristețea, gîndurile negre îl goneau fără-ncetare. Înhămă caii cei mai aprigi din herghelie și se duse în goană pînă la Patak, la Fáy.

Bătrînul îl primi roșu de mînie ca un curcan:

— Ce te-a apucat de-ai făcut și prostia asta? De ce n-ai dat-o afară pe femeia aceea? Acum n-ai de-

cît să te întorci la castelul din Bozos dacă-ţi place scîncetul de sugaci sau dacă vrei s-o săruţi pe domnişoara Buttler, născută ieri. Azi-dimineaţă mi-a adus ştirea asta Buday.

Capitolul XII

ZILE FEBRILE LA EGER

Ceea ce urmează nu mai e decît o zvîrcolire, o luptă fără sfîrşit.

Dis-de-dimineaţă cerul s-a înnourat ; soarele, care în găteala lui de purpură se plimbase vesel pe covorul de rouă, s-a acoperit pe neaşteptate de nişte zdrenţe de nori. Nu i se mai vedea strălucirea, nu i se mai simţea căldura ; pribegea totuşi undeva, dincolo de nori. Dar poate că se va ivi îndată şi va străluci din nou, de-ndată ce norul cela nu-i va mai sta în cale. Şi ce flecuşteţ de nor ! Un bou l-ar putea risipi cu răsuflarea lui, dacă ar ajunge aproape de el.

Aceasta e, pe scurt, toată povestea.

Norul se împrăştie într-adevăr, dînd speranţe de mai bine dar, vai, alţi nori se ridicau, înalţi, cît nişte turnuri... şi aşa merse într-una, pînă cînd veni seara, soarele scăpătă în asfinţit... şi iată, se lăsă noaptea.

Fericit povestitorul care poate zugrăvi în povestea lui cerul după pofta inimii. Dar eu scriu o cronică. Buttler a trăit, a suferit aici, printre noi. Astăzi încă mă întîlnesc la tot pasul cu oameni care au dat mîna cu el şi i-au văzut faţa cernită de mîhnire.

Tribunalul eclesiastic fixase dezbaterea procesului pe ziua de 4 octombrie, dar şedinţa nu se putu ţine, deoarece pe arhiepiscopul care urma să prezideze îl apucară, pe neaşteptate, nişte crampe. Se spunea că

ar fi mîncat niște ciuperci veninoase. Crezînd că arhiepiscopul fusese otrăvit, canonicii speriați amînară dezbaterea. Bietul Pereviczky scrîșnea din dinți :

— Și ce bine era pregătit totul ! Totul mergea strună.

Dezbaterea urma deci să se țină în luna ianuarie.

Dar în anul acela se nimeri să fie o iarnă neobișnuit de aspră. Istoria a consemnat două ciudățenii în legătură cu ea : întîi că în anul următor viile din Tokaj au fost culese de două ori. Și iată cum : La Hegyalja a început să ningă și s-a așternut o zăpadă groasă pe la începutul lui octombrie cînd recolta era încă pe viță. Cojocul alb de zăpadă nu s-a topit decît în martie, așa că viile au fost culese și primăvara și toamna, la noua recoltă. Aceasta a fost prima ciudățenie.

Pe a doua o știe toată lumea : armatele lui Napoleon au fost zdrobite în Rusia. Resturile lor au fost decimate de acele geruri cumplite.

Dar ceea ce istoria n-a notat și nu se pomenește decît în cronică, este că și la Eger iarna a fost atît de grea, încît au pierit toți bătrînii orașului, astfel că arhiepiscopul care, după datina vremii, poftea în ziua de Paște la masa lui pe moșnegii urbei (de aceea prînzul acesta era numit „prînzul alb"), nu mai găsi în oraș destule capete încărunțite și se văzu nevoit să aducă cîțiva țărani bătrîni de prin satele vecine.

Da, a fost o iarnă ucigătoare și odată cu bătrînii orașului ea a secerat și trei canonici — printre care și pe *causarum auditor generalis*, reverendissimul Jablonczy József. Toți trei fuseseră de partea lui Buttler. Jablonczy fusese chiar sufletul grupului preoțesc care aproba anularea căsătoriei, încredințat că : „Cel ce scoate un ghimpe din picior, vindecă

piciorul şi face un lucru plăcut lui dumnezeu, iar acela care vîră ghimpele şi mai adînc, ca să nu se vadă, nu vindecă piciorul ci îmbolnăveşte tot trupul, precum şi propria-i conştiinţă."

Pereviczky află ştirea de la Ujhely, în dimineaţa zilei de Anul Nou. Se pregătea tocmai să plece la biserică cu nepoatele lui şi-şi potrivea singur cu fierul de călcat franjurile de pe pieptul cămăşii. Citi în fugă scrisoarea şi strigă :

— M-au tras pe sfoară, m-au furat, uite cum fug cu banii mei.

Apoi se apucă de inimă, fierul îi căzu din mînă, mai scoase un strigăt, parcă ar fi vrut să se ia după tîlhari, şi se prăbuşi la pămînt dîndu-şi sufletul.

Pornit cum era, ce putea face altceva decît să meargă după cei trei canonici. Şi zău că liniştea de dincolo de mormînt a celor trei nu era de pizmuit, căci dacă Pereviczky s-a hotărît să-i urmeze, n-a făcut-o de florile mărului : o să-i dibuiască şi-o să se ţină de capul lor, în oricare din cele trei părţi ale lumii de dincolo ar fi ajuns.

În schimb însă, prin pasul acesta uşuratic, avocatul încurcă rău de tot cauza lui Buttler. Toate firele procesului erau în mîinile lui Pereviczky. El făcuse, grupînd argumentele cu mare grijă şi artă, întregul plan de atac, el stabilise strategia, el ştia tactica de urmat. El cunoştea slăbiciunile tuturor judecătorilor şi martorilor, el ştia unde trebuie strîns un şurub sau apăsat un resort. Roata mare se opri, mecanismul uriaş nu mai mişca.

Un avocat din Ungvár, Szűcs Mihály, fu angajat în pripă să continue procesul. Dar cum abia avu vreme să frunzărească hîrtiile, să cunoască faptele, chiar oamenii lui Buttler se văzură siliţi să ceară o amînare.

Așa rămaseră lucrurile pînă vara. În tot acest timp Buttler se juca de-a v-ați-ascunselea cu Dőry Mária, care-i vizita pe rînd moșiile. Odată, aducînd-o cu dînsa pe mica Mária, înfofolită în scutece, dădu peste el la Párdány.

Buttler ședea sub tei, în curte, și se juca cu cîinele, cînd cupeul lui din Bozos intră pe poartă uruind. Mária, îmbrăcată în doliu, sări mlădioasă din trăsură, luă copila din brațele doicii și se așeză în genunchi, pe pietrișul din curte, în fața lui Buttler:

— O, domnule — îngînă ea — iartă-ne, te rog!

Copila plîngea. Se spune că chiar contesa a ciupit-o, cum făcuse, cică, Maria Tereza cu micul Iosif la Pozsony [1].

Contele îi întoarse spatele cu răceală.

— Nu vă cunosc, dar cred că sînteți nebună.

Se duse repede la grajd, porunci să i se înhame caii la trăsură și într-un sfert de ceas plecă la castelul său de vînătoare de la Vukic. Urcîndu-se în trăsură, îi spuse cu amară ironie ispravnicului său de la Párdány, Nogáll Ferenc:

— Tot e bine să ai mai multe castele; te poți măcar primeni mai des.

Cuvintele acestea arătau, mai puternic decît toate maldărele de maculatură ale avocaților, toată scîrba pe care o simțea pentru această femeie.

În vara ce urmă, tribunalul eclesiastic începu în sfîrșit dezbaterile.

Erau niște zile înăbușitoare, scăldate într-o adevărată căldură tropicală, poate tocmai fiindcă — vorba lui Fáy — iarna fusese atît de lungă și de aspră.

---

[1] Cînd Parlamentul maghiar refuză s-o recunoască drept regină a Ungariei, Maria Tereza veni la ședința Parlamentului cu copilul, care plîngea. Mișcați, magnații îi recunoscură dreptul la tronul maghiar (n.r.).

Dar în ciuda marilor călduri, în oraș interesul pentru proces era uriaș. În fața reședinței arhiepiscopale strada gemea de oameni. Lumea se înghesuia să asiste la sosirea persoanelor implicate în proces. Vitezele femei care-i alungaseră pe turci din Eger[1] au murit demult; femeile de acum nu mai erau decît curioase. Toate ferestrele erau pline de ele. Și cine nu apuca loc la o fereastră, ieșea în stradă, înfruntînd primejdia de a se alege cu o insolație. Într-un cuvînt, străzile erau atît de ticsite, încît a trebuit să fie aduși panduri călări ca să țină ordinea.

Prima sosi contesa împricinată, îmbrăcată în negru, într-o trăsură trasă de patru cai. Arăta frumoasă, zveltă; fața ei era acoperită de un văl, dar ochii mari îi străluceau ca două nestemate.

Nu venea direct din provincie. Oamenii lui Dőry sosiseră cu o zi înainte și fuseseră găzduiți pe la diferite hanuri și ospătării. Din pricina mulțimii însă, se văzuseră siliți să vină cu trăsura. Lîngă Mária ședea bătrînul Dőry, cu pălăria de pai trasă pe ochi. De anul trecut își lăsase barbă mare, care crescuse căruntă-gălbuie, ca penele canarului.

Mulțimea îl privea într-o tăcere adîncă. Deodată o calfă de tăbăcar strigă:

— Mă, ce mai odor de nevastă!

Pîlcuri, pîlcuri începură să șuiere.

Cineva strigă:

— Vivat Horváth Piroska!

Sute de glasuri repetară ca un sunet:

— Trăiască Piroska! Piroska!

— Coac-oac-oac! mîrîi tatăl fetei, mușcîndu-și barba. Adunătura asta pe tine te șuieră. Scoate-ți vălul. Hohotește-le în față.

---

[1] Este vorba de eroica apărare a Egerului, atacat de turci în secolul al XVI-lea, apărare în care s-a distins populația orașului și îndeosebi femeile (n.r.).

— Taci, tată, taci! Mai bine-aş fi la patru stînjeni sub pămînt.

Trăsura se opri în faţa palatului arhiepiscopal, unde tribunalul îşi ţinea şedinţele. Cînd coborî, frumoasa femeie îşi ridică puţin rochia neagră; pe scara cupeului i se văzură pantofiorii negri şi ceva mai sus picioarele îmbrăcate în ciorapi de un alb orbitor.

Un jurist bărbos care stătea rezemat de poartă exclamă:

— Ce mama dracului o fi vrînd şi contele, dacă nici asta nu-i ajunge?

Dőry Mária de-abia se mai ţinea pe picioare, dar acest compliment involuntar îi dădu noi puteri. Din toată ura de care se lovise în drum pînă la palat, din şuierele, din vuietul, din toate insultele şi rînjetele batjocoritoare, era singurul lucru plăcut ce-l auzise. Se agăţă de aceste vorbe ca iedera şi le ridică deasupra tuturor. Ca şi cum cineva ar scoate un fir de floare dintr-o grămadă de gunoi, l-ar aşeza deasupra ei şi floarea singură ar acoperi, ar face nevăzută întreaga grămadă. Se bucură de acest fir. Inima începu să-i bată mai tare. Era doar femeie. Zîmbi şi urcă scările, mîndră ca un păun.

În timpul acesta, afară în stradă, poporul năvăli asupra cupeului, smulse de pe uşi şi de pe hamuri emblemele de argint ale familiei Buttler. Şi astfel îşi rosti sentinţa în acest proces. De pe capră, vizitiul privea rîzînd la mulţime.

Apoi sosiră rînd pe rînd şi martorii citaţi. Într-o trăsură uşoară sosi valetul Gergely şi jupîneasa Szimáncsi, într-alta drăcoaica de cameristă Biró Nina si cameristul Tomány Jőszef, care intraseră în odaia tinerilor însurăţei în zorii zilei de după noaptea nunţii, în a treia cei doi vistavoi, Kázsmári şi Jeszenka; în cea de-a patra şedea avocatul lui Dőry,

Kalmár Pál, adîncit într-o conversaţie cu preotul de la Rőszke.

Pe aceştia poporul nu-i cunoştea. Chiar cei iniţiaţi în amănuntele procesului îşi dădeau doar cu părerea, la nimereală, care ce neam de om o fi. Cînd îl văzură pe preot, cineva zvîrli după el cu un ou clocit şi-l nimeri în umăr. Oul se sparse, prelingîndu-se încet-încet de-a lungul sutanei.

— Fiţi blestemaţi, guzgani ai satanei! strigă sfinţia-sa ameninţîndu-i.

Peste puţină vreme sosi şi Buttler cu oamenii lui, dar pe alt drum. Veneau de la ţară, căci Buttler avea o moşie şi prin apropiere.

Contele de Párdány veni cu alai împărătesc, ca să orbească oraşul Eger şi să impună popilor. Aşa era dorinţa lui Fáy.

Chervane grele uruiau în fruntea convoiului, încărcate cu rufărie de pat, cu lăzi, cu tot felul de vase de bucătărie, cu bidoane uriaşe de untură, cu hălci de slănină, cu putini şi ciubere. (Buttler avea un palat nelocuit la Eger; acolo trase.)

După patru chervane de acestea, în alte două se înghesuiau bucătarii şi bucătăresele cu ajutoarele lor, purtînd toţi halate albe iar pe cap bonete ca nişte tipsii.

În cele două căruţe ce urmau era aşezat taraful boieresc: doisprezece ţigani în haine roşii-sîngerii, cu găetane de argint.

Urmau la rînd caii de călărie ai contelui, cu o mulţime de scutieri şi rîndaşi.

Aici şirul se întrerupea. Abia ceva mai încolo se ivi un călăreţ cu dolman galben de mătase, cu pantaloni de aceeaşi culoare, cu o trompetă de aramă la şold. Acesta era crainicul. Cînd sufla în trompetă, însemna că orice creştin trebuia să se dea la o parte, căci se apropie un domn puternic. Apoi, pe cai mă-

runți mocănești, veneau doi purtători de torțe în mantale lungi, albastre, cu pene de șoim la calpac. La spatele fiecăruia, de șea, erau fixate o mulțime de torțe. Cei doi erau urmați de opt sulițași, cu coifuri de alamă ce străluceau în lumina soarelui dogorîtor. Apoi douăzeci și patru de husari, cu cizme roșii, călări pe niște cai iuți. Toți cei douăzeci și patru de cai erau albi ca zăpada, toți cei douăzeci și patru de husari purtau dolmane verzi cu șnururi roșii. Erau niște flăcăi voinici, cu mustăți mari, cu multe urme de răni pe față. Nu de mult luaseră parte la luptele împotriva lui Napoleon, dar nu singuri: două mii de astfel de flăcăi dăduse tutorele contelui de Párdány împăratului.

Călărețiii stîrniră un nor îngrozitor de praf. Dar pe vremea aceea nu se putea închipui ceva mai demn de un boier. Cu cît praful era mai mare, cu atît alaiul era mai boieresc. Și într-adevăr, nobilii cei mai de frunte îl înghițeau cu atîta plăcere de parcă ar fi fost ambrozie. Pesemne era bun, deoarece costa foarte mult.

Învăluit în nori de praf, venea în sfîrșit contele într-o caleașcă trasă de cinci armăsari; cei trei înaintași erau mînați din șea. Alături de trăsură tropăia un alergător, un țîngău deșirat, uscățiv; haina șofranie de pe el era leoarcă de sudoare.

În urma trăsurii călărea o altă ceată de douăzeci și patru de husari cu dolmane albe, pe douăzeci de de cai șargi, cu coamele ca spuma laptelui. Atît de mult semănau caii între ei, de parcă ar fi fost fătați de aceeași iapă. Oamenilor li se oprea răsuflarea de plăcere.

Trăsura boierului însă nu avea nimic din strălucirea acestui alai; era o brișcă simplă, obișnuită. Buttler ședea în ea cu Fáy. Tînărul conte purta haine de toate zilele, iar în cap avea o pălărie moale,

turtită. Întregul lui costum nu făcea cît nasturii de pe dolmanul unui husar, dar tocmai asta îi dădea aerul de magnat.

Alături de trăsură călărea un valet, cu două ploști pe după grumaz. Într-una era apă de izvor, în cea de a doua vin. Din pricina căldurii nesuferite, întîia trebuia umplută uneori și în drum, la fîntîni și izvoare. Cum însă valetul nu putea zăbovi, trebuind să ajungă numaidecît lîngă stăpîn, i se dădea calul cel mai iute.

Asemenea alaiuri feudale erau rare, mai ales în aceste părți. Sus la munte, în comitatele Nográd și Nyitra așa umblau încă magnații: alde Czobor, Illésházy, Balassa. Dar pe aici numai cu prilejul unor solemnități deosebite, la instalarea vreunui comite sau episcop, mai desfășura cîte un potentat atîta fast.

În convoi mai erau două trăsuri cu cîte patru cai. Într-una din ele ședea Bernáth Zsiga și ispravnicul domeniului din Heves. Amîndoi erau de părere că ar fi fost mai bine să fie mai puțini husari și mai mulți martori. Foarte adevărat, deoarece martorii lui Buttler încăpuseră într-o singură trăsură. Nu erau decît doi: Vidonka și madame Malipau, care discutau ceva, gesticulînd aprins. Gura le mergea într-una, dar fiindcă madame Malipau nu știa decît franțuzește și nemțește, iar Vidonka nu știa decît maghiara și slovaca, tot ce-au vorbit rămase o taină chiar și pentru ei.

Aproape de oraș, dintr-un lan de porumb aflat în stînga șoselei țîșni un iepure trecînd drumul tocmai prin fața trăsurii lui Buttler și strecurîndu-se printre husarii cu caii albi. A îndrăznit, obraznicul!

Buttler, superstițios din fire, se înfioră.

— E diavolul în el, dragă unchiule.

— N-avea nici o grijă, rîse Fáy. Nu e dracul. Asta ți-o pot spune cu siguranță. E adevărat că eu nu

l-am văzut încă, dar am un prieten și tiz la Debrețin, profesorul Hatvani István, care, zice-se, a vorbit cu el. L-a întrebat: „Ce ești, bărbat sau femeie? Cum arăți?" Diavolul i-a răspuns: „Întotdeauna arăt cum nici prin gînd nu-ți trece." Ei, despre iepure de cînd e lumea se crede că prevestește ceva rău — prin urmare în realitate el nu înseamnă nenorocire. Are dracul destulă minte să nu se vîre în asemenea ocazii într-un iepure. Dacă vrea să ne facă vre-un pocinog, mai degrabă se vîră într-un canonic.

Ajunseră în oraș și, cînd cotiră spre strada Hatvani, unde se îngrămădise mult popor, lumea îl recunoscu pe Buttler. Ovațiile izbucniră puternic și se revărsară în valuri, hăuind tot mai departe. Palatul arhiepiscopal se cutremură. Sus, în sala de ședințe, membrii tribunalului înțeleseră că a sosit Buttler.

Unii își fluturau pălăriile; din ferestre, femeile își fîlfîiau basmalele. Tot orașul era ametit de strălucirea alaiului.

Buttler își scosese pălăria și saluta mașinal, cu capul gol, în dreapta și în stînga. Deodată un bucheţel aruncat de undeva se ivi în aer. Bucheţelul zbură peste capete, spre el, și îi căzu în pălărie. Îl luă și ce văzu? Trei scînteioare roșii legate cu cîteva șuvițe blonde din părul unei femei.

Își întoarse capul înapoi spre locul de unde fusese aruncat buchetul și deodată strigă:

— Piroska!

Zări o clipă fața dulce și cunoscută, ochii și zîmbetul ei — dar în ce cadru ciudat! Îmbrăcată ca o țărăncuță zveltă, fata stătea la răscrucea unde strada Hatvani dă în strada Németi. Purta o basma cu picățele albe în cap. Cînd Buttler își aruncă privirea spre ea, capul feeric se dete afund, voit, fără-ndoială, și se mistui în mulțime.

— Ce spui? se miră Fáy. Nu se poate!

— Ea este! Îmbrăcată în haine de țărancă, repetă Buttler cu fața transfigurată. Aș jura pe orice!

— Ți se pare.

Capitolul XIII

TRIBUNALUL ECLESIASTIC ÎN ȘEDINȚĂ

Trăsura se opri la intrarea palatului arhiepiscopal. Avocatul Sücs îi aștepta.

— Ședința începe numaidecît, excelență.

— Cine prezidează? întrebă Fáy.

— Auditorul [1].

— Nu arhiepiscopul?

— Pe arhiepiscop îl doare un picior; i s-a făcut o bubă, s-a umflat; nu poate încălța cizma.

— Uite diavolul! strigă Fáy și înjură cumplit. De data asta ni se arată în chip de bubă.

Sosiseră tocmai la timp. În momentul acela începea dezbaterea. Judecătorii, șase canonici grași, se așezaseră unul lîngă altul. În căldura mare, parcă sfîrîia untura pe ei, cu toate că se luaseră toate măsurile ca să se mai îndulcească amarul zăpușelii: printre gratiile de la ferestre fuseseră așezate crengi verzi, pe masă erau garafe cu apă răcită la gheață și, în sutane, fiecare canonic avea cîte trei-patru batiste cu care se ștergea cînd pe ceafă, cînd pe frunte.

În fruntea mesei verzi pe care era așezată o cruce ședea *causarum auditor generalis,* Jekelfalussy Ferenc, iar mai în fund cei doi apărători, procurorul și cei doi notari.

Primul fu ascultat Buttler János, care povesti, cu puterea convingătoare a sincerității, întreaga istorie

[1] Auditor — primpreședinte al tribunalului eclesiastic (n.r.).

a cununiei, stîrnind multă neliniște și mișcare în sfintele scaune.

După el o chemară pe Döry Mária. La apariția ei, în sală parcă s-ar fi strecurat o boare de răcoare și un val de miresme de flori. Era simpatică și distinsă. La foșnetul fustelor dantelate, somnul pieri ca prin farmec din ochii canonicilor.

— Cum te numești? întrebă auditorul.

— Contesa Buttler Mária, născută baroana Dőry.

— De ce religie ești?

— Romano-catolică.

— Cîți ani ai?

— Optsprezece.

— Familie ai?

— Am un copil, răspunse încet.

— Răspunde, fiica mea, pe credința ta dreaptă: e adevărat că la cununia ce te-a unit cu contele Buttler János, întrebat de parohul care a celebrat, dacă vrea să te ia de soție, contele ar fi răspuns „nu vreau"?

Dőry Mária roși, dar aceasta o făcu și mai frumoasă.

— De ce nu răspunzi, fiica mea?

— Fiindcă nu știu, îngînă ea.

— Cum? Se poate să nu-ți aduci aminte de un lucru atît de important.

— Eram foarte tulburată.

— Asta se poate, fu de părere procurorul.

— E adevărat ce spune actul de acuzare, și anume că la întrebarea dacă te iubește, contele Buttler ar fi răspuns „nu"?

— Nu știu. N-am auzit.

— E adevărat că, la cununie, urechile martorilor au fost astupate cu vată?

— N-am văzut!

— E adevărat că atunci cînd preotul a vrut să vă lege mîinile cu patrafirul, contele Buttler s-a împotrivit astfel că tatăl tău a trebuit să-l ţie cu forţa?

Mária păli, îşi lăsă capul în piept, ruşinată parcă, apoi şopti:

— Nu-i adevărat.

— Cum îţi explici totuşi, fiica mea, că contele Buttler a ridicat anumite acuzaţii pe care le menţine?

Mária îşi înălţă fruntea.

— Prin faptul că are halucinaţii şi vedenii, prea onorat tribunal.

— Pe ce îţi întemeiezi această afirmaţie, fiica mea?

— Toţi servitorii lui de la Bozos vor mărturisi că de multe ori vorbea cu glas tare, în odaia lui, cu portretul maică-si, răspunzîndu-i, ca şi cum aceasta i-ar fi pus întrebări.

— Ce martori poţi indica pentru aceste lucruri?

— Pe nevasta lui Vidonka, pe nevasta lui Kapor Ferenc, pe Gulyás István.

Auditorul făcu semn vicenotarului: toţi aceştia trebuie citaţi.

Apoi se întoarse din nou spre Dőry Mária.

— Mai am să-ţi pun o întrebare delicată, fiica mea. Adună-ţi toate puterile ca să poţi răspunde judecătorilor tăi, pe care nu o nedemnă curiozitate îi determină să pună asemenea întrebări, ci respectul pentru sfinţenia legilor canonice prin care dorim să gustăm izvorul adevărului.

Dar înainte de a gusta adevărul, se părea că nu e de dispreţuit să guste puţin şi din tabac. Preşedintele îşi scoase aşadar tabachera şi îşi înfundă nările în ea. Ceilalţi canonici făcură la fel, strănutînd în cor, aşa încît vicenotarul repetă într-una: *conducat sanitati*[1]

[1] Să vă fie de bine! (In lb. latină, în original — n.r.).

Hm, delicată întrebare, într-adevăr! Canonicii cunoșteau această parte a proceselor de divorț. Ochii lor mărunți, adînciți în orbite, începură să clipească, asemenea fitilului zgîndărit de opaiț.

— Răspunde-mi, fiica mea, contesă Buttler Mária, născută baroană Dőry, ce e adevărat din acuzația că dumnealui, contele Buttler János, a fost urcat cu forța, cu ajutorul unei mașini anume făcute, în iatacul tău.

Dőry Mária păli la amintirea tristei nopți și răspunse cu glasul înfiorat:

— Nu știu.

Tremura toată, privirea i se împăienjeni; din palidă ce era, fața i se făcu vînătă.

— Și spune-ne ce s-a întîmplat pe urmă acolo?

Femeia deschise gura, voi să rostească ceva, dar deodată se cutremură și se prăbuși la pămînt, leșinată.

Canonicii săriră în picioare speriați. Numai preacuvioșia-sa domnul Lator Vince se aplecă. Ridică femeia leșinată și își puse urechea pe inima ei pentru a se încredința dacă mai bate. Dar, *apage, satanas* [1], urechea roșie și păroasă nimeri într-un loc nepotrivit, adică ceva mai sus decît trebuia, unde pieptul se zbătea ritmic, gîdilînd-o. (Pentru marele păcat săvîrșit, această ureche ar merita să fie tăiată ca a lui Martinuzzi [2] și păstrată în spirt.) Vicenotarul însă îi stropi fața cu puțină apă și frumoasa femeie își deschise ochii istoviți, aruncînd o privire tristă, plină de mulțumiri, dar în același timp îmbătătoare, cucernicului părinte, care o conduse pînă la jeț. Acolo contesa Mária își reveni.

---

[1] Piei, satano! (În lb. greacă, în original — n.r.)

[2] *Martinuzzi György* (1482—1551), om de stat și cardinal maghiar, despre care istoria atestă că în momentul cînd a fost ucis i s-a tăiat o ureche (n.r.).

— *Nomen est omen* — şopti cu pizmă domnul canonic Szentgályi József, căruia îi plăcea să improvizeze versuri proaste — *vidite latronem*[1].

— Fiica mea, poate e mai bine să ieşi la aer, să-ţi revii. Celelalte amănunte o să le aflăm altă dată.

În continuare fu audiat parohul de la Rőszke, care declară că totul s-a petrecut în cea mai perfectă ordine şi ritualul Pázmány a fost respectat punct cu punct.

Audierea preotului dură foarte mult; procurorul încercă să-l încurce în fel şi chip, dar nu izbuti. Tribunalul, obosit peste măsură, amînă dezbaterile pentru a doua zi.

Cu toate că s-au ţinut cu uşile închise, lumea află în scurt timp tot ce s-a petrecut la dezbateri. Leşinul Máriei Dőry („Să mă ia dracul dacă n-a fost o comedie bine înscenată", îşi dădeau cu părerea oamenii), declaraţia preotului, faţa lui tulburată, purtarea demnă a lui Buttler, cîte o vorbă pe care canonicii judecători o scăpaseră pe acasă, în faţa bucătăreselor — după cîteva ore toate acestea începură să circule din gură în gură prin piaţă. Se trăncănea pentru şi contra, se stîrniră discuţii, se făcură rămăşaguri, într-un cuvînt, viaţa întregului oraş se învîrtea în jurul procesului. Faimosul proces aduse şi altfel multă fierbere şi însufleţire în oraş. Veniră mulţi nobili din împrejurimi, unii dorind să se întîlnească cu alde Dőry, alţii cu Buttler şi oamenii lui. Alţii veniră pur şi simplu de dragul amîndurora, ţinîndu-se de ei, cu gîndul de a petrece două-trei seri vesele, în care jucau, fireşte, cărţi. Sosiră, uruind, trase de nişte gloabe, şi căruţele lui Thespis[2]. Foa-

[1] În numele lui e sentinţa — el e banditul (În lb. latină, în original — n.r.).

[2] Poet grec (secolul al VI-lea înainte de era noastră) considerat întemeietor al tragediei antice (n.r.).

mea e ingenioasă. Trupa ambulantă care juca la Miskolc mirosise că marele proces poate să dureze cîteva săptămîni, atrăgînd un număr mare de magnaţi plictisiţi.

Şi nu s-a înşelat. Domnul Fáy, care era un mare Mecena, cumpără chiar din prima zi toate biletele nevîndute şi le distribui personalului de serviciu al lui Buttler, husarilor, bucătarilor şi slujnicelor, cu condiţia ca după reprezentaţie aceştia să joace piesa acasă, în faţa oaspeţilor. Şi fiindcă după cină toţi nobilii, care căscau gura prin Eger, se adunau în palatul lui Buttler, domnul Fáy, pentru a-i distra, chemă într-adevăr în sala mare personalul care asistase la spectacol. Cu voie, fără voie, împinse mai mult de la spate, slujnicele Erzsi şi Zsuzsika ieşiră în faţă şi începură să joace întîia scenă, în care, după textul piesei, cu hlamidă şi hermelină pe umeri, două nobile, şi anume Johanna de Napoli şi prietena ei, stăteau de vorbă.

— De ce eşti aşa de abătută, măria-ta, Johanna? întrebă Erzsi.

— Nici prin gînd nu-mi trece să fiu abătută, răspunse Zsuzsika.

— Las'că văd eu că eşti mîhnită, ai o mare durere.

— Pe dracu! Sînt veselă, nu mai pot de bucurie.

— Ba eşti tristă cînd îţi spun, nu fi tîmpită!

— Îţi jur că sînt veselă şi dacă mai îndrăzneşti să mă faci tîmpită aici, în faţa boierilor, îţi pui mîna-n cap.

Cu alte cuvinte, din pricina acestei neînţelegeri, acţiunea tragediei nu putu să înainteze. Boierii se tăvăleau de rîs, cînd pe neaşteptate se ivi bătrînul Horváth în prag.

Îl primiră cu explozii de bucurie. Buttler îi sări chiar de gît.

— Bine că ai venit, unchiule dragă!

Horváth îl îmbrățișă cu aceeași căldură.

— Eu, pe omul pe care-l îndrăgesc nu-l mai părăsesc niciodată.

Apoi, rămînînd într-un cerc mai intim, le spuse *in camera caritatis*[1], că i-a adus arhiepiscopului o scrisoare de la palatin și i-a predat-o chiar astăzi după-masă.

— I-ai dat-o personal? întrebă Fáy.

— Da.

— Mă mir că te-a primit.

— L-am anunțat dinainte ce-am să-i aduc. Zăcea pe divan, cu piciorul înfășat, da.

— Știi ce scria?

— Am observat că, citind-o, a rămas adînc impresionat. Totodată am angajat și un spion acolo, da, un spion, care chiar astă-seară m-a anunțat că arhiepiscopul a părăsit în taină palatul și i-a făcut o vizită vicarului Jekelfalussy. Dar ce cuprindea scrisoarea, nu știu.

— Iaca, eu știu. Trebuie să fi fost o alifie foarte bună, de vreme ce piciorul i s-a vindecat atît de repede.

Toate acestea dădură mari speranțe oamenilor lui Buttler, dar contele János voia să mai știe ceva. Îl trase pe Horváth la o parte, lîngă fereastră, și îi spuse fără înconjur.

— Piroska e aici.

Bătrînul se zăpăci, începu să se bîlbîie căutîndu-și cuvintele.

— Piroska? Asta... cum să spun... Adică Piroska, zici? Ce-ți dă prin gînd?

— Am văzut-o.

— Ți s-a năzărit.

---

[1] Confidențial (în lb. latină, în original — n.r.).

— Purta o basma țărănească cu picățele în cap. Degeaba te prefaci, nene, că nu știi să minți.

— Păi atunci, iaca, nu mă mai prefac. Da, îți mărturisesc că am adus-o cu mine, dar să nu povestești nimănui. N-am putut-o opri. Voia să te vadă cu orice preț. Așa că i-am dat voie să se îmbrace, împreună cu Frida, în haine țărănești, și să stea în stradă. Și, zi, ai zărit-o ; se putea altfel ? Ca graurul ciorchinele de struguri.

— Și mai e aici încă ? întrebă János în șoaptă, cu fața visătoare, cu privirea pierdută în depărtări.

Horváth șovăi o clipă, apoi, ca și cum s-ar fi răzgîndit, clipi șiret din ochiul stîng.

— Ce-mi dai, dragul meu, dacă vă înlesnesc o întîlnire de o jumătate de oră, în taină, se-nțelege, în taină, da ?

Fața lui Buttler se aprinse, iar ochii i se tulburară de parc-ar fi fost beat.

— Nu, nu, rosti apoi deznădăjduit, lăsîndu-și brațele în jos. Mi-am dat cuvîntul să nu mă apropii de ea atîta timp cît Fáy nu-mi îngăduie.

Horváth îi strînse mîna cu prietenie.

— Ești un om și jumătate. Așa te vreau, da. Am vrut doar să te pun la încercare, căci pe Piroska am trimis-o acasă de mult. Eu însă rămîn aici atîta vreme cît va dura audierea martorilor. Ca să-i pot scrie. Mi-a poruncit cu strășnicie, da. Mare tiran mai e fata asta !

— Biata mea porumbiță, șopti Buttler oftînd. Dacă ai putea să-i scrii măcar ceva bun.

— O să vedem ce ne aduce ziua de mîine și celelalte... da, celelalte...

— Cred în dumnezeu, glăsui cu evlavie Buttler.

— În domnul cred și eu, dar în slugile lui nu prea. Da, nu prea.

Ziua următoare părea să fie de partea lui Buttler. Chiar de la începutul şedinţei, preşedintele dădu ordin vicenotarului să fie ascultată şi *communis opinio* [1], ceea ce nu se întîmpla decît foarte rar.

Dezbaterile tribunalului eclesiastic, prin natura lor, trebuie în chip firesc să ţină seama de opinia publică. Astfel că picătura de rouă a ideii curţii cu juraţi străluceşte din cele mai vechi timpuri în judecăţile bisericeşti. Preşedinţii tribunalelor eclesiastice obişnuiau să-i întrebe pe martori: „Ce spune lumea în privinţa aceasta?" Iar la Eger, răposatul arhiepiscop Ferenc Xavér Fuchs [2] scosese şi mai limpede în relief această sublimă şi adîncă „intenţie" a legilor bisericeşti, deoarece în procesele mai importante, fie religioase, fie de divorţ, el statornicise obiceiul de a asculta, înafară de martorii părţilor interesate (care puteau să fie anume „pregătiţi") şi doi-trei oameni smulşi la nimereală din gloata neutră. Ca şi cum tribunalul ar vrea să afle „ce se vorbeşte prin sat" de cutare sau cutare chestiune.

Prin sălile vecine martorii lui Buttler şi cei ai lui Dőry se plimbau, în grupuri separate, de colo pînă colo, făcînd deducţii şi profeţii după fiecare nouă întorsătură. Cînd se află că se va ţine seama şi de *communis opinio*, oamenii lui Buttler îşi frecară veseli mîinile.

— Iată ce era în scrisoarea palatinului!

Dőry în schimb scrîşnea din dinţi şoptindu-i nervos fie-si:

— Trebuie să faci vizite pe la canonici, Mária. Eu n-am vrut... martor mi-e dumnezeu, dar altfel nu merge.

---

[1] Opinia publică (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Referire la *Fuchs Ferenc* (1744—1807), jurist şi prelat maghiar (n.r.)

Mária păli și își ridică mîna, schițînd un gest de protest.

— Trebuie s-o faci, copila mea, hotărăște-te, șuieră Dőry. De undeva a început să bată un vînt rău pentru noi.

În timpul acesta tribunalul asculta depoziția valetului Varga Gergely. L-a sucit și l-a răsucit pe toate fețele, ținîndu-l mai bine de un ceas și jumătate în sala de ședințe. („Nu cumva îl prăjesc în untdelemn", se neliniști Dőry.) După el veni rîndul jupînesei Szimáncsi, al doilea martor al cununiei. Amîndoi declarară că la cununie contele Buttler s-a purtat ca orice mire.

Auditor generalis: E adevărat că mirele se împotrivea?

Jupîneasa: N-a avut, sfinția ta, nici un cusur. Stătea acolo blînd ca un mieluțel.

Auditor generalis: E adevărat că a izbit verigheta de perete?

Jupîneasa Szimáncsi (indignată): Vai de mine! E tot așa de neadevărat pe cît e de adevărat că fața mea nu e perete. Ce minte de nebun a putut născoci așa ceva?

Auditor: Îți merge limba ca o morișcă. Ia, te rog, să nu mai bați cîmpii ci să răspunzi lămurit, cu da sau nu. E adevărat că atunci cînd preotul a vrut să le lege mîinile cu patrafirul, contele și-a smuls mîna din mîna miresei?

Jupîneasa: Ba dimpotrivă, mîinile lor stăteau una lîngă alta ca doi porumbei care gînguresc cioc în cioc.

Auditor: E adevărat că voi, martorii, aveați vată în urechi?

Jupîneasa: Da, am văzut vată în urechea valetului Gergely, zicea că-l doare.

Procurorul: Cum se face, femeie, că, în schimb, Gergely a declarat că tu aveai vată în urechi, fiindcă pe tine te durea?

Jupîneasa (zăpăcită): Pe mine? Nu-mi aduc aminte, sărut mîinile şi picioarele. Atîta ştiu că pe unul din noi ne durea şi acela şi-a pus vată în urechi. Dar pe care anume ne durea, n-aş mai putea spune.

Canonicul Szentgályi: Ista persona diabolica aberrat a via recta (Această persoană îndrăcită se abate de la drumul drept).

— S-o fi împiedicat dracul de ea, îi şopti Marsalkó, canonicul cu ochii apoşi, vecinului său Lator.

— Ia seama, amice, să nu te plesnească cu hăţurile, îi răspunse acesta tot în şoaptă.

Preşedintele se încruntă, îşi aţinti privirea-i pătrunzătoare asupra jupînesei şi-i strigă cu glas tunător:

— Mărturiseşte în credinţă adevărată, pe preafericita fecioară Maria, cine te-a îndemnat să vorbeşti aşa?

— Nimeni, mîrîi baba ghemuindu-se ca o broască rîioasă. Îşi închise ochii mici, aşteptînd parcă să-i cadă tavanul în cap. De pe pereţi, episcopii de Eger o priveau încruntaţi — unii în platoşe, cu mustăţi şi bărbi; printre ei se afla şi un copilaş nevinovat, îmbrăcat în odăjdii de prelat, episcopul de trei ani, Hipolit, cumnatul regelui Matei Corvin. Mai ales de copilul acesta se temea jupîneasa Szimáncsi, de parcă ochii lui negri şi vioi numai la ea s-ar fi uitat.

Într-un cuvînt, ziua de astăzi nu părea de bun augur pentru partida Dőry. Audierea martorilor fu întreruptă mai devreme, pentru că în palatul Buttler s-a dat la amiază o masă de gală la care a fost invitat şi arhiepiscopul cu toţi canonicii. Cu acest prilej tînărul magnat desfăşură o pompă nemaivăzută

și nemaiauzită. Prînzul dat de el părea un ospăț minunat din *O mie și una de nopți*, pregătit de niște spiriduși cu bucatele furate din cămările sultanului sau califului din strălucitul Istambul, căruia nu i-a mai rămas decît să privească încremenit ca o stană de piatră, la el acasă, mesele goale, și să dea poruncă să fie decapitați toți bucătarii.

Ospățul se prelungi pînă noaptea tîrziu; numai arhiepiscopul se ridică și plecă îndată după prînz, sărutîndu-l pe Buttler pe amîndoi obrajii. „Fiul meu drag" — îi spuse el — și după o jumătate de oră amănuntul acesta ajunse să fie cunoscut în tabăra lui Dőry, la restaurantul „La cei trei tauri", căci și Dőry își avea spionii lui în casa lui Buttler după cum și acesta avea în tabăra adversarului.

— Noi nu avem astfel de cămări — spuse Mária descurajată — nici astfel de vinuri.

— Iar el nu are gură dulce ca a ta, — răspunse Dőry — nici zîmbet așa de încîntător.

Vinurile lui Buttler trebuie să fi fost într-adevăr bune căci a doua zi tribunalul era tare moleșit și somnoros, cu toate că asculta depoziția unui martor interesant: bătrînul Dőry, care știu să povestească cele petrecute cu o mutră atît de nevinovată și cinstită, încît ar fi fost în stare să convingă și pietrele. Uneori izbucnea din el, cu forță, soldatul aspru, sincer, mai ales cînd putea să izbească în Buttler, pe care îl zugrăvea drept un magnat laș, flușturatic, crescut în moliciune și înfumurare; nu i-ar fi dat fata, dacă ar fi știut ce zace în el, doamne ferește!

— Am luat parte la douăzeci de bătălii, onorat tribunal, am șaptesprezece răni — le-am căpătat pentru împărat și pentru patrie — dar nici una nu mă doare ca cea de-a optsprezecea, pe care mi-a făcut-o domni-

şorul acesta slăbănog ce se lasă dus de nas de un om şiret ca Horváth; căci e slab de înger, e moale ca miezul de pîine pe care poţi să-l frămînţi între degete, făcînd din el ce poftesti. E foarte trist, onorat tribunal, că trebuie să viu aici să-mi apăr împotriva unei poveşti inventate, născocite de şiretenia avocatului Pereviczky, să-mi apăr, cu capul meu încărunţit în cinste, cu faţa zbîrcită, roşind de ruşine, onoarea mea şi a fiicei mele, fiindcă sînt tîrîte în piaţă, în noroi, lucru ce n-ar trebui să fie decît amintiri tăinuite ale vieţii oricărei familii. Dacă n-ar fi vorba decît de mine, i-aş întoarce spatele cu dispreţ acestui tînăr rătăcit care se numeşte contele Buttler, dacă n-ar fi vorba decît de faptul că un aventurier, un luteran ca Horváth, umblă să pună mîna, prin manevre ticăloase, pe averea princiară, răpindu-i-o fiicei mele pentru fie-sa, m-aş mulţumi de asemenea să dau din umeri. Dar dacă-i vorba de onoare, nu cunosc gluma.

— *Ad rem, ad rem*[1]*!* strigă preşedintele.

— Sînt la obiect, onorat tribunal, căci nu pot să nu-mi vărs amărăciunea sufletului văzîndu-mi onoarea terfelită, călcată în picioare. În apărarea ei — încheie cu ifos vulpea şireată — sînt gata de orice şi cei care îndrăznesc să se atingă de ea, de-ar sta oricît de sus, de arma mea vor muri. Aşa să-mi ajute dumnezeu!

La aceste cuvinte ameninţătoare, rostite cu înflăcărare, canonicii aţipiţi pe jumătate îşi ridicară deodată capetele, uitîndu-se speriaţi unii la alţii, parcă ar fi zis: *Per amorem dei*[2], soldatul acesta afurisit ne mănîncă. Poftim de mai hotărăşte!

---

[1] La obiect, la obiect (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Pentru numele lui dumnezeu (în lb. latină, în original — n.r.).

Capitolul XIV

DUELUL STUPID

În ziua aceea nu-i mai audiară decît pe Jeszenka și pe Kázsmári, care nu știau nimic de seamă. Fuseseră așezați la ușă numai pentru a-i împiedica pe eventualii împricinați să intre în cancelarie, unde se celebra cununia. Ei îl opriseră pe Bernáth Zsigmond. Tînărul voia să intre cu orice preț, dar fiindcă primpretorul le poruncise să nu lase pe nimeni să se apropie, numitul Bernáth Zsigmond fusese îndepărtat.

— Altă pricină n-a fost?

— Nu.

— E adevărat că mirele a încercat o dată să năvălească pe ușă și l-ați întors cu forța?

— Nu-i adevărat.

Așa oscila cîntarul zi de zi și spiritele erau într-o continuă fierbere, ca la o piesă țesută cu măiestrie, în care o scenă o întunecă pe cealaltă și ceea ce ieri părea sigur, în ziua următoare se dovedea a fi o absurditate. Căci secretul dezbaterilor rămînea un secret doar pînă la ridicarea ședinței. După-masă îl ciripeau și vrăbiile, iar opinia publică, care urmărea cu atenție toate peripețiile procesului, făcea numaidecît bilanțul zilei.

În ziua aceea, de pildă, sorții de izbîndă ai partidei Dőry sporiră în asemenea măsură, încît Mária ar fi putut face cumpărături pe datorie prin prăvălii.

Dar ziua aceea mai cuprindea și alte amănunte senzaționale. Horváth Miklós găsi jignitoare declarațiile pe care Dőry le făcuse despre el în fața tribunalului. În zadar se străduiră Fáy și Buttler să-l liniștească, arătîndu-i că nu merită să stea de vorbă cu un astfel de om, că aprigul bătrîn nu se lăsă

pînă nu găsi pe undeva, într-o cofetărie, doi nobili din comitatul Zemplén — Barkóczy şi Cseley — pe care-i trimise să-i ceară explicaţii, sau satisfacţie, lui Dőry.

Baronul Barkóczy János făcuse o mutră serioasă, îşi golise paharul de rachiu dulce şi se declarase gata să se ducă să-l caute pe lupul bătrîn, dar tînărul Cseley se codise.

— Scumpe şi iubite nene Horváth, te rog să renunţi...

— Să-l las să-mi calce onoarea în picioare? Nu, niciodată!

— N-am zis să renunţi la duel, căci duelul nu e mare lucru; la mine să renunţi, căci un Cseley înseamnă totdeauna primejdie. Unde se întîmplă să se găsească un Cseley, se întîmplă o mare nenorocire. Te rog să mă crezi! Dacă în locul meu merge altcineva la Dőry, totul se rezolvă printr-o declaraţie: dacă mă duc eu, iese moarte de om.

— Mii de trăsnete, păi tocmai asta vreau!

— Ei, dacă asta vrei, mă duc.

Îl găsiră pe Dőry la „Cei trei tauri". Era chiar în sala de mese şi se lupta, cu multă voie bună, cu o friptură rece de gîscă.

— Bine-aţi venit! le strigă, apoi făcu un semn chelnerului: Băiete, două pahare!

Dar aceştia se opriră solemn, marţial, în faţa lui, cu gîtul înţepenit, cum li se cuvine unor purtători de asemenea mesaje în Ungaria.

— Am venit într-o chestiune serioasă, domnul meu.

— Coac, coac, coac! făcu Dőry, aşezînd cuţitul pe masă. Ce s-a întîmplat?

— Dumneavoastră, după cîte sîntem informaţi, aţi întrebuinţat în faţa tribunalului expresii jignitoare la adresa domnului Horváth Miklós.

— Am spus ceea ce am crezut de cuviință.

— Aveți de gînd să ne explicați aceste cuvinte, adică să le retrageți?

Dőry zîmbi și mușcă din pulpa de gîscă.

— Friptura de gîscă, precum vedeți și dumneavoastră, o pot înghiți, dar un cuvînt pe care l-am rostit, nu.

Barkóczy dădu din cap.

— E și asta o explicație, dar în cazul acesta, cum se cuvine între nobili, vă cerem satisfacție pe calea armelor.

— Zău? hohoti cinic baronul. Eu credeam că o să ne aruncăm cîte o butelie de rachiu unul în capul celuilalt și acela care nu va nimeri, va înceta de a mai fi om de onoare. Dar din partea mea fie și așa. Am să vă trimit doi oameni, de-ndată ce isprăvesc masa.

Martorii se întîlniră spre seară. Din partea lui Dőry se prezentă căpitanul de escadron Borhy Adám din regimentul Eszterházy și un oarecare conte Tige Mihály. Acesta din urmă era un obișnuit al saloanelor, bine pieptănat, totdeauna la curent cu moda. De data aceasta se învîrtea în jurul Máriei Dőry, o conducea pe străzi, îi trimitea flori și seara se ducea să flecărească la hanul „Cei trei tauri". În felul acesta reputația lui crescu în mod considerabil printre cavalerii din Eger.

După oarecari discuții asupra amănuntului dacă termenul „aventurier" constituie o injurie și deci un motiv de duel, martorii căzură de acord: se vor bate cu pistoale; duelul va avea loc în dimineața zilei următoare, la ora cinci, în crîngul Szöllöske.

În palatul Buttler nu se știa nimic din toate acestea și a doua zi dimineața, tocmai cînd contele János își freca ochii ca să-și alunge somnul, se auzi scîrțîind din țîțîni poarta mare și grea în gangul

căreia atîrnau cîteva găleți de piele, țapine, lănci și buzdugane atît de grele, încît un om din vremurile noastre nici nu le-ar fi putut ridica.

Buttler se trezea totdeauna fără chef, fiindcă de fiecare dată era smuls de lîngă Piroska de un străjer grosolan — conștiința — care îl lua așa-zicînd în brațe și în fiecare dimineață îl izgonea din paradis.

Azi scîrțiitul porții îi goni și mai repede visele. Există un pod de curcubeu între vis și realitate: el e făcut din negură de aur, din ceață feerică, și, înainte de a se trezi de tot, omul mai zăbovește puțin pe acest pod. Azi, însă, zgomotul porții nu-i dădu lui Buttler acest răgaz.

Oamenii primitivi credeau că în fiecare noapte sufletul hoinărește, iar dimineața se întoarce: aceasta era, după ei, deșteptarea; uneori însă sufletul rătăcește atît de departe, încît nu se mai poate întoarce: aceasta era moartea. Atît de limpede și de simplă era pe atunci moartea.

— Auzi, Zsiga? A sosit cineva. A intrat o trăsură în curte.

Buttler dormea într-o cameră cu Zsiga. Încă de cînd erau studenți în drept la Patak, se obișnuiseră să fie împreună și noaptea. Uneori stăteau de vorbă pînă-n zori și pe întuneric, fiindcă mătușa Fáy nu le dădea destule lumînări, ca să nu-și obosească prea tare ochii stînd mereu cu lumina aprinsă.

Zsiga căscă zdravăn și începu să tragă cu urechea la zgomotul de afară.

— Poate că a venit cineva de la Erdötelek (Erdötelek era reședința unei moșii pe care Buttler o avea în comitatul Heves).

— Cred mai degrabă că e vreo rubedenie care a tras de-a dreptul aici — fu de părere Zsiga — căci

un administrator sau așa ceva n-ar îndrăzni să intre la ora asta. Poate mătușa Fáy Anna.

— Cum îmi bate inima, Zsiga!... Am o presimțire rea.

Se auziră frînturile unei discuții; glasuri străine. În dormitor geamurile erau deschise, dar jaluzelele lăsate înăbușeau vorbele celor de-afară, așa că nu se putea desluși despre ce e vorba. Nu se putea auzi decît o forfotă tot mai neliniștită, tîrșîit de pași, strigăte învălmășite, țipete spintecînd, sfîrtecînd zgomotul confuz. Și parcă întreaga casă ar fi vrut să se urnească din loc, fiecare piatră s-o ia razna.

Buttler scutură de două ori clopoțelul, dar nu venea nimeni.

— Dar asta ce o mai fi? izbucni cu mînie. Oare-am adus o sută de servitori ca să nu răspundă nici unul cînd am nevoie?

În sfîrșit intră cameristul, palid și ridicul, fiindcă tot costumul lui rococo era parcă pus cu furca pe el: ciorapii îi atîrnau ca niște cîrpe, legătura alunecase la o parte, surtucul quaker ajunsese dedesubt și vesta cenușie, cu nasturi de alamă, deasupra.

— A sosit cineva, Márton? întrebă pripit Buttler.

— Domnul Horváth Miklós, bîlbîi cameristul și dinții îi clănțăneau în gură.

— De ce nu intră? se răsti la el, cu nerăbdare, contele. Poftește-l numaidecît.

— Nu mai poate intra, excelență, fiindcă a murit.

Cuvîntul șuieră prin aer ca o piatră țîșnită din praștie, lovindu-l pe Buttler drept în frunte.

Cu un țipăt zguduitor, contele se prăbuși între perne.

— A murit? Nu se poate!

— Domnul Dőry l-a răpus în duel, acum un ceas.

Într-o clipă, Buttler și Bernáth săriră în picioare, se îmbrăcară în pripă și ieșiră val-vîrtej pe ușă.

Cîțiva slujitori străbăteau tocmai în acel moment marea sală de marmură, purtîndu-l pe brațe pe bietul bătrîn. În fruntea lor pășea, cu o expresie de adîncă obidă, Fáy, arătîndu-le încotro s-o apuce, unde să-l așeze. Hainele lui Horváth erau pline de sînge, fața albă ca de alabastru, iar ochii îi rămăseseră deschiși, dar cu toate acestea nu aveau în ei nimic înspăimîntător; ar fi părut blînzi mai degrabă, dacă n-ar fi fost încremeniți.

— Există oare dumnezeu în cer — strigă zguduit Buttler — dacă rabdă una ca asta?

— Lasă sentimentalismul și nu te mai boci, îi tăie vorba, aspru, bătrînul Fáy. Cu asta tot nu-l mai înviezi. Bătrînul a fost un om și jumătate. Și așa a fost și în moarte. Strașnic flăcău! A avut un sfîrșit frumos. Gata. Ce o mai fi, om vedea. Glontele a pătruns tocmai între cele două coaste de sus și i-a tăiat artera... afurisit glonte! „Asta i-a pricinuit moartea fulgerătoare", se tînguia doctorul care asistase la duel, un domn cu obrajii bucălați, cu ochii prinși parcă de mucegai.

— A, glontele! Nici un glonte! își frîngea mîinile Cseley. Nu glontele e de vină.

— Dar ce, mă rog? se zborși medicul, măsurîndu-l din ochi de parc-ar fi vrut să-l ia în coarne.

— Păi, eu. Adică eu, Cseley. Căci unde se găsește un Cseley, se întîmplă neapărat o nenorocire. I-am spus, l-am implorat să-și aleagă alt martor, dar n-a vrut să mă creadă. Nu-i așa, Barkóczy? Doar tu ai fost de față, ai auzit. Nu? Pe Carol al II-lea l-a doborît Forgách[1] cu o bardă împrumutată de un Cse-

[1] Referire la moartea dramatică a regelui *Carol al II-lea* al Ungariei (sec. al XIV-lea), ucis, în urma unei conspirații, de către cavalerul *Forgách Balázs* (n.r.).

ley. Ludovic al II-lea, cînd s-a înecat într-un pîrău, a fost condus de un Cseley, şi nu uitaţi că şi pîrăul se numea tot Csele. Aş mai putea aduce mii de exemple. Să luăm, bunăoară, cazul lui Attila. La nunta lui cu Crimhilda, Attila a dansat cu o doamnă Cseley; dimineaţa, nevastă-sa l-a găsit mort.

Dar putea să vorbească Cseley mult şi bine, că pe medic nu era chip să-l clintească din ale lui. Medicul era limbuţia întrupată şi puţin îi păsa dacă cineva îl asculta sau nu.

— Acesta e al treilea duel mortal la care am asistat, povestea el cu satisfacţia unui colecţionar pasionat. Adică, ce zic? Al patrulea! Zău aşa! Da, da, al patrulea! (Şi zicînd acestea îşi aţinti privirile în gol, ca şi cum celelalte trei dueluri ar atîrna undeva în aer, ţintuite cu ace de gămălie şi ar vrea să-l aşeze alături de ele şi pe cel de al patrulea.) Orice s-ar spune, cu pistolul nu-i de glumit!

Cei mai mulţi se adunară în jurul lui Barkóczy, care povestea ultimele clipe ale lui Horváth.

— N-a pătimit nici două minute; a avut o moarte uşoară, dumnezeu să-l ierte! I s-a scurs sîngele, abia dacă a simţit durerea. Eu l-am ridicat de la pămînt, după ce s-a prăbuşit. Îl ţineam în braţe: puterile îl părăseau încet-încet, apoi s-a stins liniştit ca un miel. Dar mintea şi ironia ascuţită şi-a păstrat-o pînă-n ultima clipă şi, chiar cînd trăgea să moară, cu ultima lui vorbă şi-a şfichiuit adversarul.

— Ce-a spus? Va să zică tot a spus ceva? A dat ceva dispoziţii? întrebară deodată vreo patru inşi.

— Şi-a adunat toate puterile, săracul, şi a rostit, dar în aşa fel ca să audă şi Dőry: „Simt că mor îndată. Duceţi-mă la Buttler, *viitorul meu ginere*".

Adînc impresionat, Buttler plîngea cu hohote. În timpul acesta catafalcul fu improvizat în sala festivă. Fáy se dovedi din nou de o energie neobosită:

lua măsuri, dădea dispoziţii, distribuia sarcinile, scurt, rece, ca o mînă puternică ce pune în mişcare o maşină uriaşă.

— Ce s-a întîmplat s-a întîmplat! Acum nu e timp de plîns şi de tînguit, ci de fapte. Tu, Zsiga, fiule, ai să pleci numaidecît la vicar şi ai să-l rogi să te asculte acum de dimineaţă, fiindcă după-masă ai să pleci la Bornóc cu sicriul, luînd opt husari cu tine. Dumneata, domnule administrator, ai să te îngrijeşti de un sicriu de fier, dacă se poate; dacă nu, de nuc. Eu am să plec peste un ceas s-o pregătesc pe biata fată pentru groaznica năpastă; treaba asta n-o pot încredinţa altcuiva. Trăsura să mă aştepte la scară, să înhame caii cei mai iuţi. Dumneata, doctore, îţi vei primi onorariul de la administrator. Secretarul va căuta un preot luteran care va veni să ţină slujba de-nmormîntare. Sicriul va fi aşezat într-un car cu fîn, la fund, şi husarii vor urmări carul de la o depărtare mai mărişoară, ca şi cum n-ar avea nimic cu el, asta pentru ca oamenii superstiţioşi să nu prindă de veste. Înţelegi, Zsiga?

— Înţeleg, dragă unchiule.

— Şi eu ce am de făcut? întrebă, ştergîndu-şi ochii înlăcrămaţi, Buttler.

— Nimic, tu rămîi aici.

Buttler scutură din cap cu îndărătnicie.

— Simt că trebuie să plec. În primul rînd fiindcă Piroska are nevoie de consolare, şi pe urmă am obligaţii faţă de nobilul mort. Pentru mine a murit, sărmanul. Într-un caz ca acesta nu mai poţi invoca nici dumneata legămîntul pe care l-am făcut. E un caz care mă dezleagă de tot. Eu plec.

— N-ai să faci nici un pas, conte de Párdány! îl înfruntă cu faţa întunecată Fáy. Tu însuţi eşti mort. La ce bun să însoţeşti un mort? Dacă ţii să-ţi faci datoria faţă de el, trebuie să fii din nou în viaţă.

s-o faci fericită pe fiica lui. Trebuie să rămîi aici, să zădărnicești vicleniile și uneltirile dușmanului. Nu cumva ai mîncat mătrăgună și vrei să părăsești cîmpul de luptă retrăgîndu-te din fața lui Dőry? Frumoasă cinste pentru mort, n-am ce zice! Nu, János, nici prin gînd să nu-ți treacă una ca asta! Fata are să plîngă și are să se liniștească. Nu e nevoie să picuri stropi de ulei de trandafiri în lacrimi, să amesteci dragostea cu jalea, să tivești culoarea de doliu cu un fir trandafiriu. Durerea, în sine, e un simțămînt destul de înalt. De ce să-l jeluiești pe mort, luînd o parte din durerea pe care fiica lui o simte și trecînd-o pe seama bucuriei de a vă revedea? Las' să plîngă fata, iar tu fii cu ochii-n patru, stai la pîndă, cu o sută de urechi și cu o mie de mîini!... Era să uit: un călăreț să plece numaidecît la Bozos, după Buday. Are să sosească la noapte. E un om cinstit și deștept, așa că urmează-i sfatul, pînă mă întorc.

Capitolul XV

MARTORUL SĂRBĂTORIT

Vestea se răspîndi repede în tot orașul, stîrnind valuri de indignare împotriva lui Dőry și de simpatie față de Piroska. Toată lumea se grăbi să împărtășească și altora senzaționala știre că farsa de la Rőszke a făcut o nouă victimă, care e tocmai tatăl Piroskăi. Tuturora le era milă de Horváth, deși în oraș nimeni nu-l cunoscuse. Se vede că oamenii sînt mai mult buni decît răi, cînd n-au nici de pierdut nici de cîștigat de pe urma bunătății sau răutății lor. „Biata Piroska — se vorbea în toate părțile — întîi îi răpesc logodnicul și pe urmă îl ucid pe taică-său!

Şi popii mai îndrăznesc să predice că lumea merge înainte pe căile înţelepciunii!"

Oamenii se adunară pîlcuri-pîlcuri în faţa casei lui Buttler, dornici să afle amănunte. Cameristele şi servitorii trimişi de doamnele din Eger să depună flori pe catafalcul improvizat abia puteau să răzbească prin mulţime. Cete întregi forfoteau încă de dimineaţă în strada Felnémeti şi în faţa palatului arhiepiscopal, în strada Széchenyi de azi, făcînd un vacarm asurzitor la sosirea lui Dőry. Studenţii strigau *„pereat"* [1] cît îi ţinea gura, iar din mijlocul mulţimii unii aruncau bulgări şi pietre spre el. Dőry îşi scoase din buzunar pistolul şi avu îndrăzneala să-i ameninţe:

— Moartea îl paşte pe cel care cutează să mă lovească!

Cîţiva bătrîni stăteau gură-cască pe la uşile prăvăliilor sau împrăştiaţi prin mulţime, privind frămîntarea valurilor de oameni. Spectacolul era frumos, nu-i vorbă: parcă vedeai marea bătută de vînturi. Printre ei se găsea şi domnul Korponai Gábor, senatorul, care tocmai le spunea celor de ranguri mai mărunţele, adunaţi în jurul lui:

— Păi nici nu e cazul să se atingă careva de Dőry, ascultaţi-mă pe mine, căci nu el e pricina. Deşi, după cîte aud, nu e blăstămăţie în care să nu-şi vîre nasul. Dar de data asta Horváth l-a provocat, aşa că nu-i vina lui. Ce a fost a fost, glontele nu e vrabie care, chiar din zbor, ştie să deosebească bobul curat de pleavă; e un plumb tîmpit, dă buzna prosteşte. Nu Dőry poartă răspunderea. Nu, nu; tot ispravă popească e. Ei au să dea socoteală de ea. Dacă tribunalul e bisericesc şi dacă audierea martorilor se face în secret, de ce nu păstrează secretul? Dar vezi că-s flecari dumnealor...

[1] Să piară (în lb. latină, în original — n.r.).

— Nu popii-s flecari — sări să-i apere cumătra Nagy, care se întorcea acasă cu un funt de carne într-o strachină smălțuită cu flori de lalele galbene și se oprise să prindă și ea cîteva vorbe înțelepte — nu ei îs flecari, ci bucătăresele lor.

În timpul acesta, sus, în palatul arhiepiscopal, ședința începuse și primul martor audiat fu într-adevăr Bernáth Zsiga. Zsiga povesti cu multă elocvență idila lui Buttler cu Horváth Piroska. Buttler sosise la Rőszke cu sufletul plin de această idilă, așa că nici o minte sănătoasă nu poate presupune că fatala cununie s-ar fi făcut cu consimțămîntul lui. A fost o samavolnicie mișelească — asta-i tot. Preotul fusese chemat încă înainte ca Buttler să fi schimbat o singură vorbă între patru ochi cu Dőry.

Spre seară, el, Bernáth, auzise țipetele disperate ale prietenului său și cînd, luîndu-se după strigăt, ajunsese la locul crimei și pandurii îi dăduseră voie să se uite pe gaura cheii, văzuse că Dőry îl ținea strîns pe firavul Buttler, care se zbătea din răsputeri încercînd să-și smulgă mîna, în timp ce preotul se grăbea să i-o lege cu patrafirul de mîna baroanei.

Pe fețele judecătorilor se vedeau urmările nenorocirii de azi. Ședeau tăcuți, întunecați, în jețurile lor, cu capul în piept, parcă li s-ar fi înecat corăbiile.

Doar procurorul îi puse cîteva întrebări.

— *Utique*[1], preotul a sosit la castel înainte de convorbirea confidențială? Ce părere are martorul despre această împrejurare?

— Că preotul era înțeles cu Dőry. Motivul e cît se poate de limpede, binevoiți a vă gîndi puțin.

— Ce înțelege martorul prin motiv?

[1] Așadar (în lb. latină, în original — n.r.).

— Înțeleg faptul — răspunse cu îndrăzneală Bernáth — că pomul care rodește înainte de vreme, înflorise cu siguranță tot înainte de vreme.

„Hm, hm!" Ca prin minune, din fundurile buzunarelor tabacherele ieșiră la iveală în aceeași clipă.

— Cum se face că Jeszenka și Kászmári n-au pomenit nimic de amănuntul că martorul s-a uitat pe gaura cheii?

— Prin faptul că sînt martori plătiți. Pur și simplu sînt în mîinile lui Dőry și declară ce dorește acesta.

— În legătură cu această împrejurare ei vor fi audiați încă o dată.

Ornicul cu stîlpi de alabastru bătu ora douăsprezece, dar azi tribunalul își începuse activitatea mai tîrziu, de aceea voia să prelungească ședința. Aprodul arhiepiscopului apăru în pragul încăperii unde martorii își așteptau rîndul, și strigă:

— Vidonka József!

Nici un răspuns, nici un „aici". Avocatul Szücs îl căuta pe coridoare. „Vidonka, Vidonka!" Dar numai zidurile pustii îi repetară numele. Îl căutară cu toții în toate părțile, dar nu-l găsiră nicăieri. „Acum cinci minute l-am văzut pe aici", spuneau unii. Zadarnic, Vidonka nu era și pace.

Tribunalul fu nevoit să-și schimbe ordinea de zi, trecînd la interogarea celor două slugi care intraseră dimineața în odaia nupțială a tinerei perechi, deși episodul acesta era de asemenea una din trufandalele picante pe care e mai bine să le păstrezi pentru momente cînd poți să le guști în tihnă. O asemenea chestiune nu era pentru o zi ca aceea.

Dar tribunalul ca tribunalul. Pentru partida lui Buttler, însă, dispariția tîmplarului era cît se poate de neplăcută. Avocatul Szücs îl căută în tot orașul

ca pe un ac în carul cu fîn. Dar nu-l găsi. Nu încăpea îndoială că fugise.

Pe cai, husari! Trebuie găsit cu orice preţ. Pe la amiază mai era încă în palatul arhiepiscopal. N-a putut ajunge departe.

Oamenii se împrăştiară în toate direcţiile rozei vînturilor. Răscoliră tufele de pe Dealul Cetăţuii, coasta împădurită a Dealului Haiducesc, sălcetul de pe malul rîului Eger. Buttler, zdrobit de noua lovitură, se închise în apartamentul lui. Nici Bernáth nu mai îndrăzni să pornească la drum cu sicriul. Carul încărcat cu fîn stătea gata în şopron, dar cum să se prezinte în faţa lui Fáy cu ştirea că Vidonka a fugit? Doar asta însemna că nu mai au nici o speranţă. Aşteptă deci pînă la amurg, doar se va da de urma lui Vidonka. Zadarnic. Husarii trimişi în căutarea lui se întoarseră, unul cîte unul, cu mîna goală.

În sfîrşit, seara tîrziu trebui să plece cu căruţa trasă de patru cai puternici. Zsiga se urcă în vîrful carului şi se tolăni pe fînul înmiresmat. Doi rîndaşi mergeau înainte cu felinarele în mîini pentru că drumurile în comitatul Heves erau foarte proaste. În urma lor, la o depărtare potrivită, mergeau cei opt călăreţi.

Astfel porni căruţa încet-încet; nimeni n-ar fi bănuit ce este în ea. Mergeau la pas. Cei patru cai ar fi putut merge şi la trap, dar clădăria de fîn, deşi strînsă cu o prăjină, n-ar fi rezistat; s-ar fi scuturat şi s-ar fi destrămat din pricina hurducăturilor. Chiar şi aşa, mereu trebuiau să-i dea ocol, cu felinarul în mînă. Era întuneric beznă. Un colţ din secera lunii se arăta din cînd în cînd cîte o clipă, apoi iar era acoperit de norii negri şi grei ce alunecau alene. Făcîndu-şi un cuib în fîn, Zsiga se

culcă. Din cînd în cînd aţipea. Dar se plîngea mereu de hopurile care îl trezeau într-una.

— Nu-ţi pară rău, conaşule, îl consolau rîndaşii. E sănătos aşa. O fi dormind mai bine domnul din fundul căruţei, dar ce folos.

Nu se întîmplă nimic pînă colo, spre miezul nopţii, cînd unul din rîndaşi scoase un răcnet de groază, îşi aruncă felinarul, care se făcu ţăndări, şi o rupse la fugă ca scos din minţi.

Bernáth tresări în vîrful carului, iar al doilea purtător de felinar strigă după primul:

— Stai, mă Istók, mă! Ce dracu te-a apucat? Ai călcat pe vreun ciob de sticlă? (În noaptea caldă cei doi oameni cu felinarele umblau desculţi.)

Dar omul nu-i răspunse nimic. Fugea de mînca pămîntul, urlînd ca un apucat. Tovarăşul lui clătină din cap, se uită în dreapta şi în stînga, cercetă căruţa din toate părţile la lumina felinarului, dar nu văzu nimic neobişnuit. Zsiga sări din căruţă şi o opri, ca să-l aştepte pe Istók, care de bună seamă o fi înnebunit. („Nu face nimic, husarii au să pună mîna pe el şi o să-l aducă înapoi".)

Husarii îl împresurară într-adevăr. Cum căruţa se oprise, în liniştea nopţii se auzea tropotul cailor, apoi, ceva mai tîrziu, glasul lui Istók, care povestea ceva, pripit, cu sufletul la gură.

— Ai înnebunit sau ce-i cu dumneata? strigă Bernáth la el, cînd Istók ajunse aproape de căruţă.

— Isuse Hristoase şi maică preacurată — se miră acesta — da' dumneavoastră mai trăiţi?

Husarii se prăpădeau de rîs, iar Istók, ţinîndu-se de pana căpăstrului, lipit de cal, se văicărea într-una şi dinţii îi clănţăneau în gură.

— O, doamne-dumnezeule sfinte! striga mereu, făcîndu-şi cruci peste cruci.

— Da' ce ai, omule?

— Ce am ? Păi, domnul şi-a scos piciorul.

— Care domn ?

— Domnul mort, boierul Horváth. Vă jur pe dumnezeu din cer că i-am văzut cizma şi chiar o bucăţică din pantaloni.

— Eşti o vită-ncălţată, îl dojeni unul dintre husari, bătrînul Bordás József. Nu-şi mai scoate dumnealui piciorul, că chiar eu l-am închis în sicriul cela greu de fier, azi dimineaţă.

— Prostii, ai visat, asta e, îl liniştea Zsiga.

— N-am visat, conaşule. Jur pe sfînta cruce. Sînt om cu mintea-ntreagă, să trăiţi, şi nu mă sperii de umbra mea. Am fost în trei războaie ; dacă vreţi să vă arăt, am foaie la mînă chiar de la generalul Hadik. Ce vă spun, e adevărat, cum vă văd şi mă vedeţi ; vă arăt şi locul pe unde şi-a scos piciorul. Ia vino numai cu felinarul aici, la coada căruţei, vere Fitying.

Vărul Fitying îşi apropie felinarul şi în fundul căruţei se văzu într-adevăr o mică spărtură pe unde ar fi încăput un picior.

Unul dintre husari îşi scoase sabia şi spuse, glumeţ şi fudul :

— Ei, o să înţep niţeluş stafia aceea, deşi eu n-am certificat de curaj de la generalul Hadik.

Şi cu aceste cuvinte, hip-hop, îşi înfipse sabia de vreo două ori în fîn.

Din căruţă se auzi un vaiet surd, apoi un urlet fioros.

Toţi se cutremurară. Chiar lui Bernáth îi trecu un fior prin şira spinării iar husarul, speriat, scăpă sabia din mînă.

Spaima îi cuprinse pe toţi ; pînă şi unul dintre cai, parc-ar fi înţeles despre ce e vorba, necheză sinistru şi sări în două picioare. Numai bătrînul Bordás

nu se dădu bătut, ci răsucindu-şi mustaţa brumată, se adresă, cu voce de stentor, de-a dreptul stafiei :

— Ia ascultă, spirite ! Te poftesc în numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, să ne spui, dacă eşti cu gînd curat, ce vrei de la noi. Iar dacă nu vrei nimic, pleacă cu dumnezeu şi vezi-ţi de treabă, că de nu, acuşi trag în tine din carabina asta.

Şi, minunea minunilor, spiritul răspunse, cu o voce surdă care venea parcă din fundul pămîntului.

— O, vai mie, vai mie ! Eu nu sînt spirit, nu-s decît Vidonka.

A, Vidonka ! Deodată toate feţele se înseninară, toate gurile se strîmbară, gata să izbucnească în rîs. O dezlegare mai plăcută, mai cu haz, nici că se putea. E adevărat că întîiul husar se ruşină puţin, dar în schimb Istók începu să se fălească : ei, n-a avut dreptate cînd a spus că văzuse un picior de om ? Mai mult însă decît toţi, Bernáth se bucură că în sfîrşit preţiosul martor fusese găsit.

— Ieşi odată, să te vedem la faţă, strigă el.

Vidonka nu aşteptă să fie poftit de două ori : îşi scoase un picior, apoi al doilea, şi în cele din urmă ieşi în întregime, alunecînd ca o rîmă.

— Eu sînt, dar cineva m-a împuns ?

— Ştii că toată ziua te-am căutat ? Cum ai ajuns aici, nenorocitule ?

Vidonka stătea în cumpănă : să spună sau nu adevărul. În sfîrşit grăi, dînd din umeri :

— Iac-aşa, în glumă. M-am gîndit să mă plimb şi eu puţin. Şi inima îmi dădea ghes să viu s-o văd pe măicuţa la Mándok. Căruţa va trece pe acolo. Şi de aceea m-am vîrît în ea.

— Dar e o adevărată minune că nu te-ai înăbuşit în fîn. Nici acuma nu înţeleg. Cum se poate ? De unde ai avut aer ?

— He-he-he, rîdea Vidonka. Păi de ce-mi zice mie meşter peste meşteri? Au venit azi-dimineaţă argaţii la mine şi mi-au zis: „Dă-ne un sfat, coane, cum să facem căruţa". Le-am spus: „Las' pe mine că o fac eu". Am aşezat sicriul în faţă, iar în fund am pus doi saci cu ovăz. Dar între cei doi saci a rămas un pic de loc liber, tocmai cît să-i ajungă lui Vidonka, fiindcă e subţirel. În scîndura din fundul căruţei e o mică gaură, cam cît rupe un cîine cînd te-apucă de fundul nădragilor. Ce mi-am zis? Dacă Vidonka se aşază pe burtă, între cei doi saci, are pe unde lua aer şi, ziua, poate vedea şi drumul.

— Dar atunci de ce ţi-ai scos adineaori piciorul? îl întrebă Bernáth. Ai vrut s-o tuleşti, nu-i aşa?

— Nicidecum, *mladi pan*, dar mi-am adus aminte că trebuie să fiu ascultat ca martor la Eger. Mi-am zis: Ai s-o păţeşti, Vidonka. Domnul Fáy te jupoaie de viu. Ia întoarce-te tu frumuşel la Eger. De aceea mi-am scos piciorul.

— Chiar asta vreau şi eu. Pleacă numaidecît. Ai ceva merinde?

— Da, mi-am luat traista cu mine; am niţică şunculiţă şi pîine.

Îşi vîrî mîna în ascunzătoarea de sub fîn şi îşi scoase traista.

— Rămîneţi cu bine, *mladi pan*, eu am plecat.

— Oho, Vidonka puiule, nu merge aşa! Ai să pleci însoţit de doi husari, să nu ţi se întîmple ceva pe drum. Alege-ţi un om, nene Bordás, şi aveţi grijă de el ca de ochii din cap, ba chiar mai bine.

Abia acum se sperie Vidonka de-a binelea. La început se grozăvi: vrea să meargă singur, doar e bărbat, nu copil, ce mai... lui nu-i i-e frică nici de puterile iadului... dar cînd văzu că escorta de husari nu e pusă de florile mărului, se trînti la pămînt, începu să bocească, să-l roage pe Bernáth, pe care

nu-l mai scotea din „Zsiguska" și „inima mea", să-l lase să-și ia lumea în cap, căci dacă s-ar înfățișa ca martor la tribunal, Dőry l-ar împușca pe loc. Cum să nu-l împuște, cînd a împușcat și pe un boier ca Horváth! Zsiguska nu-i poate dori moartea, căci ce s-ar alege în cazul acesta de nenorocita lui de Katuska? Ar rămîne văduvă?...

Dar în zadar s-a căinat; Zsiga nu-l iertă. Cei doi husari îl luară între ei, și-l conduseră la Eger. Ce-i drept, în schimb, îi dădură toate onorurile, și din „coane" nu-l mai slăbiră.

Cîtă bucurie în palatul Buttler cînd apăru dimineața Vidonka! Cîtă bătaie de cap însă pînă să-l poată duce la palatul arhiepiscopal. Nu primi decît după multe insistențe și cu condiția să fie dus într-un cupeu închis, păzit de doi husari înarmați care să nu-l părăsească decît în pragul sălii de ședințe. Acolo urmau să-l aștepte și, la ieșire, să-l ia din nou între ei, ca nimeni să nu se poată apropia de el. Apoi trebuiau să-l însoțească pînă la cupeu și să nu se oprească cu el decît la Bozos, unde aveau să-l predea preafrumoasei Katuska, biata, care, tremurînd de grija lui, va fi vărsat pîraie de lacrimi din ochii ei.

Totul s-a petrecut întocmai. Dar de-ar fi avut parte de o strălucire încă pe atîta, ziua aceea ar fi fost tot cea mai groaznică din viața lui Vidonka. A tremurat tot timpul ca o piftie, parcă ar fi fost dus la spînzurătoare. Dar cînd, în sfîrșit, s-a văzut în fața preasfinților judecători, și-a venit în fire ca prin minune („Eh, fie ce o fi") și cu toate că toată noaptea nu dormise și avea o rană la umăr, făcu o declarație atît de curajoasă despre mașina de urcat comandată de Dőry, despre executarea, modul de funcționare și nimicirea ei, precum și despre încercarea lui Dőry de a-l momi cu bani și de a-l trece

într-o țară străină, sub nume străin, încît canonicilor li se ridică părul măciucă.

Ce întorsătură nouă și senzațională! Orașul întreg a răsuflat. Aceasta a fost lovitura hotărîtoare de secure, spuneau oamenii. Dőry se poate duce dracului, cu toată banda lui. Buttler a biruit.

Toată lumea vorbea despre Vidonka. El a fost — se zicea — micul ac de gămălie care a spart balonul umflat, plin de minciuni. Fără să vrea, deveni un om celebru. În aceeași zi fu căutat de doi pictori (căci în preajma curții arhiepiscopale foiau acești mîzgălitori) care voiau să-i facă portretul. La o cafea, inimoasele doamne din localitate împletiră la iuțeală o cunună de lauri și i-o trimiseră. Dar nu mai fu găsit, căci la ora aceea Vidonka trecuse peste șapte hotare, mai bine zis se apropia, în galop și cu o escortă înarmată, de hotarul comitatului Ung. Cu siguranță că dacă ar fi rămas la Eger studenții i-ar fi făcut o serenadă cu torțe. Dar adevărata vrednicie a fost întotdeauna modestă, așa că Vidonka plecase.

Călătorea într-o trăsură cu patru cai de gală, ca un prinț. Pe drum oamenii își scoteau pălăria pînă la pămînt, iar roțile parcă repetau vesel: Katuška, Katuska, Katuska.

Capitolul XVI

SENTINȚA

Aș vrea să fac o comparație cu peștele, fiindcă peștele e tare prost, dar teamă mi-e că el nu vede ce se petrece pe oglinda apei. Gîndacul de apă e într-o situație mai avantajoasă, fiindcă el înoată la suprafață, ca o așchie aruncată în rîu, și astfel poate

vedea cum se oglindesc copacii de pe mal în luciul apei, Iar dacă ar putea să vorbească, să-şi spună gîndurile, la întrebarea : cum sînt copacii ? — gîndacul de apă ar răspunde, fără îndoială, cam aşa : „Copacii sînt verzi şi au o formă foarte ciudată. În partea de jos ei au o coroană, iar sus un trunchi butucănos ; fibrele fine ale frunzelor, subţiri ca nişte fire de păr, susţin trunchiul uriaş. Toate acestea ar părea aproape de necrezut — şi-ar încheia isteţul gîndac explicaţiile — dacă nu ne-am putea convinge, înotînd pînă la locul unde sînt copacii, că în realitate, ei n-au trup."

Fenomene cu aspect înşelător, ca acelea despre care gîndacul ne-ar putea vorbi, vor fi existînd în mare număr şi pentru om, numai că omul nu-şi dă seama de ele. Cu astfel de minte judecă el un şir întreg de situaţii şi instituţii. Numai din pilda gîndacului de apă se poate înţelege de cînd lumea de ce crede omul că albul imaculat al onoarei se păstrează numai cu sîngele roşu pe care îl varsă în duel.

În fond, a ucide un om e un lucru foarte neplăcut, chiar sub formă de bravură. Cînd cineva o face, ne întrebăm : cum mai poate dormi ? Totuşi, în ochii lumii, reputaţia celui care a scăpat cu viaţă biruitor sporeşte. El nu devine mai bun, nici mai curat, devine doar mai sîngeros, se îndepărtează de oamenii buni şi se apropie de iad ; cu un picior e chiar în cazanul infernului, căci nopţile lui sînt ale diavolului. Dar deşi ştim toate acestea, în ochii noştri el se bucură de prestigiu.

Aşa s-a întîmplat şi cu Dőry de cînd l-a împuşcat pe Horváth. În jurul lui se ţesu un anumit văl de faimă, un fel de nimb. Felul în care îşi măritase fata trezea dezgust, dar faptul că peste toate îl mai împuşcase şi pe tatăl rivalei, pe părintele bunei fete, făcu deodată ca din ticălos să treacă drept „omul

dracului". Iar „omul dracului" e cineva în Ungaria. Toată lumea caută să-i intre în voie. În loc să-l doboare cu puteri unite, toți se dau la o parte, se feresc din calea lui. Ba cu timpul se încheagă chiar un partid în jurul lui, pentru că e o plăcere să ții cu cel mai tare.

Fantezia îi atribuie putere și curaj și mai mare decît are de fapt. Îl ia pe aripile sale, îl saltă. Lumea îi atribuie acțiuni pe care nu le-a făcut, îi pune în gură fraze scurte și tăioase.

Astfel, la curtea arhiepiscopală stîrni mare spaimă o declarație pe care Dőry o făcuse la „Cei trei tauri", zice-se în fața unui capelan tînăr care, vizitîndu-l acolo pe preotul de la Rőszke, i se plîngea că nu-i chip să înainteze în grad.

— O să fie destule ocazii, tinere — îi răspunse baronul — fiindcă te pot asigura că în zilele ce vor urma vor fi înmormîntați cîțiva canonici.

Știrea fu culeasă pe piață de bucătăreasa canonicului Pruzsinsky, asesor la tribunalul bisericesc, și servită stăpînului, completată pe loc cu amănuntul că în vederea acestei perspective tîmplarul Maszly comandase numaidecît o mulțime de nuci uscați pentru sicrie.

Începînd din această zi nimic din depozițiile martorilor nu mai transpira, ba canonicii nu mai scăpau nici o părere despre proces, nici acasă, nici în societate. Dacă cineva aducea vorba despre cele petrecute în sala de ședințe, ei își ridicau doar sprîncenele și cîte un „ei, ei" sau „hm, hm" era cea mai bogată lămurire pe care o dădeau. De, un pistol bun, e bun și ca lacăt.

Și ședințele tribunalului mai ținură vreo săptămînă, fie pentru a fi audiați cîțiva martori noi, reprezentînd opinia publică, fie pentru audierea suplimentară a unor martori interogați o dată.

Apoi personajele faimoasei drame se împrăştiară pe la casele lor — Buttler la Bozos, Dőry la Rőszke — şi începu procesul în scris, apoi sforăriile avocaţilor („Acum ar fi fost bine să-l poţi scoate pe Pereviczky din pămînt!")

Răspunsurile, replicile, contrarăspunsurile şi răspunsurile finale ţinură un an şi jumătate. În tot acest timp orfana Piroska stătu la Bornóc, în casa lui Bernáth (care rămăsese tutore pe baza unui testament mai vechi), iar Fáy şi Buttler se ocupară de proces la Pozsony şi la Viena, căutîndu-şi protectori care să intervină cu autoritatea lor pe lîngă cler pentru a determina o sentinţă favorabilă. Dar acelaşi lucru îl făcu şi Dőry şi fata lui. Mária colindă şi pe la arhiduci, şi, după cum scrie un contemporan iniţiat în toate tainele procesului, fost agent al curţii, un oarecare Szoltsányi, „de-abia mai găseai un om cu renume, un potentat în viaţă, care să nu-şi fi vîrît măcar un deget în acest proces ciudat şi faimos. Degetele unora (adaugă el în paranteză) s-au şi murdărit."

Niciodată terenul nu fusese atît de prielnic pentru intervenţii ca acum (deşi intervenţiile aveau şi altădată mare trecere în Ungaria). Arhiepiscopul din Eger şi canonicii nu aveau decît o singură bătaie de cap: cum să-şi adune protectori. Căci prin moartea arhiducelui Ambrosiu, mitropolia de Esztergom devenise vacantă şi odată cu ea şi cîteva scaune episcopale.

Excelenţa-sa înaltpreasfinţitul arhiepiscop era aşadar fericit, de parcă l-ar fi uns cineva cu osînză, cînd oameni puternici, cu greutate, îşi ofereau serviciile pentru a-l ajuta să dobîndească demnitatea de mitropolit. Maldăre de scrisori soseau din toate părţile. E frumos, oricum, să vezi că toată lumea se gîndeşte la tine. La rîndul lor şi domnii canonici

aveau motive să se bucure, căci şi ei primeau scrisori de la diverse mărimi, care le dădeau nădejdi, pentru cîte un episcopat. Părea că în codrii de litere s-ar fi aprins focuri de munte, şi pîlpîirea lor era nespus de aproape!

Toate acestea erau foarte frumoase, foarte plăcute, dar după cîtva timp începură să devină nesuferite. Căci un protector îşi oferea sprijinul dacă se va anula căsătoria dintre Buttler şi Dőry Mária, altul dacă ea va fi declarată valabilă. Aşa că după cîteva pahare de vin roşu, dacă erau bine dispuşi, arhiepiscopul şi canonicii puteau să spună: „Mulţi prieteni buni am în toate părţile", dar cu tot atîta dreptate puteau să spună, dacă erau amărîţi: „Sînt încolţit din toate părţile."

Ba pînă la urmă arhiepiscopul se încurcă atît de cumplit în diversele scrisori informative, în ştafete, în curieri ce veneau nu o dată de la curte, în intervenţiile ameninţătoare sau pline de făgăduieli, încît strigă cu amărăciune:

— Dacă mai ţine mult procesul acesta, am să ajung la balamuc. Şi procesul dură încă multă vreme. Căci, firește, şi avocaţii trebuiau să-şi arate ştiinţa. Publicul neiniţiat credea, firește, ca şi gîndacul de apă, că trunchiul puternic, esenţa procesului, se reazemă pe floricelele, silogismele, argumentele şi paraargumentele avocaţilor, pe aceste crenguţe subţirele şi pipernicite. Şi în patru comitate se comenta cu mult interes că avocatul Szücs a adus cutare sau cutare argument. Apoi lumea începu să laude pe avocatul lui Dőry, care clătinase din temelii mărturia lui Vidonka prin puternicul argument că Vidonka s-a vîndut trup şi suflet lui Buttler, de la care, după cum arată documentele anexate, trage beneficii nemaipomenite, egale cu veniturile a doi subprefecţi, fără să fi făcut în schimb, în cali-

tatea lui de tîmplar al curții de la Bozos, decît un singur scaun, pe care ședeau slujnicele cînd mulgeau vacile și care costase deci mai mult decît un tron regal într-o țară mai mică... „Ehei, avocatul ăsta e mai vrednic decît Szücs al lui Buttler!..." Și de la Buttler lumea se putea aștepta să-și tocmească cel puțin un Demostene. Nici n-ar fi fost prea greu, căci îi dădea mîna să-i pună galbeni sub limbă, în loc de pietricele.

Dar trebuia să se curme odată cu trăncănelile avocaților. Într-o zi geroasă de ianuarie, tribunalul se întruni și dădu, în mare taină, sentința. Nimeni nu putea bănui nimic.

Trei canonici votară pentru anularea căsătoriei, alți trei pentru validarea ei. (Dar care au votat pentru și care contra, profanii n-au putut afla niciodată.)

Președintele, se spune, a ezitat un moment în fața numărului egal al voturilor ce se înfruntau; broboane de sudoare i s-au ivit pe frunte, apoi, după ce a prizat puțin tabac, a grăit cu glas înăbușit:

— Avînd în vedere că voturile sînt împărțite, în numele tatălui, fiului și al sfîntului duh, și după datina bisericii, eu mă alătur acelora care apără integritatea căsătoriei.

Tribunalul bisericesc declară așadar valabilă căsătoria lui Buttler cu Dőry Mária. Totul luase sfîrșit. Dar lumea mergea înainte. Soarele de iarnă rîdea prin geamuri ca și pînă acum. Pămîntul nu se cutremură ca să prefacă palatul în țăndări. Episcopii bătrîni nu se ridicară din morminte. Nimic nu se mișcă. Parcă nici dumnezeu nu mai era în cer. Doar studenții, cînd auziră hotărîrea, sparseră ferestrele canonicilor — și pe ale celor care au votat pentru, și pe ale celorlalți. Și în timp ce în casele canonicilor geamurile zăngăneau și pietrele și ouăle

clocite cădeau ca grindina pe mobilele dinăuntru, în palatul arhiepiscopal era o liniște adîncă, iar pe pernele albe episcopul dormea, legănîndu-se în visuri dulci.

Se făcea că o veveriță cu coroană pe cap cobora din cer, cu hamuri roșii pe ea, trăgînd un căruciorde aur ale cărui roți se învîrteau repede în aerul alburiu, lăptos. Și parcă era un munte și veverița fugea la vale pe repezișul amețitor al muntelui. Doi porumbei albi zburară pe-acolo, dar căruciorul trecu peste ei și porumbeii se prăbușiră cu aripile frînte. Veverița alerga într-una; coroana îi sclipea pe cap de-ți lua vederea și chipul ei era leit chipul împărătesei Ludovica. În sfîrșit minuscula trăsurică de aur ajunse la poalele muntelui și se opri în fața reședinței arhiepiscopale. Doi valeți ai arhiepiscopiei, Pali și Gyurka, alergară spre trăsură (între timp și ei arătau ca niște pitici, ca husarii de pe turtele dulci) și ridicară bagajul: o nucă de aur. Arhiepiscopul o luă-n mînă, o zdrobi cu dintele (nu mai avea decît un singur dinte în gură) și ce credeți că găsi în ea? Un cocoloș roșu. Începu să-l sucească, să-l răsucească, să-l desfacă, să-l întindă, și cocoloșul crescu, crescu, se rotunji și deodată căpătă forma unei pălării de cardinal.

Capitolul XVII

MUGURI SUB ZAPADA

De ce au trebuit să se întîmple toate acestea?

Știu eu? Bănuiesc că s-au întîmplat din aceeași pricină care face ca rîurile să meargă cum merg și nu cum ar vrea omul.

Rîurile acestea zorite cotesc cînd la dreapta, cînd la stînga ; uneori au în față o regiune plină de frumuseți și ele cîrmesc printre stînci sau o apucă spre pustiuri urîte, fără flori, și veșnic se grăbesc, se grăbesc.

Uneori însă se opresc fără nici un motiv și se întorc spre ținuturile pe unde au colindat și ieri... Să fi pierdut ceva în drum? Nicidecum ; rîurile nu se întorc pentru că ar putea găsi lucrul pierdut.

Dar atunci de ce se întorc? Are asta vreun înțeles? Căci dacă n-ar fi atît de zorite, întoarcerea ar avea, poate, o noimă, iar dacă s-ar întoarce, încă ar fi ceva logică în graba lor.

Dar în nebunia lor, ele merg, merg cum le taie capul.

Ehei! Tocmai asta e întrebarea întrebărilor. Merg ele oare de capul lor? Sau cursul lor e hotărît de puterile tainice ale pămîntului? Dealurile, stîncile sînt oare acelea care le ațin calea și le abat încoace și încolo? Dumnezeu știe. Sigur e numai că într-un fel sau altul rîurile au să ajungă odată și odată la marea care înghite tot, spre care se grăbesc, care le așteaptă apele, și din care, odată sosite, nu mai scapă niciodată.

Tot astfel și valurile procesului Buttler își continuau drumul. Sentința fusese zdrobitoare, dar Fáy nu-și pierduse nădejdea și-l feri și pe Buttler să cadă pradă deznădejdii.

— Sînge rece, János, fiule, și o să mergem cu procesul pînă la scaunul arhiepiscopal.

— Dar și acolo dăm tot de popi.

— Da, dar ăștia-s popi mai de treabă și vulpoiul de Fischer nu e printre ei. Și dacă pierdem din nou procesul, tot ne mai rămîne scaunul papal. Timp avem. Piroska nu e neliniștită. Doar i-ai citit scrisoarea.

Căci după sentință, Fáy o întrebase pe Piroska dacă e gata să-l aștepte pe Buttler pînă cînd judecata va trece prin toate instanțele, deoarece pînă atunci mai pot trage nădejde.

Piroska îi răspunse: *„Îl aștept cît mai e o speranță, și îl voi aștepta și după aceea, cînd nu va mai fi de loc."*

În scrisul lor întins pe o mie de coale, pot oare să pună șase canonici din Eger atîta fiere cîtă dulceață cuprind aceste două rînduri?

Orice-ar spune poeții, tristețea nu frînge oasele nimănui. E aproape de necrezut cît poate răbda un om. Sînt firi pentru care un funt de tristețe sau o mie de măji e totuna. Furnica trece și pe sub bolovan și pe sub pietricică. Buttler nu-și putea închipui că ar mai putea trăi după pierderea procesului și iată că trăia mai departe și făcea planuri.

Deși de la un timp situația devenise mai neplăcută, Dőry Mária dăduse cărțile pe față. Pînă nu demult se strecura în castelele Buttlerilor cu un scop bine ticluit; se pitea într-un colț, ca o ființă demnă de plîns, pe care tatăl său a gonit-o de acasă: „Ia-ți plodul și du-te la bărbat'tu, să vadă lumea că ești la casa ta". Trăia smerită, așa-zicînd din mila administratorilor, cărora le venea greu s-o alunge, mai cu seamă cînd își făceau următoarea socoteală: „dracul nu doarme, dar dreptatea doarme; cine știe dacă într-o bună zi nu ne va fi stăpînă?" Dar după ce sentința fusese rostită, ea se purta ca o adevărată contesă Buttler și, plină de semeție, își făcu intrarea în castelul de la Párdány, desfășurînd o pompă strălucită, însoțită mereu de o ceată de cameriste și servante, și de un maestru de ceremonii. Fiindcă ispravnicul Nogáll Ferenc protestase împotriva acestei înscăunări, contesa se plînse nobilei cîrmuiri a comi-

tatului. Vicecomitele din Torontal îi făcu o vizită contelui și îl convinse că de vreme ce contesa îi poartă numele, cel puțin atîta timp cît legea nu va judeca altfel, un magnat și cavaler de frunte al Ungariei, cum e Buttler, nu poate să nu-și onoreze propriul său nume, chiar dacă a ajuns în cea mai neplăcută situație.

Buttler îi declară că n-o recunoaște drept soție, dar legea fiind lege, și deoarece există o sentință, atîta timp cît aceasta nu va fi înlocuită, îi îngăduie Máriei Dőry să se instaleze în castelul de la Erdötelek și să ridice de la casieria domeniului două mii de florini renani pe lună, dar cu condiția să nu-și pună piciorul în nici unul din celelalte castele ale lui.

Mária se instală așadar în castelul de la Erdötelek. Contele Tige și ofițerii de la Eger erau oaspeți zilnici ai castelului. Cuibul părăsit și liniștit se umplu de zgomotul ospețelor vesele. Totuși, spionii lui Fáy nu puteau să raporteze nimic care să arate că Mária are purtări rele, deși îndrăcitul de Krok fusese angajat acolo ca supraveghetor sub numele de Kampós János. Mai ales un lucru îl interesa pe papa Krok: să vadă dacă nu cumva preotul de la Rőszke va încerca să se apropie, travestit, sau altfel.

Dar Mária era prudentă, își supraveghea cu multă băgare de seamă toate mișcările. Ba, cu o anumită șiretenie feminină, ea transformă castelul de la Erdötelek în așa fel, ca și cum acesta ar fi adevăratul cămin al Buttlerilor, iar Buttler János n-ar fi decît un cinic degenerat care, părăsindu-și cinstita familie boierească, umblă creanga prin lume, cu o idee fixă în cap.

În Germania trăiau o mulțime de Buttleri, unii dintre ei baroni, nobili, cavaleri fără avere. Trăiau peacolo o grămadă de copii mici și de domnișoare bătrîne, tot felul de unchi și de mătuși. Mária începu

să schimbe scrisori cu ei, intră în relații strînse cu unii și îi aduse cu fel de fel de momeli la Erdötelek, trimițîndu-le din timp și banii necesari pentru cheltuielile de drum. Iar după ce soseau, îi copleșea cu toate bunătățile, așa că nu era masă la care să nu fie de față și patru-cinci membri din familia Buttler.

Rămîneai uimit cum își împopoțona casa prin simpla prezență a bătrînelor doamne cu nasul vînăt, cu ochelari și bucle pudrate. În tinerețea lor unele din aceste respectabile cucoane fuseseră doamne de onoare la vreuna din măruntele curți nemțești unde peste noapte principesa domnitoare încuie cutia cu zahăr cu cheia, iar cînd puiul fript adus la masă are un singur picior, alteța-sa principele sare ca ars, repezind scaunul cît colo, iar pentru lipsa pulpei de pui amenință cu măsuri draconice pe toți ai casei sau, dacă e un om cu inimă, îi sperie numai cu abdicarea.

Fostele doamne de onoare dădeau patină castelului de la Erdötelek, așa că chiar cei mai distinși membri ai nobilimii comitatului Heves începură să privească cu alți ochi așa-zisele „antecedente", iar alde Almássy, Brezovay, Doboczky și Luby, ba chiar și puritani ca alde Papszász, nu se sfiau să-și aducă nevestele în vizită.

Despre toate acestea papa Krok îi raporta lui Fáy:

„Doamnele de onoare poartă rochii destul de jerpelite, dar nobilelor din împrejurimi le place să asculte foșnetul lor și rînd pe rînd toate vin la Telek de dragul «bunelor maniere».

Cu toate acestea doamna Mária nu e fericită; o mîhnire tainică o roade. De multe ori se plimbă ceasuri întregi prin grădină, singură, lovind florile cu mînerul umbrelei. Iar cînd o femeie lovește florile,

ea sărută de fapt în gînd pe cineva. Probatum est[1].

N-am putut afla la cine s-o fi gîndind mereu. La contele Tige în nici un caz. Căci deunăzi, în timpul plimbării, cînd i-a scăpat doamnei o şuviţă de păr de sub pălărie, revărsîndu-se pe gîtul alb, cavalerul care s-a atins de ceafa ei a păţit-o urît. Plină de mînie, contesa l-a ameninţat, spunîndu-i:

«Ia ascultă, domnule conte, bagă-ţi minţile-n cap, că oi fi eu o fiinţă fără căpătîi, avînd sau neavînd bărbat, dar cele zece unghii de bună seamă le am, şi dacă nu crezi, uşor s-ar putea să faci cunoştinţă cu ele.»

Cu ceilalţi ofiţeri de asemenea e ca un sloi de gheaţă; doar din plictiseală stă de vorbă cu ei. Ciudată femeie! Pe fie-sa, căreia toată lumea îi zice «micuţa contesă», n-o iubeşte. Deci nu-l iubeşte nici pe popă, aşa că eu îmi pierd vremea de pomană aşteptînd să pice aici.

De alaltăieri e aici şi bătrînul Döry, care a adus cu dînsul un cimpanzeu. Bătrînele doamne şi domnişoare Buttler fac fel de fel de comedii cu maimuţoiul. Şi zău că toate seamănă cu el.

Am ascultat prin gaura cheii, următoarea convorbire între tată şi fiică. Fata spunea:

«O, tată, viaţa asta, dacă mai ţine mult, e o robie nesuferită pentru mine.»

«Răbdare, fiica mea, timpul poate îndrepta tot ce am greşit noi.»

Femeia lăcrima.

«Şi piatra din pămînt se poate întoarce, căci apa pîrăului o spală şi o răsuceşte pe cealaltă parte, dar inima lui niciodată nu se va putea întoarce spre mine.»

«Cine ştie. Cu timpul o va uita pe Piroska.»

«Crezi, tată?»

[1] E ştiut (în lb. latină, în original — n.r.).

«Sînt sigur.»

«Ce-ţi dă această siguranţă?»

«Cunosc inima omenească. Pîlpîie, pîlpîie şi pe urmă se stinge.»

«Oare?»

«Ei, ai văzut tu vreodată fie şi un butuc care să ardă, să ardă într-una, fără să se mistuie? Arată-mi-l şi mie să-l văd. Ei, nu-i aşa că nu există? Şi inima lui se va răci odată. Şi cînd se va răci, va putea să se stîrnească un vînt care să-i sufle cenuşa spre tine, mai ales dacă vei fi isteaţă.»

Vă relatez această convorbire numai pentru că bănuiesc că doamna Mária şi-a primit pedeapsa de la dumnezeu, fiindcă în taină ea îl iubeşte pe contele János. Fireşte, asta nu e decît o presupunere a bătrînului Krok: o miroase, dar n-o vede încă, deşi, de multe ori nasul îi e mai bun decît ochii. Al domniei voastre prea credincios copoi etc..."

Fáy citea scrisorile, fără să-i vorbească lui Buttler de ele. Făcea tot ce-i stătea în putinţă să-l vadă cufundat în treburile obşteşti, să-i abată viaţa spre ocupaţii străine de procesul sterp şi distrugător. Îl împinse la dieta de la Pozsony, îl făcu să guste politica. E o femeie sulemenită, ce-i drept, şi e sigur că pînă la urmă te înşeală, dar pentru un timp oarecare te face să uiţi.

Dar timpul zbura ca pasărea, iar procesul se tîra ca o broască ţestoasă. Trecu un an pînă cînd tribunalul arhiepiscopal dădu sentinţa, şi un alt an pînă cînd hotărî şi scaunul papal. De două ori îngheţă şi se dezgheţă pîrăiaşul din Bornóc pînă cînd în sfîrşit şi aceste două instanţe de apel declarară valabilă căsătoria.

— De-acum nu ne mai rămîne decît să facem apel la dumnezeu, izbucni cu adîncă amărăciune Fáy.

Nu se poate descrie descurajarea care cuprinse partida Buttler. Nu mai aveau nici o speranţă, deşi în cămara lui dumnezeu sacul cel mai mare e sacul cu speranţe, ce veşnic stă dezlegat pentru ca oricine să-şi poată vîrî mîinile pînă-n coate; da, cît priveşte speranţele, nici vorbă nu poate fi de zgîrcenie.

Aşa s-a întîmplat şi acum. Cu acest prilej nu fu nevoie nici măcar de un drum pînă la dumnezeu: el însuşi le dădu, nu peste mult, o nouă nădejde, deşi de data asta nici lui nu i-o fi venit prea uşor s-o facă, deoarece în schimbul speranţelor trebuia s-o ia la dînsul pe jupîneasa Szimáncsi.

Jupîneasa Szimáncsi muri într-adevăr (se spune că a luat foc rachiul în ea), dar în ceasul morţii chemă la căpătîiul ei pe dregătorii satului, pe vecinii din dreapta şi din stînga, adică pe dumnealui cojocarul Turpis József şi dumnealui Tóth György, cîrciumarul. Îndureraţii nepoţi voiră să-l aducă şi pe popa, dar auzindu-i, bătrîna clătină din cap şi-i anunţă: nu doreşte aşa ceva, căci vrea să moară ca o bună creştină; nu-i trebuie decît oamenii legii şi cei doi vecini.

Cînd nu mai lipsi nici unul din jurul patului, jupîneasa Szimáncsi îşi închină sufletul lui dumnezeu şi le spuse că o mare povară o apasă şi povara asta nu vrea s-o ducă cu dînsa pe lumea cealaltă.

Apoi, cu inima pocăită, recunoscu că la Eger, în faţa judecătorilor bisericeşti, mărturisise strîmb, şi că de fapt contele Buttler nu voise s-o ia în căsătorie pe domnişoara Dőry; recunoscu, de asemenea, că el îi trîntise verigheta în cap şi de atunci, cînd e lună plină, o doare cumplit la tîmplă, în locul unde o pocnise cu inelul; contele şi-a smuls mîna din mîna miresei şi a declarat de mai multe ori că nu-i trebuie nici sufletul, nici trupul ei.

O bucată de vreme declarația aceasta umblă din gură în gură printre țărani. De frica lui Dőry, nimeni nu îndrăznea s-o ducă mai departe, dar nenea Tóth nu ținu seama de oboseală, își luă traista pe umăr și porni cu știrea la persoana interesată în această chestiune. Cum contele Buttler era departe, la dieta din Pozsony, omul se duse ață la Bornóc, la logodnica lui, care încă mai purta, acum, după trei ani, doliu.

Ah, ce frumoasă era mica Piroska! O viață întreagă n-o mai putu uita jupînul Tóth. Și ce prietenoasă, ce recunoscătoare!

Și ce nu i-au gătit, doamne! Cît l-au ispitit ce-i place, cum îi place, parcă ar fi fost un prinț, nu altceva! Firește, nu l-au lăsat să plece cu noaptea în cap — e adevărat că omul sosise seara tîrziu — îl culcară în așternut de mătase și chiar Piroska îi lumină calea pe coridor.

Săracul nenea Tóth se scuza mereu; nu știa bietul cu care picior să pășească; mereu se izbea în vreo mobilă lustruită... Eh, asta e, o nimica toată; ce mai atîta vorbă? Contele e o bună cunoștință a lui, pe urmă s-a nimerit să nu aibă nici o treabă la cîmp, de aia a și venit, mai mult ca să-și dezmorțească picioarele... Nici de mîncat nu prea voia să mănînce. La fiecare fel nou aducea vorba de puii în pezmeți pe care domnii studenți n-au apucat să-i mănînce atunci... Toate relele de aici s-au tras.

— Parcă m-ai înviat, nene Tóth, îi mulțumea mereu domnișoara și deodată se făcu atît de veselă, atît de zglobie, încît se așeză în poalele bătrînului Bernáth, care începu s-o salte pe genunchi, ca pe un copil mic. Coana mare rîdea. Rîdea cu atîta poftă de-i dădură lacrimile.

— Ia te uită cîtă putere ai în picioare, bătrînule!

Cuprins de un elan neașteptat, bătrînul coborî singur în pivniță, uite așa, în toiul nopții, cu un felinar în mînă (n-a fost chip să-l oprească cineva) spunîndu-le că are el acolo în nisip o butelie de Tokaj, veche tocmai din anul în care s-a născut. Trebuie să fi avut deci o vîrstă frumușică! Sticla ieși la iveală înfășurată în pînză de păianjen; iar bătrînul urcă lipăind triumfător, cu ea în mînă.

— Tot n-am putea avea un oaspete mai drag. Toată viața mi-ar fi părut rău dacă am fi băut-o cu altcineva și nu cu dumnealui.

O desfundară și turnară în pahare. Bău și coana mare. Piroska își umplu paharul și rosti un toast în onoarea lui nenea Tóth. Dumnezeu știe ce o fi rostit, nenea Tóth nu-și mai aduce aminte de cuvinte, dar decum și-a dat seama că toastul e pentru el, i s-a strîns inima și i-au dat lacrimile în ochi, deși nu mai plînsese de cînd îl scăldase moașa.

Iar noaptea, în timp ce toată lumea dormea, biata domnișoară i-a scris, cu mîna ei ca roua, o scrisoare lui Fáy. Aproape toată noaptea a scris. I-a povestit ce a mărturisit pe patul de moarte femeia păcătoasă. Martorii și judecătorii haini au dărîmat, una cîte una, treptele ce duceau la fericire. În locul lor, dumnezeu însuși le-a ridicat o nouă scară. Așa că procesul trebuia pornit din nou fără întîrziere.

La scară un călăreț așezat în șea aștepta scrisoarea, să nu se piardă nici un minut, s-o ducă în galop la Patak sau la Kohány, unde s-o găsi Fáy în momentul acela.

Dar asta n-o împiedică pe Piroska să se scoale de cum se crăpă de ziuă, cînd musafirul trebuia să-și ia rămas bun. Era roșie ca mărul și veselă ca pasărea cînd îi pui o bucată de zahăr în colivie. (Cînd o gustă, biata pasăre își închipuie că se leagănă pe o creangă de copac.)

Piroska începu să-l ispitească : cu ce i-ar putea face o bucurie ? Trebuie să primească o mică amintire, de pildă un ceas sau un inel. Şi îi puse în faţă o mulţime de obiecte de aur de nici douăzeci de coţofene n-ar fi putut aduna o viaţă întreagă atîtea.

— Vezi, sînt bogată... Mi-ar face plăcere să-ţi pot arăta măcar în felul acesta recunoştinţa.

Nenea Tóth roşi. Dădu la o parte obiectele preţioase ; se simţi jignit.

— N-am făcut-o pentru asta. Sînt nobil, vă rog.

— Şi totuşi trebuie să primeşti ceva, dacă nu ţii cu tot dinadinsul să mă superi !

Nenea Tóth înghiţi în sec ; nu mai avea ce să zică, se dădu bătut şi începu să se gîndească : „Ce să primesc ?"

— Dar trebuie să fie din aur, adause Piroska, ghicind intenţia lui Tóth de a cere ceva de mai mică valoare.

— Păi dacă trebuie neapărat să fie din aur — grăi nenea Tóth în timp ce chica îi asuda — daţi-mi patru-cinci fire din părul dumneavoastră, să le aşez în cartea de rugăciuni a fetiţei mele. Că eu unul — de ce să mint — nu mă prea închin, şi ştiţi de ce ? Fiindcă popii ne îndeamnă să ne închinăm. Şi dacă ei ne îndeamnă, nu poate fi lucru curat.

— Ei, ei, nene Tóth, nu te credeam un om atît de rău, îl ameninţă fata cu drăgălăşenie.

Dar în aceeaşi clipă puse mîna pe foarfece şi-şi tăie o şuviţă de păr. Micul foarfece pîrîia, scîrţîia, parcă plîngea.

Tóth frămîntă o vreme cu plăcere părul de aur între degetele-i noduroase, apoi, ţinînd să fie şi el energic, încercă s-o sperie încruntîndu-şi sprîncenele :

— He-he-he, ce ar zice excelenţa-sa domnul conte Buttler dacă ar şti ce am eu în mînă ?

Piroska zîmbi.

— N-ar putea să zică nimic, fiindcă din tot ce am, numai părul acesta nu e al lui. Cînd m-a peţit, aveam alt păr, dar pe acela l-am pierdut în timpul bolii.

Apoi îl însoţi o bucată de drum, pînă ajunse la şosea, iar acolo, în văzul ţăranilor ce treceau pe lîngă ei, îşi vîrî mînuţa cît o pişcotă în palma lui mare, bătătorită.

— Ei, dumnezeu să-ţi dea numai bine, nene Tóth, şi dacă-i mai trece pe-aici, să nu ne ocoleşti.

— Dar nici dumneavoastră cînd veţi fi contesă şi vă veţi abate pe la Rőszke. Aţi fost la Rőszke?

— Nu.

— Frumos sat... dar pe loc îşi aduse aminte că, din pricina celor întîmplate acolo, nici numele nu trebuia să i-l pomenească, şi adaose: mai bine l-ar fi scufundat dumnezeu în fundul iadului. Deşi dacă cei doi studenţi ar fi mîncat puii aceia, noi n-am mai sta acum aici de vorbă.

Apoi, copleşit de gînduri, nenea Tóth porni la drum, lăsînd atîtea dulci nădejdi în urma lui, încît îndrăgostita noastră ar mai fi avut din ce trăi cîţiva ani încă.

Capitolul XVIII

RAZE DE SOARE CHEZARO-CRAIEŞTI

După declaraţia muribundei procesul Buttler se aprinse din nou, ca jăratecul zgîndărit. Cele două tabere duşmane puseră mîna pe arme, gata de a se înşirui în linii de bătaie. Dedesubturile scoase la lumină stîrniră un val de indignare, mai ales în rîndurile tagmelor bisericeşti. Protestanţii îşi bă-

teau joc de marea corupție ce domnește în sînul catolicilor. Dar și catolicilor le era rușine. Nagy Pál[1] voia să aducă întreaga tărășenie în fața unei ședințe deschise; abia cu greu îl putură convinge să renunțe. Un conte Eszterházy ar fi declarat că dacă nu i se dă dreptatea cuvenită lui Buttler, el însuși va trece la altă religie.

La balul dat la palatin, în mijlocul unui grup — chiar palatinul era de față — Draskovics Miklós avusese o ieșire zgomotoasă:

— Pe cine apără preoțimea printr-o astfel de minciună strigătoare la cer? Pe preotul de la Rőszke. Dacă lozinca maiestății-sale *„Justitia regnorum fundamentum"*[2] ar fi luată în serios în această țară, individului ăstuia ar trebui să i se taie mîna cu care a dat binecuvîntarea, ba ar trebui chiar să fie legat de cozile cailor și rupt în bucăți.

În general Buttler își făcuse mulți prieteni la Pozsony. Deosebita-i modestie, marea avere pe care o risipea cu amîndouă mîinile, durerea adîncă pe care-o ascundea în inimă, îi cîștigară multe simpatii. Cu atît mai multe antipatii adunase în jurul său arhiepiscopul Fischer, ca unul care îngăduise cu bună știință necinstirea sfintei taine a căsătoriei. Indignarea era atît de mare, încît sub presiunea ei, regele, care ar fi vrut să-l facă mitropolit primat, îl lăsă în plata domnului, numind în locul lui pe Rudnay Sándor de Rudna și Divekfalva.

Sub asemenea semne bune reluă Buttler procesul la Eger.

— Ei bine, de data asta nu mai poate fi pierdut. Kővy Sándor însuși, respectabilul învățat, îl încredință pe Fáy. Seneca spune că nu există spectacol mai plăcut zeilor decît bărbatul care se luptă cu ur-

[1] *Nagy Pál* (1774—1857), jurist și orator maghiar (n.r.).

[2] Justiția e temelia împărățiilor (în lb. latină, în original — n.r.).

sita. Ei bine, de azi începînd acest spectacol încetează, pentru că şi ursita a trecut acum de partea lui Buttler.

Da, aşa s-ar întîmpla dacă fuiorul din caierul Parcelor[1] ar fi din aceeaşi cînepă, dacă nimeni nu s-ar atinge de el şi nu l-ar schimba. Dar ultramontanismul[2] s-a pus şi el în mişcare, deoarece cazul ar fi putut compromite grav biserica. Iezuiţii spuseseră adevărul cînd profeţiseră sub Iosif al II-lea: *Redibimus sicuti aquillae*[3]. Şi s-au întors într-adevăr, nu ca vulturi, ce-i drept, ci ca nişte cîrtiţe, începînd să sape în întuneric. Nu e mare lucru, firește, cazul Buttler, dar principiul *„Kleine Fische, gute Fische"*[4] cartoforii trebuie să-l fi luat de la iezuiţi (e singurul lucru pe care li l-a luat cineva). Peştii mici sau mari, deopotrivă ajungeau în undiţele lor. Nimic nu era prea mare pentru îndrăzneala lor şi nimic nu era atît de mic, încît ei să se rușineze de a se atinge de el. Azi iezuitul chinuia o oaie să-i dea lînă, mîine asmuţea un leu împotriva cuiva care trebuia sfîşiat, poimîine îşi bătea capul cu un purice pe care voia să-l strecoare eventual în cămaşa unei cucoane.

Mişunau mai ales prin preajma curţii imperiale. Acolo îşi ţeseau mrejele fine. Între ei, vulpoiul cel mai isteţ era Laurenţiu Wirke, originar din Kassa, omul de încredere al arhiducesei Maria Elisabeta.

Cercurile de la Curte şi mai ales sexul slab erau foarte preocupate de noua întorsătură ce se ivise în aşa-zisa căsnicie a lui Buttler, care ani de zile fusese

---

[1] Cele trei zeiţe ale sorţii în mitologia greacă: Clotho, Lachesis şi Atropos, dintre care întîia torcea, a doua depăna şi a treia tăia firul vieţii (n.r.).

[2] Curent extremist în catolicism, ai cărui adepţi luptau pentru puterea nelimitată a papei în chestiunile bisericeşti şi laice (n.r.).

[3] Ne vom întoarce ca vulturii (în lb. latină, în original — n.r.).

[4] Peştii mici sînt buni (în lb. germană, în original — n.r.).

obiectul unor plăcute și picante taclale ; și iată că era din nou la ordinea zilei. Părintelui Wirke îi veni o idee minunată, pe care ținu s-o scoată la lumină chiar în buduarul arhiducesei.

— N-o să fie pace în această chestiune, alteță, atîta timp cît fata nu se mărită.

— Care fată ?

— Horváth Piroska, știți...

— Se zice că e frumoasă.

— Foarte frumoasă.

Arhiducesa nu mai era frumoasă ; ajunsese la vîrsta la care femeile încep să adune fapte bune, făcîndu-și ceva provizii de drum pentru lumea cealaltă.

— Firește, firește — rosti ea pe gînduri — dacă domnișoara s-ar mărita, atunci, poate, contele Buttler și-ar pierde cheful să mai continue procesul.

— Fără îndoială.

— Da, dar nu văd ce s-ar putea face.

— Alteța-voastră poate face tot, ferind biserica de un scandal din care nu se știe ce va mai ieși.

— Mă tem, părinte Laurențiu, că ai o părere prea bună despre puterile mele.

— Alteța-voastră poate s-o facă domnișoară de onoare și s-o mărite în scurtă vreme, căci e foarte bogată.

Arhiducesa zîmbi.

— Ești un om dibaci, părinte Laurențiu, foarte dibaci. Să vedem ce-mi mai spun și visele.

— Îngerul o să vă șoptească în vis ce aveți de făcut.

Ce i-a putut șopti îngerul s-a văzut în curînd, căci la cîteva săptămîni după această convorbire, ștafeta sosi la comitele din Ungvár, aducîndu-i știrea că alteța-sa arhiducesa Maria Elisabeta va face o vizită la familia palatinului de Buda și cu acest

prilej ar dori să-i acorde domnişoarei Horváth Piroska favoarea de a o primi, nutrind cea mai înaltă compătimire pentru dînsa. Comitele e rugat să procedeze cu politeţe şi prudenţă în această chestiune.

Cu cîtă prudenţă a procedat comitele s-a văzut din faptul că la Rusalii coana mare şi Piroska plecară la Buda, trăgînd la hotelul „Sieben Kurfürst". După ce se instalară, mătuşa Bernáth dădu următoarea poruncă husarului:

— Te îmbraci numaidecît în hainele de sărbătoare, apoi cauţi în oraş o doftoroaie şi o trimiţi încoace, căci drumul acesta m-a zdrobit, mă dor toate oasele. După aceea te duci la palatin, dar bagă de seamă cum te porţi, să nu mă faci de ruşine; acolo îi spui unui om dinăuntru că am sosit şi aşteptăm poruncile. Înseamnă-ţi bine ce o să-ţi spună, ca să ne poţi povesti lămurit.

Husarul plecă, şi, în timp ce ele îşi scoteau din lăzi rochiile şi dantelele pe care şi le aduseseră de acasă, el se şi întoarse cu ştirea că n-a putut aduce doftoroaie, deoarece aşa ceva numai la ţară se găseşte.

— Dar la palatin ai fost?

— Da, sărut mîna.

— Cu cine ai vorbit?

— Chiar cu palatinul, sărut mîna.

— Nu se poate! se miră cucoana mare. Să fi vorbit chiar cu el? Şi i-ai spus?

— Da, i-am spus.

— Şi ce vorbă ne-a trimis?

— Că are camere libere.

Dar abia apucă să-şi isprăvească vorba cînd coana mare (avea mîna aprigă dumneaei) îi lipi o palmă bietului husar de văzu stele verzi.

— Ei, vezi că mai sînt doftoroaie şi la Pesta? Păi tu ai fost la hanul „Palatinus", măgarule!

Nu avea altceva de făcut, așa că trebui să-l trimită din nou la reședința palatinului. De data asta însă, husarul plecă însoțit de portarul de la „Sieben Kurfürst", ca să nu se mai rătăcească.

Și într-adevăr nimeri acolo, fiindcă a doua zi apăru un cupeu aurit de la curte să le ia pe cele două doamne.

Mi-e că prea m-aș întinde la vorbă dacă aș sta să descriu cu de-amănuntul audiența aceasta așa cum o văd eu, dar mi-te dacă m-aș apuca s-o zugrăvesc așa cum a povestit-o de vreo mie de ori coana mare, încheindu-și amintirile de fiecare dată cu aceeași constatare: „Și cum stam acolo, plimbîndu-mi privirea de la arhiducesă la fetele ei și de la acestea la soția palatinului, mi se părea că totuși, totuși, din tot coconetul de față cea mai distinsă și cea mai frumoasă e tot desfătarea sufletului meu, Piroska noastră."

Maria Elisabeta le primi pe doamna Bernáth și pe Piroska în vila de la Kelenföld, unde se retrăsese palatinul și soția lui din pricina căldurilor de vară care începuseră foarte devreme în anul acela.

Cînd cupeul se opri, cele două doamne nu văzură altceva decît o grădină cum întîlnești și la țară cîte îți dorește inima. Nu zăriră nici urmă de santinelă, nici gardă, nici portar cu fireturi aurite, nici forfotă de curteni. Un dulău alb, bătrîn, cu limba roșie scoasă de căldură, le dădea tîrcoale, iar printre tufe un om mai bătrîior, înalt, îmbrăcat în haine ponosite, mocoșea cu un hîrleț în mînă; pe fața lui prelungă, zbîrcită și rasă, sudoarea se prelingea șiroaie.

— Spune-mi, prietene — îl întrebă coana mare pe nemțește — unde trebuie să ne anunțăm pentru a fi primite de alteța-sa arhiducesa Maria Elisabeta.

Bătrînul își scoase pălăria largă de pai, înfipse hîrletul în pămînt și se pregăti să le conducă. O

luă înainte spre o clădire simplă; acolo deschise o uşă şi o lăsă pe cucoană să intre ea întîi.

Crezînd că bătrînul le va aştepta acolo, coana mare scoase din buzunar un taler sclipitor şi i-l întinse.

Bătrînul zîmbi şi îşi ascunse mîinile la spate, dar doamna Bernáth îi făcu un semn, clipind prietenos din ochi: „Ia-l, hai ia-l", îl îndemnă ea.

— Palatinului nu-i place să vadă că servitorii lui primesc bacşiş — răspunse blînd bătrînul — prin urmare nici el nu poate primi bacşiş. Veţi înţelege, doamna mea.

— Dumnezeule sfinte — bîlbîi coana mare, încolţită de o bănuială teribilă — nu cumva...

— Ba da; chiar eu sînt palatinul. Nu face nimic, scumpă doamnă. Nu vă ruşinaţi. La urma urmei dumneavoastră aţi avut intenţii bune cu talerul.

Nu mai era timp de tînguieli, căci ajunseseră în sală, unde cîteva doamne simplu îmbrăcate şedeau în jurul mesei. Nimeni pe lume n-ar fi crezut că s-au născut în iatacuri domneşti. Nici o stofă de mătase, nici un galon de aur, şi cu atît mai puţin dantele de Bruxelles sau Valenciennes pe ele, iar puţina dantelă pe care o purtau la gît, zău că era dantelă de rînd (o recunoaşte coana mare şi de la o mie de stînjeni). În capul mesei şedea soţia palatinului şi împărţea cărţile.

— Iată domnişoara unguroaică, dragă verişoară, pe care dumneata ai vrut s-o vezi, spuse palatinul.

Soţia palatinului întrerupse împărţirea cărţilor. Nu era urîtă, dacă o priveai mai bine. E adevărat că trebuia s-o priveşti mult timp ca să-ţi placă. Arhiducesele se întoarseră pline de curiozitate şi ochii lor se aţintiră cu plăcere asupra minunatei unguroaice. Ele însele erau în floarea vîrstei şi destul de frumuşele pentru cei cărora le plac fe-

ţele înguste şi prelungi. Numai de n-ar fi avut pieptul atît de turtit. Fiecare ţinea cîte o pisică de Angora în poale, mîngîindu-i blana. Doamna Bernáth ar fi vrut s-o atingă cu cotul pe Piroska, dacă ar fi avut timp şi curaj : asta o fi ultima modă la curte.

Faţa îmbătrînită şi zbîrcită a Mariei Elisabeta se însenină deodată. Se ridică de la locul ei şi făcu cîţiva paşi spre cele două unguroaice. Capul ei mic, cu coafură spaniolă, se clătina, se legăna ca al unui papagal, de parcă ar fi fost numai lipit de gît şi în fiecare clipă s-ar fi putut desprinde de pe umeri, rostogolindu-se pe podele. (Sau numai amintirea Mariei Antoinette te face să ai asemenea gînduri ?)

Doamna Bernáth se înclină adînc, iar Piroska Horváth, care abia azi schimbase rochia de doliu cu una albă ca zăpada, îşi îndoi, după moda timpului, genunchiul drept, cum se frînge şi crinul de jos, din tulpină.

— Vino mai aproape, copila mea ! o îndemnă arhiducesa vorbindu-i natural, simplu, încurajator, şi îi întinse mîna dreaptă ca să i-o sărute în timp ce cu stînga arăta un scaun doamnei Bernáth. Ia loc, doamna mea.

Dar coana mare n-avu fericirea să se odihnească prea mult, căci în curînd se apropie soţia palatinului, a cărei coafură uriaşă cu moţ şi cu dantele foşnea cînd îşi clătina capul, în timp ce ochii-i albaştri rîdeau cu atîta amabilitate, încît ai fi crezut că doamna Bernáth este soţia palatinului, iar ea e chelăreasa ei.

Văzînd că se apropie, se ridică sprintenă de pe scaun, se îndoi de mijloc (deşi chiar atunci se nimerise să aibă un junghi reumatic, dar pe de altă parte plecăciunea îi făcu bine), răspunzînd apoi la înaltele întrebări ce i se puneau. Soţia palatinului

se interesă de bărbatul şi de fiul doamnei Bernáth, ca şi de recoltă. O întrebă dacă are mulţi pui şi boboci şi dacă cloştile şi gîştele bătrîne îi alăptează.

Coana mare răspunse amănunţit la toate întrebările. În timpul acesta arhiducesa de la Viena îi adresă Piroskăi cîteva cuvinte pline de căldură :

— Dumneata ai o durere mare, copila mea ; nu-i aşa ?

— Da, alteţă.

— Nu dispera, copila mea. Adeseori viaţa e un noian de amărăciuni, dar le alină religia.

— Şi bunătatea unei inimi milostive ca a alteţei-voastre.

— Prea bine ai spus, draga mea. Nutresc într-adevăr multă simpatie pentru dumneata. Eşti orfană, nu ?

— Da, alteţă. Tatăl meu a fost ucis în duel.

— E un caz trist. Am auzit de el ; m-a înduioşat profund. Încă de atunci am început să mă gîndesc la o hotărîre pe care aş înfăptui-o dacă ai vrea să-mi asculţi cuvîntul.

— Va fi o poruncă pentru mine.

— Vreau să te iau sub ocrotirea mea. Sub scutul meu, adause cu un accent cam afectat. Vreau să te fac domnişoară de onoare la curtea mea.

Piroska se înfioră, păli, îşi mişcă buzele, dar nu putu să scoată nici un cuvînt. Alteţa-sa îi observă tulburarea şi se adresă doamnei Bernáth.

— Nu-i aşa că mi-o daj, doamna mea ? Vreau s-o fac domnişoară de onoare.

— O, doamne, eu ce să spun ? răspunse cu blîndeţe coana mare. În casa noastră bărbatul meu hotărăşte, pe el îl întrebăm în toate cele şi din vorba lui nu ieşim niciodată.

— Atunci, întrebați-l, spuse arhiducesa dînd binevoitor din cap. Nădăjduiesc că n-o să aibă nimic împotrivă.

— N-aș putea să vă spun, alteță, dar un lucru e sigur: în țările domniilor-voastre sînt puzderie de doamne potrivite pentru această treabă, iar bietul meu bătrîn nu are decît această singură mîngîiere.

Primind făgăduința că în cel mai scurt timp îi vor comunica hotărîrea familiei, arhiducesa își luă cu multă grație rămas bun. Ele se întoarseră la „Sieben Kurfürst" tot în trăsura de la curte, din care pricină li se acordă multă cinste.

Capitolul XIX

„NU MĂ MAI AȘTEPTA, PORUMBIȚA MEA"

Așa decurse înalta primire, ale cărei urmări erau așteptate cu atîta nerăbdare în comitatele Zemplén și Ung. Nobilele din cele două comitate ar fi lăsat să li se taie degetul cel mic dacă li s-ar fi dat în schimb o oglindă mititică cu ajutorul căreia, ca-n basme, să vadă tot ce vor, și un tub prin care, punîndu-l la ureche, să audă tot ce se vorbește. Fáy și Buttler stăteau ca pe spini, ca de altfel și pensionara castelului de la Erdötelek, care de asemenea știa că Horváth Piroska fusese chemată la palatin. Vai, ce-o să iasă de aici?

Fáy primi cu amîndouă mîinile propunerea arhiducesei. E mare lucru ca fata să aibă asemenea protectori. *„Se face ziuă, nepoate, au început să mijească zorii*, îi scria lui Buttler. *E un semn mare pentru toată lumea, el arată că toanele cercurilor de la curte și-au schimbat direcția și știu că la Eger,*

de-ar fi să-şi muşte limba, domnii canonici tot n-o să voteze împotriva noastră."

Şi lui Buttler îi venea să zburde cînd auzi de „norocul" Piroskăi. Toţi într-o părere hotărîră ca, în preajma zilei sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, coana mare s-o ducă pe Piroska la Viena, unde urma s-o dea în grija alteţei-sale, care va pleca îndată cu întreaga curte la palatul ei de vară din Tirol.

Aşa s-a şi întîmplat. Cît despre rezultat, însă, amarnic se înşelară cu toţii. Noua protectoare nu făcea nimic. Procesul nu înainta de loc. Născocind fel de fel de motive, tribunalul eclesiastic îl amîna mereu. Trecură doi ani şi, după mari insistenţe, abia se ajunse la audierea martorilor care auziseră declaraţiile jupînesei Szimáncsi.

Două părţi foarte neplăcute are războiul: costă mult şi trag şi duşmanii — altfel ar fi un lucru cît se poate de atrăgător. De aceste două inconveniente suferea şi noua acţiune a lui Buttler. Împotriva martorilor care susţineau declaraţiile jupînesei Szimáncsi, Dőry aduse altă serie de mărturii care în schimb dovedeau negru pe alb că în anii din urmă jupîneasa fusese atinsă de *delirium tremens* şi îşi pierduse minţile. Nu se putea, deci, pune nici un temei pe vorbele ei.

Canonicii nu întîmpinară greutăţi. Faptul că logodnica lui Buttler era la curte, adică tocmai în ceea ce Fáy îşi punea mari speranţe, nu-i tulbura de loc. Ştiau ei foarte bine de ce stă domnişoara Horváth la Viena. Iezuiţii îi şoptiră lui Fischer că în curînd frumoasa domnişoară se va mărita. Atîţia ofiţeri de gardă, care mai de care mai chipeşi, atîţia cavaleri subţirei circulă în societatea aceea, încît chiar dacă ar avea o sută de inimi şi tot le-ar pierde.

Tribunalul n-are decît să mai zăbovească, să mai amîne sentința; de-ndată ce fata va ieși din joc, se va isprăvi și cu Buttler. Căci opinia publică e ca și albina obosită care, nemaigăsind flori printre ierburi, se retrage în stup. Așa că înainte de toate floarea trebuie să dispară.

Dar încetul cu încetul Buttler și oamenii lui înțeleseseră de asemenea jocul. Favoarea arătată Piroskăi se dovedi a nu fi altceva decît o tactică abilă: anume, s-o mărite. Asta o vedeau limpede și din scrisorile fetei. În timpul carnavalului, aproape în fiecare săptămînă se prezenta cîte un pretendent. Buna arhiducesă făcea un adevărat sport din vînătoarea de pretendenți, dar Piroska îi refuza cu statornicie pe toți.

Cînd auzi despre ce e vorba, Fáy își blestemă zilele, cuprins de mînie:

— Unde mi-a fost capul? În viața mea n-am avut încredere în nemțoaice. Nici în bărbați. Și acum, uite că m-a păcălit o femeie.

Voia să se urce numaidecît în trăsură, să plece la Viena și s-o aducă acasă pe Piroska.

Buttler îl liniști:

— Las-o să stea acolo. Eu am încredere în caracterul ei. Iar dacă n-aș avea, cine mi-ar putea da dezlegarea s-o scot de acolo? Și de fapt am oare eu dreptul s-o leg de mine cînd abia mai am o licărire de nădejde că va fi a mea? Faptul că nu se îndrăgostește de nimeni și continuă să aștepte, să aștepte acolo unde se găsește, nu-mi aduce nici un cîștig. Doar pentru gîndurile mele e o mîngîiere. Iar dacă se îndrăgostește de cineva și se mărită, cu atît mai bine pentru biata de ea. Amărăciunea ar fi tot a gîndurilor.

Fáy fu de acord cu cele spuse de Buttler.

— Frumos gîndeşti, conte János. Ai dreptate.

Speranţe erau într-adevăr puţine. Şi fiindcă Piroska tot nu voia să se mărite şi la urma urmei nici tribunalul bisericesc nu mai putea amîna chestiunea *ad calendas graecas*[1], într-o bună zi acesta se pronunţă din nou pentru recunoaşterea căsătoriei.

Dar pînă să se ajungă aici, trecură alţi cinci ani şi în părul negru al contelui János începură să se ivească fire de argint.

La Bozos vestea sentinţei o aduse în duminica Tomii chiar domnul Buday, care fusese la Eger să vîndă nişte boi la măcelar.

Buttler dădu din cap fără vlagă.

— Ştiam, spuse cu vocea surdă şi nici un fel de emoţie nu i se putea citi pe faţă.

Toată ziua umblă tăcut prin castel, prin grajduri, îşi inspectă caii, vacile, copacii dragi din grădină, parcă şi-ar fi luat rămas bun de la toate.

Spre seară intră în locuinţa lui Buday, se jucă puţin cu nepoţeii acestuia şi aşteptă pînă cînd bunul bătrîn lăsă din mînă Biblia din care citea în fiecare duminică, deşi o ştia toată pe dinafară.

— Dumneata eşti om luminat, nene Buday, îi spuse liniştit. Te-aş întreba ceva.

— Poftiţi.

— Ştii dumneata vreo ţară pe lumea asta în care să nu fie popi?

Nenea Buday se gîndi.

— N-aş prea crede, excelenţă, să existe vreun popor fără preoţi. S-ar putea, dar eu nu cred.

— Dacă există, eu am s-o caut, răspunse Buttler.

Apoi începu să-şi facă bagajul şi în dimineaţa următoare plecă.

---

[1] La calendele greceşti, la nesfîrşit (în lb. latină, în original — n.r.).

Ajungînd la Viena, trase la „Stadt Frankfurt". Acesta era pe vremea aceea hanul boierilor unguri. Hoinări vreo două-trei zile pe străzi, prin preajma palatului Mariei Elisabeta, chinuindu-şi mintea cu un plan. Se zbuciuma, se frămînta, îl apăsa ceva; era limpede că voia să se întîlnească cu Piroska sau să-i trimită o vorbă, dar nu se putea hotărî cum. În sfîrşit, în vitrina unui giuvaergiu zări o corăbioară de argint.

Intră, cumpără bijuteria şi puse să se sape pe ea, în ungureşte: *„Nu mă mai aştepta, porumbiţa mea"*.

Cînd văzu inscripţia, se sperie. Fraza nu suna bine ungureşte. Altceva voise, altceva. Îi spuse giuvaergiului să o radă. Dar pînă să-şi găsească omul pila, Buttler hotărî să rămînă totuşi aşa cum e; la urma urmei totuna era.

Negustorul împachetă corăbioara, iar Buttler o trimise Piroskăi. Abia atunci se linişti; îşi adună lucrurile şi plecă mai departe, în lumea largă, să uite.

Umblă un an de zile, căutînd ţara în care să nu fie popi. Fugea de propriile lui amintiri. Nu putea să rămînă într-un loc. Căuta ţinuturi care să nu se asemene întru nimic cu ale noastre, copaci exotici, care să nu-i amintească de copacii de la Bornóc.

Mai departe, tot mai departe. Nici un ţinut nu era cel căutat. Copacii nu exalau nicăieri destul oxigen, ca să poată răsufla liber, fericit; pe iarbă nu era destulă rouă ca să-i spele tristeţea, vuietul mării nu era în stare să-i înăbuşe bătăile dureroase ale inimii.

De la jumătatea drumului îşi trimise acasă secretarul, spunîndu-i:

— Vreau să pribegesc singur, dragă Bóth. Nu pot suporta lîngă mine pe nimeni care să ştie cine am fost.

Îşi angajă un secretar străin şi un camerist străin. dracu' ştie ce neam de oameni, de care nu auzise

pînă atunci și se apucă să învețe limba lor. Fugea de el însuși. Încerca să se amăgească în fel și chip că nu-și mai aduce aminte să fi existat un Buttler János.

Cu oamenii și cu copacii mai mergea. Palmierii și smochinii își legănau vlăguiți frunzele lenețe. Dar firele de iarbă îi rîdeau în nas. Firele acelea mărunte erau ca pe la noi, și ele îi șopteau: „Știm cine ești". Și soarele era tot soarele de acasă. Umbla, maiestos și mîndru, prin aceleași locuri pe care le cutreierase și anul trecut și în toți anii. Trecea deodată pe deasupra Vienei, Bozosului și Constantinopolului. Și cînd da de un ghiveci cu flori așezat într-o fereastră unde era o fată tînără, îl mîngîia cu razele lui, îl gîdila, îi crăpa mugurii. Și mările! O, mările! Sînt ele străine, nu-i vorbă, sînt nepăsătoare, bune, blînde, liniștitoare, dar vai, acele corăbii mari, care vin și se duc, lăsînd brazde uriașe în urma lor, parc-ar scrie niște litere pe nesfîrșita oglindă de argint a apelor: *„Nu mă mai aștepta, porumbița mea!"*

Capitolul XX

ARHIEPISCOPUL PYRKER. DRAGUȚUL...

Buttler se întoarse acasă după un an și o lună, fără să poată uita durerosul trecut. Era slăbit, prăpădit, aproape bătrîn. Îl așteptau veşti triste. Soții Bernáth muriseră; coana mare nu trăise decît trei zile după moartea bătrînului boier. Fusese o înmormîntare extraordinară și protipendada din patru comitate abia apucase să se întoarcă de la cimitir, cînd coana mare își dăduse nobilul suflet. Trebuiră să aștepte a doua înmormîntare. Servitorii alerga-

seră la cimitir oprindu-i să zidească ușa cavoului, căci femeia își urmase soțul.

Despre jalnica întîmplare a fost anunțată și Piroska Horváth, care a venit în cea mai mare grabă, schimbînd pe drum caii. Dar iată că, după sosire, se îmbolnăvi și ea. În timpul convalescenței dumnezeu știe ce-i dete prin gînd, că se hotărî să nu se mai întoarcă la Viena. Se mulțumi să-i scrie o scrisoare de scuze arhiducesei și rămase la Bornóc. Și se apucă să se îngrijească chiar ea de treburile moșiei, luînd ca administrator pe băiatul cel mai mare al domnului Buday, pe Pali, care își terminase studiile cu un an înainte la vestita Academie de agricultură „Georgicon" de la Keszthely [1].

Coasa morții lovi ce-i drept și în stînga, căci și baronul Dőry dăduse ortul popii: mașinațiunile lui drăcești luaseră sfîrșit (o să dea seama de ele pe lumea cealaltă). Dar ce folos? Cînd ghiuleaua ți-a retezat piciorul, nu-ți prea ține de cald că a crăpat și tunul.

Se spune că nimeni n-a plîns la înmormîntarea lui, numai cimpanzeul urla: după prohod nu voia nici în ruptul capului să se urnească de lîngă mormînt; în nebunia lui, maimuțoiul voia să se apuce să scurme pămîntul ca să-și scoată stăpînul din groapă.

O singură scînteie licărea în noaptea întunecoasă. O stea. O ultimă stea. Sau, poate, numai o nălucire.

Cum între timp murise și arhiepiscopul Fischer, Buttler, abia sosit acasă, se pomeni cu un om de-al lui Pyrker László, primatul Dalmației. Înalta față îi făgăduia că dacă s-ar nimeri ca el, Pyrker, să ajungă episcop de Eger, procesul va fi reluat și în

[1] Localilate din sudul Ungariei, în care exista, încă din 1798, o școală superioară de agricultură (n.r.).

scurtă vreme căsătoria va fi anulată. *Homo intimus*[1] îi spuse de asemenea că în această chestiune Pyrker a stat de vorbă personal cu Fáy.

Încă o dată sîngele lui Buttler dădu în clocot. Aşadar viaţa nu-şi pierduse încă rostul. La luptă deci! La ultimul asalt!

Plecă la Patak. Bietul Fáy era o ruină; Buttler abia îl mai recunoscu.

— Nu cumva eşti bolnav, unchiule?

— Nici prin gînd nu-mi trece. Arăt aşa de prost? Ştii, nu mai e destul ulei în mine. Sînt ca felinarul, nu-s plesnit nicăieri, dar uleiul, uleiul... Dar tu pe unde mi-ai umblat, piciule?

— Am căutat o ţară în care să nu fie popi.

— Aha! Eu ştiu una. Dar asta lasă-mi-o mie. De altfel acum am dat de un popă cumsecade.

— Ştiu. Pyrker; de asta am şi venit.

— Bine-ai făcut. Du-te la mătuşă-ta, e afară în cămară, vede de călcatul rufelor; sărut-o, că nu te-a văzut de mult. Dar nu zăbovi prea mult, ci pleacă numaidecît la Pozsony; trebuie să pui în mişcare toate rudele. Nu-l slăbiţi pe Pyrker; e un om cumsecade. De altfel, am scris şi eu în toate părţile. Cînd ai sosit?

— Acum patru zile.

— Ai auzit de bieţii bătrîni?

— O, doamne, doamne, cum se duc toate! Parcă lumea ar fi mai pustie de cînd nu mai sînt ei.

Îl podidiră lacrimile.

Bătrînul sări să i le zvînte.

— Dar Bornóc tot Bornóc a rămas, căci Piroska ta stă acolo. Buttler oftă obidit, apoi deodată lava ţîşni din inima lui:

— Nu mai e a mea, nu, de loc. Un miliard de oameni trăiesc pe globul acesta şi ea poate fi a oricui,

[1] Intim, bun prieten (în lb. latină, în original — n.r.).

numai a mea nu poate fi, căci mie nu mi-e îngăduit nici măcar s-o văd.

— Mda, da, firește — tuși bătrînul — eu sînt tiranul hain care îți stă în cale.

Buttler își lăsă capul în piept și nu răspunse nici un cuvînt. Fáy încercă să-l îmbărbăteze:

— Știu eu că nu e ușor să rabzi, am fost și eu tînăr și era mult spirt în mine... dar cine are haină de tul să nu se apropie de flacără, că ia foc. Îți dai seama ce s-ar întîmpla dacă ai da pe la Bornóc și serile ați sta unul lîngă altul pe canapea? Ei, ce te uiți așa la mine cu ochii holbați? Canapeaua nu s-ar mișca, vezi bine, dar sîngele da. Și n-ar fi de mirare, căci e o fată cu atîta farmec, încît deunăzi, deși a stat doar un ceas la noi, mătușă-ta a îndrăgit-o atît de mult, că nu mai poate de dorul ei.

— N-a pomenit de mine?

— Ba bine că nu. Și ei i-ar plăcea să vă întîlniți, dar i-am spus și ei...

— Dar dacă m-ar chema chiar ea odată...

— Asta n-o s-o facă, răspunse cu seriozitate Fáy. Tu îți închipui că a rămas tot fetița de demult. Dar de atunci au trecut zece ani peste noi. Acum e o femeie în toată firea, serioasă, inteligentă, fină și distinsă, care știe să cumpănească ce are de făcut.

— Poate că nici nu mă mai iubește, rosti Buttler, timid, cu glas tremurător.

— Ei, asta-i bună. Așa o cunoști? Păi tocmai asta e boala ei, încăpățînarea asta. N-o să iubească pe altcineva, cît va fi lumea lume.

Buttler plecă la Pozsony înviorat, cu forțe proaspete, iar acolo își alinie toate neamurile alături de Pyrker. Dar nici oastea ultramontană nu sta cu mîinile-n sîn și îndată ce prinse de veste că Buttler și ai lui lucrează pentru Pyrker, își întoarseră armele împotriva acestuia. Luptele se încinseră din

nou. Adversarii lui Pyrker puseră în mişcare puterile oculte, pe iezuiţi, pe aristocratele bigote. Cumpăna se înclina cînd într-o parte, cînd într-alta. Buttler se aruncă cu patimă în luptă. Acum era într-adevăr ca un jucător care pune totul pe o singură carte. Mişcă toate pietrele, îi scrise şi lui Kővy, la Patak, schiţîndu-i mişcările celor două tabere şi întrebîndu-l ce să facă, cui să se mai adreseze, căci vrea să învingă cu orice preţ, trebuie să învingă! Profesorul Kővy îi răspunse aşa:

„Excelenţa-ta, iubite nepoate, nu dispui de tunuri pe care să le înşiri în linie de bătaie împotriva lor, dar cum în schimb dispui de lăzi de fier, găsesc că ar fi cu cale să le pui la bătaie pe acestea."

„Hm! Firește. Lăzile de fier!" Buttler se plesni peste frunte: cum de nu şi-a adus aminte de ele pînă acum? „Ei bine, să sune lăzile de fier!"

— Domnule Bóth, te rog un moment!

Nenea Bóth intră şi se uită, clătinînd din cap, la contele care deschisese o ladă de fier şi începuse să scoată teancuri de bancnote, fişicuri de galbeni, pînă se făcu pe masă un adevărat purcoi.

— Ia numără-i, nene Bóth. Sînt mulţi banii aceştia?

Era atît de bogat şi atît de necunoscător, încît habar n-avea dacă erau mulţi sau puţini.

— Păi, foarte mulţi, excelenţă.

— Ei, atunci adună-i şi du-i la palatinat. Îi dăruiesc Academiei Ludovica. Ştii dumneata ceva despre această academie?

— Cum să nu ştiu? E în hotarul Pestei, la ferma familiei Orczy.

— Ce crezi, cîţi tineri pot fi ţinuţi la învăţătură anual din banii aceştia?

— Douăzeci în cap.

— Spune-mi sincer, nu e prea puțin din partea mea?

— Dimpotrivă, e un dar princiar[1].

Întîia ladă făcu vîlvă. Ehei, are Kővy și simț practic, dacă e vorba de atîta! Îndemnați de excelenta pildă, magnații începură să-și deschidă buzunarele adînci, cusute la gură. Și pînă acum se prefăceau mereu că le caută, dar, cum se dovedi mai tîrziu, nu făceau decît să se scarpine... Ici-colo se deschidea și cîte un ciorap bătrîn. Într-un cuvînt, faima luă pe aripile sale numele lui Buttler. Chiar la Hoffburg[2] se născu un curent de simpatie pentru el. Împăratul era zgîrcit pînă-n măduva oaselor, dar îi plăcea să aibă supuși cu mîna largă.

Iar Buttler, văzînd rezultatele, se înverșună și mai mult în campania pentru Pyrker, își mobiliză și celelalte lăzi de fier, retrase sumele uriașe ce zăceau în depozit la capitule[3], sau cu împrumut la particulari, le prefăcu în aur și plecă la Roma, la curtea papală, cu atîta pompă, încît întreaga Romă numai despre asta vorbea. Pe străzi lumea dădea buzna cete-cete să-i vadă pe husarii îmbrăcați în aur și argint.

Husarii însă nu impresionau decît muieretul, iar Buttler voia să aibă succes la popi. Pentru așa ceva e nevoie nu de husari, ci de un om isteț care se pricepe să *ungă*, cunoaște tîlcul lăzilor aduse în chervane și știe să le facă să vorbească cu rost. Dar îl avea și pe acesta la îndemînă. Domnul Nogáll Ferenc, ispravnicul de la Párdány, vorbea italienește

---

[1] Buttler a dat o sută douăzeci și șase de mii de florini pentru Academia Ludovica, sumă extraordinară pe vremea aceea (n.a.).

[2] Curtea imperială de la Viena (n.r.).

[3] Capitulele erau un fel de case de păstrare, dependente de instituțiile bisericești, în care oricine putea să depună documente de interes general sau particular, precum și bani (n.r.).

ca pe apă, era viclean şi ştia să se poarte ca un ambasador. Colindă pe rînd pe la toţi prelaţii cu trecere la Vatican şi îi convinse atît de temeinic, încît la întoarcerea lui Buttler numirea lui Pyrker era pe drum.

Ehei, parcă şi pămîntul se înfioră de bucurie şi de mîndrie cînd se află că numirea lui Pyrker e lucru hotărît. Clericii se văietau şi-l înjurau pe împărat.

— Buttler se cam întrece cu gluma. Rău a făcut împăratul că l-a lăsat.

În primăvara următoare Pyrker se şi instală în reşedinţa arhiepiscopală de la Eger. Buttler, în persoană, organiză primirea. Arhiepiscopul sosi în trăsura contelui, însoţită de husari călări, cu săbiile scoase, şi tot Buttler îi întîmpină, în poarta palatului, cu un discurs bine ticluit, pe care arhiepiscopul, copleşit de emoţie, abia-l putu asculta pînă la capăt. Cu lacrimi în ochi, îl îmbrăţişă pe orator, ba îl sărută chiar de două ori în văzul întregii mulţimi care chiotea de bucurie.

Sus în palat îl îmbrăţişă din nou, spunîndu-i:

— Îţi mulţumesc din inimă, fiule, pentru tot ceea ce mi-ai făcut. Acum e rîndul meu.

Acum era rîndul lui. Mai era aşadar o speranţă; încă o dată soarele se ivi dintre nori.

Sau poate că nici nu era soarele, ci numai căldura pe care o dă o sobă încinsă. (Numai nenea Nogáll ar putea să spună cît a costat încălzirea ei.)

O astfel de sobă ţine căldura cîtva timp, apoi începe să se răcească şi pînă la urmă nu mai e decît o sobă rece, neputincioasă.

Văzînd atîtea îmbrăţişări, contele Majláth Károly, care cunoştea mai de aproape pe Pyrker, nu se putu abţine să nu-i spună lui Buttler, cu o sinceritate brutală:

— Uită-te bine la vlădică, János, că așa de drăgăstos n-ai să-l mai vezi cît îi trăi.

Și așa se și întîmplă. După cîtva timp, cînd Buttler începu să ceară revizuirea procesului, Pyrker îi făgădui tot sprijinul, dar îl amîna mereu. Contele János deveni tot mai neliniștit. Pyrker se scuza. Avea mii de motive. Mereu se ivea o nouă piedică, mereu intervenea ceva neașteptat. Ani de zile ținu acest joc de-a baba-oarba. În sfîrșit, Buttler își pierdu răbdarea și i-o spuse arhiepiscopului de la obraz: „Datornice, plătește-ți datoria; anularea căsătoriei face parte din tocmeală."

La aceste cuvinte, Pyrker își dădu arama pe față.

— Păi uite cum stăm, scumpul meu conte. Ceea ce dorești dumneata e curată imposibilitate. Asta nu mai e chestiunea dumitale. În toată povestea asta ai un loc atît de neînsemnat încît de-abia se zărește. Aici s-a dat o luptă uriașă, domnul meu, între biserică și elementele care urmăresc cu dușmănie preoțimea. E foarte trist că pe nava de război pe care am scufundat-o se găsea și grîul dumitale, dar trebuia s-o scufundăm, domnul meu, fiindcă pe ea se găseau și dușmanii noștri, care altfel ar fi distrus nava noastră.

— Așadar grîul meu ?...

— Grîul dumitale, domnule conte, e în fundul mării, și acolo va rămîne.

— Dar înaltpreasfinția-ta mi-a făgăduit altceva, îi răspunse Buttler indignat.

— Iartă-mă, dragă conte, dar n-am fost bine informat.

— Ah, înțeleg, rosti cu ironie contele. Exact ce mi s-a întîmplat și mie. Nici eu n-am fost bine informat în ce privește caracterul preasfinției-tale.

Capitolul XXI

TRĂSURA MERGE FĂRĂ ȚINTĂ

Buttler părăsi cu nespusă amărăciune palatul arhiepiscopal. Cînd ajunse în stradă, lumea i se păru atît de pustie, de parcă nici o ființă vie n-ar mai fi locuit în ea. Se opri lîngă trăsură, cu gîndul dus departe, ca un om fără căpătîi. Cei patru cai stăteau în fața palatului, neliniștiți, bătînd din copite, fluturînd semeț din cap. Ei îl puteau duce unde-i poftea inima. Dar unde să-l ducă? Ce să-i spună vizitiului? Să meargă la Bozos? Ce să facă la Bozos? Să meargă la Patak? La cine? Acolo nu găsește decît tristețe. Pe bătrînul Fáy l-a lovit damblaua luna trecută, și de atunci zace neputincios; nici limba nu și-o mai poate mișca. Nu poate nici vorbi, nici scrie. Nu mai putea obține nici dezlegarea, ca să se apropie de Piroska, dezlegare pe care numai bătrînul o putea da. Graiul i se stinsese însă pentru totdeauna. Dar la ce bun s-ar mai gîndi să se apropie de Piroska? După cele întîmplate, n-ar mai avea nici un rost.

Se urcă mașinal în trăsură.

— Unde mergem, excelență?

Șovăi o clipă, apoi, în timp ce prin gînd îi treceau o serie de nume de localități, își aduse deodată aminte că mai are o moșie pe care n-o văzuse niciodată: moșia de la Imregh.

— La Imregh, Mihály.

Nu se gîndise să meargă la Imregh, nu, de loc. Nu-l interesa Imregh nici cît negru sub unghie, dar fiindcă apucase să spună Imregh, fie Imregh, îi era totuna.

Merseră, merseră și se opriră undeva — contele habar n-avea unde — să dea de mîncare cailor. Cameristul îl întrebă dacă nu vrea să cineze.

— Nu.
— Nu vă culcați?
— Nu.
— Mergem mai departe?
— Da, mergem mai departe.

Și iar o porniră la drum; păduri, cîmpii, zburau pe lîngă ei. Vuietul pădurilor îi răcorea capul înfierbîntat. I se părea că prin vuietul acesta aude glasuri tainice, blînde. Trecură pe lîngă un lac; luna lumina, pe malul apei păsările se spălau și ascultau și ele susurul pădurii.

În mintea lui Buttler roiau fel de fel de gînduri ciudate. Noaptea e un bun tovarăș pentru asemenea gînduri, ea face să crească fantezia. Munții se urnesc din loc și încep să umble, pajuri năzdrăvane, monștri se ridică din ceață, norii iau înfățișarea pe care o dorești. János se gîndea: ce ciudat ar fi să se întîlnească cu moartea... Dacă dealul de colo ar fi moartea și ar veni încoace, tiptil-tiptil, cu coasa pe umăr, s-ar putea înțelege cu ea. Căci de aci înainte pe el numai moartea îl mai poate ajuta. Numai cumătra moarte. Împăratul nu-i mai poate fi de nici un folos. Rubedeniile numeroase, emblema de conte, nici atît. Dar cu cumătra s-ar putea înțelege. Cumătra, de bună seamă, n-ar umbla să-l înșele, ca Pyrker. Iată ce i-ar spune el cumetrei: „Ascultă, cumătră moarte, îți dau jumătate din moșiile mele dacă o cosești pe femeia aceea de la Erdötelek". Cum s-ar dezlega deodată totul!

Apoi apăru iar un lac mic. Regiunea era plină de ape. Micul lac i se părea că e însuși ochiul morții, care clipește batjocoritor spre el. Buttler își torcea mai departe gîndul. Dacă moartea ar zice: „Vreau toate moșiile, tot ce ai, blazonul, tot". „Ei bine, îți dau tot. Adică stai puțin. Cum spuneai, cumătră? Vrei tot? Păi dacă-ți dau tot: nume, stemă, moșii,

atunci nici nu mai am nevoie de serviciile tale, căci pot și singur să-mi dobîndesc libertatea."

Din cînd în cînd secretarul îl trezea din gîndurile-i nebunești cu cîte o vorbă fără noimă.

— Nu vă e încă somn, excelență?

— Nu.

— Uitați-vă la steaua de deasupra capului nostru; de cînd tot mergem și ea tot deasupra noastră stă.

— Hm!

— Mare mai e și bolta asta!

— Hm! Da. Nu știi cîte pogoane are?

Răspundea distrat, tresărind, nici nu știa despre ce e vorba, atît de cufundat era în gînduri. Apoi se pierdea din nou în visările lui.

În zorii zilei se opriră să dea de mîncare cailor. Nici nu coborî din trăsură; și, deși traistele erau pline, căci pe vremea aceea nu se putea călători fără merinde-n traistă, nu îmbucă nimic.

— Nu cumva sînteți bolnav, domnule conte? îl întrebă Bóth.

— A, nu. Nu sînt nici măcar bolnav.

Dar colo, pe la amiază, i se făcu totuși foame; abia aștepta să ajungă în vreun sat. Mare tiran mai e și stomacul gol: înfrînge și pe omul cel mai încăpățînat.

În sfîrșit printre copacii din depărtare se iviră, în vale, cîteva case mărunte, albe, sclipind, ca un șir de dinți în gura dealului. Buttler spuse:

— Aici o să ne oprim și dacă se găsește o cîrciumă om cere ceva de mîncare. Mi-e foame.

— E o cîrciumă bună în sat, răspunse vizitiul.

— Ce sat e ăsta? întrebă contele.

— Olaszrőszke.

Tresări, dar nu spuse nimic; nu-i plăcea să se arate slab în fața servitorilor. Își plimba ochii cu o nepăsare voită peste locurile de mult cunoscute.

— Da, e Rőszke; îl recunosc după turn şi după coline.

Apoi, cu capul în pămînt, se cufundă iar în gîndurile lui negre şi nu-şi ridică privirea decît în clipa cînd trăsura intră pe poarta cîrciumii şi se opri în şopron. Totul era ca pe vremuri: acoperişul şopronului, stîlpii, coteţul de păsări; în lîngă stivele de lemn alergau aceiaşi pui de găină pe care şcolarul din Ujhely îi doborîse cu praştia, atunci... Atît numai că acum sub şopron mai era o caleaşcă. Caii erau deshămaţi, numai opritoarele atîrnau de oişte. Legătura de fîn şi sacul cu ovăz de la spate arătau că trăsura e a unui călător.

„O mai fi trăind cinstitul jupîn Tóth György. Ei, cum să nu trăiască?"

Trecu repede prin curte, apoi prin cerdacul pardosit cu cărămizi şi intră de-a dreptul în odaia pentru oaspeţi aleşi.

Fără să vrea făcu o mişcare din cap, apoi îl apucă un tremur încet, înfrigurat.

În mijlocul odăii, la o masă frumos aşternută, şedea, singură, Horváth Piroska şi curăţa cu cuţitul un măr.

— Ah, Buttler! şopti ea cu voce stinsă şi cuţitul şi mărul îi căzură din mîini. Rămase cu ochii nemişcaţi, aţintiţi asupra uşii, parc-ar fi văzut o nălucă.

Se făcu o linişte mormîntală. Numai un bondar bîzîia zgomotos, zburînd deasupra mesei, în jurul farfuriei cu fructe. Nu îndrăznea să coboare pe fructele dulci; se rotea în aer, îmbătat de aroma lor.

Nici Buttler nu îndrăznea să se apropie. Se uita, se uita la făptura dulce din faţa lui şi nu era în stare să facă nici o mişcare.

— Te-ai speriat de mine? întrebă Piroska cu mustrare în glas. Nu-mi dai mîna?

— Iartă-mă — îngînă Buttler zăpăcit şi glasul îi tremura — dar e atît de neaşteptat... atît de neaşteptat şi...

Înaintă cîţiva paşi şi apucă mîna pe care i-o întinsese Piroska. Sîngele începu să furnice în el, un val de căldură plăcută îi străbătu trupul, parcă şi-ar fi vîrît mîna într-un cuib de puf.

— Doamne, cît de mult te-ai schimbat, oftă Piroska, pironindu-şi ochii minunaţi în farfurie.

— Multe rele s-au abătut asupra mea, răspunse Buttler plin de mîhnire.

— Ai putea spune *asupra noastră,* îl corectă cu sfială Piroska.

Faţa i se aprinse şi obrajii îi ardeau în focul tinereţii, deşi adineaori pe ei plutea pecetea ofilirii. Era frumoasă şi aşa, poate chiar şi mai frumoasă. Dar acum, odată cu roşeaţa feţei, părea că se întorcea şi tinereţea. O adiere de vînt se strecură prin fereastra deschisă, îi mîngîie obrajii, dar nu izbuti să le stingă dogoarea.

Cu toate că la Viena „domnişoara de onoare" era renumită pentru conversaţia ei subtilă şi spirituală, urmă o pauză chinuitoare şi totuşi plină de farmec. Ambasadorul francez care venea des la Maria Elisabeta spusese odată despre Piroska: „Dacă i s-ar adresa sfinxului, şi acela ar începe să trăncănească". Era ceva familiar, ceva încîntător de firesc în ea şi din tot ce spunea se desprindea prezenţa binefăcătoare a unui temperament fericit. Acum însă conversaţia se poticni. Stăteau faţă-n faţă şi aveau să-şi spună mii de lucruri, dar nici unul nu ştia cum să înceapă.

— Frumoasă zi avem azi.

— Adevărat.

— Nu vrei să şezi?

— Mulţumesc, dacă-mi dai voie...

— Ce ciudat e că ne întîlnim aici.

— Dacă ne-ar vedea cineva, ar crede că ne-am înțeles.

Astfel de nimicuri își spuneau după atîția ani. Era ciudat, dar n-aveau ce face și nu erau de vină. Așa e rînduiala firii. Simțămintele adevărate nu sînt de suprafață. Sucul dulce al fructelor ce se trec repede — căpșunele, cireșele, smeura — se scurge la întîia atingere, dar soiurile destinate unei vieți îndelungate, providența le închide în coji tari, osoase. Nuca încalte are două învelișuri care trebuie despicate sau zdrobite.

— Ce te aduce pe aici, Piroska?

— Vin de la Patak și sînt în drum spre casă; trebuie să ocolesc bălțile, revărsările de apă.

— Pe vremuri și noi umblam prin părțile acestea.

— Mai bine n-ați fi umblat niciodată.

Aceasta a fost întîia aluzie. Aproape se speriară de ea, deși o doreau, o așteptau. Se lăsă iarăși tăcere, dar numai pentru o jumătate de minut.

Capitolul XXII

JARATICUL RĂSCOLIT

În cinstea Piroskăi, jupîneasa Tóth pusese cîteva crenguțe de castan într-o cană cu apă așezată pe masă. Tocmai atunci înfloreau castanii și alte flori nu se găseau prin preajma cîrciumii. Piroska scosese din cană o crenguță și își făcea vînt cu ea.

— Și ești singură? întrebă Buttler.

— Nu, e și camerista cu mine, dar are o prietenă aici în sat, la niște domnișoare bătrîne, Izsépy, și s-a dus s-o vadă, însoțită de nenea Tóth.

— Ce-ai făcut la Patak?

— Am fost să-l văd pe bietul nenea Fáy. Dar dumneata de unde vii?

— De la Eger.

— Și unde te duci?

— Nicăieri.

— Ești tare amărît, asta o văd. Ce mai spune arhiepiscopul?

— M-a înșelat. Toată lumea m-a înșelat, răspunse Buttler răgușit, înăbușit, și sprîncenele încruntate îi întunecară fața.

Piroska îl privi drept în ochi, trist, cu dragoste.

— Dar eu, Buttler?

Bărbatul se înduioșă. Glasul i se îmblînzi. Privirea lui parcă o mîngîia pe Piroska.

— Dumneata ești o sfîntă, oftă. Numai aureola îți lipsește de pe cap.

Și nu-i lipsea nici aureola. Din creanga de castan florile îi căzură în păr, așezîndu-se în semicerc.

La complimentul primit, Piroska își regăsi tonul ei firesc.

— Nu-ți pierde curajul. Vezi, sufăr și eu, la fel m-am înșelat și eu în viață, aceeași furtună mă bate și pe mine, dar întotdeauna mă gîndesc că s-ar fi putut să mă înșel și mai mult. Ei, domnule conte, și dumneata puteai să ai decepții și mai mari.

Piroska se alinta, glumea. Pe contele János tocmai asta îl supăra, îl durea.

— Eh, e ca și cum cineva ar trage două gloanțe în tine, spuse el cu amărăciune. Tu mori de întîiul glonț, dar cunoscătorii sînt de părere că un al treilea te putea atinge și mai bine.

— N-ai dreptate, Buttler. Înainte de toate, dumneata încă n-ai murit.

— Dimpotrivă, acum sînt pe lumea cealaltă.

În clipa aceea secretarul Bóth își vîrî capul pe ușă. Buttler se întoarse fără chef.

— Dumneata ești, Bóth? Comandă te rog o masă și pentru mine și lăsați-mă-n pace!

Secretarul Bóth se făcu nevăzut, parcă cineva l-ar fi luat cu mătura.

— Va să zică onoratul domn strigoi e flămînd, glumi Piroska.

— N-am mîncat de ieri dimineață!

— Dacă-i așa, într-adevăr trebuie să te cred că ești o stafie. Și de ce nu mănînci?

— Fiindcă-s deznădăjduit.

— Dar ce-a putut spune arhiepiscopul acela urît?

— Mi-a luat și ultima speranță. Căsătoria rămîne valabilă.

— Și ce ai de gînd să faci?

— Ce-aș putea face. Dumneata ce mă sfătuiești? întrebă nesigur, cu ochii ațintiți asupra Piroskăi, de parc-ar fi văzut o ființă superioară în ea, în stare să-i spună ce are de făcut.

— Înainte de toate să mănînci, răspunse Piroska liniștit. Pe urmă să faci ce fac și eu. Să aștepți.

— Nu mai pot aștepta, rosti Buttler hotărît și trist, proptindu-și fața în palmă.

Piroska îl privi speriată. Frumoasă și nobilă era fața aceasta, oricîte urme de suferințe erau întipărite pe ea.

— Și ce-ai să faci dacă nu vrei să aștepți?

— Tocmai cu asta îmi bat capul de ieri, și adevărul e că mă gîndesc la lucruri nebunești.

Piroska se posomorî. Lăsă din mînă creanga de castan.

— Povestește-mi și mie la ce te gîndești. Cred că îți dai seama că mă interesează și pe mine.

— Nu-ți spun, îi răspunse el întunecat.

— De ce? întrebă fata pălind.

— Pentru că nu m-ai înțelege, pentru că nu mă iubești așa cum te iubesc eu.

Răsufla greu ; o putere sălbatică îi zvîcnea în glas.

— Cum poți să vorbești așa ? șopti fata, făcînd ochii mari.

— Fiindcă dacă m-ai iubi, n-ai putea să discuți cu atîta nepăsare, aproape veselă, despre soarta noastră.

La aceste cuvinte toată amărăciunea Piroskăi izbucni. Își ridică, plină de mîndrie, capul frumos ; tîmplele i se zbăteau, liniile dulci ale gîtului alb ca zăpada tremurau nervos, tot trupul i se răscoli, toți mușchii i se încleștară dureros.

— Dumneata îmi spui așa ceva ? Dumneata, care mi-ai trimis la Viena corabia de argint să nu te mai aștept ? Dumneata mă iubești atît de mult, dumneata, care ai putut trăi atîția ani fără să mă vezi o singură dată ? Nu mă întrerupe și nu clătina din cap. Știu că ai avut un legămînt. Dar ăsta e semnul caracteristic al marilor pasiuni ? Pasiunile mari sînt în stare să sfarme munții și nu se lasă încătușate de cuvinte. Eh, du-te, du-te...

Glasul i se înăbuși. Nu mai putea continua. Capul îi căzu frînt pe piept, ca unei păsări bolnave.

Și, ciudat, după atacul Piroskăi, rolurile se răsturnară. Acum Buttler se liniști. Cuvintele ei îi înviorară sufletul.

Nu rosti nici un cuvînt, și, în loc să se apere, își vîrî mîna în buzunar, scoase de acolo un portofel de mătase liliachie, și vărsă conținutul lui pe masă. Erau patru sfanți de argint. Îi împinse frumos în fața Piroskăi. Fata se uită mirată, speriată ; credea că Buttler și-a pierdut mințile.

— Uită-te la acești patru sfanți, grăi János domol. Îi port cu mine de ani de zile, cu gîndul să ți-i dau într-o bună zi, căci sînt ai dumitale. E singurul meu cîștig, Piroska. Am fost ajutor de grădinar timp de două-trei săptămîni la o casă boierească. Am răbdat

sudălmi, porunci brutale, pentru nădejdea de a zări o fată adorată. Dar n-am izbutit decît să aud cîte ceva despre dînsa, căci era bolnavă pe vremea aceea. Asta e simbria mea, Piroska, pe care mi-a plătit-o un grădinar, un oarecare Müler.

Auzindu-l, fata își îngropă fața în palme.

— Doamne, dumnezeule! Așadar dumneata erai misteriosul, tristul ajutor de grădinar, de care-mi vorbeau servitorii de la Bornóc?

Genele fin arcuite începură să-i tremure, ochii i se umplură de lacrimi și plîngea, plîngea cu hohote.

Una dintre cojile nucii era așadar spartă, i se vedea miezul. Mai rămînea cealaltă.

Piroska își ridică în sfîrșit capul, își șterse ochii cu batista dantelată, dar lacrimile tot mai curgeau; acum însă străbătea prin ele lumina bucuriei, iar zîmbetul învăluit în lacrimi e mai orbitor chiar decît raza soarelui.

— Ei bine, atunci află și dumneata — rosti ea cu înfrigurare — că am fost la Eger cînd ți-ai făcut intrarea în oraș; stăteam în mijlocul mulțimii, îmbrăcată în straie țărănești, numai ca să te pot vedea.

— Știu, răspunse Buttler.

— Dar straiele acelea țărănești nu le-am aruncat; le-am păstrat și acum trei ani le-am îmbrăcat iar și am intrat slujnică la Bozos, în casa domnului Buday, ca în taină să te pot vedea din nou.

— Nu se poate! Dumneata, domnișoara de la palat? îngăimă contele Buttler, apucîndu-se de masă pentru a se încredința că nu visează.

— Am stat vreo patru-cinci zile acolo, dar domnul conte a plecat la Roma, iar eu mi-am luat tălpășița, părăsindu-mi stăpînul fără nici o plată; te pomenești că mă caută pînă-n ziua de azi.

— Piroska! strigă Buttler. E adevărat ce spui?

— Cum să nu fie adevărat? Eu dereticam în odaia dumitale de lucru.

Se ridică vioaie, se aplecă spre valiza ce zăcea pe un scaun (ce frumoasă era statura aceasta zveltă, şerpuitoare, îndoindu-se ca un arc!) şi dintre batistele, maramele, broderiile şi dantelele înghesuite în ea, scoase deodată un caiet legat în piele, şi după ce îl frunzări cîteva clipe, i-l întinse lui Buttler.

— Uite-o, e aici, am desenat-o în taină, în caietul meu de schiţe.

Era odaia de lucru de la Bozos. Într-adevăr, cu toată mobila, cu canapea şi masa de scris, cu fel de fel de statuete de argint şi aramă pe masă, cu emblema familiei: un vultur de argint cu coroană-n cap şi cu un ciubărel de argint în piept, cu cele două tablouri pe perete: al fecioarei Maria şi al mamei lui Buttler. Acesta din urmă era reprodus exact, toate trăsăturile din el trăiau.

Buttler se uită la desen, dar de la întîia privire ochii i se aprinseră, faţa parcă-i era transfigurată şi cum se aplecă să sărute, plin de recunoştinţă, mîna Piroskăi şi capul îi ajunse aproape de capul fetei, simţi parfumul fermecător al părului, răsuflarea caldă a gurii — om era, nu se mai putu stăpîni, şi în loc să-i sărute mîna începu să-i sărute lacrimile, iar cînd lacrimile-i secară, începu să-i sărute, sălbatic, extaziat, părul, capul.

— O grîul meu scump, grîul meu de aur, căzut în adîncul mării!

S-ar fi putut rîde de această scenă, dacă n-ar fi fost totul atît de frumos, ca visul unei nopţi de mai. Numai razele soarelui îndrăzneau să rîdă prin fereastră. Nici chiar bondarul nu mai bîzîia; se ascunsese în potirul florii de castan şi se legăna încet, în tăcere.

— Vai, vai — se împotrivea Piroska — lasă-mă!

Fii cuminte, János! Mi-ai ciufulit tot părul. Așază-te frumos la loc. Repede, repede! Nu vezi că vine nenea Tóth cu camerista?

Într-adevăr, nenea Tóth venea dinspre biserică, călcînd mărunt și plin de demnitate alături de camerista nurlie, ale cărei fuste foșneau. Hangiul își legăna ciubucul în aer, iar pălăria, cu un spic verde de grîu înfipt în panglică, o purta, ca flăcăii, dată pe ceafă.

Contele János se așează la loc cu o mutră nevinovată, ca omul care se simte cu musca pe căciulă și se adîncește în contemplarea schiței.

— Ei, acum crezi că te iubesc? îl întrebă Piroska.

— Cred și sînt fericit.

— Și ai să-mi spui ce planuri ai?

— Da, am să-ți spun tot, tot.

Tocmai se pregătea să înceapă, cînd ușa se deschise și camerista își vîrî capul înăuntru ca să vadă dacă nu aținise cumva domnișoara.

Dar după ce observă că, dimpotrivă, e prinsă într-o discuție foarte aprinsă cu un domn, domnul Tóth îndrăzni să intre tiptil-tiptil. Se opri, se uită, se uită la Buttler, care începu să rîdă, apoi de bucurie își trînti pălăria la pămînt, chiuind:

— *Salve domine comes illustrissime*![1] De, așa zic și eu întîmplare! Așa ceva nu se vede decît pe turtele de miere.

Se gîndea dumnealui la acele chipuri pe care simigiii le lipesc pe turtele ce se vînd la iarmaroace. Fetița cu obrajii aprinși și flăcăul cu ochii galeși sînt atît de îndrăgostiți în aceste chipuri, încît inimile lor irump parcă peste surtuc și iie.

Buttler strînse cu bucurie mîna bătrînului cîrciumar.

[1] Salve, prea ilustre domnule conte! (În lb. latină, în original — n.r.).

— Iaca, nene Tóth, am venit să mănînc puii aceia pe care îi lăsasem aici data trecută.

Ehei, a trecut ceva timp de atunci. Părul cîrciumarului albise şi nici Buttler nu mai era tînăr.

— Minunat, minunat! De-asta am visat eu azinoapte o coţofană şi pe Napoleon întors de pe insula Sfînta Elena. Că nu cred în ruptul capului să fi murit. Asta au scornit-o numai popii. Dar acum să văd de masă. Ştie nevastă-mea de sosirea excelenţei-voastre?

— Cred că i-a spus secretarul. Dar deocamdată nu se vede nimic.

— Tîi, *canis mater!* Cu siguranţă că femeia n-a îndrăznit să se arate în faţa unui boier atît de mare. Că altceva nu poate fi. Dar lăsaţi că fac eu rînduială îndată.

Intervenţia lui nenea Tóth îşi dădu roadele numaidecît. Omul trase două-trei înjurături şi îndată se stîrni o forfotă în toată casa: de peste tot se auzea zgomotul uşilor trîntite şi curînd după aceea începură să curgă bucatele, din ce mai rămăsese de la amiază cu ce li se adause în pripă, şi curgeau de nu se mai isprăveau şi erau atît de gustoase încît însuşi împăratul Francisc s-ar fi putut înfrupta din ele.

Nenea Tóth îl servea personal pe Buttler. Între timp îi punea întrebări despre domnul Bernáth Zsiga. („Ehei, acela e deputat la Pozsony"), apoi trecu la înalte probleme politice, ţinînd-o morţiş că într-o bună zi numai ce-ai să-l vezi pe marele Napoleon răsărind ca din pămînt[1].

---

[1] Admiraţia acestui personaj faţă de Napoleon porneşte de la faptul că în conştiinţa multor oameni din popor numele împăratului francez era asociat de ideile revoluţiei franceze din 1789, idei pe care armatele sale într-adevăr le-au răspîndit la început. Dar poporul nu a înţeles imediat că prin politica sa expansionistă, de cotropire şi de jaf, Napoleon a trădat de fapt revoluţia (n.r.).

— A murit de mult, pot să te încredinţez.

Nenea Tóth clătină din cap; nu îndrăzni să-l contrazică, ci se mulţumi să spună doar atît:

— Şi chiar dacă ar fi murit, trăieşte fi-su! Aud că stă la Viena, la bunici, şi deunăzi, plimbîndu-se prin grădină, şi-a scos săbioara şi a început să taie florile galbene. „Ce faci?" l-a întrebat împăratul. „Îi căsăpesc pe nemţi, bunicule", i-a răspuns mititelul, care zice că florile roşii sînt franţujii, iar cele galbene, nemţii. Ehei, ce mai du-te vino o să fie cînd băiatul ăsta o să ajungă mare! În fiecare zi mă gîndesc că iar a crescut cît un fir de păr.

Lui Buttler îi era cam necaz, fiindcă din pricina lui Tóth nu putea vorbi cu Piroska, dar se stăpînea şi-i răspundea prietenos, lucru pentru care îşi primi răsplata pe loc, căci nenea Tóth îi şoptea mereu Piroskăi: „Ce om cumsecade, ce om bun! Ce boier mare şi totuşi nu e fudul: stă de vorbă cu oricine!"

Dar timpul alerga în goană şi sosi şi clipa cînd caii fură înhămaţi la cele două trăsuri. Iată şi clipa despărţirii: unul o va apuca la stînga, celălalt la dreapta.

Buttler îl întrebă pe nenea Tóth:

— Ce avem de plată pentru excelenta masă, gazdă dragă?

Dar nu întrebă decît din politeţe, ştiind prea bine ce o să-i răspundă nenea Tóth; de aceea strecură o bacnotă de o mie în cartea de rugăciuni ce stătea pe măsuţa de alături. („De mia asta ştiu că n-o să dea nenea Tóth cît o trăi.")

Tóth nici nu răspunse, ci clătină doar din cap, indignat. Făcu ocolul odăii, mormăind într-una; în sfîrşit se întoarse către perete, parcă lui i-ar fi vorbit, şi spuse, în latineasca lui de bucătărie:

—*Edisti coenam, nunc edere vis amicitiam meam?* [1]

Dar în timp ce se învîrtea prin odaie, se gîndea cu ce le-ar putea face o bucurie oaspeților. În sfîrșit zări pe vîrful scrinului două pahare roșii — singura comoară a casei — pe care răposatul său nepot le adusese din Cehia în anii tinereții, cînd cutreiera străinătățile. Pe paharele roșii se vedeau, suflate în argint, băile de la Karlsbad și niște căprioare; era o adevărată plăcere să le privești.

Se ridică în vîrful picioarelor, le luă de la loc; pe cel mai mic i-l dădu Piroskăi, pe celălalt contelui Buttler.

— Primiți-le de la mine, *rogo humillime* [2], și beți din ele din cînd în cînd, în amintirea zilei de azi.

În zadar ar fi încercat să-l refuze; nenea Tóth îi rugase cu atîta simplitate și căldură, încît nu se putea să nu le primească. Abia se îndurară să-și ia rămas bun. Intră și jupîneasa Tóth, îmbrăcată ca de sărbătoare. Avusese grijă din timp să-și îmbrace rochia neagră și o bonetă cu danteluță frumos călcată.

Piroska își puse în cap pălăria de pai. Doamne, frumos îi venea! Pe dinăuntru, marginea pălăriei era tivită cu muguri de trandafiri. Fața Piroskăi părea un trandafir mai mare prins într-un chenar de muguri. Și trandafirul mare era alb, iar mugurii roșii.

Cum îi bătea inima cînd au ieșit în curte! Se vor despărți cu o strîngere de mînă, și-atîta tot.

Buttler făcu un pas spre ea.

— Piroska, — îi spuse — aș vrea să vorbim cîteva minute între patru ochi. Ce-ai zice să trimitem tră-

---

[1] Ai mîncat prînzul, acum vrei să mi mănînci și prietenia? (în lb. latină, în original — n.r.).

[2] Vă rog cu cea mai mare supunere (în lb. latină, în original — n.r.).

surile înainte, să ne aştepte în vîrful colinei şi noi s-o luăm pe jos, pe poteca dintre copaci?

— Bine, răspunse Piroska.

Trăsurile o luară aşadar înainte, iar Piroska şi Buttler porniră pe aleea umbrită de castani care începea de la cîrciumă şi ţinea pînă-n şosea.

Jupînul Tóth ar fi vrut să-i însoţească, dar băgă de seamă că cei doi vor să fie singuri. Se opri deci cu toţi ai casei în poartă şi se uita cum merg alături, ca doi porumbei blajini. Aştepta să se întoarcă, să-i mai facă un semn, dar cei doi mergeau, mergeau, discutînd cu multă vioiciune. Doamne, ce mers are Piroska! Parcă n-ar călca pe pămînt, parcă n-ar fi paşi, ci muzică, doar că nu se aude. Din cînd în cînd se opreau. Ei, acum o să se întoarcă şi o să-l vadă încă o dată pe nenea Tóth. Dar nu; e opriră doar pentru că aveau să-şi spună ceva deosebit de interesant. Cînd mîna Piroskăi gesticula mai vioi, cînd a lui Buttler. Cine ştie ce-or fi avînd să-şi spună. Vai, numai de nu s-ar certa! Dar uite că pornesc din nou. Hop, iată că au şi ajuns. Îşi dau mîna, Piroska se urcă în trăsura ei, Buttler o ajută. „O, dragii mei, multe mai pătimiţi şi voi, deşi aveţi atîta amar de avere: păduri uriaşe, livezi, pămînt berechet, de toate."

Familia Tóth aşteptă pînă cînd norul de praf înghiţi cele două trăsuri şi batistele albe ce fluturau; abia atunci se întoarseră în casă, cu sufletul plin de amintirile zilei. Cum i-a plăcut lui Buttler friptura de gîscă! Dar gogoşile, dar friptura de rinichi! Din sos a luat de două ori. Iar Piroska, draga de ea, a mîncat toate merele. („Bravo ţie, mămico, că le-ai păstrat pînă acum!") Apoi, în tindă, nenea Tóth rosti, plin de mîndrie:

— Orice s-ar zice, nu există pe lume meserie ca cea de cîrciumar. Mare lucru-i ăsta, nevastă! Ce oameni nu ţi-e dat să primeşti în casă! Ce oameni! Nu m-aş face cojocar sau cîntăreţ de strană chiar de mi s-ar da toată averea satului!

Capitolul XXIII

O INTIMPLARE NEAŞTEPTATA

Trăsura contelui Buttler merse în urma celeilalte pînă ce ajunseră la întîia răscruce.

— Ia-o spre stînga, Mihály.

— Iertaţi-mă, domnule conte, dar nu ăsta-i drumul spre Imregh.

— Nu mai mergem la Imregh — spuse contele — ne întoarcem la Bozos.

Asta le plăcu şi însoţitorilor, dar şi mai mult se bucură domnul Buday cînd îşi văzu stăpînul plin de veselie.

— Ei, ce mai spun popii la Eger? întrebă moşneagul.

— M-au cam supărat — îi răspunse contele rîzînd — dar am să le-o plătesc şi eu.

Şi după cîteva zile se apucă într-adevăr de treabă. Dărui sume uriaşe pentru şcoli şi biserici protestante. La Sighetul Maĭmaţiei şi la colegiul de la Patak duse chiar personal marile donaţii. Las' să crape popii!

În scurt timp eroul nostru părea un alt om. Era vesel şi se ţinea de chefuri. Îşi adună din nou prietenii, ca pe vremuri. Împrăştia banii cu amîndouă mîinile. Făcea un lux atît de orbitor, încît bătrînul Buday începu să se îngrijoreze. „Contelui meu nu-i ajung nici comorile lui Darius."

Colecționa tot ce costa mult și nu aducea parale. Agenții lui cutreierau lumea și cumpărau tablouri de Rafael, de Correggio, porțelanuri rare. Și asta e cea mai mare nechibzuință ce se poate închipui, de vreme ce oricare porțelan va fi spart odată și odată de cameristă.

— Își simte sfîrșitul, spuneau cunoștințele.

Toamna plecă la Pozsony în noua lui trăsură cumpărată la Paris (tocmai atunci fusese inventată trăsura Brummer); bijuteriile pentru costumul de gală, împreună cu sabia de onoare, în valoare de douăzeci și cinci de mii de florini, zăceau, într-o cutie de piele, la picioarele lui.

Cronica a consemnat următorul amănunt: tolănit pe pernele trăsurii, contele a ațipit, și, fiindcă cutia mare cu giuvaeruri îl incomoda, i-a dat un picior, încît cutia a zburat cît colo.

Legendara trăsnaie a aristocratului iubitor de confort stîrni atîta invidie în sufletul lui Csernovics Péter, un alt mare risipitor din vremea aceea, încît acesta deveni dușmanul lui Buttler.

Și n-avea de ce să-l dușmănească, pentru că din nebunia asta contele nu se alese cu nici o pagubă: obiectele prețioase fură găsite pe drum de un ciobănaș care le-a cules, iar primpretorul la care au ajuns, recunoscînd stema lui Buttler bătută în diamante, i le-a înapoiat acestuia.

La Pozsony se putea cheltui și mai mult. Trei guri flămînde stăteau deschise în fața lui: jocul de cărți, caii și lăutarii. A patra, care ar fi fost cea mai costisitoare, cea mai adîncă, nu-l atrăgea. Niciodată Buttler nu și-a aruncat ochii la femei.

Dar și cele trei guri au înghițit destule parale! Începu așadar să facă datorii. Își vîndu moșia de la Imregh, iar pe celelalte luă avansuri enorme la Viena.

Oamenii clătinau din cap: „Dacă ar mînca aurul cu lingura şi tot n-ar prăpădi atît". Unii profeţeau că dacă merge tot aşa, în patru ani se curăţă. „O să-l vedeţi că ajunge conţopist la comitatul din Ungvár!" Alţii începură chiar să-i cerceteze scrisul: oare e destul de citeţ ca să poată fi folosit?

Erau şi din cei care credeau că-l înţeleg:

— Lăsaţi-l, că ştie omul ce face. Îl roade drojdia amară ce i s-a aşezat pe fundul inimii. Nu vrea să lase nici o moştenire neveste-si şi fiicei ei. Ce-şi zice în gîndul lui? „Te-ai cocoţat în spinarea mea pentru avere? Ei bine, ai să vezi la urmă ce-ai să găseşti în traistă". Un om care a ştiut să iubească atît de mult, o fi ştiind să şi urască în aceeaşi măsură.

Poate că aceştia din urmă erau mai aproape de adevăr, căci nu o dată spusese Buttler:

— Ce n-aş da să ştiu exact cît am de trăit! Aş putea face o socoteală precisă, în aşa fel ca ultima mie s-o schimb în ultimul sfert de ceas

Ei da, dacă s-ar putea face o socoteală precisă...

De Crăciun deputaţii se împrăştiară pe la casele lor, să se mai primenească. Buttler îşi zise:

— Pe mine nu mă aşteaptă pui de om acasă; mă duc la Viena să petrec.

Se plîngea şi de oarecare indispoziţie, de ameţeli. Spunea că vrea să consulte cîţiva medici.

Avea palatul lui la Viena, pe Kohlmark, unde, după cîte se povestea, făcuse nişte chefuri de pomină toamna trecută. De astă dată însă n-a tras acolo, deoarece (şi aceasta era a treia versiune) după spusele lui Bóth, plecase tocmai cu gîndul de a-şi vinde palatul. Ce a făcut acolo niciodată nu s-a putut afla. Un singur lucru e sigur şi anume că vînduse palatul unui bancher cu numele Blind, care i l-a plătit pe loc în aur. Şi un alt lucru e sigur:

că în ziua de bobotează un călăreț trimis de Bóth sosise, alb de promoroacă, la Bozos. Omul îi aducea lui Buday știrea că Buttler János a murit la Viena; s-a prăbușit lovit de dambla, în timpul mesei.

Cînd citi trista scrisoare a lui Bóth, bătrînul Buday plînse ca un copil.

În sfîrșit, stăpînul lui, bietul, găsise țara în care nu erau popi.

Frînt de durere, moșneagul plîngea cu hohote în timp ce dădea dispoziții: să se trimită cai de schimb la toate stațiile pînă la Viena pentru ca sicriul să poată sosi cît mai repede; cîte un călăreț să plece la rude, la femeia de la Erdőtelek, la Patak pentru Fáy (deși omul acesta e un mort viu, n-o să înțeleagă nimic; totuși...); la Bornóc pentru domnișoara Horváth; să se zugrăvească steme, să se coasă haine de doliu, să se tipărească necroloage; să fie încunoștințat arhiepiscopul de la Eger (căci dacă mai are un dram de simțire, el va ține prohodul.)

În comitatele apropiate vestea se răspîndi cu iuțeala fulgerului, stîrnind pretutindeni mare senzație.

Cine ar fi crezut că o să se prăpădească atît de repede?

E drept, omul se cam plîngea de inimă. Unii, cu suflet mai romantic, spuneau chiar: „Frumoasă moarte a avut, i s-a frînt inima pentru Piroska." Alții, cu sufletul hain, scuturau din cap: „Ași, o fi băut prea mult. Golea uneori cîte zece-douăzeci de cești de cafea una după alta. Știam că ăsta-i va fi sfîrșitul". Cei mai mulți însă se gîndeau că moartea fusese în sfîrșit o izbăvire pentru bietul om; tot nu spera la nici o bucurie aici, pe pămînt.

Pînă să sosească sicriul, adică în timpul cît venea pe drumurile pline de hîrtoape spre casă, spre Bozos, ascuns zile de-a rîndul într-un car de fîn, ca odinioară sicriul lui Horváth, atîta vreme cît în o

sută patruzeci de sate, unde răposatul avusese moşii, clopotele încă vuiau şi ziua şi noaptea, oamenii numai despre el trăncăneau. Dar persoana nu fusese interesantă decît în prima zi. O! oamenii se obişnuiră atît de repede cu gîndul că contele Párdány nu mai există! Rămîneau încă destui conţi pe pămînt. Chiar de a doua zi, pe oameni nu-i mai interesau decît peripeţiile înmormîntării. Contele urma să fie înmormîntat la Dobóruszka, în cavoul familiei. „Hm! O să vie oare «contesa» de la Telek? Dar Piroska? Vai, ce-o să fie cînd cele două femei se vor întîlni faţă-n faţă, lîngă sicriu! Ei, face să te duci la această înmormîntare şi să caşti gura la ce s-o petrece acolo. Numai de s-ar înmuia niţel gerul, că prea e cumplit. Bietul Buttler, i-a fost dat să moară pe un timp ca ăsta, tocmai în ianuarie!"

Vineri pe la amiază Bóth sosi înaintea celor care aduceau mortul. Sicriul trebuia să fie adus abia în amurg, pe poarta din fundul parcului, pentru ca gloata de gură-cască să nu afle minic. N-o să se ridice catafalc; va fi aşezat deocamdată în sala cea mare, iar mîine, sîmbătă pe la prînz, avea să fie dus la Dobóruszka, lîngă sicriul în care zăcea tatăl contelui János.

Bóth povesti în două-trei cuvinte cîteva amănunte: contele îşi vînduse casa de la Viena şi din preţul ei plătise datoriile făcute la cărţi; a doua zi de Crăciun se simţise atît de rău cu inima, încît îşi făcuse testamentul, din care un exemplar fusese trimis numaidecît la capitulul de la Eger; al doilea exemplar Bóth îl adusese cu el.

Seara, la timpul hotărît, sosi sicriul de fier cu ornamente de aur, cu inscripţia de aur: *Ioannes Buttler, comes de Párdány.* Şase bărbaţi puternici îl ridicară din car; era foarte greu. Îl transportară în sala mare şi îl aşezară pe masă, între patru lumî-

nări uriașe de ceară. Patru husari îmbrăcați în doliu, cu săbiile scoase, rînduiți de domnul Buday, formau garda de onoare în jurul sicriului.

Bătrînul se așează și el, cu fruntea plecată, lîngă masă, veghind alături de husari, la căpătîiul stăpînului său. Își adusese Biblia și Psaltirea; citea din ele, și din cînd în cînd ofta:

— O, doamne, mai bine mă luai pe mine, robul tău bătrîn, decît să-l înmormîntez pe el.

Era, fără-ndoială, multă mîngîiere în cărțile sfinte, și totuși gîndurile triste nu-l părăseau... Nici rămas bun nu-și luase de la el cînd fusese aici ultima dată, nici măcar fața nu i-o văzuse bine. Îl apucă un dor nespus să-l mai vadă o dată, să-i grăiască față-n față nimicului, prafului care a fost contele Buttler.

Se uită la sicriu; era zăvorît cu cheia. Cheia o avea desigur Bóth. Dar Bóth, frînt de oboseală, istovit de atîta drum, se culcase, așa că nu se cădea să-l trezească din somn. Iată însă că chiar în clipa aceea Vidonka se arătă la geam. Aruncă o privire în sală, apoi o șterse. Îi trecu prin minte că Vidonka se pricepe să deschidă orice zăvor.

— Chemați-l careva pe Vidonka!

Vidonka se temea să intre; zicea că-i e groază de morți; abia l-a putut trage în sală unul dintre husari.

— Ascultă, prietene Vidonka, ai ști să descui sicriul acesta, și pe urmă să-l încui din nou?

— Nimic mai ușor.

— Dacă-i așa, deschide-mi-l. Vreau să-l mai văd o dată pe stăpînul nostru.

Vidonka își aduse toate sculele, meșteri ce meșteri și un țăcănit scurt arătă că pana zăvorului s-a întors.

— E deschis! zise el și, sărind la o parte, se repezi la ușă. Cînd ajunse în prag se încumetă să spună: Aveți inima tare, cucoane? Dacă sare în picioare?

— Ce n-aș da să fie așa, dragul meu!

Buday se sculă de la masă și ridică cu grijă și adîncă evlavie capacul, apoi privi înăuntru și deodată se dădu înapoi, clătinîndu-se, galben, îngrozit, scăpînd din mînă placa grea, care se închise bubuind înfundat.

— Ce s-a întîmplat, ce-i cu dumneavoastră, domnule? întrebară deodată husarii, văzînd paloarea de moarte de pe fața lui.

Bătrînul își netezi cu degetele-i tremurătoare fruntea zbîrcită, de parcă și-ar fi adunat gîndurile risipite.

— Nimic, nimic, răspunse înăbușit. Moartea e zguduitoare; nu-i bine s-o vezi.

Apoi adaose cu înfrigurare, pripit:

— Dați fuga după Vidonka, să vină să închidă sicriul. Repede, repede!

Vidonka veni, — dar numai după ce dădu pe gît un întăritor pentru inimă — și zăvorî din nou sicriul.

— Cu ce v-ați ales, domnule administrator? spuse el dînd din umăr. O să aveți vise rele.

Capitolul XXIV

ULTIMA POMPA

Pe nenea Buday îl apucară frigurile, dar cum nu era omul care să se dea învins cu una cu două, începu să măsoare de cîteva ori cu pași repezi sala mare, semn că-l frămînta vreun lucru deosebit. Bom-

băni, mormăi multă vreme frînturi de fraze şi, în sfîrşit, luă o hotărîre, căci plesni cu palma pervazul ferestrei, apoi ieşi cu paşi energici şi chemă un vechil.

Înhamă imediat patru cai la trăsură — porunci cu blîndeţea lui obişnuită, accentuînd însă cuvîntul imediat — şi pleacă în galop la Ungvár. Adu-mi-l chiar în cursul nopţii pe tinichigiu, să zincuiască sicriul. Ai înţeles?

— Nu vă înţeleg graba, domnule administrator. Sicriul va putea fi zincuit şi mîine înainte de masă — dacă va fi nevoie de aşa ceva. Poate vreuna din rude va vrea mîine dimineaţă să vadă mortul.

— Să nu mai lungim vorba, domnule vechil. *Dixi* [1].

Toată noaptea stătu în picioare, aşteptînd tinichigiul. Nu îndrăzni să plece la culcare pînă la sosirea lui. De altfel castelul întreg era în mişcare. La bucătărie femeile jupuiau păsări şi coceau pîine, frecau unt, pisau mac pentru mulţimea care urma să prînzească acolo după înmormîntare. Mulţi curcani trebuiau să moară la naşterea unui boier mare, pentru botez, şi iarăşi mulţi trebuiau jertfiţi cînd murea un boier mare, pentru pomană. Bieţii curcani! Totuna le e dacă se naşte sau moare cineva. În toate colţurile castelului era forfotă. Croitorii de la Kapos şi de la Ungvár însăilau necontenit valuri de postav negru pentru vreo şapte odăi. Katuska le dădea o mînă de ajutor. Pe cartoane mari, pictorii zugrăveau steme, iar tîmplarii, sub conducerea lui Vidonka, ciopleau stîlpi şi piedestale ce urmau să fie îmbrăcate în postav de doliu. Vidonka critica cu ciudă forma şi proporţiile sicriului.

— E frumos împodobit, nu zic, dar nu-i destul de încăpător. Eu i-aş fi cioplit din lemn unul mai bun.

---

[1] Am zis (în lb. latină, în original — n.r.).

În sfîrșit, după miezul nopții sosi tinichigiul și zincui repede sicriul. Abia atunci domnul Buday se putu duce liniștit la culcare, oftînd: „Dare-ar dumnezeu să nu mă mai trezesc". Dar rugăciunea lui nu fu ascultată, căci uruitul trăsurilor ce începură să curgă îl trezi dis-de-dimineață. Încă o dată, pentru ultima oară, în curte intrară cupeurile, săniile familiilor Sztáray, Majláth, Sennyey, Lónyay, cei patru suri faimoși ai lui Ibrányi Pali, cei cinci armăsari ai lui Gilányi, trăsurica cu muzicuță a lui Rolly[1] (acum însă mașinăria era oprită). Trăsurile veneau una după alta și cîte flori crescuseră în serele din patru comitate, toate fuseseră adunate acolo pentru cel mort.

Sosiră breslele din Kapos și din Ungvár, delegații din toate părțile țării unde binefacerile răposatului se făcuseră simțite, sosiră cu nasurile și urechile degerate studenții din Patak, elevii de la Academia Ludovica din Pesta, sosiră patru din surdomuții de la Vác, trei dintre surdomuții de la Academia de Științe, de curînd înființată. Dar cine ar putea să-i înșire pe toți? Clădirea uriașă se umplu de lume. Doamne încîntătoare, baronese, contese îmbrăcate în blănuri scumpe coborau în dreptul scărilor, care cu buchete, care cu cununi de flori. Un singur om în surtuc albastru îi întinse vechilului Gáll, care păzea coroanele, o crenguță uscată, ninsă de promoroacă.

— Da' cu asta ce vrei? se răsti vechilul la el. Ce-i asta?

— Lăsați că știu eu ce este, răspunse bătrînul. Puneți-o numai, *rogo humillime*, între celelalte. Chiar dacă mortul nu vede, știe el ce e creanga asta.

— Cine ești 'mneata?

[1] Bogătașul excentric Rolly își făcuse la Viena o trăsură cu o mașinărie muzicală aplicată la osie. Cînd osia se punea în mișcare, începea să cînte (n.a.).

— Eu nu-s 'mneata. Eu sînt Tóth György, nobilul din Rőszke.

Jupînul Tóth György adusese o creangă din copacii pe sub care contele János trecuse pentru ultima dată cu Piroska.

Împinşi de curiozitate, domnii, dar mai ales doamnele care se adunaseră în sălile încălzite, alergau la ferestre ori de cîte ori se auzea uruitul unei trăsuri ce intra în curte. Pentru ca să poată vedea, oamenii topeau cu răsuflarea lor caldă florile de gheaţă de pe geamuri. Cînd intra o persoană mai interesantă, sala era străbătută de un freamăt surd.

În orice caz cei adunaţi fură lipsiţi de o plăcere — asta se vedea şi după numeroasele guriţe roşii care se strîmbau decepţionate. Tînărul Buday Pál, ispravnicul moşiilor Horváth, sosi de la Bornóc, aducînd ştirea că stăpîna lui s-a îmbolnăvit, stă în pat şi fireşte că nu poate să vină.

— Vai, biata fată — se tînguiau unii — a doborît-o groaznica lovitură!

O căinau din toată inima din pricina bolii. Ar fi preferat ca fata să fi venit totuşi la înmormîntare şi numai după aceea să se fi îmbolnăvit.

Deodată se stîrni o mişcare ca într-un furnicar; toată lumea se zbătea să ajungă la ferestre.

— Cine a venit? Ce s-a întîmplat? A sosit „văduva"!

— A! O! În ciuda gerului, mulţi deschiseră ferestrele aplecîndu-se înafară, alţii se căţărară deasupra lor, aşa încît la toate geamurile capete peste capete priveau cu uimire. Erau ca o grămadă de mere aşezate unele peste altele; n-ai fi putut trage o săgeată fără să nimereşti un cap de om!

Într-adevăr văduva sosi în doliu din creştet pînă-n tălpi. Oamenii ei de serviciu purtau de asemenea haine negre; pînă şi caii erau negri. Pe pălăria vi-

zitiului şi a feciorului de casă flutura un văl de doliu lat de două palme.

Întregul personal al castelului îi ieşi în întîmpinare. De, cine ştie dacă nu e viitoarea lor stăpînă? Toţi aşteptară înclinaţi adînc pînă cînd bătrînul Buday îi ajută să coboare din cupeu.

— Ia uitaţi-vă, mizerabila — se scandalizau oamenii pe la geamuri — cu cîtă gravitate dă din cap, ca o regină.

În urma ei, se auzi un murmur de admiraţie, cînd din cupeu coborî o fiinţă zveltă şi fermecătoare.

— Cine-o fi făptura asta încîntătoare?

— Păi, fie-sa, Buttler Mária.

— Ia te uită ce statură!

— Condu-o pe fiica mea într-o odaie bine încălzită, domnule Buday, spuse Dőry Mária încet. A răzbit-o frigul. Eu am să mă duc la el. Unde e?

— În sala cea mare.

— Pot să-l văd?

— Imposibil, doamnă, sicriul a fost zincuit.

Mária cunoştea rosturile casei. Luă din mîna valetului coroana de camelii albe şi se îndreptă spre sala mare.

Nimerise tocmai cînd nu se găsea nimeni în sală. Garda de husari ieşise ca să se alinieze alături de ceilalţi, căci sicriul urma să fie însoţit de-a dreapta şi de-a stînga de cîte opt husari cu săbiile scoase. Cîte o ceată de cincizeci de călăreţi trebuia să meargă înaintea şi în urma cortegiului. Chiar spre lumea cealaltă, boierul călătoreşte tot boiereşte.

În sala mare, goală şi răsunătoare, cu sicriul întunecat aşezat la mijloc, era o linişte înfiorătoare. Doar din cînd în cînd sfîrîia cîte o lumînare, pocnea cîte o mobilă.

Mária cătă în toate părţile, tremurînd. Oricum, e nemaipomenit să-l laşi pe mort atît de părăsit. Era

gata să se întoarcă, dar în clipa aceea zări un bărbat care se ruga liniștit la căpătîiul mortului.

Deși cu pantofii ei de catifea Mária abia făcea vreun zgomot, bărbatul se întoarse. Era Bernáth Zsigmond, deputatul de Ung.

Mária îl recunoscu, îi aruncă o privire plină de ură, apoi trecu pe lîngă el și își așeză coroana pe creștetul sicriului.

Bernáth făcu un pas înainte și cu un gest de mînie mătură coroana de camelii care căzu pe lespezile de marmură ale sălii.

— Nu fi crudă — rosti el cu glasul tremurînd de amărăciune — și nu-l mai tulbura și acum! Lasă-l în pace, cel puțin de-acum înainte!

Mária se pregătea tocmai să se așeze în genunchi, dar la acest atac neașteptat sări ca o tigroaică, ridicîndu-și cu semeție capul.

— Cum îndrăznești? Cine ești dumneata? strigă ascuțit. Eu sînt soția lui.

— Da, după legea popilor — răspunse cu nemărginit dispreț Bernáth — dar nu după legile lui dumnezeu. Și el este acum în fața lui dumnezeu.

Nu se mai putea stăpîni, ochii îi fulgerau; călcă în picioare coroana de flori.

— Ia-ți coroana și du-o popilor. Și spune-le că dumneata l-ai ucis.

Îi aruncă din nou o privire nimicitoare, dar aceasta n-o mai atinse, căci femeia se prăbușise leșinată la pămînt.

Iar domnul deputat, ca omul care s-a descărcat de o povară ce-i apăsa sufletul, părăsi liniștit sala, și abia afară spuse:

— Ia vedeți că în sala mare a leșinat o femeie.

Oamenii care dădură peste ea și o treziră stropind-o cu apă rece, și-or fi zis, cu bună credință: „Tot trebuie să-l fi iubit!"

Să spun mai departe? Ar fi prea lung să descriu toată ceremonia, cetele de jeluitori și de curioși ce se scurgeau necontenit pe șosele. În așteptarea clerului rudeniile se adunaseră în sala „trofeelor de vînătoare". Palidă ca moartea „soția lui" se afla și ea printre ei, așezată într-un fotoliu. Erau de față și administratorii și ispravnicii de la celelalte moșii. Apoi se citi testamentul, din care secretarul adusese cu dînsul de la Viena un exemplar în original.

Răposatul conte lăsa aproape toate moșiile, veniturile și averea mobilă în scopuri de binefacere. Numai jumătate din veniturile moșiei de la Erdötelek o lăsă ființei nenorocite care își zicea soția lui și fiindcă, *după cum se spunea*, ea avea și o fată, aceasta din urmă trebuia să capete drept zestre, în momentul cînd se va mărita, cele patru mii de pogoane din pusta Garagos.

Lăsă prin testament cîteva părți de moșie unor prieteni și rubedenii : astfel, domnului Buday, pentru „îndelungata lui credință", pusta de Vrebina, cu tot inventarul viu și mort, pentru ca la bătrînețe „să poată cînta liniștit din psaltire". Ce va mai rămîne după toate acestea din bunurile lui, fie pămînt, fie altceva, să fie al iubitului tutore, Fáy István, adică al familiei dumisale.

Iar dacă s-ar dovedi că oricare dintre nenumăratele donații de mai sus ar ajunge pe mîna unei reuniuni din care și popii ar putea trage vreun folos, donația va fi considerată nulă și fără valoare, urmînd a fi împărțită săracilor de pe moșia Bozos etc.

Între timp sosiră, cu patru trăsuri, preoții, dar numai cei din apropiere (era un ger cumplit), apoi începu prohodul, care se desfășură ca de obicei. A fost o pompă extraordinară. O mie de iobagi purtau făcliile ; capul coloanei ajunsese la cavoul de la Dobóruszka înainte ca sicriul să se fi urnit din loc. Patru

care duceau numai coroanele şi buchetele de flori („Putea să se gîndească şi domnişoara Piroska să-i trimită măcar un fir de rezedă, căci nu şi-ar fi frînt nici mijlocul, nici onoarea".) Mai rar să vezi atîta lume! Nu numai boierii mari, dar şi oamenii de rînd ţinuseră să-şi arate vrednicia. Tot Ungvárul, cele două tîrguri Kapos, cel mic, cu mare şi toate împrejurimile lor erau de faţă. Nu lipsea nici jupînul Griby cu jupîneasa Hadasi, decît că acum jupîneasa era nevasta dumnealui. Katuska le arătă, le explică tot.

Dar prin atîta liotă de magnaţi omul de rînd nu putea străbate pînă la sicriu şi nu-l putea vedea de aproape. Însuşi jupînul Tóth György fu împins departe, cu toate că nu venise să privească spatele magnaţilor burduhănoşi. Voia să vadă şi să plîngă. În mîhnirea lui, omul o apucă înainte spre Dobóruszka, făcîndu-şi socoteala să aştepte convoiul acolo, la cavou.

Ajunse cu întîiele rînduri ale purtătorilor de facle şi dînd o raită cavoului, o căsuţă simplă de cărămizi cu acoperiş de ţiglă şi o ferestruică în acoperiş, se gîndi că dacă s-ar urca în pod ar putea vedea minunat întreaga înmormîntare, şirul lung de cupeuri, mulţimea de magnaţi, faclele pîlpîind, stemele colorate fîlfîind, calul de călărie îmbrăcat în postav de doliu şi poate chiar creanga pe care o adusese, dacă o fi ajuns şi ea printre flori. Şi cum nu era greu să se urce, de vreme ce nimeni nu-şi mai bătea capul cu cei vii, omul se urcă într-adevăr, şi fireşte, putu să vadă cît se poate de bine tot ce se întîmpla, ca să-i povestească acasă şi neveste-si.

O, a fost frumos şi trist, nespus de trist! La intrarea cavoului sicriul a fost coborît de magnaţi şi dus pe umeri. Destul a jucat cărţi cu ei răposatul. În cavou n-a încăput decît puţină lume. De altfel slujba de acolo a fost scurtă. Preoţii au mîntuit-o

repede, fiindcă le era frig. Sicriul a fost așezat la locul de veci. Boc-boc, boc-boc. Totul s-a isprăvit. Ultimul conte Párdány a fost dus în lăcașul lui de veci.

Apoi scutul cu stema — un vultur de aur în cîmp albastru, cu coroana pe cap, și cu un ciubărel de argint la piept — a fost întors pe dos.

...A fost și nu mai este. A zburat și vulturul și familia lui... Doar pe săbiile bătrîne, pe scoarțele cărților vechi vulturul mai poartă pe piept ciubărelul poznaș și greu, cu care un rege nu lipsit de fantezie l-a schilodit cîndva, foarte de mult, cînd ciubărelele se făceau încă din argint. Azi e doar de lemn și nu se mai umple cu struguri de pe dealurile din Tokaj.

Capitolul XXV

TACE

Lumea se împrăștie repede, boierii în trăsuri, ceilalți pe jos, care încotro, gîndindu-se încă o clipă la mort și schimbînd două-trei vorbe despre el.

Ultimii rămaseră domnul Buday și secretarul Bóth. Bóth poate din întîmplare, domnul Buday însă de bună seamă cu intenția de a încuia cavoul cu cheia mare pe care o ținea în mînă.

Atunci s-ar fi întîmplat — se spune — cazul care a circulat ca o legendă prin comitatele Zemplén și Ung pînă la revoluție. Revoluția apoi a măturat-o și pe asta. La dracu' cu legendele, cînd legendele trebuie să se nască aievea, din realitate, așa cum glăsuia — cînd regimentele lui piereau în luptă — micul școlar ce doborîse cîndva cu praștia puii jupînului Tóth.

Tocmai la timp mi-am adus aminte de jupînul Tóth, căci prin el a răsuflat legenda de care vreau să vă amintesc. Nu e vina lui, căci el o vorbă n-a scăpat — cum era s-o scape? N-ar fi spus pentru nimic în lume, doar era o taină; numai în faţa neveste-si a scăpat o dată o vorbă, de care mult îi păruse rău, căci vai, atît a fost de ajuns.

Căci atunci cînd nenea Buday a rămas singur cu secretarul Bóth în uşa cavoului, el, jupînul Tóth György, era încă tot în podul căsuliei; în preajma cavoului foia încă atîta lume că-i era ruşine să coboare. Ei bine, prin deschizătura de sus el a auzit şi a văzut următoarele:

— Ştii dumneata, domnule secretar — i-ar fi spus domnul Buday lui Bóth, apucîndu-l de gulerul şubei şi grăindu-i cu glas aspru — că azi noapte m-am uitat în sicriu şi trupul contelui nu era acolo?

Secretarul, aruncînd priviri speriate în toate părţile, îngînase îngrozit:

— Şi ce era înăuntru?

— Un om de lemn, îmbrăcat, aşezat în nisip şi talaj.

— Şi ce mai era? tresări Bóth, cu o privire de-ţi îngheţa sîngele în vine.

— O tăbliţă aşezată pe pieptul manechinului — răspunse încet domnul Buday — cu inscripţia: *„Tace*[1]*!"*

— *Ergo, tace!* încheie, întunecat, ameninţător, secretarul Bóth.

Aceasta era legenda care se răspîndi. Dar fiindcă jupînul Tóth era dintre oamenii care nu voiau să admită că şi persoanele iubite, ca de pildă Napoleon, ar putea să moară, şi fiindcă, totuşi, puţini oameni scapă de moarte, lumea credea şi nu credea zvonul ce se ivea din cînd în cînd prin ceaţa fanatismului.

[1] Taci (în lb. latină, în original — n.r.).

Nu se putea cerceta mai de aproape, deoarece doar la trei săptămîni după înmormîntare bătrînul Buday murise, iar Bóth dispăruse pentru totdeauna chiar din ziua înmormîntării. Fiindcă însă în primăvara următoare şi Horváth Piroska îşi vînduse moşia de la Bornóc unui conte morav şi plecase din părţile acelea şi chiar din ţară, atît de hotărîtă, încît nu s-a mai auzit nimic despre ea, mulţi dintre cei mai neîncrezători trecură în tabăra jupînului Tóth, care, privind la fumul albăstrui din ciubuc, s-a legănat pînă la moarte în credinţa că undeva, într-un colţ liniştit, trăieşte neapărat o pereche fericită ; şi duminicile, cînd soţii se aşază la masa pe care, alături de tacîmuri, se găsesc două pahare roşii, împodobite cu căprioare de argint, şi beau din ele, îl pomenesc din cînd în cînd : „Oare o mai fi trăind, la Olaszröszke, bunul nenea Tóth, bătrînul ?"

Multă vreme a stăruit această credinţă chiar şi în cercurile cele mai înalte, cînd pilpîind, cînd aprinzîndu-se cu puteri noi — dar niciodată n-a luat proporţii prea mari, dovadă că sicriul n-a fost deschis, în ciuda tuturor propunerilor, pînă-n ziua de azi.

Doarme în tihnă (dacă o fi dormind într-adevăr acolo) contele de Párdány, o mîndreţe de bărbat cum n-a mai răsărit altul de atunci în comitatul Ung. E un loc liniştit cavoul de la Dobóruszka, cel mai nimerit pentru somnul de veci. De jur împrejur nici un zgomot ; au pierit şi pădurile, nici ele nu mai vuiesc. Doar broaştele mai orăcăie prin bălţile din apropiere :

„Puterrnici îs popii, puterrnici îs popii."

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte III

PARTEA INTII

I — Studenți la Olaszrőszke 3
II — Baronul Döry și familia sa 17
III — Lumea de odinioară 30
IV — Cum o fi pe lumea cealaltă? 53
V — Un amator de ghicitori 69
VI — A treia față 83
VII — Plutesc corăbii în sus și în jos... 102
VIII — Trandafirul roșu sau trandafirul alb? . . 114
IX — Coana mare în ținută de gală 122
X — Nenea Tóth bîrfește 136
XI — Semne ciudate 146
XII — Drama de la Rőszke 154
XIII — Vidonka Józsi 171
XIV — Situația se complică 180

PARTEA A DOUA

I — Boala mai grea o vindecă pe cea ușoară . 191
II — Brachium 200
III — Vestitul profesor Kövy și avocatul Pereviczky 214
IV — Pregătiri 224
V — Papa Krok 234
VI — Hainele lui Griby 245
VII — Nuntă la hanul „Pajura" 251
VIII — Papa Krok combină 260
IX — Văcuța adevărată 267
X — Mîinile invizibile 281
XI — Portretele a două femei 292
XII — Zile febrile la Eger 299

Pag.

XIII — Tribunalul eclesiastic în ședință . . . 309
XIV — Duelul stupid 322
XV — Martorul sărbătorit 330
XVI — Sentința 340
XVII — Muguri sub zăpadă 346
XVIII — Raze de soare chezaro-crăiești 357
XIX — „Nu mă mai aștepta, porumbița mea“ . . 366
XX — Arhiepiscopul Pyrker, drăguțul... . . . 371
XXI — Trăsura merge fără țintă 379
XXII — Jăraticul răscolit 384
XXIII — O întîmplare neașteptată 395
XXIV — Ultima pompă 401
XXV — Tace 409

Responsabil de carte : C. Olariu
Tehnoredactor : A. Bucur

Dat la cules 12.01.61. Bun de tipar 25.02.61. Tiraj 40.145 ex. Hîrtie tipar de 50 g/m². Ft. 700×920/32. Coli ed. 20,40. Coli de tipar 13,5. Edifia II. Comanda 4989. Planșe tieldruck 1. A. nr. 01247. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 M — 31 — R.

Tiparul executat sub com. nr. 10.072 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", București—R.P.R.

În colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
vor apărea:

A. P. CEHOV
Doamna cu cățelul
nuvele

G. TOPÎRCEANU
Balade vesele și triste
versuri

JAN DRDA
Orășelul de pe coline
roman

L. N. TOLSTOI
După bal
nuvele

TITUS POPOVICI
Setea
roman, partea I

TITUS POPOVICI
Setea
roman, partea a II-a

Lei 5